



VALPER DI MASINO E DI CALUSO.

IX.

420.

G



COMPENDIUM
MANVALIS
NAVARRI.

Ad commodiorem vsum, tum
confessariorum, tum pœni-
tentium, compilatum.

PETRO Alagona, ex Societate
IESV Theologo, Auctore.

DEVS PROPITIUS ESTO

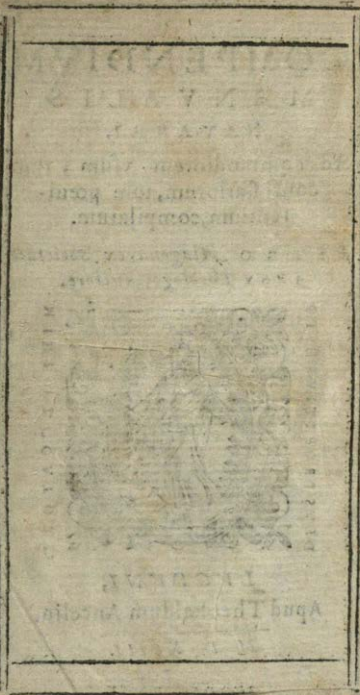


MIHI PECCATORI.

LVGDVNI,
Apud Theobaldum Ancelin.

M. D. XCIII.

P. IONNES I. A. S. I. S.



TYPOGRAPHVS LECTORI.



VAM fuerit vel expectatum cupidè, vel exceptum libenter Manualis à Nauarro elaborati compendium, vel hoc vno argumento intellexi, quòd intra paucos menses iterum ac tertio fuerit ob exemplarium inopiam excudendum, neque verò sperari aliter initio debuit, cum in lucem prodiret is liber, qui abditissimos animorum recessus facili negotio illustraturus esset, ac iudicio, in rerum maximarum inuolutissimarumque caligine ac tenebris titubanti, facem quodammodo praelaturus, & erant hæc sanè lumina in peramplo illo Nauarri volumine omnia: verùm dispersa & dissitata, rarius intermicabant: vt acriore ac longiore essent studio conquirenda. Fuerant, inquam, quæ hic tibi proponuntur, ab

4
eo doctissimè illa quidem, sed vberius
tamen fusiùsque tractata, quàm vt ab
occupata possent mente percurri: &
magnitudo ipsa voluminis impedimē-
to erat, quò minùs circumferri opus il-
lud, atque ad manus vbique esse pos-
set. Vt commodissimè fecisse videatur
qui cunctas Doctoris eiusdem senten-
tias & quasi effata, iis reiectis, quæ
minimè necessaria videbantur, ita
commiserit, vt nihil ferè desideres; &
quod expetis, reperire labore minimo
queas. Vtere igitur tuo commodo, Le-
ctor, hoc munere; atque hisce præser-
tim exemplaribus, quæ nunc emenda-
ta, maximè typographorum dili-
gentia prodeunt, & ab ipso
Auctore illustrata magis
atque recognita.

Vale.

COMPENDIUM
PRÆLVDIORVM
MANVALIS
Nauarri.

PRÆLVDIVM PRIMVM,
De essentia Animæ rationalis.



Ristoteles 3. de anima
Text. 4. & 5. sic eam de-
finit: Anima est actus
corporis Physici, or-
ganici potentia vitam
habētis. Sed quoniam

sine lumine fidei nullus vñquàm habuit
perfectam Animæ rationalis cognitio-
nem, ideò omissa definitione Aristotelis,
sic eam describimus: Anima rationalis
est substantia per se subsistens incorpo-
rea, immortalis, creata à Deo ex nihilo,
vbi, & quando infunditur corpori, vt sit
forma substantialis eius per se apta ad
beatitudinem, per gratiam & bona
opera consequendam. Ex his infertur
quòd.

10 Anima rationalis est incorporea, &
indivisibilis, & non habet partes corre-
spondentes partibus corporis quas in-

6
format, sed est tota in toto, & tota in
qualibet parte corporis: sicut Deus est
totus, in toto mundo, & totus in quali-
bet parte mundi: & corpus Christi est to-
tum in tota hostia, & totum in qualibet
parte hostiæ.

21 Anima non est homo sed pars ho-
minis: est enim substantia incorporea,
immortalis, informans essentialiter cor-
pus, non assistens, vt Nauta Naui.

13 Pars intellectiua in homine a qua vt
a principali denominatur homo; est
principalior parte sensitua.

14 Cor est sedes animæ, non intelli-
gitur quod in corde tantum sit anima, sed
cum sit in toto corpore, in corde prin-
cipalius operatur. Similiter intelligitur
illud: Anima habitat in sanguine, id est,
sanguis est instrumentum vitæ. Item ali-
quando per synecdochen anima acci-
pitur pro animali, vt si dicas: Anima
crescit, item illud Vergilij:

Ignis est olli vigor, & cælestis origo.

Esset intelligendum quod anima ho-
minis, immediate est creata à Deo in
embryone, & non quod sit facta ex ali-
qua parte Cæli.

15 Qui tenetur & potest scire verita-
tem, & tamen contra prædicta credit,
Verbi gratia, animas humanas esse par-

uulas

uulas quali infantes, vel Deum Patrem, Verbum, & Spiritum sanctum esse corpora; vel animam non esse substantiam: quæ per se possit subsistere, vel non immortalam, vel ab Angelis esse creatam, vel esse ex substantia Dei, vel creati antequam infundatur, vel non esse formam substantialem corporis, vel eam posse saluari viribus naturæ sine gratia supernaturali. Peccat mortaliter, & si pertinaciter errat, ita vt non sit paratus resipiscere, cum primùm cognouerit Ecclesiam oppositum tenere, est hereticus, (quod vt plurimum inter Catholicos rarò euenit): & si errat pertinaciter tantum in mente sine signo exteriori, licet sit hereticus, non tamen est excommunicatus, infra cap. II. num. 17.

Si credat contra prædicta, & nescit nec scire debet oppositum ab Ecclesia Catholica Romana teneri, vel non peccat, vel tantum venialiter peccat.

*PRÆLVDIVM SECVNDVM,
De potentiis anima vt est vegetatiua & sensitua.*

I Anima in homine vna est, quam Deus ornauit potētibus & viribus vegetati & sentiēdi: & sic anima rationalis potest dici, & vegetatiua & sensitua.

Potentia, seu vis, seu virtus animæ, est proximum principium operandi. Potentiæ animæ vegetatiuæ sunt tres. Nutritiua, quæ corpus conseruat. Augmentatiua, quæ auget & perficit corpus. Generatiua, quæ sibi simile producit.

2 Potentia animæ sensitiuæ, vel est motiua, vel cognoscitiua, & hæc vel est interior, vel exterior: exterior est quintuplex: Visus, auditus, odoratus, gustus, tactus. Interior quadruplex: Sensus cõmunis, imaginatiua seu cogitatiua, existimatiua, memoratiua; aliqui addunt phantasiam, sed coincidit cum imaginatiua.

4 Habet etiam anima vim appetendi.

5 Et renuendi quæ cognita sunt per sensus, & hæc potentia appetitiua vocatur sensualitas, quæ diuiditur in irascibilem, & concupiscibilem: per concupiscibilem homo vult ea, quæ apprehendit sibi conuenire, & renuit, quæ apprehendit non conuenire: per irascibilem audet resistere iis, quæ impediunt conuenientia sibi, & sic irascibilis est propugnatrix potentiæ concupiscibilis. Quæ duæ potentiæ obediunt rationi licet in aliquo repugnent, & submurmurent etiam prædictæ potentiæ vegetatiuæ & sensitiuæ, non sunt idem

quòd

quod ipsa anima.

P R A E L U D I U M T E R T I U M,
De potentis anima, ut est rationalis
seu intellectiva.

Anima rationalis habet duas poten-
tias, intellectum & voluntatem quae
non sunt realiter distinctae ab anima.
Contrarium docet S. Thom. Sed eadem
anima pro diuersis viribus, quibus ope-
ratur, varie denominatur, ut quia po-
test intelligere, vocatur intellectus;
quia agit cognitiones, vocatur intel-
lectus agens; quia eas recipit, dicitur
possibilis; quia eas recolit, vocatur me-
moria; quia deducit aliquid ex aliquo,
dicitur ratio; quia intendit rebus aeter-
nis considerandis, dicitur pars superior
rationis; quia intendit inferioribus gu-
bernandis, dicitur pars inferior ratio-
nis; quia id quod intelligit non ordinat
ad opus, vocatur intellectus specula-
tiuus, & si ordinat, vocatur intellectus
practicus.

5 Similiter prout potest velle, & nolle,
vocatur voluntas siue animus, vel appe-
titus intellectiuus: ut concupiscit spiri-
tualia, vocatur spiritus, sed communiter
dicuntur intellectus, & voluntas.

6 Voluntas seu vis appetendi intelie-



170
ctiua, differt à vi appetēdi sensitua tum
quia voluntas ad plura extenditur, de
quo infra num. 13. tum quia appetitus
sensitive vocatur sensualitas, tum quia
experimur nos velle aliquid per sensua-
litate, quod abhorremus per volunta-
tem, tum quia sensualitas non est ipsa
anima, sed pars quædam hominis com-
posita ex anima, & corpore, in quo est
appetitiua. Voluntas est ipsa anima,
vel secundum S. Thom. est accidens in-
separabiliter fluens ab anima.

7 Voluntas mouet intellectum impe-
rando, vt agat hoc vel illud, sed intel-
lectus mouet voluntatem, præsentando
obiectum & rationem, qua debeat illud
velle vel nolle.

8 Sicut sensualitas comprehendit ira-
scibilem & concupiscibilem, quæ non re-
sed ratione differunt; sic voluntas con-
cinet irascibilem & concupiscibilem
partis intellectiua, per quas idem ope-
ratur circa sensibilia, & circa tantum
intelligibilia, quod operatur sensualitas
per suas vires.

9 Anima hominis non vt sensitua, sed
vt intellectiua habet liberum arbitriū,
id est, potentiam appetitiuam liberè eli-
git, vel refutat ea quæ representantur à
potentia intellectiua.

Liberum

Liberum arbitrium est facultas voluntatis & rationis, quia in eius exercitio requiritur actus intelligendi & ratiocinandi seu consultandi, qui pertinet ad intellectum, & actus eligendi, qui pertinet ad voluntatem: & cum hæ potentie non distinguantur realiter ab anima, nec liberum arbitrium distinguitur realiter ab anima, sed tantum ratione: quare liberum arbitrium est ipsa anima, in quantum cognoscendo per intellectum, potest libere velle & nolle per voluntatem.

Vegetantia agunt sine cognitione propria, sententia cum cognitione naturali, homo vt rationalis cum cognitione & iudicio libero.

10 Circa liberum arbitrium, sunt duæ hæreses, prima est Lutheri, qui negat inesse homini liberum arbit. & hæc hæresis refutatur à Concilio Triden. sessione 6. de iustificatione Cano. 4. 5. & 6.

11 Secunda hæresis est Pelagij, qui ait per solū liberum arbitrium sine speciali gratia, hominem posse mereri iustificationē; hæc fuit damnata in Conci. Trid.

12 Ibidem Can. 1. 2. & 3. Ad perseverandum vsque ad finem in gratia iam acquisita, egemus auxilio Dei speciali.

13 Anima vt rationalis plura potest

cogno

cognoscere & appetere quàm vt sensitiua, quia vltra sensibilia potest cognoscere vniuersalia, spiritualia, vt seipsam, suos actus, Deum, & Trinitatem lumine reuelato.

15 Deus intelligit se & omnia sola diuina essentia, sed Angeli & nos intelligimus per qualitates inhærentes, cum nostra & Angelorum cognitio sit qualitas inhærens realiter distincta a potentijs.

Sed nos intelligimus ratiocinando, & aliud ex alio deducendo, Angelus verò, sine discursu intelligit simul quidditatem & consequentia quidditatem.

16 Homo in sola mente gerit imaginem Dei, in alijs partibus gerit veltigium, sicut cetera creatura.

17 Et imago Dei reperitur tum in viro, tum in muliere.

18 Anima non solum est imago Dei, secundum suam naturam intellectualem, sed etiam secundum suas potentias & actus, id secundum vim intelligendi, volendi, & memorandi, sed cum differentia.

19 Congrua via perueniendi ad cognitionem Dei, est per cognitionem exteriorum venire in cognitionem nostræ animæ, & per huius cognitionem ad Deum, &

in Deo speculari Trinitatem, mediante Fide Catholica.

Peccat contra praedicta credens homini non esse liberum arbitrium, vel solum lib. arbitrium sufficere ad merendum gratiam de condigno. Item credens animas vel Angelos se solis sine accidentibus cognoscere. Item hominē quo ad corpus esse imaginem Dei. Item credens generationem in diuinis esse corporalem.

*PRÆLVDIVM QVARTVM,
De summa beatitudine &
miseria.*

2 **F**inis est bonum, vel apparens bonum, quod propter se appetitus facit, vt aliud propter ipsum appetatur.

Finis duplex, vltimus & medius. vltimus est, qui propter se ipsam solum amatur, & est duplex. Primus verè vltimus, qui propter se solum est amabilis, & est solus Deus. Secundus falsè vltimus per falsam imaginationem hominum, vt quorum Deus venter est, qualis est voluptas. Finis medius est qui propter se & propter aliud amatur, & est duplex: Primus verè medius qui propter se & propter aliud est amabilis, vt est virtus & omnia honesta. Secundus

fasel

false medius qui non est amabilis propter se, vt sunt pecuniæ, vel non est amabilis propter aliud, vt est Deus.

Finis vltimus duplex, cuius seu quod, & quo: finis, cuius seu quod, est id in quo est ratio boni, verbi gratia: Auari finis est pecunia, in qua est ratio boni. Finis quo, est adeptio, vsus, possessio, & fruitio rei, verbi gratia: Finis auari est possessio pecuniæ, sic finis hominis quod vel cuius, est Deus, in quo est infinita ratio boni: Finis quo est adeptio, possessio, & fruitio Dei. Quare finis vltimus noster, quod vel cuius est obiectum nostræ beatitudinis, & dicitur beatitudo obiectiua. Finis verò quo, est adeptio ipsius finis cuius, seu Dei; & sic aliud est nostra beatitudo essentialis seu formalis, quæ est res creata, id est, adeptio, & aliud est beatitudo nostra obiectiua seu quod, quæ est increata, id est, ipse Deus, obiectum nostræ beatitudinis essentialis.

5 Nostra beatitudo essentialis, & quo secundum Scotum, est actus voluntatis, quam vocat potentiam nobiliorem, secundum S. Thomam est actus intellectus, quem dicit esse nobiliorem, & hæc melius.

Beatitudo vltima vel est summa, id est

summum

summum bonum, vel possessio summi boni, vel est non summa, id est, possessio boni non summi. Iterum beatitudo summa diuiditur in increatā, quæ est Deus, & infinita cognitio, & fruitio sui ipsius, quæ est ipsemet Deus, & in creatam quæ est cognitio intellectiua, & fruitio beatorum de Deo.

11 Beatitudo summa creata est duplex perfecta: & imperfecta. Perfecta est cognitio Dei intellectiua, intuitiua, perpetua, cum fruitione eiusdem producente summum gaudium, delectationē, & satietatem omnium desiderabilium.

14 Imperfecta est cognitio Dei intellectiua, non intuitiua, nec perpetua, nec
15 cum fruitione; sed vtraque est creata, & est qualitas in potētis animæ, & non est habitus, vel virtus, vel gratia, neque est opus operatum manens extra operantem, nec est operatio transiens, sed est operatio potentiæ nobilissimæ immanēs, qualis est intellectio vel volitio.

16 Beatitudo perfecta non potest produci ab intellectu viribus naturalibus, vel gratuitis sine lumine gloriæ infuso a Deo, quod eleuat, fortificat, & disponit potentiam ad actum beatitudinis. Imperfecta potest produci viribus naturæ, & si addatur donū fidei producitur

in altiori gradu, & si addatur donum
charitatis, & gratia producitur in ma-
ximo gradu, & tunc erit principium,
via, & participatio beatitudinis perfe-
ctæ, & propter hunc vltimum gradum
Scriptura vocat aliquos beatos in via.

18 Homo in hac vita nō potest habere
beatitudinem perfectam, sed imperfectā.

19 Homo sine macula in alia vita,
etiam ante iudicium vniuersale, habe-
bit perfectissimam beatitudinem pro
quantitate sui meriti.

20 Miseria est passio mali: & sicut malū,
sic miseria est duplex, vera & apparens.

2 Miseria vera vel est summa, vel non
summa. Summa est passio carentiæ bea-
titudinis, id est, visionis & fruitionis
Dei: & hæc est duplex, vel perfectè, vel
imperfectè, summa sicut beatitudo. Mi-
seria perfectè summa, est passio carentiæ
visionis vel fruitionis, diuinæ coniuncta
cum omni genere malorum, & æterno
cruciatu sensuum, qualem patiuntur
damnati in inferno.

16 Miseria imperfectè, summa est pas-
sio carentiæ visionis & fruitionis diui-
næ sine cruciatu saltem sensuum.

18 Damnati in inferno in illa miseria
vera, summa, & perfecta patiuntur septē
pœnas præcipuas. Primò æternum car-

cerem

cerem, obscurissimam; pædote sordidum, & fæcibus elementorum repletum. Secundò priuationem visionis intuitiuae Dei causantis omnem lætitiã, & hæc est maxima pœnarum. Tertio igne ardentissimum actiuorem nostro elementari sine comparatione.

Quartò desperationem perpetuam sine spe leuaminis. Quintò tenebras tum exteriores, quia ibi ignis non lucet, & Sol non penetrat illuc, tum interiores, quibus cæcati Deum iniustum putabunt, & scientiæ in vita acquisitæ maiorem pœnam addent. Sextò societatem & aspectum dæmonum, qui est intolerabilis. Septimo confusionem, quia ibi nullus ordo, sed inhabitat sempiternus horror blasphemiarum, lamentationum ad inuicem cum maledictionibus.

*PRÆLVDIVM QVINTVM,
De passionibus & habitibus animæ rationalis.*

PAssio animæ est motus virtutis appetitiuæ sensibilis in imaginatione boni vel mali, & non est in appetitu intellectiuo, vel voluntate superiori. Primi motus præuenientes deliberationem qui sunt cõformes motibus appetitiuæ virtutis sensibilis, sunt in ap-

petitu intellectiuo & volūtate superiori.

2 Passiones principales, quæ sunt tamquam fines & scopi, sunt quatuor. Prima gaudium de bono præfenti.

Secunda tristitia de malo præfenti: & hæ sunt passiones potentia concupiscibilis. Tertia spes de bono futuro arduo. Quarta timor de malo futuro arduo: & hæ sunt passiones potentia irascibilis.

3 Reliquæ passiones sunt septem, & sic omnes sunt undecim: sex sunt potentia concupiscibilis, cuius obiectum est bonum, vel malum absolute consideratum. Prima est amor, secunda est odium, tertia desiderium, quarta fuga seu refutatio, quinta gaudium seu delectatio, sexta tristitia siue dolor. Quinque sunt irascibilis, cuius obiectum est bonum vel malum arduum, seu difficile consideratum sub ratione arduitatis seu difficultatis. Prima spes, secunda desperatio, tertia timor, quarta audacia, quinta ira, quæ non habet contrarium nisi priuatiuum, vt est cessatio ab ira.

4 Harum ordo sic colligitur, in concupiscibili bonum in se consideratum ob conformitatem causat in appetitu complacentiam, quæ est amor: bonum

non

nondum habitum causat desiderium; bonum verò desideratum & iam adeptum causat gaudium & quietem: & contra malum cognitum ob difformitatem causat ordium; malum cognitum sed non præsens causat fugam, præsens causat dolorem in irascibili; bonum apprehensum vt arduum ob conformitatem causat spem, & idem vt acquisibile nondum adeptum causat audaciam seu fiduciam: e contra malum apprehensum vt inevitabile causat desperationem, sed apprehensum vt difficile evitabile generat timorem; malum arduum præsens generat iram, quæ non habet contrarium.

6 Prædictæ passiones aliquando sunt bonæ, quando sunt conformes rectæ rationi, aliquando sunt malæ, quando sunt difformes rectæ rationi. Itē aliqua sunt bonæ ex se & genere suo quando sunt de obiecto & genere suo bono, verbi grãtia: Misericordia, quæ est tristitia de malo proximi, sic verecundia retrahens à malo, quæ est quidam timor. Aliæ sunt malæ in se ex genere suo, quãdo sunt de obiecto & genere suo malo, vt gaudium de malo alieno: & tristitia de bono alieno: & malæ tunc sunt moraliter malæ quando frangitur

lex, cuius fractio est mortalis, tunc venialiter malæ quando frangitur lex, cuius fractio est venialis.

8 Doctores, scripturâ, leges, & cæt, prohibentes passionēs vt non esse amandum, gaudendum, euitandum, &c. loquuntur de malis & inordinatis passionibus: & similes loquutiones non explicatæ, sed dubiæ pro malo & bono sensu, explicandæ sunt pro sensu bono.

10 Pœnitens in confessione dicens se habuisse prædictas passionēs, verbi gratia: Amoris, odij, iræ &c. debet explicare an fuerint inordinatæ, & quanta fuerit inordinatio, vt indicetur an sit mortalis, vt eum pœniteat cum debito proposito: quare confessor interroget an fuerit talis, vt maluerit aliquod præceptum diuinum transgredi quam relinquere passionem, nisi ex qualitate personæ & modo confitendi, Confessarius tacite coniiciat paruitatem vel magnitudinem malitiæ vel vanitatis illius passionis, quod frequenter accidit.

12 Habitus animi est qualitas stabilis inhærens essentiæ vel potentijs animæ, inclinans eam ad aliquid agendum.

13 Habitus est duplex: primus infusus

à Deo,

a Deo, secundus acquisitus seu productus ex frequentatis actibus; & sic actus est causa partialis habitus acquisiti vel aucti; & e contra, habitus est causa partialis producens novos actus similes illis, quibus fuit acquisitus vel actus.

14 Habitus acquisitus duplex: bonus vel malus, pro bonitate vel malitia actuum. Habitus animi bonus, est virtus; malus, est vitium. Actus malus, qui est peccatum, potest esse simul cum virtute, sicut actus bonus cum vitio, sed peccatum mortale non potest esse simul cum charitate, quæ est gratia gratum faciens, vel ab ea, inseparabilis, & est habitus infusus à Deo. potest tamen peccatum mortale esse cum fide & spe virtutibus informibus.

*PRÆLVDIVM SEXTVM,
De actū humano seu morali
anime.*

1 **A**ctus humanus seu moralis, ex quo pendet meritum vel demeritum, est actus hominis transitorius, & perfecte ac simpliciter voluntarius, vel omissio ei⁹: & sic distinguitur ab habitu qui est permanens, & à violento qui fit à principio extrinseco nullam vim conferente passo seu non adiuuante.

distinguitur etiã ab actu imperfecto & indeliberato, vt puerorum amentium, vel procedente ex sola imaginatione.

3 Omissio est quando aliquis potest & debet facere, & non vult facere, & tunc dicitur voluntaria. Non est pec. quando omnino reitētis puellæ virginitas violatur, adde quòd nec corrūpitur virginitas, sed duplicatur ad coronã, teste S. Lucia Siracusana, vt refert Gratian^o 23. q. 5.

4 Actus metu factus est humanus, quia est voluntarius simpliciter, & involuntarius secundum quid, quia licet agens ab extrinseco compellat, tamen ipse confert vim & adiuuat, quia confētit, nō sic qui violētatur. Quare actio violenta & facta per puram vim non est meritoria neque demeritoria in quocumque foro, quia nō est humana; sed facta ex metu potest esse meritoria vel demeritoria, quia est humana, licet regulariter possit rescindi nisi in sacramentis in quibus imprimitur character. Verum est quòd illa quæ requirunt liberam & spontaneam voluntatem, vt est matrimonium, si sunt aliquo modo metu facta, sunt nulla, & sine vlla rescissione sunt inualida.

6 Nullus actus voluntarius elicitus, seu internus est violentus, quia volun-

tas non potest cogi ad volendum vel nolendum.

7 Nullus actus siue interior siue exterior desinet esse voluntarius ex eo, quod fit impellente concupiscentia, immò est magis voluntarius.

8 Blanditiæ non faciunt, vt actus per eas factus rescindi possit, metus auté facit, & testamentum blanditijs procuratum valet, & metu factum non valet.

Actus factus per ignorantiam regulariter est actus humanus, sed non est humanus quando tria concurrunt, primò ignorantia rei quam scire non tenetur, secundò non sit affectata ignorantia & procurata, tertiò sit talis ignorantia sine qua non fieret actus.

FRÆLVDIVM SEPTIMVM,

De actu humana bono qui est meritum, & malo, qui est peccatum.

1 **A**ctus moralis seu humanus, vel est bonus qui nulla lege prohibetur, nec ob se nec ob circumstantiam aliquam, malus qui prohibetur.

2 Meritum est duplex, de condigno & de congruo est: de condigno est, quando meretur gratiæ augmentum & gloriam, &

vocatur meritū simpliciter, & est actus humanus bonus factus in gratia gratum faciente, quæ gratia gratum faciens est donum Dei iupranaturale infusum ceaturæ rationali, quo est accepta Deo ad vitam æternam.

Meritum de congruo seu secundum quid est actus human⁹ bonus factus ab aliquo extra gratiã Dei, cui de congruitate quadam & secundum quid debetur aliqua merces spiritualis vel tēporalis.

5 Peccatum mortale est dictum, factum, aut concupitum contra legem æternam Dei: lex æterna est summa ratio Dei quæ ab æterno cuncta ordinavit & nunc gubernat, & claudit legem naturalem.

6 Dictum, factum, concupitum stant pro actionibus, & pro omissionibus, quia negatio & affirmatio referuntur ad idem genus.

11 Veniale est peccatum, quia est actus inordinatus & vitiosus, sed analogicè secundum prius & posterius, quia non est contra, sed præter legem æternam qua peccatum per prius dicitur de mortali, & posterius de veniali.

12 Hæc maxima: Non omne peccatum ideo est malū quia phibitū, intelligitur de phibitione humana & non æterna

per quam omne peccatum prohibetur.
 13 Peccatum quod est actus & non habitus, constat ex materia; quæ est actus, id est, dictum, factum, concupitum, & ex forma quæ est priuatio, deformitas seu tortuositas, id est, contra legem Dei, vt est actus, id est, materialiter, est quoddam bonum naturale, vt est priuatio boni, id est, formaliter dicitur malum & nihil. Quare non debet dici peccatum est à Deo, nisi addatur in quantum est actus, & quoad entitatem.

15 Et quia peccatū materialiter est ens naturale & bonum, formaliter est ens morale, & dicitur nihil & malum: ideo eius actus naturalis potest esse vnus & idē numero, sed moraliter nūc erit bonus, paulò pòst erit malus, vt deābulatio pro Deo, deinde pro vana gloria.

16 Quare vn⁹ actus in genere entis potest esse duplex, & contrarius in genere moris, sed non potest esse simul in eodem tempore bonus & malus.

19 Actus interior & exterior sunt duo in genere entis, sed sunt vnus in genere moris, verbi gratia, velle furari, & furari est vnū peccatū, sed pœnitens debet cōfiteri vtrumque actum, & saltem actum exteriorē, quia implicite dicit interiorē & non sufficit dicere tantūm interiorē.

20 Reatus est obligatio nata ex peccato ad pœnam subeundam, & sic differt a peccato, immò est quoddã medium inter peccatũ & pœnam, & aliquando sumitur pro peccato, aliquãdo pro pœna.

Reatus est duplex: primus est obligatio ad pœnam æternam, secundus ad pœnam temporalem: quia peccatum est duplex, mortale & veniale.

Reatus iterum est triplex, qui peccatum ad triplicem pœnam obligat: primò vt offendit ordinẽ propriæ rationis, obligat ad pœnam remorsus conscientię: secundò vt offendit ordinem Dei, obligat ad pœnam temporaneam vel æternam infligendam à Deo: tertio vt offendit ordinem legis hominum, obligat ad pœnam illius legis.

27 Datur actus indifferens, id est, neque bonus neque malus in genere vel specie, seu ex obiecto suo, sed non datur in indiuiduo, tunc enim aut est bonus, aut malus, quia saltem deerit ordinatio ad bonum finem, & sic est otiosus, & contra legem Dei; quare omnis actus deliberatus, qui non est bonus, est peccatum.

PRÆLVDIVM OCTAVVM
De peccato originali.

I Peccatū duplex. Originale & actua-
le. Peccatum originale est primum
peccatum primi parentis, quatenus fuit
naturæ transfusum per virtutem semi-
nalem in omnes, immediatè vel media-
tè ab eo genito, quos sibi, & illis per-
didit iustitiam originalem in hoc sæ-
culo, & beatitudinē æternam in altero.

2 Quare peccatum originale non est
reatus, & omnes nascuntur cum ve-
ro peccato. Non est actus persona-
lis, non potentia, non habitus, nisi
metaphoricè, non est concupiscentia
propriè, non fomes, licet fomes voce-
tur peccatum.

8 Sed propriè est peccatum seu defor-
mitas & defectus rectitudinis, qua
caruit primus actus primi parentis, qua-
tenus fuit totius naturæ.

In vnoquoque homine est peccatum
originale, quod inest vnicuique pro-
prium, & omnes homines contrahunt
peccatū hoc, in quo moriētes damnātur
saltem pœna damni: excipitur Iesus
Christus qui non fuit conceptus per
virtutem seminalem, & B. Virgo eius
Mater, quæ fuit præservata priuilegio,

particulari: quamuis plerique grauissimi & sanctissimi viri contra sentiant: vnde neutra opinio est damnanda, iuxta iussa Papæ Sixti in extrauaganti, id est, de rel. & vene. Sanctæ, renouata nuper in Conc. Trid.

PRÆLVDIVM NONVM,

De peccato actuali & speciebus eius.

1 **P**eccata actualia differunt ab originali, & inter se non sunt æqualia, ideo in confessione non sufficit dicere peccata in genere, sed sunt aperienda in specie & numero: ideo sunt consideranda diuisiones peccatorum.

2 Prima diuisio est Anselmi, in peccatum cordis, oris, & operis; & est diuisio non generis in species sed in gradus. Secunda diuisio Augustini in peccatum cordis, facti, & consuetudinis, quæ sunt membra graduum eiusdem peccati.

4 Tertia Gregorij in 7. peccata Capitalia. s, a, l, i, g, i, a.

5 Quarta diuisio Isidori in peccatum in Deum, in proximum, & in se ipsum.

6 Quinta diuisio S. Thomæ in peccatum per excessum, & peccatum per defectum.

7 Sexta diuisio in peccatum mortale, & veniale de quo, Præludio 7. n. II.

8 Peccatum mort. est peccatum contra

præceptu diuinu vel humanum, promulgatum, receptu & non derogatu, æterna pœna munitu: vel cõtra aliquid pro tali habitum, vel an tale sit dubitatum, quod ignorãtia, surreptio, paruitas rei, vel dispensatio iusta, vel causa iusta in lege humana ab eo non excusat, & interdum cõtra diuinum consiliu cõtemptum, vel cõtra salutem animæ proximi spretam, vel ob finẽ malum, vel in quouis vtimus ponitur. Præcepta quæ possunt obligare ad mortale sunt tria, Naturalia, Diuina, Positiua, vel Humana promulgata, recepta & nõ derogata in totum vel in partem, dummodo prædictis iungatur pœna æterna vel verba præcipientia: aliter nõ obligant ad mortale, vt de non otiose mentiendo, vel si notum auctõr non habuit animum obligandi ad mortale, vt S. Dominicus in suis constitutionibus.

9 Facere contra cõscientiam dictãtem vel dubitantẽ illud esse peccatum mortale, est peccatũ mortale, licet re vera in se nõ esset mortale. Nota facere contra conscientia dictantem illud esse peccatum veniale, vel esse peccatũ in communi est peccatũ veniale & non mortale: debet enim conscientia dictare vel dubitare esse peccatũ mortale, nec sufficit

generalis

generalis conscientia vel dubietas de mortali, sed debet esse specialis, vt si dubito in genere an liceat diebus festis cōsulere, sed non dubito in hoc festo me posse cōsulere tale consilium, nō pecco contra conscientiam: item non sufficit scrupulus in genere, vel in particulari, verbi gratia, Puto licere mihi ludere ludo honesto, sed angor scrupulo particulari, tum si ludo, non pecco.

10 Ignorantia excusat, quando reādit actum inuoluntarium de quo Præl. 6. nu. 9. item excusat surreptio, vt quēdam displicentia de bono, non plene deliberata turbatio, vel paruitas iudicij excusant a mortali, licet communiter non a veniali, sic etiā paruitas materiæ.

13 Iusta dispensatio excusans a mortali in lege diuina, vel naturali, debet esse cū iusta causa, aliter non valet ipso iure, vt in voto & iuramento, & si dispensatur sine iusta causa, dispensator peccat, & dispensatus si bona fide putat secum esse dispensatum iusta de causa, non peccat, donec nouerit causam non fuisse iustam.

Dispensatio circa leges humanas est iusta, & valet ipso iure, licet non fuerit iuste facta.

Dispensatio sine causa & sine surre.

ptione

ptione facta a Principibus qui non cognoscunt superiores circa suas leges, valet ipso iure, & dicitur iusta, etiam si dispensans, & dispensatus sciant, non adesse iustam causam, licet dispensans sine causa circa suam legem, & dispensatus nolens se conformare moribus honestis illorum quibus convenit, peccet solum venialiter, si scandalum & damnum notabile tertij non reperiantur.

15 Absolutio iniuncta excommunicationis ab habente potestatem independentem, est valida.

11 Dispensatio facta sine causa iusta ab inferiori habente potestatem dispensandi circa legem superioris non valet, quia dispensatio est relaxatio legis causa cognita, ut dispensatio facta sine iusta causa a legato Papae auctoritate Apostolica sibi commissa non valet.

Inferior circa legem superioris non cōsetur dispēfāre nisi id exprimat, etiam si iubeat, aut permittat fieri aliquid, quod sine dispensatione iuste fieri non posset, & si exprimat se dispensare iusta causa, & causa non est cognita vel non probatur, non creditur ei: & si causa est probata & in conscientia sciretur esse falsa, dispensatio non valet, sed dispensatus bona fide credens auctoritati su-

superioris

detioris excusatur.

Dispensatio facta ab inferiori circa suam prædecessoris vel inferioris legem valet in utroque foro etiam facta ad libitum, immò quoties sciens iubet vel concedit fieri aliquid contra suam legem sam dispensat, licet nulla facta sit mentio dispensationis.

16 **Causa iusta seu rationabilis semper excusat à peccato mortali transgressore legis humanæ: iusta causa putatur pro qua legislator si adesset haberet transgressorem pro excusato, immò causa bona fide putata iusta, licet omnino non sit iusta, excusat à mortali sed non à veniali.**

Non seruare consilia Christi ex contemptu potest esse peccatū mortale; similiter facere aliquid cū contēptu salutis proximi, licet in se nō sit illicitum, est peccatū mortale, vt ornare se, sciens aliquem certum peccaturum mortaliter.

Quilibet actus, factus ob finem mortalem, est peccatum mortale.

Peccatum veniale est peccatū actuale quod non est mortale.

20 Peccatum aliquando est simplex, quādo vna sola deformitate est peccatum vt furari, aliquando multiplex quādo multiplici deformitate est pec-

catum

catum vt furari ad fornicandum: quare non satis est in confessione confiteri peccatum, sed oportet confiteri finem & circumstantias si sint mortalia, quia multiplicant peccatum, vt furtum in loco sacro ab emendum gladium, vt hominem interficiat.

*PRÆLVDIVM DECIMVM,
De pœnitentia, & eius partibus.*

Pœnitere est nolle fecisse quod fecit, & hoc vel sine dolore, vt est in beatis, vel cum dolore vt in viatoribus.

1. Pœnitentia accipitur primò pro actu, seu habitu inclinante ad actum bene dolendi, & semper fuit necessaria ad salutem ab Adamo; secundò pro sacramento: & incipit hæc post passionem Christi: Quod sacramentum constat ex forma vt ex parte principali, Ego te absoluo: & ex materia, quæ est contritio, confessio, satisfactio, à quibus partibus, quia in his iustificatio peccatoris consistit, incipimus.

Finis Prælus.

COMPENDIUM
MANUALIS
NAVARRI.

DE CONTRITIONE.
Cap. I.



Contritiō est pœnitudo voluntaria cum dolore maximo actuali, vel virtuali peccati propriam commissi, quatenus est offensa Dei, super omnia dilecti, cum spe veniæ, & proposito non peccandi amplius, saltem mortaliter, & confitendi, & satisfaciendi, saltem virtualiter.

13 Non est opus, vt pœnitēs credat se non amplius mortaliter peccaturum.

21 Nec est opus, vt malit pati hanc, vel illam pœnā speciatim v.g. mortem suā, vel filiorum, quā peccare vel peccasse mortaliter, nec imprudenter ad id est inducendus, satis est generatim, vt malit pati quamcumque pœnam in communi, quā peccare.

22 Pœnitens, quem non potest pœnitere, doleat, atque eum pœniteat, se non

posse

posse pœnitere, & sic confiteatur.

25 Satis est, vt pœniteat pœnitentem, saltem virtualiter de omnibus peccatis mortalibus in genere, quæ recordatur, & non recordatur: & hoc vel in principio, vel in medio examinis, non tamen est necesse de venialibus: de dubiis verò, vt de mortalibus.

27 Per solam contritionem condonantur peccata ante confessionem, sed non sine pœnitentia, quæ semper fuit necessaria, & quæ non potest esse sine gratia Dei.

31 Peccator non tenetur sub peccato mortali pœnitere de peccato omni tempore, sed tempore necessitatis, vt quando ministrat Sacramenta, vel est in articulo mortis, vel instante grandi necessitate populi, cui absque seruore orationis non posset prouideri.

32 Peccata delectabilia, vt carnis, honoris, &c. post confessionem, non sunt amplius recogitanda, ne delectemur.

34 Peccator potest habere contritionem de peccato, quod nec speciatim, nec generatim recordatur, quia amor Dei est contritio virtualis.

Qui dolet de peccato, vt est offensa Dei, cum proposito non peccandi, vel credens sine crassa ignorantia dolorem

uum ad id esse sufficientem, cum confitetur, recipit gratiam.

40 Adulti baptizandi, prius sunt adducendi ad contritionem mortalium in communi, id est, ut doleant propter Deum, ut gratiam recipiant.

Attritus, virtute Sacramenti fit contritus.

42 Ad confitendum est necessaria attritio, quam pœnitens putat expresse, vel implicite sufficere ad obtinendam absolutionem peccatorum; licet illa non sit vera contritio, nec putetur à pœnitente etiam contritio talis quòd sola sine absolutione sufficeret ad remissionem peccatorum, quamuis teneat in responsione ad seipsum, quòd dolor propter solam pœnã inferni nõ sufficiat.

Qui ante iustam contritionem, vel pro tali habitam administrat, vel recipit sacramentum, peccat mortaliter.

De confessione. Cap. II.

Confessio est peccatoris accusatio, secreta de suis peccatis, coram proprio sacerdote, ut ab illis sacramentaliter absoluator.

5 Conditiones confessionis sunt sexdecim.

*Sit simplex, humilis, confessio pura, fidelis,
Atque frequens, nuda, & discreta, libens,
verecunda.*

*Integra secreta, & lacrymabilis, accelerata,
Fortis & accusans, & sit parere parata.*

Sed non omnes hæ conditiones sunt necessariæ, sed aliquæ, vt *integra*, vt post diligens examen omnia peccata mortalia secundum speciem, & numerum dicantur.

Nemo tenetur coram aliis audientibus sua peccata confiteri, tamen si publicè confiteatur, quod regulariter fieri non debet, confessio tenet.

6 Confessio iuxta canones necessario est facienda. Primò semel in anno. Secundò, quando est communicandum, vel celebrandum, si adest copia confessorij, sin minùs in necessitate celebret, & postea quamprimùm confiteatur. Tertiò, in probabili mortis periculo, in quo homines communiter moriuntur, quale est probabile naufragium, imminens prælium, acuta & grauis febris. Quartò, quando est probabile, quod per totum annum non habebit opportunitatem confitendi.

De satisfactione. Cap. 111.

4 **S**atisfactio largè sumpta comprehendit restitutionem; stricte ut hic sumitur, est compensatio facta Deo, propter peccatum; & potest fieri per bona opera, etiam alias debita. Immò per tribulationes à Deo immixtas, ad hoc, illas ferendo.

5 Pœnitens ut absolvatur non debet statuere, se numquam usurum occasionibus remotis peccandi mortaliter, sed debet abstinere à propinquis; propinqua verò occasio non est, si confessarius, vel pœnitens, putant quòd ob eam nonnumquam peccabit mortaliter in suis officiis, nec si id credunt, est neganda absolutio, sed est illa occasio peculiaris, qua credunt numquam vel rarò usurum sine peccato mortali, & ibi declaratur. Confessor non debet absolvere illum, nisi relinquat occasionem, in qua similes homines quasi semper peccant mortaliter, nisi hæ quatuor circumstantiæ, vel conditiones excusarent.

15 Prima vera pœnitudo præteritorum.

Secunda, propositum non faciendi ea peccata.

Tertia, propositum, quando esset in ea occasione, cauendi à peccato Deo adiuuante.

Quarta

Quarta quod subfir aliqua notabilis causa non se abstinendi ab ea.

Adoleicentes conuersantes cum mulieribus in his quæ victui vel vsui sunt necessaria: & hac occasione saepe peccarunt, possunt absolui, licet non separantur: secus de ijs, qui redeunt ad officia, quæ sine peccato mortali exerceri non possunt. Concubinarij, qui sciuntur non possunt absolui ob scandalum, licet proponat, &c. Immò regulariter etiam occultissimi non possunt absolui, nec concubina, quæ inseruit concubino iamiam morituro. Hospita potest absolui, si promittit se non recepturum illum hospitem, cum quo saepe peccat, immò si recipiat cum conditionibus suprascriptis,

Cognata, ancilla, & famula, quæ rem habuerunt cum consanguineis, dominis, & heris, possunt absolui sine separatione pluribus vicibus, concurrentibus prædictis conditionibus, licet ipse non absolueret nisi quadam adhibita diligentia. Idem dicendum de iuvene qui in alia domo tangit impudicè cōsanguineam vel aliam, si proponat numquam se solum cum illa foia, vel in parte secreta conuersaturum sine maxima causa. Idem

dicendum de corrumpentibus se in colloquijs cum illis, quas volunt ducere in vxorem, &c. nisi statuat se non hoc vel alio modo, etiam licito cum ea conuersaturum, quo credit se quasi semper inducendum esse ad peccatum.

Coniugati in facie Ecclesiæ, quorum matrimonium non tenet, dum expectant dispensationem, possunt absolui cōcurrentibus prædictis quatuor conditionibus, sic qui comedunt cibos & polluuntur. Qui ob sermonem, choream, amplexum iuxta patriæ consuetudinem, sæpe per delectationem morosam, vel prauam voluntatem peccauit, potest absolui etiam sine proposito eam occasionem vitandi, positis tamē supradictis quatuor conditionibus.

Idem dicendum de comedente calidissima, qua occasione patitur stimulos carnis, & consensit peccato mortali, potest enim absolui, cum illis tamen cōditionibus. Immò quarta conditio non est necessaria in hoc casu. At si ista comedat in malum finem sine dubio peccat.

Idem dicendum de illo, qui sæpe peccauit ex aspectu mulieris, vel tactu manus, vbi idem de medicis, vel de clysteris medentibus pulchras fœminas in

secretio

secretiorib⁹, & si peccarūt cogitatione. Idē de cōfessario qui peccat, dum audit certā personā, & de pœnitēte dum confitetur huic confessario, nec fieri potest mutatio sine magna nota, concurrentibus prædictis quatuor possūt absolui.

Peccat qui proponit non satisfacere, vel qui saltem sine animo virtuali satisfaciendi, confitetur.

*De potestate, scientia, & bonitate
Confessarij. Cap. IIII.*

Confessor debet habere potestatem habitualē ordinis, & actualē ordinariam, vel delegatam, vt ad peccata sibi confessa extendatur: excipitur in mortis articulo, vel si quis tantum venialia, vel mortalia, aliās ritē confessa, confiteatur.

De venialibus religiosus absque facultate non potest licite absolvere, licet absolutio valeat.

Scientia confessarij, vt sit sufficiens, debet esse tanta, vt cognoscat quæ peccata ex illis, quæ communiter faciunt sui pœnitentes, sunt mortalia, & quæ venialia, & quæ circumstantiæ necessariae; vbi est excommunicatio, quæ peccata reseruata, quæ habēt annexam restitutionem, vel saltem sciat dubitare,

vel eruditiones consulat, nec placet distinctio illa: An cōfessor sit irregularis, & an sua sponte audiat confessiones.

4 Non quicumq; est idoneus ad certas personas audiēdas, & in certo loco est idoneus ad omnes personas, & loca. Vnde insufficiens confessor audiens confessiones, peccat mortaliter. Similiter, qui eum posuit, & qui eum tolerat; sed excusatur ob sufficientiam pœnitentis, vel puritatem conscientia, vel in articulo mortis, vbi non adest alius, vel apud infideles, vbi non est copia peritioris confessarij.

6 Regularis iudicans se non idoneū ad confessionem, si audit confessiones etiā sub præcepto obedientia: peccat mortaliter: si dubitat, debet obedire Prælato.

Cōfessari² vt audiat cōfessiones, debet p̄babiliter credere se esse extra peccatū mortale, alioquin peccat mortaliter.

De quibus confessarius debet pœnitentem interrogare, & quomodo. Cap. V.

Confessarius sub pœna peccati mortalis debet interrogare omnia, quæ sunt ad integritatem, & fructuositatem confessionis, vt si videat pœnitentem filere ob ignorantiam, inconsiderationem, vel obliuionem, aut

verecun

verecundiam, non autem si pœnitens aduertit, & non ob verecundiam tacet: omittere autem aliquam interrogationem ob inaduertentiam, vel inconsiderationem, non est peccatum mortale.

2 Duæ interrogationes sunt necessariae maxime, prima de numero, secunda de specie peccatorum.

3 In interrogatione tria obseruanda. Primum, vt non omnia interroget, quæ poterat pœnitens fecisse, sed tantum illa, quæ homines eiusdem qualitatis solent facere. Secundum, vt solum interroget consueta peccata, quæ ferè omnes nouerunt, & non occultiora, nisi leuiter,

4 Tertium, in carnalibus non descendat ad peculiare circumstantias & minutias: satis enim est cognoscere naturam peccati. De osculis verò, & amplexibus tantum summam, si extra matrimonium. In matrimonio non, nisi fuerit periculum pollutionis,

De circumstantiis. Cap. VI.

1 **C**ircumstantia est accidēs rei quæ
2 peccatum est, & est septuplex, quis, quid, vbi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando. Numerus verò non est circumstantia, sed multiplicatio peccati.

Illā

3 Illa circumstantia est necessario dicenda, quæ facit peccatum veniale, mortale; vel mutat speciẽ peccati, vel quod est mortale ob vnã causã, facit ob aliam, id est, quæ vltra malitiam operis, habet specialem repugnantiam cum ratione, seu specialibus præceptis, non quæ solum cum generalibus.

4 Qui peccat cù fiducia quòd confitebitur, non tenetur dicere circumstantiã.

5 Secus qui furatur rem sacram, vel in loco sacro: sic de homicidio, vel fornicatione in loco sacro est dicenda.

6 Qui rem habet cum coniugata, vel consanguinea, vel religiosa, tenetur explicare: immò si coniugatus cum coniugata, non satis est dicere se coniugatum, sed illam etiam coniugatam: si finis in intentione est peccatum distinctum ab opere, debet explicari, vt qui furatur ad fornicandum.

Qui mentitur iocosè, ita tamen quòd, si sciret esse mortale peccatum, adhuc mentiretur, debet hoc explicare, quia est mortale.

Circumstantiæ mutantès peccatum, præsertim in infinitum, sunt aperiendæ: de aliis circumstantiis debet dicere; quando confessarius interrogat, vel quando confessor accipit occasionem

mali,

mali, si taceantur.

7 Confiteri circumstantias, quæ non mutant speciem, & augent maius, & minus, & si laudabile sit, non est necesse, contra Sotum, nisi sit reseruata vel annexa excommunicationi, vel cum damno tertij.

8 Satis est confiteri vltimum actum peccati, & non præcedentia, vel consequentia, vt est dicere interfeci, & non dicere verba, signa, gestus: sic fornicatus sum, & non dicere oscula, & alia turpia: sic furatus sum, & non cogitationes, voluntates, & apparatus: sic de alijs delictis cum Soto in 4. dist. 18. q. 2. art. 2. & 4.

Peccatum mentale debet dici cum circumstantiis, vt peccatum reale externum, vt qui desiderat peccare carnaliter, si est virgo, debet dicere; sum Virgo, si cum virgine; cum virgine.

9 Circumstantia diei festi non est necessariò confitenda, nec diei consecrati ieiuniis, vel orationibus.

Circumstantia loci sacri non est dicenda necessariò, nisi loci sanctitati, vel immunitati contrarietur, vt sanguinis, vel seminis effusio, vel violenta abstractio, & vsus matrimonij sine necessitate.

10 Optare occidere, vel fornicari in

Ecclesia licet sit extra Ecclesiam, est circumstantia necessariò dicenda, est enim sacrilegium.

11 Circumstantia propriæ personæ dignæ, vel religionis non est necessariò dicenda, nisi sit noua obligatio, vt voti.

12 Circumstantia de peccato contra conscientiam, tunc est dicenda, quando opus effectû non est contra aliã legem.

13 Numerus peccatorum non est circumstantia, sed additio peccati, & sic non sufficit dicere: Sæpè peccaui in hoc genere peccati.

14 Numerus certus peccatorum est dicendus si nouit, sin minùs numerus probabilis, post sufficiens examen vel plus, minùsve per hebdomadas.

15 Satis est absque numero explicare sufficiens suum statum, vt si meretrix, per decennium sui exposita omnibus; si clericus, per annû non recitauit officiû.

16 Peccatum internum, quod solo animo consummatur, vt odium, multiplicatur quoties voluntas peccandi intercisa renouatur; extremum verò quod exteriori opere consummatur, cum iteratur opus, vel interrumpitur, vt qui multum meditatur ad homicidium vnum, est vnum peccatum, licet voluntas interrumpatur, & multiplicetur, & cætera

opera

opera præter delictum multiplicetur.

Omnes actus interiores, licet interrupti, qui sunt via quædam ad vnum peccatum parandum, faciunt vnum peccatum, nisi interrumpantur cum contraria deliberatione, vel secundum se, si sint peccata, vel ad alia peccata ordinati.

17 Qui adulteratur, non tenetur fateri oscula, verba, & actus antecedentes, & consequentes ad coitum, sed tenetur, si bis, vel ter coiuit, etiam si immediate.

18 Qui longo tempore, multis vijs prosequitur mulierem & non potitur ea, toties tantum peccat, quoties interruptit malam voluntatem peccandi, & cessat ab actu exteriori; mox si iterum reassumit, iterum peccabit.

Vnico verbo mille peccata potest quis confiteri.

19 Circumstantia scandali necessario est dicenda, quando est scandalum formale, id est, dictum, vel factum animo prouocandi alium ad mortale peccatum, & tenetur etiam dicere speciem peccati, ad quam prouocabat. Item quando per opus, alioquin bonum, sed habens apparentiam mali, datur occasio peccandi mortaliter. Quando quis peccat mortifere coram alijs sine animo prouocandi ad peccatum mortale nec astates

probabiliter

probabiliter iument occasionem peccandi, non est circumstantia scandalⁱ necessariò dicenda.

20 Oblitus cōfiteri circumstantiã necessariã, non tenetur cōfiteri peccatũ, sed tantũ circumstantiam cum numero.

Qui peccat mente, & opere, debet exprimere opus, quod est perfectio peccati, & non circumstantia.

Qui commisit incestum, debet cōfiteri circumstãtiam graduum, id est, an in primo vel secundo, vel tertio, vel quarto gradu, de quo infra cap. 16. nu. 3.

Quod pœnitens debet cōseruare famam proximi in confessione, non nominando quenquam.

Cap. VII.

Reuelare peccata alterius ea ignorantis, est contra legem naturæ, & cōfiteri integre, est lex diuina positua: ergo hæc debet illi cedere.

Pœnitens non debet nominare personã peccantem, & cōfessor debet prohibendo occurrere dicenti, aliter peccat.

Quando pœnitens non potest dicere circumstantiam, quin reuelet tertiam personã, & infamet; tunc debet circumstantiam tacere, donec detur sibi copia cōfitendi alteri, qui eum non noscat;

vel

vel transformari, ita vt non noscatur.

3 Peccatum, quod in confessione detectum probabiliter damnum corporis, vel animæ, vel famæ affert sibi, vel confessario, non est dicendum illi; sic peccatum quod affert scandalum confessario, vel grandem occasionem peccandi, non est dicendum; non ob id tamen sequitur posse confiteri circumstantiam illam non habenti potestatem.

6 Confessarius qui non potest confiteri circumstantiam peccati, quin reuellet confessionem, non debet eam confiteri.

Quando proprius confessarius talis est, vt probabile sit confessionem de tali circumstantia profuturam, & nullatenus obfuturam, potest & debet etiam ei confiteri, quia non est infamare.

9 Non quilibet timor de bona fama ipsius apud proprium confessarium potest facere mutare confessarium sine licentia.

De sigillo confessionis.

Cap. VIII.

Sigillum confessionis est de lege naturæ, qua ratione est sigillum secreti; & de lege diuina positua, quatenus ibi interuenit confessio sacramentalis

D

ita

ita obligat, vt confessarius directe, vel indirecte, siue absoluat, siue non, siue causa mortis, vel quocumque alio fine, quando confessionem detegit, peccet mortaliter.

3 Sub sigillo sunt non tantum peccata mortalia, sed etiam venialia, & circumstantia necessario, vel voluntarie confessæ, & quodcumque aliud, per quod detectum directe, vel indirecte pœnitens cognoscitur habuisse aliquod peccatum mortale etiam in communi, vel veniale in particulari, licet leuissimum sit, & grauius peccat quam frangens sigillum naturale purum.

4 Sub hoc sigillo tenentur, confessarius, & omnes qui confessionem sacramentalem audierunt, & intellexerunt licite, vel illicitè, mediate, vel immediate, clerici, vel laici, viri, vel fœmina.

6 Sacerdos non tenetur confiteri peccatum cum fractione sigilli, neque is, cui causa petendi consilium, vel detrahendi, fuit reuelatum per formam sacramentalem. Quocumque modo sigillum durat, etiam post mortem.

8 Parochus dicens publice, non possum te absolvere, quia habes casum reservatum, frangit sigillum.

9 Confessarius dicens, ille est mihi

con

confessus multa, & valde graua peccata, vel qui auditis duobus, vel tribus de vno ait, hic nullum peccatum mortale est confessus. Item qui surgit a pœnitente, & consulit virum doctum præsentem, & reuertitur ad absolendum. Item si confitendo se, accusat aliquem a peccato mortali absoluisse, qui facile possit cognosci, frangit sigillum.

Item Grauius errant, qui ridendo confessiones auditas referunt, etiam non nominando personas, & qui dicit, Ille est confessus admodum bene: & qui illius confessio mihi placuit.

Confessarius non debet iniungere pœnitentias publicas ob peccatum publicum scandalosum sibi confessum, nisi persuadeat pœnitenti, vt dicat a se illam pœnitentiam facere, vt tollat scandalum.

Confessarius dicens aliquem publicum cõcubinarium sibi confessum peccata illa publica, frangit sigillum, licet peccatum non nominet.

Confessor dicens, ille est mihi confessus, & ego eum non absolui, frangit sigillum contra Caietanum.

Parochus post auditam confessionem publici vsurarij, asserens Eucharistiam, si dicat: Publico peccatori, vt apparet, non est danda publice Eucharistia, non

frangit sigillum : iecus si dicat : Non potui, vel non possum absoluere, quia video publicam vsuram. Item nec frangit, dicens : Audiui Petrum, & absolui, nisi quis clam esset confessus, & audiens ex hac cognita confessione aliquid mali suspicaretur.

12 Non frangit dicens, hic pœnitens suis minutissimis peccatis caput mihi obtundit. Item nec frangit qui sine expressione causæ denegat suffragium in electione Prælati, alicui, propter peccata audita in confessione. Item qui dicit, hoc peccatum audiai in confessione; ita tamen circumspicere, vt persona non possit cognosci, non frangit sigillum, sed hæc verba non sunt dicenda, nisi cum magna vtilitate proximi.

13 Multorum puerorum habentium vsu rationis, vna simul confessio sine necessitate sacrilega est.

14 Confessarius interrogatus, an absoluerit illum, si respondeat, non, frangit sigillum : debet enim dicere, sum functus officio meo.

Confessarius ita debet petere consilium de peccato audito, vt nullo modo cognoscatur auctor peccati.

15 Confessarius deponens apud Iudicem peccatum, quod alias sciebat, sed

mox

mox audiuit in confessione, non frangit sigillum, nisi ex auditis in confessione certitudinem, vel aliquid aliud addat, tunc enim frangeret.

Qui de licentia pœnitentis libere, & iusta de causa concessa, dicit peccatum, non frangit.

16 Confessarij non debent dicere in tali loco sunt graua peccata, licet non frangant sigillum.

17 Prudens confessor non debet iungere tales graues pœnitentias, ex quibus alij suspicentur commissa graua peccata. Qui audiuit complice peccati in confessione vnius, potest petere illum complicem confitentem, an fecerit tale peccatum, dummodo hic non suspicetur complicem fuisse confessum.

Qui reuelat secretum dictum sub sigillo confessionis, non tamen in confessione sacramentali; non frangit sigillum.

Confessor inquisitus & adstrictus ab aliquo, an eius vxor sit confessa adulterium, potest iurare quod non, intelligendo eo modo quo dicere obligetur.

In quibus casibus confessio iteranda.

Cap. IX.

Peccatum recte confessum semel, non est iterum necessario confitendum,

nec ad id potest pœnitens obligari, nisi de proprio consensu. Sententia, id est absolutio quæcunque, si nihil ex substantiis desit, valet.

2 Confessio est necessariò reiteranda ob tria. Primò defectu essentiali pœnitentis. Secundaò confessarij. Tertiò confessionis.

Ex parte pœnitentis. Absolutio data excommunicato maiori vel minori excommunicatione communiter valet, dummodo bona fide confiteatur peccata sua; nec tenetur reiterare confessionem, sed debet impetrare absolutionem ab excommunicatione.

3 Excommunicatus excõmunicatio-
ne iniusta, vel excõmunicatio-
ne valida, sed iniusta in conscientia potest absolui.

Excõmunicatus sciens esse peccatum mortale petere, vel recipere absolutionem peccatorum ante absolutionem excommunicationis, si confiteatur, tenetur reiterare confessionem, quia illa non fuit integra, vel cum defectu contritionis.

Ex parte sacerdotis. Confessio facta sacerdoti non habenti iurisdictionem ordinariam vel delegatam, est nulla & reiteranda.

Confessio facta non proprio, sed sub spe ratificationis futuræ à proprio, non

est

est valida, sed sub ipse ratificationis presentis est valida, est enim tacita licentia.

6 Absolutio ab omnibus peccatis, etiã a reseruatiss superioribus, valet tantum pro non reseruatiss; & pœnitens cum hoc ei constiterit, non tenetur reiterare, nisi peccata reseruata illi confessario.

Confessio facta publice denunciato, & declarato excommunicato, suspenso, vel interdicto est nulla. Item si publico percussori clerici; ita vt celari non possit. Item si notorie suspenso, interdicto, excommunicato.

7 Confessio facta per ignorantiam excommunicato, suspenso, & interdicto non notorie tali, vel publice denunciato, vt talis, valet.

Confessio facta non notorie excommunicato, vel denunciato, sed pœnitenti cognito pro tali: si illum induxit sine necessitate, & debito ad audiendã confessionem, etiam si in se bona esset, tamen quia non est integra, non valet, inducendo enim sine necessitate non paratum, peccat mortaliter.

8 Confessio facta Priori, vel Abbati, nullum titulum bonum, vel malum habenti, est nulla; sed si bona fide confiteatur habenti titulum non bonum vel quia

cessauit, sed nescitur, non est irrita confessio. Imò si bona fide nullum titulum habenti est confessus, quia cessatio tituli non esset notoria, durante bona fide saluabitur, quæ si cessat, est iteranda.

9 Quando sacerdos nesciuit, vel nouit uti forma substantiali absoluendi sit nulla; & quando cognoscitur omnimoda ignorantia sacerdotis, confessio est iteranda.

10 Confessio pœnitentis sine proposito vitandi peccata mortalia, est nulla.

Confessio in qua quis dolet de præteritis, & vult vitare futura, qui tamen dolor, non est contritio, vel attritio, quæ adiuncto sacramento fit contritio, non est iteranda, etiam si sit informis.

11 *Ex parte confessionis.* Confessio non integra est reiteranda, id est, quia sciens omisit mortale, vel quod probabiliter dubitabat esse mortale, vel circumstantiam necessariam pudore, vel hypocrisi, vel alia iniusta causa, vel data opera est confessus non intelligenti, vel verbis obscuris, vel dormitanti, vel si partem peccatorum dixit vni, partem alteri. Omnia peccata sunt dicenda sacerdoti, licet ille, non habeat potestatem absoluendi ab omnibus, sed recurrendum sit ad superiorem.

Tacens

12 Tacens peccatum mortale in confessione ob iustam causam, vt non scandalizetur confessor, vel ne aperiat peccatum auditum in confessione, non debet reiterare.

Qui tacet peccatum nesciens illud esse mortale, non tenetur reiterare; & sic pueri, vel puellæ, qui tacuerunt peccatum nesciētes illud esse mortale, cum grandiores rescuerint, non tenentur reiterare confessionem; satis est illud confiteri.

13 Qui defectu diligentia iudicio prudentis æstimatoris humani necessaria reliquit, peccat mortaliter, & tenetur reiterare.

Voluntas, qua cupit interrogari à confessario, & respondere, supplet magnam partem diligentia.

Confessarius cognoscens notabilem defectum diligentia, debet pœnitentem dimittere, nisi adsit periculum mortis, belli, vel scandali.

14 Qui non satisfecit quocumque modo pœnitentia iniuncta, non debet reiterare confessionem, nisi ante absolutionem eam cotemnat, vel non adhibeat curam, vt recordetur ad satisfactionem, tunc enim de nouo peccaret, nec integrè confiteretur.

15 Confessio credentis se casurum in posterum est valida, sed si credere Deum non posse auxiliari, esset infidelitas.

16 In reiteratione confessionis, si fit eidem, qui recordatur peccata, vel pœnitentiam, vel statum pœnitentis, satis est dicere quæ reliquit, & accusare se de omnibus; si aliter vel cum alio, est tota reiterationanda.

Quo pacto confessarius erga pœnitentem se gerat.

Cap. X.

2 **D**ebet esse ex D. Thom. in 4. dist. 7. *Confessor dulcis, affabilis, atq; suavis, Prudens, discretus, mitis, pius, atq; benignus.*

3 Pœnitentem primò componat in corpore. Secundò interroget de statu si nesciat. Tertiò, si est impedimentum ad absolutionem, ne auditis peccatis conqueratur pœnitens, quod tamen non placet Nauarro. Nec est petendum an sit excommunicatus; quia potest communicare cum excommunicato pro salute animæ eius, vt fit in cōfessione, satis est in fine priùs absolueret ab excommunicatione, quam à peccatis. Quartò attendat si sint repetendæ confessiones, si bene examinauerit. Quintò inducat ad dolorem, si non habet. Nota, dolere quod non doleat quantum debet, & velle ha-

bere

bere inimi dolorem, iatis est ad confessionem.

4 Nota si non vult abstinere à peccato, vel relinquere occasionem peccati, non est absolueudus, nec satisfacit præcepto Ecclesiæ contra Syluest.

5 Confessarius licet turpissima peccata audiat, nullum det signum admirationis, ac si nihil audiret, sed in fine grauitatem peccatorum demonstret.

6 Confessor non patiatur pœnitentem nominare aliquam personã, etiam propter explicandam aliquam circumstantiam necessariam.

Pœnitens nolens peccata aperire, nisi interrogetur, peccat, & debet de hoc peccato admoneri.

7 Curet vt omnia dicat certa pro certis, incerta pro incertis: si dubitet, an id fecerit, vel an sit mortale, doleat vt de mortali. Et si scit se peccasse mortaliter, sed nescit speciem, dicat quòd scit, id est, se peccasse mortaliter.

Postquam finiuit pœnitens, debet sacerdos interrogare quæ necessaria videntur, vt de præceptis. Circa hoc raro mortaliter peccat cōfessarius, nisi principaliter acceptet officiũ audiendi confessiones ob lucrum, fauorem, curiositatem, vel carnalem voluptatem.

De Præceptis.

De primo, id est, de colendo, seu honorando, & amando Deum, seu credendo in Deum.

Cap. XI.

4 Peccatum contra præcepta regulariter est mortale, nisi excuset aliqua trium causarum. Prima est, defectus deliberationis, ut contingit in acedia. Secunda, paruitas materiæ, ut contingit in furto. Tertia, defectus iudicij, ut in semidormientibus, vel semiebriis.

Peccatum contra plura præcepta, quorum vnum speciale est sub altero generali, est vnum: sed si sunt duæ species, ut plura confitendum; ut qui non ieiunat in die quando est vigilia, & quatuor tempora.

9 Propositum transgrediendi aliquod præceptum, est peccatum mortale. Imò consensus se delectandi illa transgressione, licet nolit peccatum facere, est peccatum mortale. Imò consensus interpretatiuus, & tacitus, est peccatum mortale: sed ut sit interpretatiuus, requiritur, ut integrè aduertat se delectari de re mortali, & non conetur obstare delectationi, & absque rationabili causa omittat eam à se repellere.

Qui

11 Qui non est certus, an sufficienter restiterit, præsertim delectationibus carnalibus, expedit ei, hoc ipsum in confessione explicare. Peccat contra præcepta, non solum principalis operans, sed qui concurrat aliquo horum modorum.

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus, Participans, mutus non obstant, non manifestans.

Modi usitatioris peccandi mortaliter contra præceptum de diligendo Deo.

14 **Q**uia deliberatè odit Deum, vel non amat super omnia Deum, & hoc aliquo modo in actu, in quo tenetur, referendò se, & sua in Deum, peccat mort.

15 Nota, potest quis se vel uxorem, vel filios intentiùs, & feruentiùs amare sine peccato mortali, sed non fortiùs, & firmiùs.

16 Quid diligit Deum eo solo, vel præcipue, & propterea quòd aliquid ab eo accipit, vel sperat. Item qui non amat Deum dum sacramenta administrat. Item qui deliberatè vult semper viuere in hoc sæculo propter bona ipsius.

17 Qui non credunt Euangelio sibi satis

notifi

notificato. Item qui pertinaciter credunt aliquam hæresim, & sunt excommunicati in bulla.

18 Item qui de rebus fidei pertinaciter dubitant, peccant mortaliter, non autem si dubietas sit subreptitia, indeliberata, & contra voluntatem. Item deliberate credens infidelem bene moraliter viuentem posse saluari in suo statu, peccat mortaliter.

Qui pollet discretionem, & negligit scire explicitè, & in particulari illos articulos fidei, quos Ecclesia solennizat, ut Deum vnum, & trinum, Patrem, Filium, Spiritum sanctum, filium Dei qui est vnus Deus cum patre, incarnatum, mortuum pro nobis, &c. peccat mortaliter, licet implicitè, & in cõmuni credat quidquid credit Ecclesia. De aliis verò articulis non solennizatis sat est implicitè credere quidquid Ecclesia proponit: Verum qui non mandat memoriæ symbolum in aliqua lingua saltem. p. v.

22 Qui se vel alium circumcidit, vel vitur ceremonia, qua significet aliquid contra fidem, licet id non credat, peccat mortaliter.

24 Qui demonem aut aliquam creaturam tamquam Deum adorat, etiam solo actu exteriori, p. m. Item qui habet,

vel

vel utitur demone familiari, a quo distantia vel secreta noscit, p. m.

25 Qui ob metum, vel ob aliquā causam dicit exterius, vel operatur aliquid contra fidem, licet in corde oppositum teneat, p. m. Sed non est hæreticus.

Similiter qui utitur habitu vel characterē in loco, ubi talis est signum infidelitatis, p. m.

26 Laicus disputans de fide, sciens esse sub pœna excommunicationis, peccat mortaliter.

Qui falsas reliquias ut veras adorandas proponit, & qui offert votivas imagines ob miracula falsa, lucri gratia, id est, ut excitet populum ad offerendum, peccat mortaliter.

27 Qui dæmonem in auxilium, vel consilium, corde, vel verbo inuocat, peccat mortaliter. Qui dæmonem per modum obsecrationis adiurat, ut aliquid discat, pec. mort. verum licet eos adiurare per modum coactionis exorcismis ecclesiasticis, sic etiam licet in subreptitiis eos interrogare, sine prece, & pacto societatis ad utilitatē aliquorum, sed alloqui eos in subreptitiis ob vanitatem & curiositatem, est tantum peccatum veniale.

28 Qui aliquam magicam artē discit,

vel

vel ea utitur, p. m. quia non est scientia, sed superstitio, & qui habet libros non est absoluendus, nisi prius combusserit.

29 Qui illicitis modis thesauros inuestigat, vel consulit maleficos. Item qui soluit maleficium maleficio, vel incantatione, vel precatur alium etiã paratũ vt soluat, pec. mort. Item qui vult interrogare diuinatores circa aliquod furtum, vel id sortibus tentat cognoscere, chartis, aleis, &c. p. m. Item vtens incantationibus, vel verbis scripturæ, vel vana obseruatione ad seruanda, vel inuenienda animalia, p. m. Item qui credit effectus per Magum factos, vt sanitatem effici ex virtute verborum, vel rerum, quas Magi applicant, p. m. Item qui Zingatum de fortuna sua interrogat animo credendi, p. m. Si verò animi gratia & curiositate, non peccat mort.

31 Qui poculum amatorium dat alicui, vt ab ipso ametur, peccat mortali- ter. Item qui utitur rebus sacris in maleficiis, vel ad malum finem gestat, peccat mortaliter. Item qui ad recuperandam sanitatem alicui quædam, quæ non habent virtutem sanandi, vt lineis morbos secare, pec. mort. nisi ignorantia excuset.

Qui

Qui adorat imagines Sanctorum propter se ipsas tantum, sine respectu eorum, quos representant in celo, peccat mortaliter.

Qui fingit, parat, tenet ita lasciuas & inhonestas imagines, vt probabile sit moturas alios ad turpia, peccat mortal. Item qui apportat vel habet imagines opprobriosas Deo, Sanctis, summo Pontifici, personis Ecclesiasticis, vel fidei, peccat mortaliter.

33 Qui aliquid futurum, vel arcanum credit, quia aliquid somniauit propter expressam, aut tacitam demonis inuocationem, peccat mortal. Similiter qui ob somnium aliquid facit contra salutem animæ.

34 Qui cōsulunt, fingunt, vel portant certa spe quædam nomina scripta ad aliquid habendum, vel fugiendum, peccat mortal. quia talia nomina nullam vim habent, nisi simpliciter portent verba scripturæ ob deuotionem. Similiter & qui viuunt superstitiosè in actionibus suis; potest tamen ignorantia, & simplicitas excusare à peccato.

35 Qui aliquos versus scriptos in die Ascensionis tali hora gestat, credēs minorē virtutē habituros, si alio die, vel hora scripti fuisset. Similiter Verbas col

lectas in die. S. Ioannis vel alterius sancti, vel in alio festo, vel hora, qui credit, habere virtutem. Similiter qui gestat reliquias sacras modo superstitioso, vt si in vase trigono, vel rotundo, peccat mortal. nisi ignorantia, vel simplicitas excuset. Item mulieres vtentes signis, benedictionibus, & orationibus licitis sine superstitione, & vanitate, vt obrestantes per passionem Christi, huiusmodi nõ peccat, præsertim si sint honestæ, & probæ: sed sunt prohibendæ ne occasio detur simplicibus simile faciendi.

36 Salutatores licitè possunt fungi suo munere.

37 Qui certò credit ob obseruationem animalium aliquid sibi euenturum, vel se cogi propter complexionem vel influxus calis, peccat mortal.

38 Qui volunt discere artem notoriam, quæ certis ieiunijs, & obseruationibus pollice. ur sapientiam infusam, peccant mortaliter.

Qui credit herbas, vel musicam aliquid valere contra dæmones, p. m. Potest tamen contemperare humores corporis, ne grauius vexentur à dæmone.

Qui credit veneficas, vel strigas corporaliter vehi ad diuersa loca, vt illæ existimant, r. m. licet, credere quod dæ-

mon possit

mō possit trāsportare aliquē de loco ad locū Deo permittēte non sit peccatum.

39 Qui fortes experitur, vt per eas da-
mon, aut consolatatio eali ipsū admo-
neat, peccat mort. aliās licet tortū.

Qui duellum offert, acceptat, consu-
lit, dat copiam, patrimus, peccat mortal.
& excommunicatus a Concilio Tri-
dentino, nisi sub pœna vitæ, seu mem-
bri, vel boni Reipublicæ cogatur.

40 Qui in re graui Deum tenat, vel
temere se offert martyrio, irritans infi-
deles sine licita causâ ad hoc, peccat
mortaliter. Qui dicit vel facit aliquid
expresse, vel tacite, solū, vt experiatur
aliquod attributum Dei, p. m. Qui se
exponit periculo mortis vel mutilatio-
nis sine necessitate, vtilitate, peccat
mortal. Potest tamen quis, si non adfit
periculū mortis, non adhibere medici-
nā, vt grauius patiatur amore Christi.

Qui credit in dijs antiquorum fuisse,
vel esse aliquam diuinitatem, pec-
mort. Ite Magistri cum aduertunt
pueros in hoc incipere errare, & non
eos admonēt de veritate, peccant mor-
taliter.

Qui omnibus his casibus concurrat
illis modis, *Iussu, consilium* &c. qui sunt
in furto, peccant mortaliter.

*De secundo precepto: nec iures vana
per ipsum, de iuramento.*

Cap. XII.

Iurare est aliquid affirmare, vel negare adducendo Deum in testem expresse, vel tacite; vt dicendo, vel nominando aliquam creaturam, in qua relucet diuina veritas: vel per viam suam, vel per suos dilectos adiuncta execratione. Verumtamen iurare est actus ex sui natura bonas, & religionis; quare si quis pertinaciter crederet, numquam esse licitum iurare, p. m. & esset hareticus, nu. 4.

2 Nō iurat qui ait, per fidem meam, intelligendo humanam, nec qui dicit, Deus scit, vel coram Deo, dum modo careat intentione iurandi.

Iuramentum nisi fiat cum veritate, iudicio, & iustitia, est peccatum. Verumtamen si deesset tantum iudicium, vel reuerentia, vel leuius iustitia, vt cum iurat se facturum illud, quod tantum venialiter est illicitum, p. v.

Qui credit, iurare ex se esse malum, & numquam esse licitum, peccat, & est hareticus.

4 Qui iurat per creaturas, attribuendo creaturis diuinitatem, pec. mor. &

max me

maximè demoni, vel Machometo. Sed qui iurant per creaturas sine respectu tacito, vel expresso bonitatis Dei in eis respicientis; nec eas tanquam infallitatis veritatis testes adducunt, quasi diuinitatem attribuunt, nec eas vt obiectum ponunt, in quo exerceatur diuina iustitia, sed vt tales quales ipsa sunt, non est iuramentum, nec peccant in conscientia.

5 Quicumque aduertens de dicto, & iuramento, putans esse falsum, licet re vera esset verum, & aduertens se iurare etiam in leuissima materia, & gratia ludendi, se excusandi, & iocandi, vel ob quamcumque aliam causam iurat, peccat mortaliter. Quamquam iurare falsum, non considerando illud esse falsum, vel quod tunc iurat, communiter est tantum veniale, nisi esset paratus idem iurare etiam si aduertit esse falsum.

6 Qui per ignorantiam crassam, nulla adhibita diligētia falsum iurat, peccat mortaliter. Si aliqualem adhibuit, sed non sufficientem tantum pec. v.

7 Qui nesciēs an res ita sit, & affirmat iurans, peccat mortaliter. Non autem si affirmat eo modo quo nouit.

8 Qui coram Iudice competēti, ser-

uato iuris ordine interrogatus, vel qui sese sponte offert ad iurandum, & iurat; verum secundum suam mentem, sed falsum secundum mentem interrogantis, peccat mortaliter.

10. Qui iurat aliquid licitum faciendū, dummodo sit mentis cōpos, & non facit, p. m. nisi paruitas materiæ excuset, sicut excusat in furto, & in voto: vt mater non peccat mortaliter, quæ iurat de castigando filios & non castigat, vel de dando pomo, & non dat; sic etiā qui iurat de faciendo peccato veniali, p. v.

11. Qui dicit, Deus non me adiuuet, si amplius lufero, tenet iuramētū, est enim de re graui; quia intelligitur de ludo illicito in magna quantitate, nec potest sine graui causa absolui à iuramento.

Qui iurat aliquid facere, & postea non facit, quia aliquid occurrit, quod si antea euenisset, non iurasset, aliquando peccat mortaliter, aliquando non, de quo. cap. 18. nu. 6.

Qui propter finem honestum, id est, ad euitandum ludum, vel libidinem iurat, non se transiturum illac; si contra facit durante hac occasione p. m. Si verò iurat non ob finem honestum, vel vtilem, non p. m. quia iuramentum est vanum.

Qui

Qui iurat aliquid illicitum se facturum cum animo implendi, bis p. m. & quia iurat contra iustitiam, & quia animum peccandi habet. Qui autem iurat illicitum sine animo implendi, semel peccat mortaliter.

Qui sine iusta causa dupliciter sospitice iurat, id est, non ad mentem eius, cui iurat, peccat mortaliter, & tenetur in conscientia adimplere iuramentum secundum mentem eius, cui iuravit: quando vero iurans est bona fide, & alter utitudo dolo, debet adimpleri iuramentum secundum mentem iurantis: quare quando iste si sciisset dolum non iurasset, non tenetur postea adimplere iuramentum.

14 Quisb metum iurat se aliquid licitum facturum sine animo adimplendi, vel si q animo, & non implet, p. m. quia redinere vexationem est opus virtutis, & opus virtutis affirmatum cum iuramento est adimplendum: sed non peccat, si in sensu vero aliud iurans intelligit, & secundum illud implet, quod non intellexi compellens iurare.

15 Qui iurat facere aliquod p. m. vel adiuuare peccantem mort., peccat mort. si iurat facere veniale, & implet, p. v.

16 Qui iurat se non facturum aliquod

bonum animo adimplendi ad quod non tenetur, vt non facere consilia, non mutuare, &c. non p. m. nec iuramentum tenet. Si vero iurat animo non adimplendi, p. m.

17 Iuramentum de re otiosa, vel de re ex se indifferenti sine occasione mali vitandi, vt se non velle hunc militum, non illum alloqui de aliqua re, non adire hanc domum, non tenet & fatius est frangere.

Qui non iniuriose carceratus, iurat se rediturum in carcerem, & non habet animum redeundi, etiam cum periculo vitae, licet sciat se iniuste moriturum, peccat mortaliter.

Vxor adultera si post confessionem sacramentalem, & poenitentiam iurat marito se carere crimine adulterij, & iurat non compulsam iurare, p. n. Si vero compulsam est a viro, potest iurare secundum propriam intentionem, non secundum mentem viri, absque peccato.

Qui, vt se excuset, iurat non habere aliquam rem, & intelligi ad dandum, vel accommodandum, non peccat, aliter si mens respondet veris.

Qui tempore pestis ad ingressam Urbem iurat, verum dolose contra mentem interrogantium, p. mor. aliter autem

si iures

si sciret Vibem de qua quarunt non esse infectam peste ; vel rationabiliter scit neque se, neque aliquid suum esse infectum potest iurare simulate , sine peccato: est similis casus de scholasticis alloquentibus cum oppositoribus & extra scholam.

20 Qui iurat se bene curaturū bonum, vel utilitatem Communitatis, vel officij, & non curat, peccat mortaliter.

20 Qui inducit ad iurandum illū, quē falso iuraturum arbitratur, peccat mortaliter; nisi id fiat iuridicē ad instantiam partis. Vnde reprehenduntur confessarij inducentes pœnitentes ad vouendum, vel iurandum de re, ad quam sunt procliuēs.

21 Qui inducunt famulos, vel quoscūque iurare, vt dicant furem in omnibus calibus furti, p. m. nisi tantū velint scire eos casus quos etiam externi viri licite possunt detegere. Imò neque hoc simpliciter licet.

22 Qui iurat se facturū, vel adimpleturum aliquid, credens se non posse illud præstare: vt qui iurat se tali tempore soluturum, probabiliter credens se non habiturum modum, p. m. Verū si credit se posse, & deinde non potest, non peccat. Si verò transacto tempore,

habita commoditate, quam primum non faciat, peccat.

23 Qui iurat se habiturum sub sigillo secreto aliquid tractatū in consilio, vel suae fidei commissum, & id publicat in calibus, in quibus non debet, p. m. Similiter qui illum ad hoc inducit.

DE VOTO.

24 **V**otum est promissio saltem interior deliberata, Deo facta de aliquo bono maiori, à superiori non reuocata, & declaratur hæc definitio.

Vota facta aliqua subitanea passione interueniente, etsi vera sint, tamen facilius dispensantur, quam cætera.

27 Qui promittit aliquid Deo sine animo adimplendi, tenet votum, & tenetur adimplere, secus si verbotenus dixit sine animo se obligandi.

28 Votum de re necessariò ventura, non est votum. Qui vouit de peccato mortali, peccat mortaliter, qui de veniali venialiter.

Votū de re indifferenti, vt indifferentes est, non est votū, nisi aliqua circumstantia fiat bonum, vt vouere de nō nendo & filando die sabbati, non est votum, si verò vt recitet rosarium, est votum, & cessante conditione, cessat votum.

29 Votum de non faciendo aliquo consilio Christi, non tenet: & sic vouere est peccatum communiter veniale.

30 Votum de maiori bono, cuius finis est malus, vt est facere eleemosynā propter fornicandum, vel vanā gloriā, vel quòd finis voti sit malus, vt si quis voueat aliquid ad obtinendam victoriam iniquam, non tenet, & est p. m. sed si vouet de re bona in negotio iniquo, licet à causa mala impellatur ad vouendum, tenet votum; vt si dicam: Si Deus concesserit mihi filium ex fornicaria, faciam hanc rem: & multò magis si est in vltionē peccati, vt si peccauero, dabo eleemosynam, de quo n. 43.

Votum duplex, solenne in religione, vel ex susceptione sacrorum ordinum, & simplex. Abrenunciatio in baptismo non est votum, nisi impropriè.

Iuramentum est maius voto, quando vtrumque fit in laudē Dei, vel vtrumque in vtilitatem proximi.

*Peccata communiōra circa
vota.*

33 **Q**ui vouet p. m. vel nō facere aliquid in casu, quo sub p. m. tenetur,
vel

vel qui vouet malum, vel minus bonum, vel indifferens: sed ex circumstantia factum maius bonum, & non implet, peccat mortaliter; & qui vouet peccatum veniale, peccat v.

37 Qui emittit aliqua vota stulta, vel temeraria; vt nō petere capillos in die sabbati, non lauare caput, non edere capita animalium in honorē sancti Ioannis Baptistæ, non mittere ossa in ignem in honorem sancti Laurentij, & putat ea valere, & non obseruat, peccat mortaliter, quia facit contra conscientiam, secus si putat non valere.

38 Qui vouit aliquid, aduertens se non posse illud seruare, peccat. Idem qui vouit animo se non obligandi; peccat, sed votum non tenet. Item qui vouit animo se obligandi, sed non seruandi, bis peccat mortaliter, si non implet votum.

39 Qui violat votum iustum, pec. m. toties quoties, nisi adfit causa excusans; qua cessante, redit obligatio, vt qui post votum castitatis nubit, potest reddere debitum, sed non petere: & mortua vxore, debet adimplere votum. Imò habere debet hunc animum dum viuit coniux.

40 Qui vouit rē minimam, & frangit,

p.v. non mortaliter.

41 Qui vouit aliquid statim facere, vel intra certum tempus: & non statim facit, vel intra illud tempus, p. m. Si non vouit animo statim adimplendi, nec terminauit tempus, & conscientia dicat se non esse in mora circa executionem, nō peccat; si ipse est causa impedimenti, ob quod impleri non potest, iam peccat, & tenetur implere quantum potest; vt quæ vouit virginitatem, & patitur se deinde corrumpi, debet esse casta, de quo tractatur nu. 43.

42 Qui vouit cum conditione & ipse impedit quo minus expleatur conditio, & consequenter non implet votum peccat, & tenetur seruare votum.

43 Vota cōditionalia, & pœnalia tenēt, & obligant impleta cōditione, quæ tamē potest Episcopus, vel Papa dispēfare.

Episcopus potest dispensare in voto conditionato, vel pœnali de religione, vel terra sancta, ratione qua est votum de non peccando tale peccatum, quod est votum principale, sed non ratione, qua est votum de religione, vel Hierusalem, quod est votum pœnale; & secundarium cessat sublato principali, & intelligitur antequam peccetur contra principale votum. Secus si votum de

religio

religione essent principale.

Vota vel iuramenta cum conditione inutili, inhonesta, vel impossibili tenet, & debent adimpleri sine conditione.

Qui vouet virginitatem perpetuam, & eam violat, tenetur esse continens; nisi eo animo vouisset, vt semel fracta, non teneretur seruare. Qui vouet non ducere vxorem, non vouit continentiam, & fornicans non peccat contra votum. Qui vouit continentiam, si ducit vxorem, p. m.

Qui vouet ducere vxorem simpliciter, non vouet; quia de minori bono quam continentia, & sic mox fornicans non peccat cōtra votum. Verum si vouit ducere vxorem, quia se cognoscit casurum in fornicationem, votum tenet, & debet ducere vxorem.

Qui sine iusta causa, & bona intentione retrahit aliquem ab ingressu religionis, vel eum ab ea extrahit, peccat, & est excommunicatus; & tenetur persuadere illi, vel alicui simili, vt ingrediatur, sed non tenetur ipse ingredi.

Qui vouit ingredi Religionem, non satisfacit ingrediendo non obseruantem religionem: & si quando vouit, tantum intendit illam, quæ re vera non est obseruans, vel in breui non sperat eam

obserua

obseruaturam, peccat, & non tenetur eam ingredi, nec aliquam aliam, quia votum iam est factum illicitum. Similiter de nō inueniēte Monasteriū re vera reformatū. Similiter suadēs ad ingressum religionis non reformatæ, peccat.

47 Qui vouet in genere Religionem ingredi, si ab vna non recipitur, tenetur adire aliam, non autem si animo suo restrinxit votum ad hanc.

Qui vouet talem religionem ingredi, & perseverare, & professionem facere, si non admittitur, ad nihil tenetur, & potest ducere vxorem; immò si accipit habitum, & postea ducit vxorem, licet peccet, matrimoniū tenet, & potest petere debitum, nec peccat contra votū, si fornicatur, & tenetur post mortuam vxorem adimplere votum, & loquitur de eo qui promisit perseverare, & profiteri.

Qui vouit simpliciter ingredi religionem, post ingressum, potest eo solo, quòd modus viuendi non ei placet, egredi sine peccato; si vouit profiteri, debet impetrare dispensationem cum causa viro prudenti visa iusta.

48 Qui vouit strictiorē, & laxiorē ingreditur, p.m. & tenetur strictiorē adire, nisi professionē emiseric in laxiori. Itē

qui

qui vouit religionē: si nulla vult eum admittere, potest ducere vxorem. Itē si vouit hanc religionē, sed non expresse, vel tacitē limitauit hęc monasteria, vel illa si in propinquis monasteriis recipitur, debet adire remotiora, vbi spes erit q̄ recipiatur, sec⁹ si aliquo modo limitauit.

50 Qui ingressus religionem laxam, vbi obiurgantia ad p. m. non obseruantur, profitetur eo animo, id est, non arctius viuere quā alij, non excusatur, sed tenetur obseruare omnia obligantia ad mort. & debet mutare intentionem, & intelligitur de votis essentialibus, non de alijs, quæ iam sunt abolita, & mitigata.

51 Qui offert filias, vel filios monasterijs, vt fiant monachi ibi, vbi essentialia non seruantur, p. m.

52 Qui vtēs vsu rationis ob metū mortis animæ, vel corporis, &c. vouet, & mox non implet votum, peccat: est tamen aliquis timor impediens.

53 Qui vouit v. g. se nunquam bibiturum vinum; toties, quoties bibit, peccat mortaliter, etiam decies in die.

54 Qui vouit de se bonum, sed impediēs maius bonum: vt facere potest maius bonum, vt vouens profiteri religionē laxiorē, potest profiteri strictiorem.

Qui vouit aliquid certo tempore non respiciendo principaliter tēpus, sed rem quā vouit, veluti adiacens, & onus temporis: si non implet eo tempore, tenetur sub p. m. deinde quā primū implere.

55 Qui vouit, & se pœnitet vouisse, si adimpler, non peccat; si non habet animum adimplendi, peccat.

Qui vouit aliquam abstinentiam, & dubitat, an possit adimplere, si votum violat absque dispensatione superioris, quem facile posset adire, peccat.

Qui vouet votum quod per se adimplere non potest, & per alios adimplere nō curat in tribus casibus. Primò, quando votum tacitè extenditur ad id. Secundò, quando vouit id quod per se nullatenus potest implere. Tertiò, quando sua culpa est factus impotens, peccat mort. sed oppositum est verius cum Sylu. verbo votum 2. q. 10.

56 Hæres non adimplens vota realia defuncti, p. m. sed non tenetur ad vota personalia, nec ad res, quæ talia vota sequuntur, ad votū partim personale, partim reale, si vouens vtrumque expressit, hæres tenetur ad partē realem: si personale tantū expressit, ad nihil tenetur.

57 Qui subreptitiè impetrat dispensationem, peccat, & est inanis dispen-

ario: qui sine causa iusta impetrat, & qui dispensat, vterque peccat, sed non semper mor. nisi quando oritur scandalum notabile.

58 Credere pertinaciter, licitum votum esse malum, est hæreticum.

Coniux vouens continentiam, si petit debitum, peccat mortaliter: & coniux de cuius consensu vxor vouit, si reddat, p.m. quia consensit peccato illius, non autem si petat.

59 Quando vterque coniux vouit de consensu; si vnus fornicatus est, vel debitum petit, alter non debet frangere suum votum; sed si timetur fornicatio, petat dispensationem à Papa: quia Episcopus regulariter non potest; sed si tantum pactum fecerunt, se continendi ad certum tempus, vt vsque ad Pascha, possunt adinuicem remittere pactum, & conuenire; immò si videt socium pœnituisse pacti, & procliuem ad rem, & facile casurum, debet reddere debitum.

Votum vnius coniugis sine consensu alterius de non reddendo, vel non petendo debitum, est illicitum, & potest dissolui ab altero coniuge.

Votum non habendi copulam, nisi quando mos est gerendus coniugi alteri, est licitum, & tenet; quia sibi soli

facit

facit præiudicium.

Si coniux sine consensu alterius vouit non habere copulam carnalem, vel profiteri religionem, non valet votum in præiudicium alterius coniugis in petendo, & reddendo debitum, sed valet in præiudicium suum, vt in præcedenti casu dixi, & mortua coniuge tenetur seruare castitatem. Verùm si denuo vxorem ducat, tenet matrimonium.

Vxor non potest vouere in præiudicium alterius, nisi de consensu ipsius: & si consentiens reuocet, & renuat, peccat; & vxor excusatur ab implendo voto. Quid de consensu continentia? vide inferius cap. 16. num. 31. Si verò vouit non in præiudicium vxoris, votum tenet.

61 Virgo vouens votum, quod nupta adimplere non potest sine præiudicio viri, qui non consentit, excusatur, sed mortuo viro tenetur adimplere: excipitur votum succurrendi Terræ Sanctæ, si non adest periculum incontinentiæ, de quo infra, num. 74.

62 Vxor sine licentia alterius non potest sumere habitum Tertiarij.

De irritatione, dispensatione, & commutatione Votorum.

36 **I**rritat votum qui sine causa, sed ex mera voluntate votum annullat: dispensat, qui cum causa iusta, & rationabili votum relaxat, sine aliquo alio onere: commutat, qui in æquè bonum cum causa rationabili, vel in melius bonum sine causa transfert.

64 Tantùm prælati Ecclesiastici habent facultatem dispensandi, & commutandi. Sed multi alij, vt pater, curator, maritus, superiores possunt irritare.

65 Pater, ex eo deficiente, mater, vel tutor possunt irritare omnia vota tam realia, quàm personalia, quæ fiunt à pueris, qui ætatis defectu non possunt matrimonium contrahere: & pueri non tenentur ampliùs ad vota, etiãsi deinde parentes consenserint, nisi de nouo ipsi voueant, vel ratificent. Idem dicendum est de Prælati respectu religiosorum, sed parentes, & curator, si filij sunt in ætate matrimonij, non possunt irritare eorum vota personalia; quæ eorum iure non præiudicant, licet accessoriè sint realia, vt votum religionis, vel castitatis. Possunt tamen irritare vota realia, vel personalia præiudicantia.

Maritus

Maritus nō potest irritare vota vxoris, nisi sibi sint in præiudicium, vel nisi ipse admitteret notoriam fornicationem carnalem, vel spiritualem; similiter neque vxor vota mariti Dominus potest irritare vota sui serui, quæ vergunt in suum præiudicium.

Votum de non peccando, vel non peccando venialiter, non valet: de non peccando mortaliter, vel non valet propter difficultatem, vel facile ab ordinario potest relaxari.

Nulla transgressio voti de re leui est p.m. sed tantum v. vt voti de non peccando v. est veniale.

Religiosus superior potest irritare votum subditi professi de non peccando hoc p.m. vel hoc v. Sed non potest votū de peccato etiam ven. subditi nouitij.

Vota personæ secularis ingredientis religionem ipso facto commutantur in votum solenne religionis.

Votum solenne eius, qui non habet ætatem ad contrahendum matrimonium, non tenet.

Maritus potest irritare vota vxoris, quæ fecit antequam nuberet, si marito præiudicant.

66 Vota irritata v.g. à marito vel patre, mortuo marito, vel patre non obligant,

nisi expresse vouerint, ie aiquid facturos quando fuerint liberi a subiectione.

67 Vota religiosorum de materia nec in genere nec in specie sibi prohibita, obligant ad obseruationem, donec irritentur: de materia verò prohibita, licet alioqui licita, non obligant donec approbentur.

68 Vota iuuenum, qui possunt mereri, & peccare, sed defectu ætatis non possunt contrahere matrimonium, tenent, excepto voto solenni religionis, tamen possunt irritari a parentibus.

69 Vota religiosorum, quæ suæ regulæ, & iussis superiorum non repugnant, tenent, & obligant; sed superior voti præmonitus mera sua voluntate potest illa irritare, & annullare.

70 Vota principaliter personalia eorum, qui sunt apti ad matrimonium, licet sint accessorie tangantia res temporales, non possunt irritari a parentibus, si non sunt nocumento, vel iniuriæ rei familiari, regimini, vel potestati parentis. Vota verò realia principaliter possunt irritari.

71 Parentes possunt irritare votum solenne pueri non apti ad matrimonium antequam ætatem attingat; possunt etiam irritare votum simplex post

ætatem

etatem impletam, dummodo non sit iam ratum, quod puer sciens nullitatem, illud de nouo validat: secus si nescit, & putat se obligatum, & obseruat.

Qui circa hæc peccent mortaliter.

72 **Q**ui sine auctoritate irritat, dispensat, vel cõmutat votum, vel ubi, & quando non potest, peccat mortaliter.

Religiosus mendicans, qui prius dimittit habitum suum, vellumit habitum regularium canonicorum, & deinde petit dispensationem a Papa, peccat mortaliter.

73 Superiores qui prius consentiunt, & deinde irritant votum sine causa, p. m. & tunc subditus si non obseruat votum, non peccat.

74 Subditi qui non implent vota, quæ non vergunt in damnum dominorum, pecc. mort.

Clericus habens beneficium, qui non implet vota grauius nõ præiudicantia suæ Ecclesiæ, pec. m.

Clericus vel religiosus vouens rem prohibitam sine conditione, si placet superiori; vel rem non prohibitam sine conditione, si non displicet, peccat mortaliter.

*Quis dispensare, aut commutare
vota possit.*

75 **S**olus Papa, & qui ab eo auctoritatem habet, potest super quinque votis dispensare, id est, perpetuae continentiae, religionis, peregrinationis in Ierusalē, Romā, & Iacobum Cōpostellā.

In reliquis votis possunt dispensare Episcopi, vel qui Episcopalem dignitatem habent, vel aliqui ex priuilegio particulari.

Episcopus licet non possit dispensare in voto simplici perpetuae castitatis, tamen potest in voto ad tempus, vt per annum, vel in voto de non nubendo.

76 Papa non potest pro mera sua voluntate, sine iusta causa dispensare, vel commutare vota: est autem causa sufficiens, quae reddit complementum voti malū, vel inutile, vel in prauiudicium maioris boni: quorum aliquod si est manifestum, potest non adimplere votum sine dispensatione. Causae etiam pro dispensatione, sunt leuitas seu facilitas vouentis, vel imbecillitas, necessitas, vel vtilitas publica, vel priuata.

77 Munus in voto promissum, non est dandum ei, cui est promissum, si facta est dispensatio, vel commutatio.

78 Commutans votum, v. g. peregrinationis, debet considerare qualitatem personæ, & expensas, quas in executione voti erat factururus, non computatis illis, quas domi erat factururus, & commutare expensas in opera pia, laborem verò in ieiunia vel orationes.

Si impedimentum pro executione voti est temporaneum, commutans solum potest concedere dilationem temporis.

Potest dispensari in voto sine consensu eius cui factum est votum.

79 Quilibet simplex sacerdos potest in articulo mortis absolvere ab omni peccato, excommunicatione, & fractione voti; sed non potest dispensare, vel commutare vota.

Qui non habet ampliorem auctoritatem quam commutandi, non potest dispensare; & qui habet dispensandi, non potest commutare.

Mendicantes possunt dispensare in casu in quo possunt episcopi, præter peregrinationem ultra duas diætas.

Post diploma vel bullam Papæ, in qua conceditur vt confessor possit dispensare, nisi confessor dispense, semper vota tenent.

Vota antiquorum ex vi pacti, obligant populum præsentem sicut iuramenta.

80 Commutatio votorum ex vi cruciatæ debet fieri in utilitatē ipsius cruciatæ, similiter & de iubilæis, &c. quando dicunt in utilitatem ipsius loci.

Qui vouit simplicem castitatem, & cōtrahit matrimonium, antequam consummet, tenetur ingredi Religionem.

Qui vouit ingredi religionem, & fornicatur, non peccat contra votum: immò si contraxit matrim. & consummauit, potest petere, & reddere debitum sine peccato, & sine aliqua alia dispensatione: non autem sic si vouerat simplicem castitatem. Immò contrahens, & consummans facit duo peccata.

Per cruciatam potest dispensari in voto post concessionem facto, sicut potest absolui de peccatis post concessionem commissis.

DE BLASPHEMIA.

81 **H**Aeresis est discredere. Blasphemia est dicere corde, vel ore, vel scripto aliquid contumeliosum contra Deum, vel sanctos; vel tribuendo Deo quod ibi non conuenit; vel auferendo quod conuenit, vel quod est Dei, dando creaturis; & est grauissimū peccatum, nec sine grauissima pœnitentia debet absolui, & debet corrigi blasphe-

mus.

mus, etiam si emendatio non speretur, dummodo fiat sine proprio periculo.

82 Qui verba blasphemiae dicit, si attendat quid verba significant. i. esse blasphemiam, & cum deliberatione dicit, etiam si iratus dicat, vel iocose. p. m. si verò iratus non aduertit quod dicit, peccat venialiter. Verùm si ex prava consuetudine illa dicat, si enim aduertet, nō diceret, non peccat mortaliter.

Qui iniuriose sanctos nominat aduertens, vt pudenda explicans etiam ioco, peccat mortaliter, non autem si corpus vel sanguis Dei nominetur.

Qui simpliciter maledicit creaturæ irrationali peccat venialiter: si verò in quantum est creatura Dei, mortaliter.

87 Qui durante officio diuino admoniti admittent cantilenas turpes, & prophanas, voce, vel instrumentis, p. nisi ignorantia excuset.

88 Fur qui furatus aliquid, si interrogetur à iudice non competenti, vel non iuridicè, an sit furatus tale quid, potest secura conscientia respondere simpliciter, non sum furatus, intelligendo intra se in tali die vel anno.

Iuramentum illicitum generaliter factum sine restrictione ligat pro tempore, quādo actus erit licitus: vt qui gene-

raliter

raliter sine causa iurat, numquam intrare in talem domum, iuramentum est vanum; sed si illa domus incipit habitari à muliere suspecta, cuius conuersationem tenetur ille euitare, iuramentum eum ligat pro tempore illius habitationis: sed si iuramentum fuit restrictum ex natura verborum, vel ex causa ob quam fit, non obligat, vt qui iurat non intrare domum, donec mater eius ibi habitat, vel vt vitet bonam eius conuersationem; si deinde domus habitetur à muliere suspecta sibi, iuramentum eum non ligat; licet si domum adit, aliunde peccet.

*De tertio præcepto: Sabbata sanctifices.
Cap. XIII.*

De obseruatione festorum.

NOta, quòd omnia festa Christianorum, etiam Dominici dies sunt tantum de iure humano, & ideò non obligant tanto rigore, quanto festa veteris legis: nec his præcipitur cultus interior meditandi, qui licet sit finis, tamen cum sit alius à re præcepta non cadit sub præceptum; sed præcipitur cultus exterior, id est, audire Missam cù proposito & attentione, & abstinere ab

ope

operibus seruilibus exterioribus.

3 In festis non omnia opera prohibentur, sed quæ proprie seruiantibus conueniunt, non autem communia seruis cum dominis.

Septem operum genera in festis licite exercentur. Primò, ea quibus in diuino cultu Deo seruiamus. Secundò, quibus spiritualia exercemus, vt docere verbo, & scripto. Tertio, quæ necessaria ad propriam salutem. Quarto, quæ ad salutem corporalem proximi. Quintò, quæ ad euitandum damnum imminens sibi, vel proximo. Sextò, quibus parantur cibi, per consuetudinem Ecclesiæ. Septimò, piscari per consuetudinem.

Quinque opera non seruilia sunt prohibita iure canonico: Nundinæ, iudicium ciuile, vel criminale, iuramentum, nisi pro pace, vel necessitate aliqua, processus in iudicio, nisi pietas, vel necessitas vrgeat.

4 Non omnia quæ possunt fieri ob necessitatem, possunt fieri ob pietatem; vt sunt opera seruilia, quæ ex sola intentione operantis diriguntur in pietatem: opera verò quæ immediatè tendunt in cultum Dei, & eorum præambula, quæ dilationem non patiuntur,

possunt

possunt fieri.

Propositum & intentio principaliter lucrandi non facit opus ex suo genere non seruile. seruile.

Festa in singulis Regionibus, quę lex, vel consuetudo præscripta, vel constitutio Synodalis non abrogata præcipiunt, sunt obseruanda.

Festa sunt obseruanda secundū consuetudinem præscriptam. v. g. à media nocte ad mediam noctem; & eo modo, & tantum sunt obseruanda, quomodo, & quantum consuetudo illius regionis præcipit.

Aduena debet obseruare festa illius loci, vbi est, & non illa suę patrię, sic operarij externi. Sic non peccant qui in die festo suę regionis audito sacro transeunt ad laborandum in alia regione, vbi festum non obseruatur, quia festum vbi te inuenit, obligat.

Qui peccant mortaliter contra hoc præceptum.

6 **Q**ui faciūt seruilia, vel illa quinq; prohibita in diebus festis nisi exiguitas, vel licita consuetudo, vel necessitas spiritualis, vel corporalis salutis suę, vel proximi, vel detrimentum imminēs rebus suis, vel proximi, quod non

potest

potest præuere, nec differri. Si excusantur agricolæ ob periculū, caupones, & qui vendūt ea, quæ cōducunt festis, vt vinū, fructus, muliones mulis oneratis, sed non debent discedere domo, nisi audita missa, iter faciētes audita missa. Item excoquentes vitrum, regulas, &c. Tonsores aperientes venas. Item subditi, & serui compulsi ab heris seruilia facere in festis. Item vxores, liberi, agricolæ compulsi, & intelligitur, quando, ni facerent, in damnū corporis vel reale inciderent: & possunt accipere stipendium, dummodo id non fiat, vel præcipiatur in contemptum festi.

Qui vendit vel emit die festo consumendo in hoc multum temporis, p. m.

Vbi est consuetudo præscripta, & nulla noua prohibitio in nundinis, potest fieri negotiatio.

9 Tondere barbam in die festo, non est peccatum mor. ob paruitatem materiæ, & si adsit causa, nec est veniale. Item piscari pisces, qui moram nō patiuntur, dentur tamen elemosynæ Ecclesiæ viciniori. Item licitum est molere in molendinis, vbi non est magna occupatio, non tamen in pistrinis, excepta magna necessitate.

10 Qui laborat in diebus, festis (audita missa) pro pauperibus, sed principalius propter aliquod commodum, vel amicitiam, vel cognationem, vel propter paupertatem, sed non magnam, p.m. In maiori festo maior causa requiritur.

Qui sine magna & vrgenti necessitate accommodat pontes, vias.

10 Qui aliter se sustentare nequeunt, possunt laborare diebus festis audita missa, dummodo euitent scandalum.

11 Non peccat qui diebus festis audita missa venatur, etiam quæstus gratia.

12 Qui in die festo mittit iumenta onerata pro vtilitate alterius diei festi, p.m. nisi adsit necessitas, vel consuetudo, & non audita missa, pec.m.

13 Licet facere in die festo opera non seruilia, sed prohibita ob solam misericordiam sine necessitate, vt ferre iudicium rusticis die festo.

14 Qui transcribit librum, vel instrumentum, & transcribendo componit librum, p.m. licet scribere non sit opus seruale etiam ob lucrum.

Scribere instrumentum de rebus, quæ licite fiunt die festo, vel pulsare organa, vel instrumenta, & cantare, siue ob quæstum, siue animi gratia, non est peccatum.

Consilium dare, informare aduocatum, etiam scripto, legere quamcūque facultatem ob lucrum die festo, non est peccatum.

15 Excommunicatio de non violando festo est intelligenda iuridice, vt nisi necessitas cogat, alioqui continet errorem intolerabilem.

16 Qui audita missa consumit dies festos in ludis licitis vel choreis, vel vagando, non p.m.

Item necessitas indubitata excusat ab obseruatione festi sine licentia Episcopi. Immodò contradicente Episcopo, modò euitetur scandalum, sicut excusat à ieiunio. Nemo tenetur sub mortali conterere se de peccato mortali die festo.

Qui missam non audit die festo, vel non cum mediocri attentione, id est, quod sponte distrahitur in impendentia, peccat mort.

18 Qui obligatus non soluit suo tempore horas canonicas, vel pœnitentiam iniunctam, peccat mortaliter.

Qui eo tempore, quando nullum aliud remedium est suæ salutis, vel proximi, Deum non orat, peccat mort.

19 Qui inter missarum solennia non offert cum possit, & est scandalum, &

dat occasionem ne maior pars populi offerat, vbi est consuetudo antiqua, saltem à decem annis.

De IIII. Præcepto : Honora patrem, & matrem. Item: Honor a proximum.
Cap. XIIII.

1 **D**ifferunt religio, pietas, obseruantia.

2 Pater potest obligare filium ad peccatum mortale in re momenti spectante ad suam potestatem.

3 Sub nomine patris veniunt primario genitores, cognati, patria, amici, conseruantes, & secundario Gubernatores Ecclesiastici, sæculares, curatores, magistri, pædagogi; & largè omnes ab Adamo, qui quando offenduntur, non est circumstantia necessario dicenda, nisi sit pater, mater, vel superior, habens potestatem super eos.

4 Honor hic intelligitur in amando, obediendo, honorando, corde ore, opere.

5 Item præceptum de diligendo proximum non hic numeratur, quia est origo sequentium præceptorum, sicut primum fuit origo præcedentium.

6 Amor honestus proximi duplex, naturalis, & diuinus, qui vel est amicitia, vel concupiscentia.

Tene

7 Tenemur in genere amare proximū semper, & ad semper; nisi sit in inferno.

8 Item quando inimicus veniam postulat, tenemur ostendere illi signa amoris, saltem naturalis.

9 Item tenemur auxiliari, quando est in extrema necessitate spirituali nostri auxiliij v.g. si baptizandus esse, vel admonendus in necessitate tali. Item tenemur amore saltem naturali auxiliari in extrema necessitate temporali.

10 Commendatur hic modus dicendi: Dominus te sanctum faciat, sicut oppositum damnatur.

Qui filij peccent mortaliter non honorando parentes.

11 **Q**ui grauitè odit, vel graue damnum desiderat parentibus, peccat mortaliter; & est circumstantia necessario confitenda.

Qui eos semper toto aspectu intuetur, & licet in corde diligit, tamen semper sic asperè alloquitur ac si odisset, vel rarò signa amoris ostendit, peccat mort. quia sunt etiam ore honorandi.

12 Qui non vult obedire in pertinentibus ad gubernationem domus, vel re familiari, p.m. nisi ex incogitantia, & absque contemptu & obstinatione id.

fiat: in alijs verò non obedire non est peccatum mortale.

Qui non obedit in his, quæ pertinent ad bonos mores, vel salutem animi; vt fugiat scandala, ludos prohibitos, meretrices, & huiusmodi. pe. mort.

Qui parentes percutit etiam leuiter, vel iniurijs afficit deliberate, vt merito eos prouocet ad iracundiam notabilem, peccat. mort.

Qui ex animo maledicit parentibus mortuis, vel viuis, p. m. si ore tenus, venialiter.

Qui accusat parentes alicuius criminis, nisi sit hæresis, vel proditio Regis, vel Reipublicæ, peccat. mort.

Qui putat sibi dedecus esse haberi pro filio talium parentum: & hoc ex contemptu, p. mor. aliter si ex incommodo, non.

Qui desiderat mortem parentis ob hereditatem, vel parentes captiuos non redimit, vel insanos non curat, vel testari prohibet, vel auertit, ne restituant, p. m.

13 Qui parentibus in graui necessitate non subuenit ex proprijs, si parentes non habent propria, vel officium, quo possint sibi prouidere, dummodò tale officium non sit suo statui dedecori, aliter non tenetur ex proprijs.

14 Qui parentibus in extrema necessitate constitutis, & illius ope egentibus ingreditur religionem, vel ingressus etiam professus non egreditur, si verisimiliter potest subuenire, p. m. In necessitate verò non extrema, sed tali quæ obliget filium, & non alios, si ingreditur, peccat; si est ingressus, & professus non tenetur egredi, sed in religione adiuuare quantum potest: adde, si necessitas hæc præcessit ingressum, & cum egressu potest subleuari, tenetur egredi.

15 Filius nolens accipere vxorem, quam pater præcipit, vt sopiantur periculosa inimicitia, vel accipiens indignam se sine consensu patris, vel sine rationabili causa, vel tali quæ coram Deo iusta illi videatur, p. m. Idem de filia nubente, sed non potest exhæredari.

16 Filius non restituens vsuras inuentas in hæreditate paterna, p. m.

Filius ex auaritia vel negligentia diu differens soluere debita, & legata testamenti paterni.

17 Parentes notabiliter negligentes prouidere necessitati spirituali, vel corporali filiorum, nulla causa impediente.

Mater sine causa proprio lacte filium non nutriens, peccat venialiter: nota-

biliter negligens eligere bonam nutrice[m], & providere vique ad triennium necessaria, pec. mor. post triennium spectat ad patrem, si potest.

Parentes, qui ob avaritiam exponunt filios ad hospitalia pauperum, vel in locis publicis, vel priuatis pecc. mort. Qui nolunt filias etiam spurias dotare cum possint, peccant mortaliter.

Parentes qui reuocant sine causa vota filiorum facta, eorum bona venia, pec. mort.

Parentes, qui dolo, vel vi reuocant filium a religione, quam in sufficienti etate fuerat ingressus, pec. mort.

Parentes, qui post votum filiorum, in etate discretionis factum continentiae vel religionis, consulunt, vel cogunt eos ad coniugem eligendam.

Qui filium vel filiam donis, vel minis cogunt intrare religionem, excommunicantur a Concilio Tridentino sess. 25. cap. 18. Similiter qui impediunt.

18 Parentes permittens filiabus amatores ob malum finem, vel a probabiliter suspectis sodalibus, v.g. aliquarum foeminarum eas non separantes, peccant mortaliter.

Qui non reprehendit filium turpem vitam agentem, vel vtentem iocis, &

irrita

irritamentis ad inducendum aliquem ad peccatum mortale, peccat mortaliter.

Permittentes sponfis, vel tactus impudicos, peccant mortaliter. Ideò non permittendum, vt soli in secreto conuerfentur.

Oscula, & amplexus ob folam delectationem inde percipiendam, funt licita sponfis.

19 Maritus præcipiens vxori contra aliquod præceptum diuinum, vel Ecclesiasticum obligans ad mortale, peccat mortaliter.

Maritus atrociter, & supra modum percutiens vxorem, (cum nec feruum ita percutere debeat) peccat mortaliter.

Maritus, qui caufa iniuriandi, vel infamandi notabiliter vxorem, deliberate profert aliquod verbum, licet ex natura fua minimè iniurium, peccat mort. vel fi fine animo infamandi, vel iniuriandi, profert verbum fua natura aptum ad infamandum cum periculo probabili infamiae vel fequatur infamia, peccat mortaliter.

Vxor notabiliter inobediens viro in regimine domus, & familiae, & bonorum morum, peccat mortaliter.

Vxor nolens fequi maritum aliò migrantem, peccat mortaliter, nifi pactum

recesserit, ne maritus alio migraret; nisi superuenerit iusta necessitas, ut morbus vel capitalis inimicitia; nec tenetur sequi maritum vagabundum, si antequam coniungeretur, non erat vagabundus, vel hoc mulier nesciebat; nec si vir ob turpem causam vagatur, vel ipsa exponeretur periculo peccati, vel mortis.

Vxor iracundè, vel litigiosè prouocans maritum ad culpam mortalem, id sciens, vel scire debens, p.m.

Vxor contemnens præstare debitam subiectionem viro, vel eius iustum præceptum non implens, v.g. ut exuat superflua, commutet mores in compositos, p. m. si verò sit sine contemptu, non semper est peccatum mortale.

*Qui Domini erga famulos, & seruos,
vel subditi erga superiores pec-
cent mortaliter.*

21 **D**omini negligentes notabiliter ea, quæ pertinent ad conscientiam suorum seruorum vel famulorum, ut v.g. Christianè viuant, ne assuescant iuramentis, ut seruent præcepta Dei, & Ecclesiæ, non curantes eis suo tempore extremam vnctionem, vel confirmationem, pec. mort.

Dominus

Dominus habens neophytum , & non docens per se vel per alium doctrinam Christianam , & qualiter vitam agere teneatur, p.m.

Dominus notabiliter negligens nosse peccata manifesta seruorum , & famulorum , vt corrigat , & incorrigibilem verbis vel pœna e domo eiciat , vel ei necessaria neget, si sic fuerit spes correctionis, sin minus, retineat, p.m.

Dominus prohibens , non dico non consentiens , seruis concubinariis ducere vxorem : sed fusius de hoc in materia de matrimonio.

22 Subditus notabiliter contemnens superiores, vel denegans eis notabilem, & debitum honorem , licet sint. dyscoli, & mali, peccat mort.

Leges iustas superiorum violans, putans neminem in alium potestatem habere, p.m. & est excommunicatus. si verò violat, quia non vult se submittere, est peccatum inobedientiæ; si ob alias causas , potest esse peccatum mortale vel veniale.

*Qui peccent circa dilectionem
proximi.*

Qui nec se , nec proximum amat amore charitatiuo, id est, propter

Deum, velut capaces alterius vitæ, vel in tempore extremæ necessitatis amore naturali.

Qui excludit aliquem à communione generali suarum orationum.

Qui habuit animum non diligendi, vel subueniendi alicui, casu quo hoc esset ei necessarium ad salutem.

Qui amat aliquod creatum plusquam suam animam, vel suum corpus, plusquam animam proximi, vel bona temporalia & fortunæ, seu honores, plusquam suum corpus, vel proximi; ita ut non opituletur in necessitate: in amore enim debitus ordo est seruandus, id est, ut firmiter amemus Deum, hoc est, pluris faciamus, etiam si non intentius seu feruentius.

24. Qui tantum amat aliquod creatum, ut sit paratus Deum mort. offendere animo vel opere.

Qui optat ut aliquis mortaliter peccet, vel damnationem æternam incurrat, vel ad hoc Deum orat, vel hoc animo malo dicit, vel excommunicationem procurat, eo animo, ut si rem non restituat, damnetur, & alia huiusmodi.

Qui non reprehendit, aut non denunciat proximum cum debet, aut aliter quam debet, pecc. mort.

Quilibet

25 Quilibet offensus tenetur relinquere odium & rancorem malum nulla facta satisfactione. Non tenetur dimittere rancorem bonum, i. quo quis appetit ut delictum per Iudicem castigetur? imò aliquando illum tenetur concipere, nec tenetur condonare satisfactionem iniuriæ, & aliqui non possunt condonare etiam si velint; non tenetur eum alloqui, vel signa amoris ostendere nisi in tempore necessitatis. Item qui prius offendit, debet prius reconciliationem petere.

26 Qui se exponit periculo peccandi mortaliter, vel qui dubitat de aliquo an sit m. & committit, vel qui omisit confiteri, vel qui facit contra conscientiam distantem in particulari, & individuo, pec. mor.

27 Qui sine verecundia, incommodo, dedecore, potest impedire ne quis peccet mortal. & non impedit; nisi permittat eum cadere in maius scelus, ut mox apertius corrigatur; sunt alij casus liciti de quibus infra cap. 24. num. 16.

Qui aliis fuit causa peccandi mortali. cōsilio, ope, favore. Non peccat cū iusta causa aliquid petit, licet putet futuram occasionē, hanc petitionē ei peccādi; ut

qui

qui in necessitate ab vsurario petit mutuum, non peccat; secus si sine necessitate à sacerdote iniquo petat filium baptizari; petit. n. rem licitam, modo illicito.

Qui facit vel dicit aliquid, quod de se non est mortale, sed tamen dicit cum intentione inducendi alterum ad mor. pec. Imò si sine intentione tali facit aliquid in tali loco, & coram talibus, sufficiens arbitrio boni viri ad inducendum ad p. m. & si res de se erat pec. morta. debet etiam confiteri circumstantiam scandali.

30 Qui ex mera voluntate absque necessitate vel utilitate aliquid facit, quod credit alleciturum proximum ad pecc. mort. vt femina quæ sine causa se exhibet videndam illi, quem scit de facili concupiturum, etiam si ipsa non intendat hoc, p. excusatur tamen multis causis, vt ne inurbanitatis arguatur, &c. Sed quidnam dicendum sit de fœmina, quæ propter inanem gloriam se fucat, infra cap. 23. num. 19.

31 Qui absque causa necessaria, vel utili vititur familiari consuetudine mulieris suspectæ, aduertens scandalum aliorum, & contemnens, pecc. mortaliter, etiam si ipse sit sine mala cogitatione. Item qui frequentat moniales cum

scandalo,

scādalo, & murmuratiōe populi. Item qui domi suæ retinet cognatam, siue extraneā, de qua alij malè suspiciantur.

32 Qui dat alteri occasionem peccandi, id est, scandalū actiuum mortiferum, id est, occasionem quæ datur pro pecc. mortali, aut cum intentione principali, vel minùs principali inducendi illum ad peccatum mortale, aut ad id adiuuando, vel contemnendo salutem spiritualem proximi, aut ad id saltem interpretatiuè consentiendo: ex hac definitione multi casus soluantur, in quibus datur talis occasio, & peccatur, m. vt qui coram aliquo mortaliter peccat. Item qui intentione principali inducendi aliquam personam ad p. m. dat cleemosynam, alloquitur, inuisit docet, consulit, vel id facit nutu, blandimentis, tactu, obsequio, munere. Item qui vel facit, vel reficit idola vel templa Paganis, Hebræis, Turcis, Hæreticis, vel aliquid facit, cuius principalis vsus est, p. m. Item qui audita missa, alios qui missam non audierint, detinent sono, iocis, choreis, ludis, spectaculis, & aliis occasionibus tempore missarum, p. m. ex eo solo quod paruipendunt salutem spiritualem proximorum, dicentes nil sua

referre

referre, cum ipsi audierint sacrum. Item qui vel quæ se ostendunt ita vt pudenda per subtile velum videantur, hoc enim communiter ex natura sua inducit ad p.m. nisi iusta causa, id est, infirmitatis excuset. Item qui sponte fit obuiam personæ, quam scit casuram in concupiscentiam mortiferam vel iram, licet sine intentione vt illa peccet hoc faciat.

Non pec. mortaliter mulier, quæ sine intentione, & contempu mortifero ita se ornat, vt credat aliquem ex populo casurum in concupiscentiam, vel iram, nesciens aliquem in particulari, vel non aduertens; vel si sciat aliquem, tamen intelligit illum esse malitia, praua consuetudine, & habitu peccare, & sic nec est pecc. mort. credere aliquem indeterminatum in Ciuitate vel Monasterio esse malum.

Excusantur a mortali scurræ, & alij qui dant magnam occasionem ridendi, edendi, bibendi, vestiendi, loquendi, modo ista nimietas non attingat culpam mortalem.

Excusatur vir vel mulier qui dicit aut facit aliquid, vt ad amorem vanum vel ad p. ven. tantum alliciat; vt qui blanditur, videt, alloquitur feminam,

non

non vt eam moueat in copulam carnalem, in tactus, vel motus ad delectationem, sed vt illa delectetur suo colloquio, aspectu, ornatu, & amet sine fine vel delectatione mort. licet hoc periculosum sit.

Accommodare arma, vel vendere pigmenta, chartas lusorias, talos, &c. de se non est malum, sed aliquando potest esse peccatum mortale.

Qui imperant, dant cōsiliū, precantur ad hoc vt peccent v. g. percutiant, occidant, fornicentur, etiamsi fiat tantum ad tentandum illorum virtutem sine animo vt faciant ea, imò displiceret si facerent, peccant mortaliter; tamen potest quis parato offerre occasionem peccandi, vt mox fructuosius corrigatur, vt supra dixi, sed non inducere eum ad peccandum.

Non peccat qui a parato ex sua malitia ad peccandum, petit rem ex se bonam, quæ tamen ex materia, qua ille exercet peccatum: sed peccat si petit, vt peccet, vel rem, quæ ex se est peccatum; Vt, non peccat, qui petit muuuum ab vsurario dante cum vsura, sed peccat si petit ad vsuram; sic qui petit, vt iuret, non peccat, sed si petit, vt iuret per suos deos, peccat.

Non

Non peccat qui deponit suam pecuniam apud vsurarium habentem propriam pecuniam ad vsuras; sed peccat si deponat apud non habentem.

Non peccat, qui hominē deliberatum ad committendū maius peccatū inducit ad minus, v.g. si vult occidere vt tantū percutiat. Si adulterari, vt fornicetur.

Petens quod in se bonum est ab eo, qui potest benefacere, sed scit illum peccaturum ex malitia, non peccat, si sit sine contemptu salutis proximi, & sine consensu & auxilio ad hoc.

Inducens peccatorem sacerdotem ad celebrandum quem scit non pœnituram; si non est notorie excommunicatus, & suspensus, vel est paratus & obligatus, & ex malitia peccat, non peccat mortaliter, nisi fiat contemptu eius salutis, & malo animo.

Non peccat qui petit administratiōnem iustitiæ, vel iustam gratiā à tyranno iniuste occupante Rempublicam. Caietanus in summula vel. Tyrannus.

42 Qui introducit mulierem religioso, vel iuueni ad tentandam castitatem, seu qui sollicitat, vel petit ad tentandam responsionem, licet sine animo peccandi, peccat mort. nisi ex qualitate personarum, sine, & modo eliciatur

circum

circumstantia moderans vim , verborum inductiuam ad p.

Non peccat mor. qui tangit amore honesto & iocoso, sine mala intentione pectus mulieris, mammillas, manum premit, pedem tangit. Immo ubi mos est, amplectitur, osculatur, licet vterque sit iuuenis, dummodo non sit aspectus, vel tactus partium obscenarum.

43 Non peccat qui erigit studia doctorum, &c. licet ibi multa peccata fiant, contra Vuicleff.

Artifices, quorum opera ad vsum bonum, vel malum sunt; vel vt plurimum ad p. v. vt pigmenta, collaria, mammillaria, &c. non peccant m. & possunt absolui, quod de monialibus est dicendum, etiam si maior pars illis operibus male mortaliter vtatur.

44 Qui instituunt solennes ouationes, nundinas, nuptias, publica conuiuia in quibus aliqui peccant mortaliter.

Qui propter scandalum iniustum, mittit opus debitum sub peccato mortali peccat m. Immo nec debent omitti opera perfectionis: & si scandalum est ex imbecillitate, est prius satisfaciendum propter scandalum: & si ali-

quando bona opera sunt omittenda, tamen non licet committere peccatum veniale propter quodcumque bonum. Item qui ob iustam causam occultam, non ieiunat in die præcepto, &c. & non satisfacit scandalo ignorantium, peccat mortaliter.

45 Qui dolo, vi, aut fraude nocuit alicui in bonis animæ, inducendo eum ignorantem, aut coactum ad peccatum mortale, debet eum inducere ad penitentiam, & ad opera meritoria, impetrando per se, vel alium à Deo illius conuersionem, non manifestando peccatum occultum; aliter peccat mortaliter.

De V. Præcepto: Non occides.

Cap. XV.

Hoc præceptum includit quodcumque damnum corporale, non solum ab actu exteriori illatum, sed ab animo.

2 Potest quis licite occidere. Primò auctoritate Iudicis. Secundò in bello iusto, & publicè. Tertiò ad defensionem propriæ vitæ. Quartò, quando aliter rem suam tueri non potest, extra extremam necessitatem proximi. Quintò, in defensionem proximi. In tertio

casu

caſu nec peccat, nec eſt irregularis. In reliquis & ſi non peccat, tamen eſt irregularis. In tribus vltimis caſibus debet tantum intendere deſenſionem ſui, rerum ſuarum, & proximi, licet inde mors aggreſſoris ſubſequatur. Sed verius cum toto hoc, poteſt cum moderate inculpatae tutelae intendere mortem, ſi aliter ſe, ſua, & honorem maximum defendere non poteſt. v. g. non tenetur quis fugere cum ſuo dedecore, & poteſt, quis inimicum occidere, ſi aliter non poteſt euitare alapam. Quare vxor poteſt occidere virum parantem illi neceſſario mortem, cum aliter euadere non poſſit: ſed vir occidens vel preparans occidere vxorem in adulterio deprehenſam. p. m.

*Qui peccant mortaliter contra hoc
praeceptum.*

1 **Q**ui iniuſte occidit, mutilat, vel notabiliter ferit, percutit, vel aliquo horum vult procurare, & delectatur feciſſe, p. m.

9 Qui furem diurnum, vel nocturnum occidit, cum aliter ſe & ſua defendere poſſit, p. m.

Qui occidit aliquem ad defendendum ſuam caſtitaſtem, quam cum ſuo honore aliter, id eſt fugiendo vel clamando

poterat defendere.

6 Qui præter intentionem aliquam casualiter occidit, non adhibendo diligentiam, quam mediocriter prudentes in similibus casibus solent adhibere, p. m. Siue opus sit licitum siue illicitum nihil facit ad p. m. sed facit ad irregularitatem.

7 Qui illicite aliquid agit, quod est causa & via ad homicidium propter necessariam sui defensionem, p. m. & est homicida; vt qui intendit etiam tantum percutere hominem, & occidit; & adulter inuentus cum adultera occidens virum volentem ipsum occidere p. m. & est irregularis, de quo cap. 27. num. 238.

8 Qui damnatus ad mortem occidit ministrum iustitiæ, vt se liberet, p. m.

Qui deliberate, ne pusillanimis habeatur, vel ob nimiam audaciam exponit se periculo, amittendi etiam vel membrum aliquod, vel partem notabilem membri, vel infert damnum notabile personæ proximi loco, tempore, vel modo indebito, p. m. Idem dicendum non est de latrone qui furatur.

9 Qui vtitur aliquo ioco cum periculo probabili vitæ suæ, p. m. sed possunt saluari, qui practici super funes

ambu-

ambulant, vel qui ad theriacam comprobendam sumunt, post experimentum factum in animalibus.

Qui duellum illicitum, vel iocum prohibitum vnde plurimum cædes, vel vulnera reportantur, aggreditur, vel aliquem induxit, vel non impediuit cum posset, p. m. De duellis vide supra cap. 11. nu. 39. & Concilium Tridentinum sess. 25. cap. 19. est etiam bulla Gregorij xij.

10 Spectatores horum ludorum prohibitorum cum omni voluptate, & consensu deliberato quod fierent; vel quorum præsentia est causa vt tales ludi fiant; vel sacerdos, vel monachus propter scandalum, p. m.

Qui deliberate mortem alicuius optat, vt beneficio aut officio succedat, vel ne castigetur, vel aduertenter delectatur cogitatione peruersi operis homicidij, vnde sibi aliqua vtilitas possit provenire pec. mortal. At delectari propter bonum & utilitatem de morte ortam, & non propter mortem non est pec. mort.

Licet sine peccato optare mortem, vel morbum, vel iacturam honorum alicui propter respectum honestum, v. g. vt cõuertatur, vel ne grauius peccet,

fic desiderare mortem inimicis, & haereticis vt christianismus liberetur à tyrannide, si non se conuertant: sic inimicis chriastianis iniuste nos persequentibus, si commodius non possumus liberari.

Qui deliberato animo sibi mortem, vel membri mutilationem optat praè ira, impatientia, dedecore, paupertate, vel alio infortunio; & clericus seu monachus, si ob id sibi manus iniicit, excommunicationem incurrit, non autem si zelo deuotionis id faciat. Nec similis est percussio, quam sibi licite potest inferre, & non ab alio tolerare, vt ob mortem carorum cædere se alapis, vellere barbam.

12 Qui habet animu se offerendi, vel se offert martyrio principalius ob vitæ suæ tadium, non ob amorè fidei, p. m.

Qui sciens, & aduertens vult decurtare, vel decurtat vitam abstinentijs indiscretis, licet absque intentione abbreviandi eam, sed vt magis Deo satisfaciat, p. m. secus si probabiliter existimat eas non esse indiscretas.

Qui propter aliquod infortunium cupit se numquam natum fuisse. Qui iniuste coniiicit, vel est causa coniiiciendi in carcerem aliquem, p. m. & tene-

tur

tur ad damnum.

13 Qui ægrotus, vel sanus comedit vel bibit, vel aliis dedit ad comedendum vel bibendum, sciens vel scire debens graue damnum euenturum, pec. mor. si exiguum damnum videtur, v.

Mater vel nutrix, quæ tenellum puerum in lecto suo collocat cum periculo probabili suffocandi, siue suffocetur siue nō, pec. mor. secus si sine periculo.

4 Qui vel quæ mulierem grauidam ita afficit, vt periculo probabili abortus eam exponat, p. m. similiter etiam mulier, quæ siue cum animo, siue sine animo abortus exponit se periculo probabili abortus. pec. mort.

15 Qui petit bellum, sciens esse iniustum, saltem ex parte sui Ducis, vel intuitu solius stipendij, siue bellum sit iustum siue iniustum non attendens, peccat mortaliter. Subditus iussus ire ad bellum, & si nil cogitet, vel præmeditetur, tamē debet credere esse iustum, aliter peccat eundo.

Si cum animo principali occidendi inimicum in bello iusto, vel perdendij eius bona, p. m. sed non tenetur ad restitutionem.

Qui vult condemnare in aliqua notabili aliquem iniuste, vel con-

demnatam si potest non liberat, vel in-
uaso ab inimicis si sine periculo suo
possit, non subuenit, p.m.

Qui potest aliquem liberare ab iniu-
sta morte, vel infamia, testimonio, &
non testificatur etiã nõ requisitus, vel
saltem nõ facit quãtum in se est, peccat
mortaliter; nisi id audiuerit in cõfessio-
ne, tunc enim non debet loqui.

Nemo tenetur se offerre ad testimo-
nium ferendum, quo aliquis codemne-
tur, etiam pro liberando accusatore, nisi
astrictus à Iudice iuridice, & nisi accu-
sator obligatus in conscientia accusa-
uerit.

Qui dedit testimonium falsum, de-
bet illud reuocare, & accusatum libe-
rare, etiam cum periculo propriæ
vitæ. Occisor tamen non debet se
prodere.

Qui affectus iniuria non prohibet
cognatos, vel amicos volentes se vindi-
care, & in omnibus his casibus, qui cõ-
currit nouẽ illis modis c. 11. nu. 12. im-
perando, laudando, &c. & non impe-
diendo cum possit, teneatur id facere.
18 Torneamenta, & ludus taurorum
prohibentur, & extrauaganti Pij V. ex-
communicantur nisi sint moderata, &
cum cautela.

*Ad quid teneatur qui alium
occidit, aut per-
cutit.*

22 **Q**ui iniuste occidit hominem li-
berum, vel ferit, ad nil tenetur
pro deformitate vel cicatrice relicta, vel
pro morte, sed tenetur ad impensas, ad
stipendia quæ sanus lucratus fuisset per
totam vitam, & ad ea quæ in se medi-
cando impendit, antequam obiret; ad
damna filiorum, vxoris, &c. ad funera-
lia debita suæ cõditioni, infra n. 26. nec
tenetur vinculis, vel morti inferendæ
seipsum offerre, etiam si id salubre es-
set, sed debet patienter perferre mor-
tem illatam per leges. Nec necesse est,
satisfacere, & restituere vitam operibus
spiritualibus aliquo modo æquivalen-
tibus, sed sat est heredibus dare tantum,
quantum ille viuis suo labore lucrari
poterat: & secundum iura restituat. 50.
aureos; & sic magis tenetur restituere
qui artificem interfecit, quam qui no-
bilem, licet hoc maius esset peccatum.
Idem dicendum de excedente debitum
modum defensionis, n. 27.

25 Latro vel homicida punitus à Iu-
dice, tenetur etiam restituere damnum
patri, si pars ultra satisfactionem fa-

am Republicæ, vellet sibi satisfieri,
& heredes homicidæ tenentur parti.

Miles tempore belli acceptans singularia certamina principaliter ad ostēdendas vires, vel artes pugnandi, vel ob vanam gloriā. p. sed si principaliter ad victoriā exercitus, proponendo honorem, reputationem, & fortitudinem sui exercitus, non peccat.

De VI. p^rcepto: Non mæchaberu.

Cap. XVI.

Ignorantia, vel putare non esse peccatum coire cōtra matrimonium, non excusat à peccato. Immò asserere simplicem fornicationem non esse peccatum, est hæreticum. Voluntas, & consensus etiam coactus metu, minis mortis, pudore infamiæ, si vociferetur, est peccatum mortale.

Vis absoluta, & coactio ad fornicandum sine consensu voluntatis, licet aliquam delectationem accipiat de ipso actu, dummodo non cooperetur, neque ipsum actum, neque in delectationem consentiat, excusat à peccato, & missione virginitatis ex S. Lucia. Vnde nec te-

netur

netur manus iniicere in corruptorē,
nec clamore se defendere.

In hoc 6. præcepto includo decimum
præceptum. Species luxuriæ vniuersa-
liores sunt sex.

Fornicatio, inter solutos omni vin-
culo.

Adulteriū, cum alter est coniugatus.

Incestus, ad quem reducitur sacrile-
giū inter cognatos, affines, & spiritua-
les, professos, ordinatos ordine sacro,
vel peccatum in loco sacro.

Stuprū, quando mulier est virgo, nec
refert de viro, an sit virgo.

Raptus, quādo rapitur extra domum
post copulam in vxorem, aut violenter
extorquetur copula, siue illa sit virgo,
siue non.

Contra naturam, in alio vase, vel fœ-
mina cum fœmina, vel vir cum viro, vel
cum bruto, vel mollicies, nu. 6.

Monasteriū, & dormitorium mona-
chorum non est ita locus sacer, vt pec-
catum in eo commissum sit sacrilegiū.

Monialis quæ ante professionē for-
nicata est, vel voluntarie se pollut, si
absque dispensatione saltem Episcopi,
vel honesta cautela, vel iuramento consecratio-
nis suscipit, peccat.

Qui cōmittit incestū cum cognato,

debet

debet in confessione explicare gradum cōsanguinitatis, in quo erāt coniuncti.

4 Periculofum est tam cōfessario, quàm pœnitenti immorari in minutis interrogationibus huiusmateriæ ; sed quàm citissime debet se expedire sacerdos, petendo solùm necessaria, non descendēdo ad nimis particularia, & cum hac occasione petat simul ea, quæ pertinent ad decimum præceptum.

Qui peccent mortaliter circa hoc præceptum.

5 **Q**ui rem habet extra matrimoniū, debet confiteri numerum, & species.

Tantum quis peccat cū vna persona decies habita copula, quātum cum decem separatis eiusdem qualitatis.

6 Qui procurat pollutionem, aut cui postquam euenit placet, vel qui potest, & debet, & non impedit, aut qui se exponit probabili periculo, vt eueniat etiam propter exonerandam naturam, peccat, & si adest desiderium alicuius personæ non solùm est mollicies, sed est etiam alia luxuriæ species.

7 Pollutio contra voluntatem, quæ

impediri

impediri non potest, non est peccatum, ut est illa quæ euenit dormiēti, patienti fluxum seminis, vel patienti violentum tactum alicuius, cui nō consentit. Item pollutio quam quis potest impedire, sed non debet, si nō consentit non est peccatum; ut operans, qui polluitur si non cessat ab opere non peccat, ut concionator, doctor, disputator, confessores qui dum student, vel exercent suum munus polluuntur, non tenentur cessare: similiter qui alloquitur fœminas honeste. Idem dicendum de Veredario seu cursore: verum hic omnes, si probabiliter credunt se consensuros pollutioni, debent cessare ab opere.

Desiderare pollutionem in somno naturaliter, ut leuetur natura, nulla adhibita causa, non est peccat. sic complacere sibi de præterita pollutione ob sanitatis finem, sed non procurare, quia non omne, quod possum desiderare, possum procurare, ut mortem: nec omne volitum est voluntarium.

Comedere nimis, vel calida ut gula satisfaciat, non ut sequatur pollutio, licet deinde sequatur, nō est peccat. sed peccat qui se ita accommodat in lecto,

vt sequatur pollutio data opera.

Pollutio, quæ incipit in somno cum finitur in vigilia, si voluntas superior, & rationabilis deliberata nõ cõsentiat, non est p. m. licet sensualitas de ea delectetur. Immo neque si incipiat postquã est semiexpergestus, nisi cum cõsensu deliberatæ voluntatis perficiatur, quia ad p. m. requiritur iudicium integrum.

Complacentia de præterita, vel desiderium de futura pollutione, ad sedandas têtationes carnis, dummodo nõ procuret, non est p. secus si complacet deliberate ob delectationem carnis, quæ inde sequitur.

9 Comedere aliquid, vnde putet euenturam pollutionem, modo in hunc finem nõ comedat, non est p. m. licet ad satisfactionem gulæ comedat.

Qui rem habet cum aliqua, & procurat, vt non concipiat, vel ita coit, vt non possit concipere, peccat contra naturam, & si vterque consentit, vterque peccat.

Qui morose delectatur de copula explicite, id est, consentiendo deliberate in delectationem, quæ ex turpi cogitatu illius nascitur in sensualitate vel tacite,

1. aduertens se illa teneri, & duci in pe-

riculum

riculum consentienti, non expellit vel nititur expellere, nisi iusta causa excuset ab expulsiōe, p. m. & toties peccat, quoties mente delectatur, vel circa vnā multoties, vel circa multas simul, vel separatim, & sunt circumstantiæ confitendæ, quia mutant speciem.

Delectatio præsens de cogitatione copulæ cum illa, quam habiturus est in uxorem, quando erit vxor, est p. m. quia licet delectari de spe concepta habendi illam, sed non licet deliberate admittere delectationem carnalem, quæ inde nascetur, quia talis delectatio non esset conditionalis, & futura, sed præsens, & absoluta.

10 Qui, vel quæ vidua deliberate implicite, vel explicite, morose delectatur ex memoria copulæ præteritæ, vt supra dixi c. 11. nu. 12. p. m. licet tamen viduis reminisci copulas præteritas, & delectationes inde habitas, & gaudere, quòd eas habuerint, & desiderare eas si qua ratione fieri potest, sed non impræsentiarū admittere delectationē carnalem insurgentem ex hac memoria, Idem potest dici de coniugatis respectu copulæ præteritæ, vel futuræ.

11 Qui vult tãgere, vel tangit, amplectitur, vel osculatur animo deliberato

implicite

implicite, vel explicitè fruendi delectatione carnali, nata ex tali factò, licet tactus de se non sit impudicus, vei tangat futuram coniugem non desponsatam, peccat mortaliter, tantùm licet hæc facere ad se delectandum honestè ob honestum amorem, vel ad vrbانيتatem, vel ad laudandum Deum, qui eam tam pulchram fecit, modo non se exponat periculo.

Videre, & alloqui ob solam curiositatem cognoscendi cuius pulchritudinis sit, vel quo incessu, vei gestu sit, & oblectare se deliberate vidèdo, & alloquendo huiusmodi creaturam formosam, & eius res nouas, & pomposas sine intentione mala, & carnali delectatione, p. v. tantùm.

12. Qui tantum sponsalia contraxerunt de futuro possunt se osculari, amplecti, & tangere se tactibus, qui de se non sint impudici, & frui voluptate, quæ ex his oritur, sine tamen ampliori voluntate, id est, copulæ, & probabili periculo pollutionis, & sine tactu verendorum, quia isti de se sunt impudici.

13. Qui petit aliquem locum præsertim Ecclesiam, vt videat, & concupiscat mor. fæminas, vel qui promittit, dat,

vel

vel recipit epistolas, vel mundaſcula, licet parua hæc intentione, pec. m.

Qui quærit mediatrices, vel maleficas ad hunc effectum, p. m.

Qui, vel quæ ſe exhibet fenestræ, vt videatur ab aliquo, a quo, vel a qua ſcit ſe mortaliter amari, & ſuo aspectu, m. peccaturum, licet in opus peccati non conſentiat, peccat mortaliter toties quoties.

14 Qui vel quæ ſe veſtit, vel ornat, vt alicui formoſa videatur, & carnaliter mortaliter ametur peccat mortaliter; ſed ſi, vt ametur honeſte carnaliter, peccat ven. ſi in finem honeſtum, vt in matrimonium, non peccat.

Qui deliberate delectatur loquendo, audiendo, canendo verba turpia luxurix, peccat mortaliter, de hoc vide c. II. nu. 9.

Qui nutu, verbis, cantu nititur provocare ad hoc peccatum, licet ipſe nolit peccare, aut adhibuit ſibi ſocios in actû mortiferum, vt in muſicam, cantum ad hoc aptum, & collimatum, p. m.

Qui falſo gloriatur ſe rem habuiſſe cum illa vel illo, p. m. & tenetur ad reſtitutionem famæ.

15 Qui plusquã oportet comedit, vel bibit, vel calida, vel aromata quærit,

quo magis delectetur hoc peccato, peccat mortaliter; nisi sit cum coniuge ad soluendum debitum, quia non peccat: vel ut magis delectetur in soluendo debito, & est tantum peccatum veniale.

Is quem piget impotentia coeundi luxuriose, p.m. sed que piget impotentia coeundi cum vxore non peccat.

Qui mulierem longo tempore insequitur ad peccatum, grauius peccat, & si mulier honesto habitu incedat, tenetur ad infamiam, & contumeliam, quæ inde sequitur, & si inducit ad peccandum, tenetur ei persuadere pœnitentiam, de quo supra. c. 14. nu. 32.

Qui locat domum meretrici ubi scit probabiliter exercendum meretricium, p.m.

*Quid debet restituere qui rem habet
cum virgine, vel putata
virgine.*

16 **Q**ui deflorat virginem, quæ sponte se obtulit, vel leuiter rogata, ad nihil tenetur; secus si importune rogata: in foro autem exteriori ad multa tenetur.

27 Qui importunis precibus, vel falsis,

pro

promissionibus decepit eam, in conscientia debet eam ducere in uxorem, licet id ei non promiserit; vel tenetur facere, id quo ipsa sit contenta, vel resarcire totum damnum inde sequutum ut augere dotem, ut accipiat talem maritum qualem virgo accepisset, etiam aliquid plus ob verecundiam, quàm in tota vita passura est, sed non tenetur penitus dotare, nisi a Iudice condemnetur.

18 Qui promittit se ducturum eam in uxorem, licet non magnis precibus; si animo ficto promittit, tenetur accipere, maxime si interfuit iuramentum; nisi essent valde inæquales genere, vel diuitiis; quia tunc satis est resarcire danum, ut supra. Si promittit animo vero debet eam ducere, nisi magnum scandalum sequatur, aut pater puellæ omnino renuat, aut nisi esset uxoratus, vel facris initiatus. Item tenetur placare patrem, & satisfacere pro injuria illata.

19 Aliquid ei debetur ob fracturam sigilli, si ob id à marito aliquid patitur, quando dolo, vel precibus importunis eam corrumpit.

Qui rem habet fraude, vel precibus, importunis cum corrupta pro virgine reputata, quam infamavit, licet ob virginitatem ad nihil teneatur, tamen

propter infamiam tenetur.

*Concubinarius quando non est
absoluendus.*

20 **C**oncubinarius cohabitans cum concubina non est absoluendus, donec ab eo firmo proposito separetur, vt supra cap. 1. & cap. 14. nu. 31. Idem faciendum cum his quos populus credit esse tales, donec veritas publicetur, & si quis est casus, qui rarissimus est: quòd concubinarij sine periculo peccandi possint cohabitare, tamen sine deliberto proposito non conuersandi opere, & voluntate non sunt absoluendi.

21 Qui iudicat se non posse euitare peccatum, nisi ab ea separetur, debet separari, licet sit pater, mater, filius, filia, vxor, maritus.

Ancilla, qua Dominus abutitur, si nò potest resistere, nisi fugiendo, iuste potest fugere, vel compellere Dominum, vt eam vendat alteri, qui ea non abutatur, supra cap. 14. num. 32. Concubinarij prius moniti, sunt excommunicandi, & concubinæ in exilium eiiciendæ per Conc. Trid. sess. 24. cap. 8. de reforma.

Vxor potest discedere à marito, qui

eam

eam ad peccatum attrahit.

*Quibus modis coniuges peccent
in coniugio.*

24 **C**oniux, qui habet rem cum con-
iuge, ac si non esset coniux, vel
esset aliqua alia, peccat mortaliter.

25 Qui, vel quæ sine causa legitima
negat coniugi debitum loco, & tempo-
re idoneo petitum; nisi precibus con-
trarium suadeat, quæ non debent esse
nimia, p.m.

Non tenetur reddere in loco sacro,
vel publico, vel cum periculo vitæ, vel
gravis infirmitatis, vel abortus: sed non
excusat quadragesima, vel festus dies
paschatis, & grauius peccatum est,
quando ex odio negatur.

26 Debitum potest peti verbis, nuti-
bus, signis, imò verecundia, si quando
coniux aduertit coniugem id desidera-
re, sed ob verecundiam, vel pusillanimi-
tatem id non audere petere, tenetur
reddere.

27 Coniux si ante consummatum ma-
trimonium vult ingredi religionem,
potest negare debitum; sed debet ei assi-
gnari tempus ad iudicium boni viri.

Stultitia, vel furor petentis non ex-
cusat à redditione debiti, si sine peri-

culo notabilis damni personæ, a qua petitur, reddi possit.

Mulier copulam habens cum virò adultero non fit bigama, vel irregu. Vir verò cum adultera fit, licet nesciret illam adulteratam fuisse.

28 Maritus sciens vxorem adulterari, si non se separat ab ea, imò petit, vel reddit debitum, peccat mortaliter; nisi res esset occulta, vel illa se emendasset, vel ideò petat, ne ipsemet adulteretur, dummodò ne credatur leno vxoris.

Vxor cohabitans cū maritò publico adulterante, & petens, vel reddens debitum, non peccat.

29 Maritus non potest accusare vxorem adulterari, si ipse est adulteratus, vel vxor est passa vim, vel probabiliter credebat maritum mortuum, vel fuit decepta sub specie mariti, vel maritus dat occasionem adulterandi, vel si maritus tolerat, & est eam passus, post cognitum adulterium.

30 Qui, vel quæ vouit continentiam, & postea contrahit, præsertim animo coëundi, etiam si non consumat, & iterum quoties consumat petendo, licet aliqui velint tantū prima vice peccare, potest tamen dispensare Episcopus.

31 Qui, vel quæ coniux vouit continentiam, si petit debitum, peccat; & si vii consentit voto vxoris, & deinde reddit petenti debitum, peccat, quia consentit in peccatum; sed non peccat si ipse petit, licet consenserit voto vxoris; si vterque vouit, vterque p. de quo supra, cap. 12. nu. 60.

Si ambo pacti sunt, ne à se mutuò debitum petant, & cognoscant quòd vterque id peteret si posset, non peccant si habent copulam.

32 Vterque coniux petens, vel redgens debitum tempore menstruo nunquam p. m. licet credat concipiendum monitum, & si petit, vel reddit ne sit odio consorti, vel vt euitet suam, vel consortis fornicationem, nec peccat venialiter, licet S. Th. oppositum teneat,

33 Rem habere cum coniuge in loco sacro, vel benedicto ob quemcumque finem, est p. m. licet Sotus contrarium teneat in copula occulta.

Impedire conceptionem prolis ob quemcumq; finem, est p. m. & ob id effundere semen extra vas, est p. cōtr. nat.

Possunt coniuges de communi consensu à debito abstinere, ne faciant plures filios quàm alere possint, dummodò non sit periculum fornicationis.

34 Qui, vel quæ malitiose, vt defraudet coniugem fit patrimus in bapt. vel confirmatione filij, & ideo non reddit debitum, p. sed non potest petere: sed Episcopus potest dispensare, si vterque fuit patrimus non possunt petere, sed possunt reddere, non sic de voto. Si verò fuit error, necessitas, vel ignorantia, potest petere debitum.

Pater qui est patrimus filij concubinae, non potest ducere concubinam in uxorem.

35 Qui vel quæ habuit rem cum cognata, vel cognato coniugis, potest reddere debitum, sed non petere; si cum proprio cognato, potest reddere, & petere.

Vxor quæ dat facultatem viro, vel consensit, vt cum alia misceatur, immò si non impedit si cõmodè potest, p. m.

36 Qui clandestine quamuis cum parrocho, & testibus matrimonium sine iusta causa contrahit, p. m.

37 Qui contraxit publicè, & matrimonium reperitur nullum ob aliquod impedimentum; habita dispensatione, potest clandestinè contrahere coram parrocho & testibus. Confessarius potest curare matrimonium iam morientis cum concubina, vt filij legiti-

mentur,

mentur, & ipse tutiùs moriatur.

38 Vfus matrimoniij clandestini contracti sine testibus, est p. m.

Vfus matrimoniij ante benedictionem nuptialem non est p. m. nec est differentia inter primam, & alias vices.

Qui vel quæ sine legitima causa, vel sine periculo incontinentiæ facit matrimonium clandestinum, & non vult illud publicari, p. m.

39 Mulier cōtrahens clandestine cum vno, & publice cum secundo, si srem habeat cum secundo etiam coacta ab Ecclesia, peccat: si cum primò, & cum scandalo aliorum peccat, datur remedium à Syl. v. debitum coniugale. q. 6. sed non valet nisi in terris, in quibus Concilium Tridentinum non est receptum.

40 Mulier non satis certa de cōiugis morte, nubens cum secundo, p. m. & si probabiliter, & cum rationabili causa dubitans petit, vel reddit debitum, p. sed potest expellere animi dubietatem, vt reddat, licet credat, nec possit, vel debeat non credere, ad effectum petendi: si verò scit, vel credit ex leui causa, potest deponere dubietatem ad effectum petendi, & reddere debitum.

41 Qui, vel quæ polluit, vel se tãgit cù periculo probabili pollutionis, p.m.

42 Qui eo modo rem habet cum coniuge, vt non possit recipere, vel retinere semen, p.m.

Qui verò non modo naturali rem habet, & semen potest recipi, & retineri, licet non peccat mortaliter, tamen est grauitè reprehendendus. Similiter peccat, qui vel quæ, licet non vult his modis rem habere, tamen cõcurrit no- uem illis modis, mandando, &c. supra cap.ii.num.15.

Coniux quæ filium ex adulterio concepit, vel fingit parere suppositum filium, quid faciet.

43 **P**eccauit, sed potest absolui, licet taceat, & noceat patri putatiuo, & heredibus, quando timetur mors, vel amissio famæ, vel vitæ spiritualis.

44 coniugis: sed si mulier iam esset,

45 infamata, & putat quòd pater, & fi-

46 lius adhibebunt sibi fidẽ, nec timet

suæ vitæ, debet reuelare: similiter si

crederet filium spurium esse tanta vir-

tutis, vt crederet secreto reuelanti, &

relinqueret hereditatem fratribus le-

gitimus, debet reuelare.

Talis mulier inducat filium ad reli-

gionem

gione, non potentem succedere hæreditati, facta ante professionem renunciatione patri, vel de paraphernalibus satisfaciatur, vel ipsa plus laboret, quam onus matrimonij requirit, vel minus vestibus sibi necessariis impendat, &c. ut reficiat impensas, vel saltim pœniteat.

48 Tenetur etiã ad damnum ille, qui tradidit filium suum ad fingendum partum, vel tenetur adulter satisfacere, maxime quando vxor non satisfacit, si tamen credit illum esse suum filium, vel credibile est, quod si non est illi credibile, non potest cogi a confessario.

Si hospitali nutriendum relinqueret, tenetur hospitali, nisi paupertas eos excuset.

Adultera secreta potest testari filio de adulterio habito cum iuramento, fingendo sibi aliam intentionem.

Quantum adulter debeat restituere patri putatiuo, vel hæredibus eius, est iudicandum iudicio boni viri considerantis damnum patris putatiui, & mercedem, quam meruit filius putatiuus.

De VII. Præcepto: Non furtum facies. Cap. XVII.

Sub hoc præcepto non solum continetur contractatio rei alienæ

inuito

inuicto Domino ad acquirendum proprietatem, vel vsum, vel possessionem, quod proprie furtum dicitur, sed etiam omne iniuste acceptum, vel retentum, vel iniusta damni illatio, & omnis vsurpatione illicita; & hæc vel est mentalis quæ non obligat ad restitutionem, vel est realis.

3 Furtum est ex genere suo mortale, excusat à mortali peccato paruitas materiæ, ob quam mortaliter specificatur, quæ paruitas arbitrio boni viri iudicanda est. Nauarrus sic iudicat.

Qui parùm furatur volens multum furari, p. m.

Qui parùm furatur sine animo plus furandi, vel maius damnum faciendi præter quod res valet, non peccat mortaliter, licet sciat Dominum moleste ferre, nec postulatum daturum, Caiet. 2. 2. q. 66. art. 6.

Qui furatur rem paruum, vt acum à sartore, sciens aliam non habere, & inde sequi magnum damnum, p. m. Sic qui furatur rem paruum sciens futuram magnam perturbationem Domino, vt seruus malum punicum à Domino, p. m. hinc aliquando qui rem paruum aufert à diuite, peccat mortaliter, non à paupere: vel contra,

qui

qui à paupere, non à diuite: paruitas enim per Nauarrum est intra dimidium Iulij.

4 Excommunicatio lata contra furantes, intelligitur de materia per se sufficienti ad peccatum mortale, vel secundum constitutionem illius diœcesis, quæ determinat quantitatem furti pro excommunicatione, excusat etiam à mortali indeliberatio, vel subreptio, & defectus iudicij idonei.

Excusat etiam à veniali ignorantia probabilis quòd res esset aliena, & magna necessitas, & probabilis præsumptio, quòd Dominus æquo animo ferat: non autem si dubitaret: quia peccat mor. etiamsi Dominus æquo animo ferat, quamuis tunc non teneatur ad restitutionem.

Nec excusat si id patiatur Dominus timore, vel pudore. Excusat etiam impotentia recuperandi suum sine scandalo. Item excusat propositum restituendi quod accipit domino proprio, vt si quis accipiat à furè, vel ab aliquo quod malè emit, vt domino reddat.

5 Item excusat iusta voluntas iuuandi Dominum spiritualiter, vel temporaliter.

DE RESTITVTIONE.

Quid sit, quis, quid, quantum, cui, ubi, quomodo, quo ordine, & quando.

6 **R**estitutio est actus iustitiæ commutatiuæ, quo reddidit alteri quod iuum est, circa bona animi, corporis, honoris, vel pecuniæ. Si rem alienam bona fide accepit, vel emit, & apud se est, tenetur eam reddere Domino, etiam sine pretio; si non est apud se, non tenetur, nisi id in quo fuit factus ditor, & hoc debetur illi cui vendit.

8 Qui monetam adulterinam pro bona, vel aurichalcum pro auro accipit; & mox alij vendidit bona fide, ubi rem sciuerit, tenetur restituere emptori pretium, quia est in culpa aliquo modo: non sic qui rem bonam vendidit, quod si non est in culpa aliquo modo, idem est iudicandum de utroque.

9 Inuitatus ad cœnam vituli furto ablati, si comedit mala fide, tenetur ad id, quod comedit; si bona fide, ad id quod est lucratus, parcendo cœnæ propriæ domus, & si nihil est lucratus, ad nihil tenetur; similiter de vsu alienæ vestis.

Qui emit bona fide rem à non Domino, ubi hoc sciuerit, potest rem

reddere

reddere venditori, & suam pecuniam recuperare.

10 Qui accipit mala fide. & retinet, tenetur eandem rem restituere. 2^o potest, si minus, quia peccat, tenetur tantum, quanto pluri valuit à tempore acceptionis malæ, vel retentionis.

Ille dicitur habere bonam fidem, qui probabiliter credit rem esse suam, vel eius, qui illam ei dedit.

Quis teneatur restituere.

12 **R**espondetur, qui alienum tenet, vel aliquid vere debet lege iustitiæ specialis, & sunt isti.

Tenens rem alienam.

Obligatus ex contractibus.

13 Obligatus ex quasi contractu, ut tutor pupillo.

Obligatus lege aliqua obligante conscientiam: non sic pœnalia, quia non obligant ante condemnationem Iudicis.

Obligatus ex testamento, vel voluntate ultima.

Obligatus ex sententia iusta.

15 Obligatus ex delicto damnificante bona aliena animæ, corporis, famæ, fortunæ, siue sine consensu damnificati, siue cum consensu coacto, & cum metu, dummodo ille metus coram Deo

fit

fit causa principalis, licet non sit cadens in constantem virum.

16 Verum cōtra Caietanū, non tenetur qui blanditijs puris aliquid discutit, vt meretrices, dummodo sit sine fraude.

Obligatus ex quasi delicto, vt Iudex ex ignorātia sententiam iniquam proferens, vt is ex cuius domo aliquid eiectum damnificauit alium, vt magister nauis de furto facto in nauis.

17 Qui consensit facienti aliquo nouem modorum prædictorum, id est, iubendo, consilium dando, laudando,

18 Recipiendo, participando, tacendo; si ex officio, non impediendo, non manifestando, & tantū tenetur restituere illud damnum, cuius fuit causa sine

19 Qua non; nec excusatur seruus occidens iussu domini, dicens, si ego non fecissem, alius fecisset.

20 Non tenetur qui à fure aliquid accipit, vt taceat; dummodo illud sit furis, dummodo non sit officialis; nec officialis in periculo vitæ, vel status sui, tenetur seruare vitam, vel statum alterius particularis.

In capitulo, consistorio, vel vniuersitate vbi res fiunt per suffragia publica maioris partis, si maior pars consentit in rem malam; & aliquis non

potest

potest suo iuffragio rem malam reuocare, vel in aliquo iuuare, si consentit cum maiori parte, peccat, sed solum tenetur ad restitutionem.

22 Obligatus est confessarius restituere, qui per ignorantiam crassam, vel affectatam absoluit, antequam præcipiat confitenti restitutionem, id est, sciens futurum, vt aliter non restitueret, nisi confessor præcipiat.

Quid restituendum.

Respondetur, quod acceptum est, nisi Dominus alia re fuerit contentus, & nisi manifestetur occultus peccator, vel graue damnum sequatur.

25 Item si res est fructifera, sunt restituendi omnes fructus, deductis impensis; si verò non est fructifera, non est restituendum quòd vlu, & industria est acquisitum; vt latro, qui lucratus est pecunia furtiua, nisi restitueret illud propter aliquod interesse.

Quantum restituendum.

Respondetur, si quantitas damni est certa, tantundem; si incerta, ad iudicium boni viri.

Cui restituendum.

21 **R**espondetur Domino, & per
 Dominum intelligimus eum,
 cuius custodia res est commissa, vt cre-
 ditor pignoris, depositarius, tutor, lo-
 tor, commodatarius; verum in cōscien-
 tia potest restitui proprio Domino,
 dummodo sit sine scandalo, & damno
 alterius; maxime quando prædicti sunt
 fures, vel versuti, aut aliqua mala qua-
 litate affecti; hoc intelligitur regula-
 riter: nam sunt casus, in quibus non
 Dominis restituendum, sed aliis.

29 Si Dominus est furiosus, prædigi-
 us, aut habet tutorem, vel curatorem.

Quando ignoratur Dominus, adhibi-
 ta diligentia.

Quando est longinquus, aut in tali
 loco, quo mitti non possit, vel non nisi
 cum magno periculo, & scandalo, tunc
 restituendum est Christo.

30 Acceptū à fure furi, nisi cessantibus
 incommodis præstaret reddere Domino.

Accepta per vim, & metum, vel ne
 malum iniustum faceret, debent restitui
 damnificato. Acceptum verò, vt malum
 faceret, si malum sequatur, non debet
 restitui, nisi fortè pauperibus, & ex con-
 silio; si malum non sequitur, est resti-
 tuendum danti.

33 Qui iniuste aliquid accipit ab aliquo iuste dante, ita vt turpitudine sit tantum ex parte accipientis, tenetur reddere damnificato, seu danti, vt qui accipit, ne fornicetur, vel officiales accipientes plus suis stipendiis; sed non tenetur reddere, nisi qui dedit, repetat. Hic casus non intelligitur, quando non tenetur in conscientia illud facere, sed ad perfectionem.

36 Meretrix non tenetur restituere pretium meretricij, licet peccet illud accipiendo. Idem dicendum de aliis feminis, & viris cuiuscumque ordinis, qui ob fornicationem aliquid accipiunt, dummodo non id recipiant notabilibus fraudibus, &c. & ab his, qui non possunt dare. Promissa, & non data, non possunt peti, vt debita meretricio, sed ob amorem, &c. Idem dicendum de occidente aliquem precibus, & promissis alterius.

Vbi restitutio facienda.

Res bona fide possessa, restituatur vbi sita est.

37 Res ex contractu, vel quasi contractu debita, restituenda in loco expresse, vel tacite destinato; vel vbi petitur sine damno debitoris, vel creditoris, vel

coram Iudice competenti, vbi petatur.

Si res ob delictum, vel quasi delictum debetur, restituenda est in loco vbi nullum damnum Dominus patitur, nisi aliter Domino placuerit. Restituere enim est in primò statu remponere, hinc mutuatarius reddens in diuerso loco, potest deducere cambia.

Quomodo restituendum.

44 **R**espond. iuxta naturam cõtra-
45 ctus, delicti, vel vltimæ vo-
46 cationis, vel per se, vel per alium non sibi debitum retinentem, quia adhuc duraret obligatio: sufficit etiam, quòd is cui debetur, liberaliter, & voluntariè remittat, siue realiter, & præsentialiter offeratur debitum, siue tantum verbis.

Quis ordo seruandus in restitutione.

47 **C**um omnia possunt solui, sine ordine soluantur, sin minus, prius res incerta in propria specie reddatur Christo, res certa in propria specie reddatur Domino.

49 Venditor reddat pretium emptori, quamdiu res in propria specie est apud emptorem, vel seruentur statuta parti-

cularia

cularia regionum; mox his qui habent hypothecas, vel expressam obligationem, mox his qui habent priuilegium personale, mox aliis sine ordine, deductis impensis funeralibus, non sumptuosis, sed ex his omnibus diligentioribus in iudicio, prius satisfaciendum, quam aliis.

52 Qui mutuauit pro reficienda domo, vel naui, &c. in solutione, ex pretio illius præfertur omnibus habentibus hypothecam super illa bona.

Debitor non valens omnibus satisfacere, si prius soluit minus priuilegiato, p. Creditor diligentior in petendo, si accipit solutionem ante alios magis priuilegiatos, peccat, vt Gener retinens bona Soceri pro sibi debito, sciens eius bona deberi aliis magis priuilegiatis.

53 Usurarius non factus pauperior, prius debet soluere quæ debet per contractus licitos, quam vsuras, secus si est factus pauperior.

Quando restituendum.

54 **S**Tatim, vnde etiam si non peccet singulis momentis non restituendo, peccat tamen quoties ea re utitur, vel quoties commode potest eam restituere, & non restituit, nec tenetur

a lecto, vel Ecclesia egredi, cum recor-
datur, sed iacet proponere.

55 Excusat ignorantia iuris, vel facti,
voluntaria condonatio, creditoris im-
potentia restituendi non solum ob ex-
tremam necessitatem, sed etiam si com-
mode non possit sine damno suorum bo-
norum altioris ordinis, ut vitæ, salutis,
famæ, rei familiaris, vel cum magno
damno rerum eiusdem ordinis, dum-
modo creditor magnum damnum etiam
ob moram non patiat: nec dicitur
magnum damnum, si res alienæ resti-
tuendæ sint multæ, & magnæ, vel quia
cessat lucrum ex earum usu. Item in
extrema necessitate non tenetur resti-
tuere, quia omnia tunc fiunt commu-
nia, id est, communicanda: sed ubi ve-
nit ad pinguiorem fortunam, tenetur
restituere, quæ accepit: quod est contra
aliquos.

63 Quando ex restitutione tunc facta
sequeretur damnum, vel corporis, vel
animæ eius, cui restituitur, ut si furioso
datur ensis, nisi ex retentione maius
damnum sibi sequatur.

65 Qui alienum iniuste retinet, & scit
illud se debere, si expectat, donec con-
damnetur per sententiam, peccat mort.

66 Confessarius non potest concedere

dila

dilationem, quando scit eum posse restituere, nulla existente causa excusante, & qui potest totum simul, & non vult, sed per partes in singulos annos, vel menses, non est absoluendus: est enim in peccato mortali, & hoc non solum procedit in debitis ex delicto, & furto, sed etiam in aliis, vt mutuo, vel aliis iusto modo contractis.

67 Potest quis per tertium, restituere, præsertim ne se manifestet; & habens dominium rei restituendæ, si tertius non restituit, non soluitur ab obligatione restituendi.

68 Decedentes è vita cum possint, & non restituunt, sed legant in testamento, non secùre decedunt.

De impediente bonum alienum.

Qui impedit bonum alicuius habentis ius perfectum, vel imperfectum, tenetur ad restitutionem, dummodo impediatur per modos iustitiæ contrarios, non verò qui impedit iuste, sed malo animo.

70 Qui blanditiis sine vi, dolo, & mendacio facit testamentum transferri in alium, non tenetur ad restitutionem, nec qui impedit, ne collator,

aut elector eligat, vel conferat beneficium in illum.

73 Qui ob odium facit, vt herus dimittat famulum, qui non potest ab alio tantum stipendium habere, quantum habebat à dimittente, non tenetur ad restitutionem, dummodò non fiat contra contractum.

Quæ causa excuset à peccato non restituentem.

75 **E**Xcusat necessitas, libera condonatio Dominis vt supra dixi, licet nõ exponat præsentialiter pecuniã,

79 Excusatur debitor à peccato dilationis, si creditor sciens sibi deberi debitum, absque alio metu non petit, secus si nescit, vel non petit ob metum etiam reuerentialem.

80 Qui aliquid debet in genere, non excusatur à restitutione, vel solutione, si species; quã designauerat ad restituendum, periit, sed debitor in specie. i. huius boui, vel equi, vestis, &c. excusatur, si sine culpa, & fraude, & ante mortem periit. Immò in conscientia si post mortem, si sciret quod ita erat peritura apud creditorem vt apud eum, secus si constaret quòd antequã periisset, Dominus vendidisset, vel eo usus esset.

81 Non excusat a restitutione alicuius rei, procurasse alicui, vel dedisse beneficium Ecclesiasticum, nisi creditor post beneficium habitum, causa gratitudinis liberè debitum remittat. Idem dico de officiis quæ sine simonia, vel peccato vendi non possunt; non sic de aliis officiis, quæ vendi possunt.

82 Excusat probabilis ignorantia facti, vel iuris obscuri, præsertim si peritus, & timoratus dicat non teneri: secus si debitor consulat loquentem ei placencia, vel multos quærat, donec inueniat vnū qui hoc dicat. Quòd si dubitat de facto, vel de iure, reddat illud venditori, & commutatori, vt suū recuperet.

85 Excusat vsucapio, & præscriptio canonica, nõ ciuilis, i. debet incipere bona fides donec tempus perficiatur.

86 Cessio excusat in foro exteriori, quia in interiori excusat ratio necessitatis.

87 Qui restitueret cum periculo vitæ, esset laudand⁹, licet nemo teneatur restituere cū amissione rerū altioris ordinis.

Nota, neminem teneri restituere cum periculo famæ consequentis virtutem moralem, vel theologiam, non famæ partæ in aliis rebus præclaris, vt ingenio, diuitiis.

De restitutione bonorum incertorum.

93 **B**ona incerta potest debitor per se, post inquisitionem, pauperibus dare, nec potest Episcopus regulariter se intromittere, & exponuntur canones synodales: potest etiam sibi pauperi, vel totum, vel partem applicare, iudicio confessarij. Pro pauperibus intelliguntur, Ecclesie, hospitales, & multa alia. Et de compositionibus per Pontificem discretis, dicendum est eas valere: sed dum non est facta compositio, quæ quæritur, si non restituant statim, cum possint, sunt in peccato mortali.

De fructibus beneficiorum male impensis.

94 **B**eneficiarij impendentes fructus beneficiorum in prauos, vanos, vel prophanos vsus, & an eis accipientes peccant, & tenentur ad restitutionem.

Item retinentes superflua sine iusta causa peccant saltem venialiter. Similiter & prodigi: & si sint bona Ecclesiastica, communiter peccant mortaliter. Verum ne sis facilis ad iudicandum, quia multa eum excusant. Vide ibi multa.

Qui

*Qui peccent mortaliter contra hoc
praeceptum.*

95 **E**X superioribus. i. qui rem alienam notabilem furatur, vel furari vult. Item qui rem suam, sed putans esse alienam. Qui rem suam, sed in quam aliquod ius alius habeat, vt equum locatum, vel commodatum. Qui vi aliquid accepit; & debet cōfiteri rapinam, & satisfacere de iniuria illata, v.g. contra honorem vim inferendo.

Qui rem sacram ex loco sacro, vel nō sacro, vel non sacram ex loco sacro, est sacrilegium, & si cum furto adiunxerit transgredere fores, fenestras, postes, tectum, aut parietem est excommunicatus; locus sacer dicitur, qualibet Ecclesia, Xenodochium, Basilica, Eremitorium, auctoritate Papæ vel Episcopi edificata, &c. Cœmeterium per illos iacratum.

96 Qui accipit, vt faciat quod non debet, vel nō faciat quod debet, vt dixi supra num. 33. Item seruus dicens Domino se plus emisse.

Distributor communitatis non aequè distribuens, nisi ignorantia excuset, tenetur restituere damnificato. Item conferens beneficium vel officium

indigno, vt supra dixi. num. 72.

97 Qui impediuit aliquem à consecutione boni in quod habebat ius in re, vel ad rem, peccat, & tenetur ad restitutionem. Item si malo animo, sine fraude impediuit non habentem ius, quamuis non teneatur ad restitutionem, vt supra dixi num. 1. peccat. Item qui est causa, vt quis non iuste puniatur, vel suum consequatur. p. m. & tenetur ad restitutionem.

98 Qui accipit naufragata, cum excommunicatione tenetur restituere, quia non derelicta; nisi accepisset cum periculo probabili mortis, vt infra nu.

170 Item ex incensa domo, quia non habetur pro derelicta.

100 Qui de industria in domum vel in segetem ignem mittit. p. m. si in locum sacrum, est excommunicatus, vt in infra. cap. 27. num. 94. nemo tenetur se ipsum prodere vi excommunicationis.

101 Qui iniuste soluit, vel solui facit incarnationem ob debita, tenetur ad restitutionem: nisi incarceratus nullo modo posset soluere, non autem, peccat, si erat ob crimen, modò vim non inferat ministris iustitiæ; nec tenetur aliquid restituere custodi carceris pro dano secuto. Ille q̄ quæritur à iustitia,

siue

siue iuste siue iniuste potest fugere ne capitur, dummodo animum habeat satisfaciendi quantum debet in conscientia, & quilibet priuatus potest illum iuuare in fuga, nisi aliquo mādato particulari sit prohibitum.

103. Qui captiuus fugit, aut efficit ut captiuus in iusto bello captus fugiat, tenetur ad restitutionem.

105. Qui accipit ab alio qui dare non potest, ut ab Abbate, religioso; moniali, filiofamilias, vxore præter paraphernalia, sine expresso, vel tacito consensu superioris, vel viri, vel quando vir ad id tenetur: sunt tamen octo casus in quibus vxor potest, quos ponit Syluester verbo eleemosyna q. 5. Primus quando de licentia mariti est in diuersa regione quasi peregrina, tunc potest facere eleemolynas quas similes peregrinæ honestæ faciunt. Secundus in extremâ necessitate, etiam contra prohibitionem mariti, immò tunc tenetur facere, quia omnia sunt communia. Tertius in necessitate magna, quando non potest haberi recursus ad maritum seu superiorem, tunc enim præsumitur voluntas. Quartus quando scitur voluntas viri expressa vel præsumpta, ut quia ei committit om-

nium

nium administrationem. Quintus si consuetudo loci habet, vt vxores dent in eleemosynam panem, vinum, & familiae consuetudo enim dat iurisdictionem, sed huiusmodi eleemosyna moderatè fieri debet: & si aliquando vir prohiberet, debet sibi formare conscientiam, quod ei non displiceat, imò placeret, si videret inopiam pauperum, nisi eleemosyna esset immoderata: sed si propria conscientia dicat omnino displicere viro, deponat conscientiam si potest, si non potest deponere, cesset ab eleemosyna, nisi pauper esset in extrema necessitate, vel facere negotium utile marito, v. g. ab eo scelerato iram Dei auertat. Sextus quando vir assignauit aliquid certum pro victu vxoris, à quo illa abstinet vt faciat eleemosynam. Septimus si vir sit fatuus, quia tunc ad ipsam pertinet gubernatio domus, nisi aliter superior ordinauerit. Octauus si ultra gubernationem domus & familiae, lucratur aliquid, illud potest dare, praesertim si sufficientem dotem attulit, & vir eius non indiget illa eleemosyna pro sustentatione, de quibus infra. num. 153.

Item qui accipit à furioso, & pupillo

fine

sine licentia tutoris, vel a prodigo habente curatorem, vel non Domino.

107 Similans se sanctum, deuotum, pauperem, infirmum, vel religiosum, cum non sit, vt eleemosynam accipiat; dummodo simulatio sit causa finalis, & non tantum impulsiva, & tunc tenetur ad restitutionem non danti, sed Deo & pauperibus.

108 Qui non statim soluit mercenario, vel non in re in qua conuenerunt, sed in alia contra eius voluntatem; quod si vendens illam non potest habere suam, tenetur reficere, sed non tenetur soluere pro tempore, quo seruus agrotauit.

Item si illum qui suam operam locare consuevit, assumit nullo pretio statuto, tenetur tanti quanti alium condixisset, vel ad iudicium boni viri.

Item qui soluere vult pretium conuentum, sed illud est longe minus iusto.

109 Item magistri artium mechanicarum sumentes tyrones, vt eos doceant artes, & nullam aut exiguam dant mercedem, si eos occupent in aliis rebus contra eorum voluntatem, ita vt non possint addiscere p. & tenentur ad restitutionem: excusantur tamen nobiles, qui sumunt pueros precibus parentum, & instituunt eos elegantia

morum,

morum , mox sine vlla alia mercede dimittunt.

IIo Qui seruos accipiunt cum obligatione ad certa officia , & non dant pecuniam sufficientem pro suo labore, tenentur satisfacere.

III Qui clam accipit quòd sibi deberi putat delicto commisso , p. Imò non potest iuste petere, sed potest datum retinere.

Qui suum occulte accipit, cùm comode id recuperare potest; vel exponit se periculo mortis , vel membri, vel contra conscientiam , putans id esse peccatum , vel cùm notabili scandalo, vel damno illius ; aliter verò potest, modò restituat si quid damnum alteri fit sequutum, & vt caueat ne iterum debitum solvatur.

Item vxor potest accipere de bonis viri nolentis restituere, & pro eo restituere, cum cautela.

Item qui dubitat an sit suum , & accipit, peccat, & tenetur ad restitutionem.

Qui legata pia tempore & modo debitis non soluunt, nec sunt absoluen- di nisi soluant, si possunt sine magno suo detrimento : quæ legata valent etiam facta coram duobus testibus tantum.

III Qui

118 Qui extra extremam necessitatem aliquid accipit ad edendum, vel vestiendum pro se, pro alio, peccat, & tenetur restituere, vt supra. nu. 62.

120 Qui occidit, vel grauiterpccat aliquod animal domesticum in suo prædio damnum inferens, cum non sit sui iuris hoc facere, sed tantum expellere, vel includere, donec damnum restituatur.

Iniuste prohibens venationem vel piscationem, & tenetur ad restitutionem emolumenti, quod inde sequi poterat. Sed vt iuste prohibeat quinque requiruntur, 1. auctoritas regia iusta, vel consensus liber populi, vel præscriptio canonica, sine vi & metu introducta. 2. vt non puniat eos qui non procurant dolis feras extrahi extra loca prohibita vt eas capiant. 3. vt prohibeat in suis proprijs prædijs, vel alienis de consensu dominorum. 4. vt restituat omne damnum, quod feræ faciunt in alienis prædijs, quorum domini non consentiunt in damnum ipsorum prædiorum. 5. caueat ne subditi ob metum nõ audeat loqui, vel petere, quod alias peterent: adde, quando his positis prohibitio est iusta, non debet contrauenientes saltem prima vice interficere, vel

mutilare, quamuis effect lex, vel consuetudo sit puniendi: quia est intelligenda contra contumaces ex consuetudine, & non prima vice, alioquin est lex iniusta.

122 Custodes iurati, aut fide astricti, permittentes venari, aut piscari, aut ligna cadere in locis iuste prohibitis, nisi sit necessitas, aut consanguinei, aut amici chari sui domini; tamen non excusat eos tales esse, qui si peterent facultatem obtinerent, sed nolunt petere.

Si aliquis ciuium venatur in aliquo tempore prohibitionis, non tenetur restituere, nisi post iudicis sententiam.

124 Qui prohibet subditis ne feras occidant in suis prædijs, etiam cum damno notabili.

125 Venatores quorum canes damna afferunt animalibus domesticis, & equis, campis, &c. tenentur ad restitutionem.

Magnates prohibentes, ne feræ non inclusæ, & damnificantes occidantur, etiam si animum habeant restituendi. p.m. sicut qui furatur cum animo restituendi.

Tenentes columbaria iniuste / ubi lex, & consuetudo id prohibet. Item si cum damno notabili alterius, te-

nentur

nentur ad restitutionem. Item qui in-
escat suum columbarium, vt aliorum
columbas attrahat, & retineat p. & te-
netur restituere.

126 Qui sibi accipit, vel includit ani-
malia aliena domestica fugitiua; nisi ex
consuetudine desinant redire per ali-
quot dies.

127 Examen apum antequam in al-
ueariis includatur, est accipientis illud
etiam in alienis arboribus, similiter &
aliae aues, & etiam quod accipiens pro-
hibeatur ab ingressu, vel ascensu arbo-
rum; sed tunc tenetur satisfacere iniu-
riae factae, contra prohibitionem.

*D: participatione in damno
dato.*

130 **P**eccat coadunatus sub vno du-
ce ad damnificandum, & tene-
tur ad restituendum id, cuius est cau-
sa, vel saltem quod ad se peruenit, si non
fuit causa vltioris damni.

131 Item procurantes vt quis. v. g.
Index tollat cuiquam quod suum est
nec quod debet restituatur, nec debi-
tor cogatur, peccant, & tenentur re-
stituere.

132 Qui scienter, vel ignorantia crassa
male dant consilium. Ille laudans inge-
niu alicuius, vel vituperans ignauia,

ut is aliquem damnificet, p. m. & tenetur ad restitutionem.

133 Audiens, & gratum habens aliquem suo nomine alicui nocuisse p. non tamen tenetur ad restitutionem si ei gratum non est, quatenus suo nomine factum est.

134 Testis legitime interrogatus a iudice sciens factum, si taceat peccat, & tenetur ad restitutionem; nisi id faciat metu sui status, vel bonorum.

135 Post excommunicationem promulgatam, sciens furem, non debet denunciare cum ante correctionem fraternam; & si id probare non potest, non tenetur manifestare, etiam si is non satisfaceret; secus si probare potest, post admonitionem tenetur denunciare, aliter peccat, & tenetur restituere, nisi iustus metus excuset.

Vxor quando confiscantur bona mariti, potest abicōdere aliqua pro dote satisfacienda, & id sciens, non tenetur denunciare. Dixi denunciare, non testificari, quia casus variaretur.

Custos ciuitatis vel agri non obflans saltem clamando damno notabili, quod fieri videt, p. m. & tenetur ad restitutionem; sed qui ex officio non tenetur, licet ex malitia taceat, p. sed non tenetur ad restitutionem. immò si non ex

malitia

malitia sed ex negligentia; vel modestia se non ingerendi negotijs aliorum ra ceat, non p. m.

Iudex non faciens restituere damnum cum possit, & tenetur ad restitutionem.

137 Administratores alienorum bonorum si in utilitatem domini alicui damnum inferunt, p. & tenentur ad restitutionem: possunt tamen ex bonis domini occulte accipere tantundem, quo satisfaciant, obseruatis his quæ supra num. 13. posita sunt.

Qui occulte aliquid accipit ab eo, cui displicet acceptio occulta non publica, p. v. sicut serui & filij vt vescantur, non autem vendant & dent ceteris. Potest esse furtum sine peccato mor. sed cum obligatione ad restitutionem sub p. m. 1. de minimis animo interrupto continuatis. Fur tenetur ad impensas, quibus dominus sua quæsiuit, ad iudicium boni viri.

140 Impediens euntem ad impediendum damnum quod tertius quartò inferre volebat p. & tenetur ad restitutionem. Item qui mitteret famulos ensibus districtis ad terrefaciendum vel ad tocandum, si damnum sequatur ob defectum diligentia p. & tenetur

ad restitutionem.

*De peccatis patrum circa bona
filiorum.*

141 **P**eccat pater accipiens aliquid notabile ex bonis castrensibus, id est in bello acquisitis, vel quasi castrensibus, id est, acquisitis per officium publicum, vt Medici, Aduocati, Scribæ, Magistri artium liberalium, vel stipendo regis, vel quæ clerici acquirunt officio clericali, vel beneficio vel accipiens ex eorum fructibus, & tenetur restituere; tamen debetur peculium filio aduentitium, id est, bona parta hereditario iure, à matre, aut à suis cognatis, aut amicis, & non intuitu patris: sic etiam bona parta suo labore, & industria fauente fortuna, & in huiuscemodi bonis proprietas est filij; & regulariter vniuersus est patris dū viuit, & si pater damnificat proprietatem bonorum filij, tenetur ad restitutionem, vel ipse, vel alij filij heredes, cum bona inter se diuiserint.

Filius laborans in bonis paternis, si quid acquirit sua industria est patris, & heredum, sed pro suo labore debet aliquid plus habere quam alij

faltem

ialtem tantundem quatum mercedis deberet solui extraneo similiter laboranti, si pater habebat vnde aleretur in labore filij: & requiritur vt filius tacite, vel expressis protestatus, se velle laboris mercedem atque extraneus; & ob hanc, vel similes causas donatio facta filio dum est sub sua cum valet, aliter non valet, nisi in casibus, in quibus donatio mariti facta uxoris, vel uxoris facta marito valeret.

Inquendo per fraudem vel metum reuerentialem filiam vt renunciet, vel contenta sit minore dote legitima p. & tenetur ad restitutionem.

Ceterum declarationem aliquorum terminorum, & quando donatio valeat, vide bi. n. 142.

De peccatis mariti circa bona uxoris.

153 **M**ARITUS aliquid sumens de bonis paraphernalibus, id est, de bonis quæ habet præter dotem, p. & tenetur ad restitutionem infra. num. 155.

Vxor. aliquid sumens notabile de bonis mariti contra eius voluntatem,

& tenetur ad restitutionem. Item non potest dare eleemosynam ex bonis mariti, nisi existenti in extrema necessitate, & ubi consuetudo regionis id requiret, nisi expresse constiteret de contraria voluntate viri, vel si faceret ad evitandum damnum temporale, vel spirituale mariti: si maritus sit amens: si ex datis a marito parcius impendit de paraphernalibus, vel si quid lucretur post datam sufficientem dotem, modò lucrum non sit commune viro, 155 & alia multa, de quibus supra nu. 15. & si maritus est prodigus, potest etiam accipere pro necessitate domus altem futura. Item mortuo marito potest totam dotem repetere, licet maritus superflua pro ea consumpserit.

*De peccatis filiorum circa bona
parentum.*

156 **F**ilius aliquid notabile sumens à patre etiam de bonis aduentitijs, & profectitijs, etiam ad eleemosynam; & tenetur restituere patri, vel hæredibus, quia fructus illorum bonorum sunt patris; & si cum voluntate patris plus accipit quàm pater possit donare, tenetur ad restitutionem.

159 Filius si non vult tradere bona, quæ pater viuens ipsi emit, sed non dedit, vt arma, libros, &c. non tamē debet computari cibus vel vestitus.

161 Item filius qui lucratus est bonis patris, & lucrum non diuidit mortuo patre, aut aliquid ei datum contemplatione patris, & non diuidit cum hæredibus p. ad restitutionem, potest tamen accipere mercedem suo labori, si præcessit protestatio.

162 Gener volens computare in hæreditatem vxoris vestes, & ornamenta data à patre viuente.

De peccatis falsariorum, &c.

167 **Q**ui nummos in substantia, pondere, vel forma falsificauit, aut iactis sciens vsus est, & tenetur ad restitutionem, si quid est damni, passo damnum, si scitur, alioqui pauperibus: nec excusat quòd cum errore ab alio accepit pecuniam.

Qui forficibus circumcidit, vel aquis acris attenuat nummos non publica auctoritate, p. ad restitutionem.

168 Qui falsat scripturam, aut ea vtitur, aut falsare facit, & tenetur ad damnum, quòd inde sequitur, & si apostolicas,

est excommunicatus.

169 Qui falsat subscriptionem, vel inscriptionem, aut sigillū, tenetur ad restitutionem damni, si quod sequitur.

Qui utitur falsis, vel veris reliquiis causa turpis questus; id est, cum pacto & sine principali aliquid accipiendi, vel causa ebrietatum, vel commestationum mortalium; sic qui utitur miraculis aut reliquiis nouis ab Episcopo non approbatis.

De peccatis circa inuenta.

170 **Q**ui inuenit rem notabilē alienam & retinet, vel statim non reddit, vel nō fecit, quæ oportuit ut nosceret dominū. Quæ verò non sint aliorum, & quæ quasi derelicta habeantur à dominis, præsumitur ex coniecturis: vide ibi, & potest sibi pauper applicari; sed quomodo, vide.

171 Qui inuenit thesaurum casu in loco alieno, debet dare dimidiam partē domino: si data opera, sed sine facultate, debet totū dare domino; si cum facultate, totum ipse inuentor potest accipere, ac si in proprio loco inueniret. Qui inuenit in domo vel agro locato, vel per emphyteosim, debet diui-

dere

dere cum domino; & cōtra si dominus inuenit, debet diuidere cum habente ius fruendi: sic vir si in agro per dotem habito cum coniuge: sic qui inuenit in loco publico vel sacro, hoc intelligitur secundum eius commune, quia possunt esse aliæ leges seruandæ: Sciens esse thesaurum in loco & emens locum, non tenetur dare aliquid venditori. Nomine thesauri non intelliguntur nummi recēter absconditi metu belli, vel vt conseruentur tutius; debent enim restitui hæredibus.

Qui diuinationibus, & modis illicitis inuenit thesaurum, etiam in suo loco, est fisci post condemnationem, quia est pœna.

176 Qui trabem inuenit in flumine, & accipit; nisi pro derelicta habeatur, & quo modo.

Auis vel fera deprehensa, in laqueo etiam alieno est inuenientis: nisi consuetudo sit in contrarium.

*De peccatis circa Contractus, & 1.
circa depositum.*

179 **N**emo tenetur de damno depositi casu fortuito, nisi culpa præcedat,

præcedat, vel mora, vel pactum.

Qui dat facultatem vt deposito vtatur, sperans lucrum, peccat, quia est vt mutuum.

Qui non vult reddere depositum, vel soluere pro deposito amisso, dolo, vel lata culpa, nõ leui, nisi aliquam mercedem accipiat pro custodia, tunc tenetur pro leui, sed nõ pro leuissima, nisi præcesserit pactum, vel mora in restituendo. Qui vtitur contra voluntatem deponentis.

De peccatis circa commodatum.

182 **R**epetens commodatum ante tempus, peccat, & si cum damno terrij, tenetur ad restitutionem.

183 Commodatarius non reddens suo tempore, & si deterioretur sua culpa, vel quia fortè reddere distulit, vel quia alteri commodauit, si in alios vsus (vide multa) tenetur ad restitutionem, dummodo non eodem modo fuisset peritura in manu domini.

185 Quando res commodata mittitur per amicũ fidelem habitum, & sine dolo perit, perit cõmodatũ: quòd si transfertur dominium, (vt in mutuo) perit ei, cuius est dominium, idest, accipienti.

Qui

Qui non vult reddere nisi solutis impensis, quas ipse iure tenebatur facere, potest tamē illud retinere pro compositione alicuius debiti.

De peccatis circa locata & conducta.

187 **Q**ui non soluit pensionem de re perdita, saltem pro rata temporis.

Item qui cogit soluere conductorem coactum ob pestem, vel aliam iustam causam relinquere ante tempus rem iam locatam. Item qui non vult deducere partem agricolæ debitam propter sterilitatem fortuitam, non compensante fertilitate præcedenti, vel subsequenti, ubi multa sunt videntur: & sunt 6. conditiones ad hoc, & debet seruare leges locationis expressas vel tacitas illius regionis,

Non dicitur sterilitas quando fructus iam percepti damnificantur, surripiuntur, aut pereunt, sed sterilitas fortuita est, quæ contingit ex insolito calore, frigore, tempestate, terræ motu, magna alluione, locustis, bruchis, & id genus absque culpa agricolæ; & tandem illa di-

ceur sterilitas, quam consuetudo, vel communis usus regionum approbat.

Hæc remissio non habet locum quando locator, & conductor sunt socij partiarj, tam lucri quam damni, nec quando sterilitas imputatur negligentia agricolæ, vt quia non extirpauit zizania, frumentum suffocauerunt, nec quando res conducitur in longum tempus, vt in decem vel plures annos, vel in vitam vnus, & pensio exigua soluitur potius ad recognitionem dominij directi quam ad solutionem fructuum; secus quando tantum soluit, quantum solueret si ad breue tempus conduceret pro fructibus.

Quando per industriam conductoris fructus excreuerint, non est augenda pensio proventus vel merces locationis; similiter nec quando ex fecunditate agrj fructus excreuerint, sed si casu fortuito contingit fertilitas, potest augeri pensio: vt si locatum est molendinum, & hoc anno, quia vicina molendina casu sunt destructa, lucrum augetur, potest augeri pensio pro rata maioris lucri quam fuerat solitum.

Qui

Qui habet rem alicuius Ecclesia in emphyteosin, & per duos annos non soluit pensionem, ipso facto eam perdet, nisi purget moram soluendo ante citationem, vel statim post citationem sine dilatione; sed si prædium est aliterius personæ priuatæ, non amittitur nisi per tres annos non soluat, & tunc non purgatur mora, sed possit fieri compensatio si dominus aliunde esset debitor.

194 Locâs domum suam alicui ad certum tempus potest eam repetere ante præfinitum tempus in quatuor casibus. Primò si non soluit die præstituto, nec celeriter satisfacit. Secundò cû ea opus habet ad suam habitationem, propter aliquam superuenientem necessitatem. Tertiò quando domus indiget refectione qua non indigebat tempore locationis. Quartò quando conductor abutitur ea, etiam absque damno domini, vt recipiendo meretrices, lenones, seditiosos; & tunc nihil de pensione debet deducere; vel malè ea vitur cum damno, vt arbores cædendo, agros non colendo.

195 Qui locans domum, vel aliquid aliud alicui, putans ea abufurum ad pec. mor, p. m. dat enim auxilium,

& difficile iauatur a p. m. qui locat domos meretricibus. Permissio enim peccati cum participatione lucri nulli est licita.

196 Qui sciens, & tacens rem vitiosam locat, tenetur restituere, si sequatur damnum; nesciens, vendens, tenetur etiam, secus si dixit conductori se nescire vitium.

198 Qui conducit & non utitur re locata, & non vult soluere, peccat, nisi dominus eam alicui locauerit. Conducens debet soluere in tempore secundum pactum, vel mores Regionis, vel regulariter in fine anni.

De peccatis circa tributa publica.

201 **Q**ui non soluit iustas gabellas. Item qui imponit iniustas, saltem secundum aliquam partem, est excommunicatus. Qui iniustas exigit, vel dubitat esse iustas, nisi ex obedientia, & conscientiam deponat. Item qui a clericis, nisi negotientur.

Mercator qui falsum iurat, vel remissus suæ conscientia, pauciores merces monstrat, tenetur ad restitutionem.

De peccatis circa pignora.

204 **C**reditor si in scio domino utitur pignore, est furtum; si sciente, & volente, est usura, nisi sit usus, qui gratias inter amicos conceditur, ut de libro. Item si sua culpa graui, vel dolo pignus periret: & non vult soluere, peccat. Item paciscens, si ad certum tempus non redimat, pignus cedat creditori, nisi fiat in penam domini, ita ut pro vendito iusto pretio habeatur. Item si transacto tempore pignus vedat, antequam dominum admoneat, nisi sit pactum in contrarium.

Creditor potest pignus retinere, donec debitor omnia soluat, usque ad minimum quadrantem; potest etiam post tempus, alteri pignori, & fructus perceptos debet soluere, sed impensae debent refici.

De peccato usurae circa mutua.

205 **V**usura est lucrum proueniens ex contractu mutui, & quia mutuum duplex, clarum, & palliatum, id est latenter mutuum, sub contractu non mutui, cum ob anticipationem minus emit, vel expectatam solutionem

plus iusto pretio vendidit, ideò viura duplex, aperta, & palliata. Mutuum à commodato differt in hoc, quia in commodato non transfertur dominium sicut in mutuo, licet gratis vtrumque fieri debeat: ad vsuram requiritur, vt sit vi mutui, & principaliter rei suapte natura pecunia æstimabilis.

Potest quis in mutuo etiam principaliter sperare lucrū amicitiae, & gratitudinis; & ex amicitia, & gratitudine sperare etiā principaliter lucrum pecuniæ.

Qui mutuat principaliter ob lucrum, & postea eum pœniteat, mutat intentionem lucri in minus principaliter, non est vsurarius, nec sunt vsurarij qui spe lucri mutuant, si id minus principaliter faciunt, etiam si sine spe lucri non mutuarent.

Mutuans ex charitate, & deinde accipiens sibi aliquid datum ob timorem, peccat; potest tamen suum recuperare per mutuum, quod aliter recuperare non poterat, & aliquid accipere ob laborem in mutuo.

Potest accipere plus ratione lucri cessantis, & damni emergentis, per Nauarram semper valet, non per Sotum. Lucrum cessans debet sumi, quando pecunia parata Domino plus valet, quam

altera

altera alteri.

212 Quod si æquè valeat, non potest aliquid accipere, licet accipienti plus valeat; conditiones lucri cessantis necessariæ sunt tres: prima vt interesse sit verum: secunda vt mutuatio, vel non solutio sit causa amissionis lucri, qualis non est si Dominus habeat aliam pecuniam expositam, qua negotietur: tertia, vt non recipiat interesse prius, quam constet quantum verisimiliter lucratus fuisset: & debet considerari illa verisimilitudo, seu dubietas, & non totum interesse sumi.

Maritus potest pacisci cum eo qui dotem promisit & non soluit, vt in singulos annos pro subsidio matrimonij soluat tantundem, quantum aliquis mediocriter industrius cum illa dote lucrari potuisset.

Qui dotem accepit in casu diuortij, vel eius heres in casu mortis, tenetur dare vxori separatae vel viduæ alimenta, quæ dari possunt salua dote, donec dos soluatur.

Iustè seruari possunt statuta regionum, quæ præcipiunt, vt detur quid pro centum in singulos annos, donec dos soluatur.

212 Montes pietatis sunt liciti, &

gener seu quilibet maritus potest recipere fructus pignoris usque ad solutionem dotis, non computando in dotem, nisi contrarium exprimatur.

Qui peccent peccatum vsuræ circa mutua.

214 **P**eccat mortaliter qui mutat principaliter ob lucrû speratû.

215 Item qui potens non soluit tempore suo. Item sciens se non posse adimplere, mutuat apposita pœna, nisi ad diem, &c. Item si soluta parte debiti, totam pœnam exigit.

216 Item creditor vtens fructu pignoris, & nolens illum computare in sortem, deductis expensis, etiamsi talem fructum creditor non collegisset, nec colligere putasset. Hæc non possunt fieri, etiam apposito pacto. Quid autem de feudis dicendum, vide ibi.

219 Qui mutuat triticum, &c. ita vt sibi reddatur eo tempore, quo verisimile est auctum iri, & tenetur ad restitutionem, si tamen illud non erat seruaturus. Qui mutuat mutuabile cum pacto, vel intentione principali, vt molat suo molendino, emat ex sua taberna, laboret in suo prædio, &c. & tenetur ad restitutionem, etiamsi

mutuata

mutuarius nil damni habuerit hinc, & mutuator nil utilitatis propter obligationem.

222 Mutuans cum pacto, vt sibi vendat linum, vel lanam, &c. etiam iusto pretio. Itē si mutuatur cum pacto, quod si mutuarius intra certū tempus moriatur sit liber, sin minus duplo reddat: secus si gratis daret, & esse contractus innominatus, id est, do vt des: & tandem debet a mutuo abesse omnis obligatio.

224 Item de mutuante pro habendo officio, & non principaliter pro acquirenda amicitia: sed fructus officij non debent restitui.

Item mutuans triticum, vt tantumdem restituat recens, sciens illud futurum melius p. & tenetur restituere.

Dare triticum ad renouandum, fieri potest.

225 Qui non vult recipere quod sibi debetur, nisi vsque ad tempus quo pretium crescit, vel non in loco vbi debetur.

226 Qui mutuatur argentum, vt reddatur, nisi sit venditio.

227 Qui triticum, vinum, vel oleum, alicuius prædij, ante messem, vel vindemiam emit ob anticipatam solutio-

nem minoris, quam collecta sunt valitura, peccat, & tenetur ad restitutionem: secus si minoris, sed æquo pretio, ob periculum; si emit cum pacto, vt eligat triticum huius vel illius agri, vt libuerit, debet plus soluere pro illa optione ad iudicium boni viri.

228 Idem dicendum de eo qui vendit pluris, iusto pretio ob dilatam solutionem, de quo supra num. 206. & iustum pretium non stat in indiuisibili, sed est triplex, de quo infra, cap. 23. num. 78.

229 Qui pecora, vel prædia emit ab eo, quem putat non habere, & statim eidem locat cum pensione, tenetur ad restitutionem pensionis.

231 Debita post longum tempus soluenda, possunt iuste emi minoris.

232 Qui emit censum perpetuum, vel temporalem, redimibilem vel irredimibilem sine requisitis conditionibus, pro quibus est extrauagans Pij V. vide ibi in Nauar.

237 Qui mutuat, vt detur aliquid alicui tertio, vel pauperibus, vel vt remittatur damnum iniuriæ illatæ, non autem vt remittatur iniuria.

239 Vendens triticum quod non erat seruaturus pro maiori pretio, quo

valitu

valiturum est in alio mense, & tenetur ad restitutionem; si verò erat seruaturus, debet accipere mediocre pretium, deductis expensis, & non summum.

Vendens iusto pretio egenti cum intentione principali, vt ille sibi vendat minùs iusto pretio, secùs si simpliciter, & reuendat infimo pretio iusto. Est vsurarius qui cum pretium mercaturæ aduentu aliorum decreuerit, ipse ne perdat, dilata solutione plus vendit.

Deponens pecuniam apud mercatorem, vel nummularium cum intentione principali lucri mensurui, vel annualis; secus si quid datur gratuitum, nec est considerabile periculum in mercatore.

246 Qui rem valentem 15. ob dilationem dat pro 20. & tenetur ad 5. etiamsi postea res valeat 20.

Mercatores qui dant Regibus vel aliis pecuniam vt accipiant 10. pro 100. etiam si Rex scribat esse gratuitam mutationem. Item officiales qui ob anticipatam solutionem aliquid accipiunt. Item qui iurat se soluturum vsuras, & non soluit, nisi fuerit à Iudice absolutus.

De Usura in pacto de Retro-
uendendo.

248 **Q**ui emit cum pacto retrouen-
dendi, animo magis mutuan-
di quam emendi. p. m. & tenetur ad re-
stitutionem.

Item si minus iusto pretio.

Pactum retrouendendi est licitum,
& potest fructus retinere, & potest
vendenti locare; dummodo fiat sine
fraude & dolo, id est, ut empor vere &
principaliter intendat emere sine si-
mulatione, & pactum non sit ut re-
demptio fiat maiori pretio, quam fuit
facta emptio; quod pretium emptionis
cum pacto retrouendendi semper est
minus quam si fieret sine pacto.

Nota, pactum potest fieri tripliciter:
primò ut quodcumq; voluerit, pos-
sit redimere, & tunc res minus valet.
Secundò, ut ad certum tempus, verbi
gratia duos annos non possit, sed post
duos annos possit quando voluerit; &
tunc res plus valet quam cum primò
pacto, & minus quam si numquam
possit redimere. Tertio, ut intra tan-
tum temporis v. g. duos annos possit
redimere, & ultra non possit, & hoc
pactum est licitum in emptionibus,

exceptam

excepta emptione census per Pium V.

Nota, vendere prædia non sata, & vineam vindemiatam, cum pacto redimendi infra annum & paulò ante messem, vel vindemias redimere, est fraus.

Nota, emptor cum pacto, si pretium redemptionis, loco, & tempore debitis, oblatum non recipit, peccat, & non potest accipere ampliùs fructus à tempore moræ.

De usura in societate.

251 **V**T societas sit licita, tria requiruntur: primò, vt negotiatio sit licita: secundò vt pecunia subiaceat periculo dantis, non sic in mutuo: tertio, vt in omnibus iudicio boni viri seruetur æqualitas, & lucrum pro rata diuidatur.

253 Potest pecunia assecurari soluto pretio à socio, & etiam potest assecurari lucrum incertum.

258 Dans pecuniam in societatem ei, quem scit non esse negotiaturum in certum lucrum; vt militi, vel clerico, licet faciat tres contractus, id est, societatis, assecurationis, & redemptionis, peccat, quia est mutuum palliatum.

259 Qui vere dat pecuniam in societatem, & facit scripturam de mutuo, vel commodato, peccat, & debet rescindere scripturam, si vult recipere lucrum.

260 Omnis societas circa animalia, in qua ponuntur pacta cum damno notabili socij, est illicita, sicut illa in qua partes commoditatum non respondent ex æquo partibus collatis in societatem. Item si animal moritur fortuito, vel sine culpa agricolæ, Domino moritur, de quo supra, num. 187.

De Vsurâ Participantibus, & eam non restituentibus.

262 **I**nducens ad usuram, p. m. nisi in extrema necessitate sit: non autem si à peccato accipiat, vel non volente mutuare gratis.

263 Qui accipit ad usuras ob res vanas, grauando se ære alieno, damnificans familiam, peccat.

264 Mutuans usurario in fines malos vel vanos, non potest solutionem mutui accipere, si usurarius facta hac solutione, non posset usuras restituere, & loquitur in conscientia.

265 Item suadens, vt mutuet ad usuram, & vt contrahat contractus usurarios, tenetur in solidum. Emens pignus

amissum

amissum ob non solutionem usuræ, &c. emens rem alienam.

Bona usurarij non sunt obligata pro usuris extortis, & dominium rei lucrifactæ per usuras transit in usurarium, & dominium rei venditæ ab usurario transit in emptorem; potest tamen debitor recuperare rem quam dedit, si sit penes usurarium, vel penes alium titulo gratuito; saltem cum desunt usurario bona ad soluendum.

266 **G**ratias quid accipiens ab usurario, non habente unde satisfaciat, tenetur restituere.

267 **I**nstitor, gestor, tutor, famulus, seruus sciēter dantes pecuniam ad usuram, vel usuram colligentes, & tenentur internuncij ex parte usurarij.

Vxor usurarij non habentis nisi quantum restituat, si viuat ex usuris mariti ad luxus, ad quem dominium non transit: cum aliunde possit honeste viuere.

271 **I**tem gener accipiens dotem à socero usurario, sciens aut debens id scire, cuius bona non sunt satis ad restituendum, p. & tenetur restituere.

273 **S**ocer mutuās genero tantū, quantum debet pro dote, & gener dans prædiū fructiferum, quod pro dote tenebat.

Iudex adiudicans vsuras vsurario, vel non cogens eum restituere.

275 Procurator, & aduocatus adiurantes in hoc vsurarium, vel obuiantes petenti restitutionem.

Notarius etiam faciens instrumentum vsurarium simulatum, non autem si clarum, &c. Testes, &c. & tenentur ad restitutionem.

278 Vsurarius non reddens quòd ultra sortem accepit, & fructus pignoris; nec refert an ille ex pecunia multum sit lucratus.

279 Hæredes, & qui gratis ab vsurario aliquid habuerunt. Confessarius audiens confessionem vsurarij, vel ei ministrans aliquod sacramentum sine cautione, &c.

281 Dans pecuniam nautis ad aliquod opus, ita vt saluo semper capitali parte lucri habeat, sicut & singuli nautę, p. & tenetur restituere.

De Vsurā Circa cambia.

283 **M**Vtuans cum pacto asscurandi est vsurarius. Asscuratio tamen, simpliciter est licita. Item excepto mutuo & commodato, potest capi pretium pro pecuniarum vsu, seruaata æqualitate valoris in commuta-

tionē,

tionem, ut tanti valeat quando datur, quanti valebit quando accipietur.

Cambians, immò mutuans ex officio potest accipere stipendium ab vniuersitate, vel aliquod paruum lucrum a mutuatarijs, p̄ labore, ut in mōte pietatis.

Licet cambium per minutum, ut quadrantes pro Iulijs, & accipere lucrū pro labore statutum à lege, vel consuetudine, & qui cambiat non ex officio minus debet accipere, quam qui cambiat ex officio.

Sic cambium per litteras cū lucro, dummodò sit cambium de loco ad locum, non tempore ad tempus, & à persona non habente pecuniam vel animum cambiandi; & consequenter recambia sunt vsuraria.

Licet emere, vel vendere pecuniam, quæ alibi pluris valeat, contra Sotum.

In cambijs potest aliquid accipi ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, si tunc vere cessat: & per Pium Quintum ad potest in principio cambij præfigi certam interesse.

Telonarij possunt aliquid accipere ob pecuniam seruatam: aliqui nihil accipiunt, aliqui dant tot pro centum deponenti, & est vsura.

Est licitum commutare pecuniam

præsentem pro absente cum lucro.

Vna moneta potest plus alia valere octo ob causas: prima est diuersitas metalli, secunda est diuersitas bonitatis eiusdem metalli, tertia diuersitas formæ & ponderis, quarta diuersitas locorum, quinta reprobatio totalis vel partialis, sexta diuersitas temporis, septima copia vel defectus, octaua absentia vel præsentia, & numquam valet plus ob dilationem temporis, quia tardiùs datur vel recipitur.

Qui mutuat centum aureos ad annum, si eos erat seruaturus, vel mutauit cum pacto, vt redderentur eiusdem metalli & formæ, licet infra annum eorum valor creuerit, vel decreuerit, debent iidem aurei restitui; imò etiam si non præcesserit pactum nec fuisset seruaturus.

Nec contra prædicta obstat pretium statutum à Rep. nummis,

Qui dant 100. ducatos in India, non possunt accipere 100. in Hispania.

Campfor emens absentem pecuniam notabiliter minoris, quàm ibi valeat communi æstimatione, etiam detractò, quo minoris valeat propter absentiam, tenetur ad restitutionem, sicut & qui emit quamcumque rem.

Emens

Emens a non habente rem, vel nummos, saltem virtualiter, & tenetur restituere: debet. n. seruari extrauagans Pij V. de qua vide ibi cum optima applicatione.

DE VIII. PRAECEPTO.

Non falsum testimonium.

Cap. XVIII.

Prohibetur principaliter falsa testificatio iudicialis, vel celatio veri; & secundario omnis inordinata significatio verborum, signorum, factorum mentiendo, inhonorando, susurrando, deridendo, maledicendo, detrahendo; & omnis significatio huiusmodi saltem est. p. v. quia est inordinata.

Testificans nesciens verum, sed quia alius fide dignus affirmavit, p. m. sed non tenetur restituere.

2 Mendacium notabiliter perniciosum, vel iuratum est m. alioquin siue in iudicio, siue extra est veniale.

4 Mentiri in materia fidei sacrae scripturae, vel morum est mor. id est, si fiat cum periculo, & animo nocendi: & sic concionator lapsu linguae falso citans scripturas, vel Doctores non peccat mortaliter, sed scienter recitans falsa
5. miracula vel vitas sanctorum, p. m.

6 Qui

6 Qui non adimplet promissionem obligantem, id est veram, leliberatam, voluntariam, nudam, rei licitæ, possibilis, notabilis, quam diuersus status non eneruauit, p.m.

Qui promittit aliquid Deo vel homini, an mo non se obligandi, non obligatur sed peccat: etsi alicui notabiliter noceat, vel intendat nocere, peccat mortaliter.

Promissio facta ob aliquam causam non obligat in conscientia, quando causa principalis non est vera; & promittens non habebat animum se obligandi, absque illa causa, siue eam expresserit siue non.

7 Promissio facta absque deliberatione requisita non obligat, & illa deliberatio sufficit, quæ sufficit pro voto de quo cap. num. 24.

Promissio metu aut dolo extorta non obligat in conscientia nisi adsit iuramentum; similiter non obligat promissio rei illicitæ vel impossibilis.

Promissio parvæ rei etiam voto vel iuramento firmata, si non seruatur est peccatum veniale, & non mortale.

Promissio non obligat in conscientia quâdo status rerum mutatur, quam mutationem si promittens præcogi-

tasset

gitasset non promississet, & in hoc est standū suæ conscientiæ; vt si promissum sit ducere aliquam in vxorē, quæ deinde fuit fornicata. Similiter si res quæ prius erat licita, modò illicita.

8 Qui factis simulat aliquid cum damno notabili alterius, vt hypocrita pec. mort. Peccat saltem venialiter qui simulat se bonum, cum non sit, etiam ad ædificationem proximi.

9 Qui leui iudicio aliquem iudicat firmiter de p. m. peccat mortaliter.

30 Lædens notabiliter alterius honorem, vel dans causam lædendi per contumeliam, conuitium, vel improprium, peccat. mort.

13 Lædens notabiliter per susurrationem aliquorum amicitiam bonam, peccat. mortal. & tenetur ad damna sequuta.

Nota ex Soto, licet minuere aliquorum amicitiam, vt ipse contrahat cum altero illorum amicitiam, si non lædit notabiliter.

15 Qui iniicit notabilem erubescen-
tiam, vel animi deturbationem per derisionem, pec. mort. Derisio autem est inordinata pœnæ, vel culpæ, vel defectus naturalis significatio, & in hoc peccatum sæpè incidunt aulici.

De Detractiōe seu murmuratiōe.

17 **L**ædens bonam famam, vel gloriam notabiliter per detractiōnem, p.m. Detractiō, murmuratiō seu infamatiō est inordinata significatiō expressa, vel tacita mali qua læditur, vel periclitatur fama vel gloria alicuius hominis non beati. Fama est bona existimatiō de aliquo, qua putatur bonus vel habilis ad aliquem bonum vsum.

22 Imponens, p.m. falsum vel verum, putatum falsum, p.m.

25 Imponens venialia falsa, vel defectus naturales falsos, ita tamen vt damnum notabile inferant famæ, p.m.

26 Qui detegit, p.m. verum secretum alicuius, p.m. nisi aliqua circumstantia excuset. Nam non est peccatum mort. detegere notoria facti, vel iuris, vel famosa sine intentione nocendi, etiamsi hic nesciatur.

Idem dicendum de detectiōe eorum quæ citò diuulganda sunt. Seipsum verò potest quispiam diffamare etiam falso, dummodo non sit notabile nocumentum animæ, vel corporis, vel aliorum.

Dixi inordinatè, quia, licet accusare etiam ob priuatam vtilitatem sine

odio, & extra accusationem deteger^e delicta Reipublice, vel superiori, vt provideatur, vel vt aliquis adiuuetur, non peccat qui detegit omiffa correctione, quando non fperatur fructus.

33 Non peccat m. detegens peccatum illius, qui fe iactat de eo, vel detegit ei personæ, quæ non oberit: effet enim ac fi non detexiffet, vt parentibus; non enim funt publicaturi.

34 Qui inuenit peccata pœnitentis fcripta, & legit, vel diuulgat, fi fint notabiliter lædentiã famam, p.m.

35 Qui libellum famosum continentem peccata falfa alterius, vel vera occulta componit, & proiicit in publicum, vt lædatur, & qui inuentum diuulgat, peccat mortaliter.

Qui peccata aliorum audita aliter refert, id eſt, augendo, vel magis certifi- cando notabiliter.

37 Qui audit detrahentem mort. affentiendo, vel non refiftendo cum debet, vel fe delectando, peccat mort.

Qui interrogatus de fama, & vita alius, cum teneatur loqui, tacet virtutem illius cum damno notabili.

38 Iudex procedens contra aliquem per viam inquisitionis, non præcedente infamia, quamuis id probari poſſit

tribus testibus; licet possit procedere ob delictum notorium generaliter, sed non nominatim nisi accusetur.

89 Iudex post confessum delictum, interrogans reum de socio, vel auxiliante occulto, nisi in aliquibus casibus.

40 Non tenentur denunciare superioribus reos ut puniantur; satis est si restituant: nam mandata vniuersalia sunt intelligenda secundum ius, verbi gratia præmissa correctione.

41 Qui non debens vult scire aliorum peccata, etiam si sit Iudex: sicut qui cum assensu audit detractiōem.

De fama restituenda.

42 **Q**ui non vult restituere damnum notabile famæ datum à se, vel ab eo cuius ipse est hæres.

Lædens notabiliter per vnum peccatum mortale famam habentis alia peccata notoria, p.m. & tenetur ad restitutionem famæ, sed quomodo & quantum, vide ibi.

43 Persona publica tenetur querere restitutionem famæ.

Qui multum aliquem laudando alios notabiliter infamat, p.m. & tenetur restituere. Intellige in his si sequatur infamia.

45 Si falsò infamauit, tenetur restituere, dicendo se falsum dixisse, etiam cum iuramento, si opus est.

Detegens verum p. occultum infamat, & tenetur, sed quomodo, vide ibi.

46 Si infamatus condonet, cessat obligatio restituendi: vide ibi aliqua.

Qui se mutuò infamarunt, non excusantur à restitutione per recompensationem. Condonatio facta petenti veniam generaliter omnium detractionū, non valet nisi pro his ad quæ probabiliter se extenderit intentio condonantis.

Conuersatio familiariter infamantis cum infamato, non tollit obligationem restituendi.

Excusat à restitutione periculum maioris boni, & omnimoda obliuio infamiae: non sic si quis se iactat habuisse puellam, etiam si ipsa tenuisset, semper tamen remanet damnum resarciendum.

Lædens famam iuste nec peccat, nec tenetur. Excusat læsio parua, & non ei fides habita.

Quando accusatus accusanti non tenetur, & e contra, vide ibi.

Non obligatur qui otiosè solùm refert aliena delicta à se audita sine affir-

matione, licet audientes credant, nisi referens existimaret audientes ita credere, ac si affirmaret.

Nec si is contra quem dicitur, sit infamis in ea re.

Nec referens peccatum cum auctoris pœnitentia ita, vt potius sit ei honor, quam infamia.

Nec qui solam occasionem remotam infamiæ dedit.

Nec detractor conspicuus in vilem, &c. res est dubia.

De secreti deteccióne.

51 **S**ecretum dicitur illud quod à nẽmine, vel à tam paucis scitur, vt non sit notorium, vel famosum; & talẽ secretum quando eius detección noceret animæ, corpori, honori, famæ, fortunis, obligat scientem ad celandum, etiam nulla facta promissione: & si eius detección non noceret prædictis non obligat, & præcipiente superiore, sciens tenetur reuelare, etiamsi eo celato nullum damnum timeretur, nisi sit facta promissio celandi expressa vel tacita, quæ colligitur ex modo dicendi secretum, licet nulla promissio exprimat, & tunc detegere in re graui est peccatum mortale etiam præcipiente

supe

superiore, nisi graue damnum timeretur seruato secreto: sed in re leui esset peccatum veniale, nisi sciatur per confessionem sacramentalem.

52. Promissio rei parui momenti non obligat ad mort. Confessarius vel interpret confessiois, vel laicus cui in necessitate quis confitetur, vel doctor a quo consilium de confessis petitur, vel quicumque, qui media confessione sacramentali pec. publicum, vel secretum leue vel graue etiam metu mortis detegit, peccat mortaliter, nisi de facultate penitentis iusta cum caua.

53. Peccat mortaliter, qui literas aliorum aperit, & legit, cum damno notabili alicuius, saltem probabili, vel cum animo damnificandi; aliter non nisi venialiter, vt qui sine animo nocendi vel sine periculo probabili nocendi notabiliter, sed sola curiositate, verbi gratia, sciendi noua, vel ridendi ex barbara compositione, vel delectandi ex eleganti, peccat venialiter; & aperire literas ex consensu expresso vel tacito eius qui mittit, vel cui mittitur, vel legitima auctoritate, vt faciunt superiores Religiosorum, vel duces exercitus in finitimis hostium locis vel qui iuste timet sibi per literas aliquod damnum

vel vt impediatur damnum iniustū, quòd per litteras alteri paratur, non peccat.

54 Qui reuelat secreta non vergentia in iniustam eorum quibus reuelat perniciem, sed cum magno damno exercitus, vel ciuitatis, etiam si id fiat vi tormentorum, & timore mortis, p.m.

55 Qui extra confessionem sacramentalem audiuit peccata, quæ sunt noxia Reipub. potest denunciare, sine p. præmissa correctione fraterna.

Potest quis aliquem denunciare volentem ducere vxorem, habuisse reum cum consanguinea futuræ vxoris, præmissa scilicet correctione fraterna.

57 Qui iuridicè, id est, à Iudice competenti re semiplenè probata, & ei notificata interrogatus, non fatetur, p.m.

Si contra iuris ordinem interrogatus eadem fatetur.

58 Quando reus socios debet detegere, & non detegit, vt qui perniciosos socios Reipublicæ, non detegit, peccat mort. & confessor non admonens, vt id faciat, pecc. mort.

59 Iudex interrogans iniustè, vel omitens interrogare iustè, peccat mortaliter, &c.

60 Qui peccatum non vergens in damnum alterius, vel si vergit, alia via

excusari

excusari potest, reuelat iudici etiam competenti, peccat.

61. Episcopus, vel prælatus, vel publica persona curans aliorum animas, si se infamat, vel notabiliter infamantibus non resistit, p.m. priuatus verò potest tolerare, nisi fiat respectu imitantium eum. Qui in visitatione interrogatus de peccatis publicis, reuelat occulta, nisi timeatur periculum aliis.

Reuelans secretum sibi commissum, cum sit sequenturum graue damnum.

DE NONO PRÆCEPTO:

Non concupisces uxorem proximi tui.

Cap. XIX.

Iisdem modis peccatur, quibus & contra sextum: Non mœchaberis. Tamen addo, quod peccat mortale, qui, vel quæ deliberatè cupit, vel gaudet amari amore libidinoso mortali ab alio vel ab alia, licet ipse non sic amet, sed consentit peccato alieno.

DE DECIMO PRÆCEPTO:

Non concupisces rem proximi tui,

Cap. XX.

Inordinate concupiscere aliquid notabile contra iustitiam, est mortale.

D E L V D O.

L Vdus, & iocus ad recreandum generat virtutem eutrapeliam, & est inter excessum, & defectum.

Ludus animo lucrandi potius est negatio, & fere semper est mala, & ex hoc animo non est mortalis, sed venialis: immò numquam est m. nisi frangat aliquod præceptum, nec ex se est prohibitum nisi ratione loci sacri, vel personæ, vel temporis festi, scaccorum ludus minime laudatur.

Ludens cum notabili irreuerentia Dei dictis, vel factis, vt abutendo scripturis, vel cum scandalo, periculo, vel nocumento notabili alterius, p.m.

Ludens rem notabilem ludo prohibito per legem obligantem ad mortem, vel ludo licito, sed cum non potente, donare, vel cum potente, sed metu coactò, vel fraude, p.m.

Monachi, clerici, beneficiati, & in sacris constituti ludentes notabilem quantitatem aleis, vel ludis illicitis, peccant mort. & si ludunt de fructibus beneficiorum, tenentur ad restitutionem, non sic de secularibus.

Clericus, vel monachus multo tempore spectans ludum mortaliter ma-

lum,

lum, vel eo delectatur.

Subministrantes necessaria ad ludum, vt domum, mensas, candelas : sunt enim consentientes peccato, operando, iubendo, mandando, inuitando, inducendo, &c.

15 Peritus ludo dissimulans, & alliciens imperitum, vel qui vtitur falsis instrumentis, vel transgreditur leges ludi cum notabili damno, p.m.

Fraudans in pactis, vel prioritate manus pec.

17 Lædens messem non tenetur restituere quantum in area redderet, sed quantum tunc æstimatur.

In Regnis Hispaniæ ludens sub fide sua non iurata, non peccat non soluendo; sed si sub iurata, tenetur soluere, & potest mox pecuniam solutam repetere, vel potest petere solutionem.

18 A iuramento, & postea non amplius tenetur soluere, sicut de iurante soluere vsuras.

Qui de re notabili facit sponsonem, id est, scommessa, sciens à se assertā esse veram, & dissimulans vt illum attrahat, pec. mort. si sine dolo non pec.

19 Qui lucratur sine fraude in ludo illico, non tenetur ad restitutionem.

Habilis ludens cum inhabili po-

test

test compensare quæ lucratus cum perditis.

Qui lucratur fraude, & dolo non potest compensare cum perditis in eodem, vel diuerso Ludo.

De consiliis Christi.

20 **P**eccat in consilia Euangelica qui contemnit, vel proponit non adimplere, quando obligabunt sub mortali, vt de Martyrio.

21 Qui dicit simpliciter consilia non esse meliora, quam contra, vel non debere voueri, est hæreticus.

Monachus venditurus suum frumentum veniente caritate tritici, potest gaudere de augmento pretij, sed non de causa, id est caritate simpliciter.

DE QVINQVE PRÆCEPTIS Ecclesie. De primo. De audiendo

Sacro diebus festis.

C. p. XXI.

1 **Q**vicunque discretus sine iusta causa integram Missam die festo non audit, pec. mort.

In die Natalis de lege communi non tenemur, nisi vnam Missam audire.

2 Qui omittit partem notabilem Missæ, pec. m. pars notabilis est iudicanda

ad

ad arbitrium boni viri, & videtur ea, quæ à principio introitus vsque ad Epistolam inclusiue: immò ex vna particula principij, & ex vna finis, potest constitui pars notabilis; verùm post missam, legendo per se illam partem omis- sam vel ab alio audiendo satisfacit, saltem si non fuit pars notabilis.

Qui dimidium missæ ab vno sacerdote, & dimidium ab altero audit, satisfacit præcepto.

Qui ante benedictionem exit à missa, non pec. mort.

3 Variis causis excusatur quis ab audienda missa die festo: vt qui absque graui damno animæ, corporis, honoris, bonorum priorum, & proximi, non possunt audire sacrum.

Excommunicati, interdicti, sed non si habent priuilegium, licet non curent absolutionem: nam licet peccent, quia negligunt procurare absolutionem, quam consequi possunt, non tamen peccant quia missam non audiunt.

Infirmus, & eius minister, si adest damnum corporalis salutis.

Nutrices, quæ sine periculo lactantium non possunt.

Qui habent graue negotiũ impediẽs.

Qui ratione officij prohibẽtur exire.

vt custodes arcium.

Sic Domini, & Consultores graui-
ter occupati in negotio moram non pa-
tiente.

Iter faciens, qui alioqui socios ne-
cessarios amitteret.

Pauperes qui absque notabili pudore,
defectu vestium non possunt.

Vidua quæ secundum consuetudinem
regionis non egreditur per mensem: sed
difficile saluatur si vltra mensem.

4 Coniugata quæ sine graui scandalo
mariti, non potest interesse.

Episcopus non potest cogere popu-
lum ad audiendum missam in propria
parochia.

6 Qui audiens missam die festo, inten-
dit animum in ea quæ repugnant atten-
tioni necessariò debitæ, p. m. vt qui in
parte notabili missæ loquitur, pingit,
scribit, dormit, &c.

Qui excusatur à missa, non tenetur
supplere alia oratione.

Qui audiens missam ex præcepto, si
alias preces ita recitet vt necessariam
attentionem auditioni missæ non tri-
buat, p. m. sed si ita recitat preces sub
præcepto, vt sufficienter attendat sacro
sub præcepto, satisfacit vtrique.

Nemo tenetur ex præcepto intellige-

re,

re, immò nec audire verba sacerdotis fatis est adesse etiam ex longinquo.

6 Dominus, pater, herus notabiliter negligens subditos audire missam in festo, vel eos occupans in opus quod poterat differri, peccat mort.

Consuetudo qua nobiles puellæ sacrum non audiunt, non est toleranda, si alio egrediuntur, vel si eis permittuntur fenestræ, verum detentæ à patre non peccant, nec mater, quæ in earum custodia remanet, sed pater peccat, nisi saltem aliquando solennioribus festis domi vel foris missas eis permittat.

Menstrua non excusant, nisi fiant cum magna debilitate.

10 Sunt multi errores contra missam, quos refutat Concilium Trident. sess. 22. & 25. vide ibi multa præcepta.

De secundo præcepto. De ieiunando.

II **Q**ui credit se vincendum carnis tentatione, si talem cibum comedat, debet omni tempore ab eo abstinere sub peccato mortali.

Qui à media nocte in mediam noctem die ieiunij præcepti ab Ecclesia comedit pluries quam semel, etiam cibos concessos, peccat mortaliter; nisi causa

iusta,

iusta, vera, vel putata, vel dispensatio excuset.

Si vigilia S. Ioannis incidat in diem corporis Christi ieiunetur præcedenti die, id est, feria 4. ex Leone X. ad Legatum in Hispania.

12 Vouens ieiunare, vel abstinere carnibus omni feria sexta, vel sabbato, si tunc incidat dies natalis Domini debet ieiunare, vel abstinere a carnibus.

13 In ieiunio licet cuius bibere vinum, vel aquam, quoties voluerit, etiam ad sustentandum, vel sedandam famem; & licet actus in se propter indigestionem videretur immoderatus, & peccatum veniale, tamen si adest iusta causa, vt pax, & societas, excusatur.

Accipere aliquid per modum medicinz, vel prægustare cibos, verbi gratia dominorum, licet sint oua, vel carnes, non frangit ieiunium.

14 Lector mensæ potest comedere aliquid, & post lectionem cœnare.

Vesperis potest sumi collatio à ieiunantibus ex panè vel fructu, vel vtroque iuxta morem regionis, dummodò non fit multum: sic non solum ob potum, sed etiam fit ad sustentandam naturam, licet non bibat.

Non licet ientare manè, & cœnare

vesperis,

vesperi, nec consuetudo excusat, nisi ratione medicinæ, debilitatis, vel necessitatis agendi aliqua necessaria.

15 Qui facta cœna tempore ieiunij surgit a cœna animo ampliùs non comedendi, & deinde reuertitur ad cœnam, & comedit, frangit ieiunium.

Notabiliter magna collatio frangit ieiunium, vt communiter fit in vigilia Natiuitatis.

Qui sapius in ieiunio comedit, tantùm in secunda comestione peccat mortaliter, non in aliis; at si edat cibos vetitos, tunc toties quoties.

Licet in iure communi oua & lactinia prohibeantur in ieiuniis quadragesima, & non in aliis; tamen seruanda est consuetudo saltem 40. annorum.

16 Causa iniusta excusans est triplex, impotentia, necessitas, maius bonum.

Impotentia excusat pueros vsque ad 21. annum, quamquam expediret eos assuescere; & ob aliquam necessitatem possunt compelli.

Eximit senes sexagenarios & quia alij aliis citiùs senescunt, ideo arbitrio prudentis, vel superioris id relinquendum est.

Eximit mulieres grauidas, & nutrices; immò si ieiunarent peccarent, ita

ita robustæ essent, vt vna comestio sibi & infantuio sufficeret.

Pauperes nõ valentes sibi quærere cibum ad vnã comestionem, non alios pauperes.

Infirmos non valentes, vel non debentes tantum comedere, &c.

Eos qui sunt infirma complexione, vt vacuo stomacho patiantur vertiginem, vel dolorem capitis, vel nocte non valeant calere, vel dormire.

Necessitas excusat inprimis omnis illa, quæ à festo seruando excusat, aut quando facit aliquid ad vitæ vel sui status decorem necessarium, aut vitandum damnum notabile, aut ad lucrandum quòd rarò lucrari potest.

Excusatur etiam omnis operarius vt faber ferrarius, agricola qui nisi assiduo suo labore non potest familiam sustentare, filios collocare, aut in studiis filios sustentare, necessaria ad decentem cultum sibi & suis comparare; licet aliter ab obseruandis festis non excusaretur, & licet aliquo modo sint diuites: excusatur a fortiori qui ieiunando non potest facere necessaria ad suam, vel aliorum saltem spiritua-lem vel corporalem.

Concionatores ex officio, vel obe-

dientia

dentia docentes verbo vel scripto.

Audientes confessiones. Item qui ieiunando non possunt fungi suo officio, vt par est, vt magnum iter facturus, saltem pedes.

Maritus qui vxori aliter reddere debitum non potest. Coniux si ieiunando satis placere non potest marito.

17 Maius bonum excusat eos, qui non possunt ieiunando vacare sanctioribus, & melioribus operibus; vt sunt opera misericordiæ spiritualis, & corporalis, etiam si fiant cum mercede, dummodo principalis intentio non sit excusari a ieiunando, vel lucrum.

18 Peregrinatio voluntaria non excusat, nisi inde resulter magna ædificatio proximi, vel maior fructus animæ, quã ex ieiunio; secùs si ad peregrinationem tenetur, nec commode differri potest.

Si dubitat an opus pium, quòd intendit, excuset, consulat superiorem; vt sæcularis Episcopum, quo absente, Vicarium vel parochum, Monachus Prælatum, & eius dicto acquiescat.

19 Vxor in ieiuniis votis voluntarie repugnante marito excusatur, in ieiuniis Ecclesiæ non nisi quando cum marito oriatur notabilis discordia, odium,

scandalum, rixā, percussio, blasphemiam; nec tenetur in rigore supplere aliis piis operibus.

20 Si quis bona fide putat se habere iustam causam ad non ieiunandum, non peccat mortal. si non ieiunat.

Et qui dubitat an possit ieiunare sine notabili damno suæ salutis, confessarius debet ei suadere, vt experiatur; & si damnum, experientia cognoscitur, iuste potest cessare; quòd si adhuc dubitat, petat dispensationem à superiore; si non vult adire, non est absolueudus.

Qui non potest totam quadragesimam ieiunare, sed bis, vel ter in hebdomada, tenetur bis vel ter ieiunare, & satisfacit præcepto ieiunando.

21 Dispensare generaliter, vt quis nullis teneatur ieiuniis, vel non illis, vel illis diebus est solius apæ: dispensare verò singulariter cum illo, vel illo iusta de causa, vel ne illo, vel illo die potest Episcopus, quo absente, Parochus.

22 Prælati non debent relinquere conscientia subditorum petentium dispensationem in ieiunio; sed potius benignè debent dispensare.

Dispensatio de non ieiunando, non

concedit

concedit comedere carnes, lacticia.
Nec dispensatio præueniendi horam,
concedit non ieiunare.

Propter elemosinam quam quis facit, non excusatur à ieiunio.

23 Necessitas, vel iusta causa excusant ab integro ieiunio: non excusant secundum Cajetanum ab omni parte ieiunij: debet enim seruari quantum potest: quare excusatus à ieiunio, edens carnes, vel oua, si sustentari potest escis congruis ieiunio, peccat mortaliter.

24 Qui inuitat ad cœnam obligatum ieiunare, sine iusta causa, sciens, aut dubitans probabiliter ob inuitationem fracturum ieiunium, peccat mortaliter, sed si scit inuitatum esse cœnaturum alibi, & ipse inuitat paratum cœnare, non consentiendo peccato, sed ob honestam causam, v. g. vrbanitatis, non p.

25 Pater familias, caupones, hospites, & administrantes ad se venientibus cibos, quibus putant eos sine causa ieiunium frangere, vel dubitant, p. m.

Quare tabernarij parati administrare cibos in die ieiunij quibuscunque venientibus, nulla admonitione de ieiunio facta, p. m.

Qui in die ieiunii ministrat cibos prohibitos, sine cōsuetudine legitima, vel dispensatione, p. m.

26 Qui manè comedit in die ieiunij, per talem ignorantiam, vel incogitantiam, vt excusetur à violando ieiunio, tenetur ieiunare illam diem more cōsueto, ac si nihil comedisset: si autem illa comestio fregit ieiunium, non tenetur in posterum, nec sequenti die contra Palud. &c.

Notabiliter præueniens horam in loco cōsuetam edendi, frangit ieiunium, si sine honesta causa fiat.

Obligati ad horas non debent sine causa comedere in quadragesima ante recitatas vesp̄as, in alijs diebus ante nonam, licet ieiunium non frangeretur.

Qui famulos obligatos ad ieiunandum, die ieiunij compellit ad opera incompatibilia ieiunio, cūm possit illa opera in aliam diem transferre, peccat mortaliter.

Qui ieiunat diebus Dominicis credens superstitione tunc ieiunandum esse, contra cōsuetudinem Christianam, peccat mor. secūs si ob alios bonos fines.

DE TERTIO PRAECEPTO

De soluendis Decimis.

28 **D**ecimam, (quæ vel est personalis, vel prædialis, vel mixta, quæ quoad sustentationem cultus diuini, est de iure diuino naturali, quoad quotam, est de iure positiuo) qui non soluit, peccat mortaliter.

30 Decima quoad quotam, potest minui, vel tolli; dummodo parochus commodè sustentetur, vt ferè in tota Italia seruatur.

31 Decima personalis non debetur, vbi est consuetudo legitimè præscripta non soluendi.

Qui in soluendis decimis deducit impensas, quas facit, aut partem peiorem decimat, peccat.

Qui soluit omnes decimas debitas, sed non vbi, quando & cui iure, vel consuetudine legitima debetur, nisi interueniat pactum legitimum inter Ecclesiasticos, & laicos, peccat mortaliter: & qui subtrahunt aut impediunt decimas excommunicantur in Concilio Tridentino sess. 25. ca. 12.

32 Qui primitias iure, vel legitima consuetudine, vbi, & quando, & cui debet non soluit, peccat.

Confessarius, vel concionator, qui non hortatur ad soluendas decimas.

DE QUARTO PRÆCEPTO.

De semel in anno confitendo.

33 **Q**ui habens discretionem. v. g. puer discernens bonū à malo, & potest, id est, habet copiam confessarij, vel nisi ex consilio confessarij in longius tempus differat, omnia peccata mortalia (quia de venialibus non tenetur sub præcepto simpliciter) semel in anno, & cui debet non confitetur, peccat mortaliter.

Omittere confessionem in vno anno est vnum peccatum mortale; sed quoties deliberat omittere, toties peccat m.

Qui extra etiam quadragesimam non confitetur quando obligatur, vt in quinque casibus positis. ca. 2. n. 6.

Qui non reiterat confessionem quando scit, vel scire debet esse reiterandam, pec. mort.

Qui potest ore proprio, & propter segnitiam, vel pudorē confitetur per scriptum, vel nuncium, peccat mortaliter.

Qui non potest ore proprio, non tenetur cōfiteri per scriptū, vel nuncium: sed si faceret, teneret confessio, & absolutio etiam per scriptum missa.

Qui

Qui mentitur affirmando, vel negando peccate mortali. in confessione, peccat mortaliter; nisi putaret sancte se posse nimis accusare sine animo decipiendi sacerdotem.

38 Qui mentitur in confessione affirmando, vel negando peccatum mortale, alias legitime confessum, vel veniale numquam confessum, non peccat mortaliter, nisi illud mendacium sit cum iuramento, vel perniciosum, vel nulla alia subministretur materia.

39 Qui inter confitendum proponit non confiteri aliquod peccatum mortale, si confessarius non interroget, peccat mortaliter, & debet de hoc ipso pœnitere.

40 Confiteri ob finem mortalem, est peccatum mortale; ob venialem, veniale.

Ita confiteri, vt si non esset aliquis respectus, vt timor mortis, &c. non confiteretur, non est p. m. nisi illum respectum pluris faceret quam confessionem, quod raro euenit.

41 Qui ne perdet suam bonam estimationem apud confessarium proprium; prius confitetur grauia & obscœna peccata alteri, & leuiora seu venialia pro-

prio, non peccat.

Qui sine necessitate laico, vel non prebitero confitetur, vel cum necessitate, animo accipiendi ab eo sacramentalem absolutionem, vel imprudenter se infamat, &c. nisi simplici, & bona fide putet id licite fieri posse, peccat mortaliter, & debet eadem peccata tempore suo sacerdoti confiteri.

42 Qui confessionem bene factam sæpius scrupulose iterat cum periculo desipiendi, vel cum scandalo notabili confessoris, vel infamia tertij, peccat mortaliter: alioquin venialiter, quia scrupulosus turbat tranquillitatem conscientiam.

Semel confessus, & absolutus à prudenti confessore, debet acquiescere, & si qua occurrunt, quæ nescit an sit confessus, debet credere se esse confessum, quia nullum est periculum cum non certo sciat se illa non esse confessum. Morbus enim, quo laborat, cum excusat in iis, in quibus bene compositus debet dubitare: lege ibi.

Rectè confessus, etsi non teneatur, tamen si reiterat confessionem causa deuotionis, conscientia quieta sine tardio confessoris, & impedimento alio-

rum

rum bonorum, benefacit.

43 Qui pœnitentiam iniunctam à confessario acceptatam in satisfactio- nem peccatorum mortalium non ad- implet, peccat mortaliter : quia pœ- nitentia propter venialia, si sine con- temptu non adimpletur, non est pecca- tum mortale.

Qui aliquod à confessario consilium datum, dictum, præceptum, reuelat post confessionem in damnum vitæ, salu- tis, famæ, vel bonorum eius, peccat mortaliter.

*De quinto Præcepto Ecclesie.
De communicando in
Paschate.*

45 **Q**ui non communicat intra octo dies ante vel post pascha, pec- cat mortaliter, nisi de licentia pro- prij sacerdotis vltèrius differat, & ni- si adsit impedimentum nulla sua ne- gligentia interueniente, & vbi est consuetudo communicandi, quoli- bet quadragesimæ die satis est se illi conformare.

Qui non communicant in paschate, tenetur infrà annum communicare, sub p.m.

46 Qui communicat credens, vel credere debēs se mortalis culpæ reum, aut cum animo faciendi aliquod peccatum mortale, vel ex ignorantia affectata, vel proculata, vel crassa, id ignorat, p. m.

47 Sed dicitur quis dispositus, vt bene possit accedere, qui adhibita diligentia debita in recordando, & consulendo viros doctos, non meminit peccati mortalis, & probabiliter credit se contritum esse, vt dicere possit Deo, pœnitet me omnium peccatorum meorum mortalium, & propono, nec ea nec alia facere in posterum, & hæc propter Deum.

48 Qui irretitus aliqua censura contra prohibitionem Ecclesiæ communicat, p. mor. nisi illæ censuræ in se essent nullæ, & sine scandalo communicaret.

49 Qui habens copiam confessarij, & qui cum sine scandalo possit a mensa communionis recedere, &c. communicat ante confessionem actualem omnium mortalium, licet sit contritus, peccat mortaliter.

50 Qui non communicat quando debet, ex eo quia non vult remittere, restituere, &c. peccat m. de nouo.

51 Qui intra diem naturalem habet copulam, vel pollutionem etiam illicitam, & confessus & contritus communicat, nisi adsit notabilis distractio, non peccat mortaliter.

Coniugati satisfaciētes matrimonio, si communicant eodum die non peccant, saltem mortaliter.

52 Qui communicat in quocumque die anni non à proprio parochio, nisi ignorantia excuset, p. mor. & sacerdos est excommunicatus, nisi ex facultate id faciat vel Papa, vel Parochi.

Qui habent priuilegia fratrum minorum possunt semper administrare hoc Sacramentum, excepto paschate, siue quis communicet ad satisfaciendum præcepto, siue non: non potest extra parochiam communicare, nisi de licentia saltem tacita parochi, de quo ca. 9. num. 5.

55 Qui communicat post cibum, vel potum media nocte elapsa sumptum ex proposito, etiam si fit per modum medicinæ, vel sit ipsa medicina, cum ita ægrotat, vt differri in alium diem possit, p. m. Quòd debet esse ex proposito, quia deglutire aliquid relictum in dentibus in præcedenti die, vel dum os lauauit, vel ius, vel vinum gustat, si quid

cadat.

cadat per modum laliuæ, non impedi-
 communionem.

Cænare prope mediam noctem, &
 mox non dormire & non digerere, non
 impedit, nisi ex consilio: si habet men-
 tem turbatam, debet abstinere. Infir-
 mus, qui non potest expectare in se-
 quentem diem, potest non ieiunus
 communicare, sed non celebrare, etiam
 quacunque necessitate, vel imperio
 cuiusvis superioris, præter summi
 Pontificis.

54 Qui pluries eadem die communi-
 cat, vel celebrat, p. m. exceptis aliquibus
 casibus. Sacerdos extra celebrationem
 si communicat, sine stola, vel super
 pelliceo, non peccat.

55 Parochus qui propter peccatum
 occultum subditi auditum in cōfessione,
 a quo non est absolutus, si tempore
 quo iure debet communicare, subdi-
 tus publicè petat communionem, non
 eam subdito administrat, p. mor. aliter
 non debet, vt si peccatum est noto-
 rium, & publicum, non debet eos
 communicare, immò etiam si rectè eos
 pœnituerit, & sint confessi, nisi sa-
 tisfaciant scandalizatis aliquo mo-
 do, non debet ministrare eis nisi in
 secreto, loquimur de auditò in con-

56 fessione, quia propter aliunde auditum non potest denegari communio publicè petita, licet possit secretò, & hoc tantùm in paschate; quia in aliis temporibus debet denegare.

57 Superiores, vt paterfamilias notabiliter negligentes curare vt sui subditi ad id obligati tempore suo communicent, peccant mortaliter; præsertim si sciunt eos non communicaturos nisi à se admonitos.

Pueri secundùm bonam consuetudinem priùs obligantur cõfiteri quàm communicare; & qui debent admoneri, vt communicent non peccant si tardiùs quàm par est communicant, sed peccant qui non admonent; quòd si dubitant, consulant confessarios peritos.

Qui laicus, vel clericus extra sacrificium Missæ communicat sub vtraque specie.

Monachi, & Monachæ Sancti Benedicti qui non communicant singulis mensibus, peccant mortaliter: ibi est exhortatio ad frequentiam sacramentorum.

DE SACRAMENTIS

Cap. XXII.

1 **S**acramentum est signum rei sacræ, confert gratiam ex opere operato. Tria sunt irreiterabilia; baptismus, cōfirmatio, & ordo.

2 Errores circa sacramenta ex sess. septima conc. Trident. quæ sunt tantum septem, & quodlibet constat ex materia, & forma.

3 Qui credit aliquid ex damnatis in Concilio Tridentino circa sacramenta, peccat mortaliter, sciens, vel debens scire; quòd si verbo vel scripto expenderit, est excommunicatus in bulla cœnæ Domini.

Sciens se reum peccati mort. vel scire debens nisi conteratur, vel atteratur, putans se conteri, peccat mortaliter administrando, vel recipiendo sacramenta; & in Eucharistia nisi confiteatur.

4 Peccat mortaliter qui ab excommunicato, interdicto, suspenso à tali administratione, vel denunciato pro tali, vel publico concubinario recipit sacramenta, nisi sit baptismus, vel communio tempore necessitatis: dicitur autem notorius concubina-

rius,

rius, qui est talis per sententiam, vel confessionem factam in iudicio, vel per euidenciam rei, quæ nullo modo potest celari.

Qui inuitat ad ministranda sacramenta in peccato mortali, quem scit non pœniturum, & hoc sine necessitate, & ipse sit causa vt ministret (aliter enim non ministraret) peccat mortaliter.

Qui verbo vel facto notabilem irreuerentiam facit sacramento, peccat mortaliter.

De Baptismo.

Baptismus est sacramentum aquæ naturalis, qua vnus ab alio in nomine Patris, & Filij & Spiritus Sancti, cum debita intentione abluitur, & declaratur hæc definitio.

Multi errores de baptismo condemnati à Concilio Tridentino.

Infans, qui baptizatus sine solennitate, moritur, est sepeliendus in loco sacro, etiam cum solennitate sepultura.

Peccat mortaliter qui credit condemnato in Concilio Tridentino de baptismo; & si exprimit verbo, vel

facto, excommunicatus in bulla cœnæ.

Qui baptizat vel baptizatur bis, pec. mor.

Qui est in culpa notabili, vt quis moriatur sine baptismo, pec. mort.

Qui baptizat in peccato mortali, vel baptizatur impœnitens, p. m.

Obstetrix nesciens veram formam baptismi,

Non presbyter baptizans sine necessitate, peccat mortaliter.

Presbyter baptizans sine solennitate, vel cum solennitate, extra Ecclesiam; nisi filios principum p. m. Clericus non presbyter baptizans solenniter coram presbytero est irregularis.

Peccant, qui infantes recenter natos non solenniter faciunt baptizare.

Peccant mortaliter mulieres baptizantes præsente viro, vt laicus præsente clerico, & clericus minor, præsente presbytero,

Qui non lauat, durante prolatione verborum, peccat.

Qui vngit baptizatum chrismate præteriti anni sine necessitate, p.

Qui sine facultate baptizat non suum parochianum, peccat; sed non statim est excommunicatus.

De Confirmatione.

8 **C**onfirmatio est Sacramentum unctiois chris-matis consecrati, quo Episcopus frontem baptizati inungit sub certa verborum forma, & declaratur.

9 Peccat mortaliter, qui non Episcopus confirmat, vel Episcopus oleo non consecrato, vel non ex balsamo, vel non debita forma.

Qui ex contemptu omittit, pec. mort.

Qui sine patrimo confirmatur, credens id esse ex præcepto.

Suscipiens, & ministrās ordines ante confirmationem scienter sine contemptu, p. v.

De Eucharistia.

10 **E**ucharistia multipliciter vocatur, & est Sacramentum, quo sub specie panis, & vini verum corpus, & sanguis Christi continetur; & declaratur ibi.

Peccat mortaliter qui scire debens, non credit definita à Concilio Tridentino.

Peccat mortaliter, & est excommunicatus qui etiam disputando defendit,

contrito ante actualem confessionem de mortali licere communicare.

De Pœnitentia.

¶ Est Sacramentum absolutionis, quo sacerdos sibi subditum, & confitentem legitime sua peccata; cum iusto dolore, & proposito satisfaciendi, absoluit ab eis.

Peccat mortaliter debēs scire, & non credens determinata in Concilio Tridentino, de pœnitentiã.

Qui absque contritione, vel iusta attritione, vel sine proposito abstinendi, vel restituendi confitetur, p.m.

Qui procurat absolui à peccatis ante absolutionem excommunicationis, aut à non presbytero, aut excommunicato denunciato, aut suspensio, aut à notorio, sine necessitate, aut à peccatore non penitente, de quo supra, cap. 9. num. 6.

De extrema unctiõne.

¶ Est Sacramentum, quo presbyter ungit certas corporis partes infirmis probabiliter periclitantibus oleo consecrato, certa verba cum debita intentione proferendo, declaratur.

Phreneticus, qui potuit peccare, si ante phrenesin perit vngi, vel si recordatus fuisset, petiisset; nec in peccato mortali notorio infaniuit, est vngendus, etiam ante pubertatem.

Si dubitetur, an sit mortuus, potest vngi sub conditione, si non est mortuus; non tamen si aperte est mortuus.

Si postquam cœpit vngi moriatur, desistendum ab vnctione. Fieri potest, vt moriens non vnctus damnetur, & vnctus saluetur.

14 Qui morbo, vel senio moriuntur, vngendi, non alij; quia illi iudicio, turbantur, & magis impugnantur.

15 Peccat mortaliter, qui debent scire illa, quæ sunt decreta à Concilio Tridentino, & non credit; & si exprimat, excommunicatur.

16 Qui contemnit pro se tempore necessitatis petere vnctionem, vel pro subiectis suæ curæ, peccat mortaliter.

Qui sciens se in mortali, saltem sine debita attritione, vngitur, p. m.

De Ordine.

17 **O**Rdo hic sumitur pro sacra ordinatione, & actu, quo homines cooptantur in Ecclesiasticum ordinem; & est Sacramentum, quo traditur

character, & potestas consecrandi Eucharistiam, vel circa illam ministrandi.

Peccat mortaliter scire debēs, & non credens statuta Concilij Tridentini.

Est opinio Nauarri, quatuor ordines esse vere & proprie Sacramenta, id est, tres maiores, & Episcopatum, reliquos verò esse Sacramentalia.

Peccat mortaliter, qui cum conscientia pecc. m. accipit hoc Sacramentum: sed dubium est, qui ordines sint Sacramentum.

Peccat mortaliter, qui contrauenit nouis statutis Concilij Tridentini: quæ sint, vide in cap. 25. num. 68.

De Matrimonio,

19 **E**st Sacramentum, quo fit maris & fœminæ coniunctio, indiuiduam vitæ consuetudinem retinens: & declaratur hæc definitio, & confert gratiam ex opere operato.

20 Materia huius Sacramenti est mutus consensus, explicatus verbo, nutu, & aliquando taciturnitate.

21 Matrimonium diuiditur, quoad torum, & vinculum, ante copulam carnalem per professionem solennem religionis approbatæ. Item ante consummationem, per dispensationem

Papæ iusta de causa factam.

Matrimonium cōtractum inter infideles etiam post consummationem diuiditur, si vnus conuertatur, & alter noluerit cohabitare sine contumelia creatoris, vel si inducat eū ad mortale.

Matrimonium diuiditur quoad torum, & habitationē, non quoad vinculum, auctoritate iudicis, propter fornicationem.

Item ob scuitiam coniugis, vel ob alias causas.

22 Matrimonium diuiditur, quoad torum tantum ob fornicationem, sine iudicis sententia.

Catholicas potest discedere à cohabitatione Lutheranę inducētis ad suam hæresin.

Sic quilibet à coniuge inducente ad quodcumque peccatum mortale, si aliter non desistat.

Vxor potest discedere à viro nimiū fidenti, vel laxo animo; vt, si inducat in domum amicos impudicos, & egrediatur ipse cum graui periculo peccati vxoris: si tamen admonitus non desistat.

Vxor potest discedere à marito fure nolente desistere, sic ab apostata inducente ad apostasiam.

Coniux non potest recedere a coniuge propter morbum gallicum, vel lepram, nec propter amentiam, nisi esset periculum mortis.

Vxor non discedens à marito adultero publico non peccat, nec si perseveranti reddat, vel petat debitum, modo ei adulterium illud non placeat, & putet probabiliter, quòd si debitum negaret, adhuc non desisteret.

Idem dicendū de viro respectu vxoris, si non posset sine proprio, vel publico damno, vel scandalo ab adulterio ipsam arcere, &c.

23 Adulter siue publicus, siue secretus licet non possit petere debitum, tanquam iure debitum potest tamen petere tanquam licitum, siue innocens coniux sciat, siue non sciat adulterium, licet possit illi denegare. Si verò innocens deinde adulterauerit, tenetur reddere, quia facta est compensatio; aliter non absoluitur.

24 Qui ante Concilium Tridentinū clam cōtraxit, & consummauit, & corā iudice negavit: etiamsi vxor nupserit alteri, nō potest ipse religionē ingredi.

25 Sponsalia nō sunt matrimoniū, sed promissio mutua, & reciproca. Arrha, & iuramentum non sunt necessaria.

26 Sponsalia solvantur primò per partium remissionem, licet fuerint iurata per Deum.

2 Per ingressum alterius in religionem, & alter ante professionem illius, potest cum altera contrahere sponsalia.

3 Per contractum matrimonium alterius de præsentì etiam non sequuta copula, vel per alia sponsalia cum copula affectu maritali, quòd non sufficit post Conc. Trid. si verò secunda sit cognata primæ, neutram ducere potest.

4 Per alterius ad aliam regionem migrationem sine iusta causa, vel si non redit infra tempus statutum à iudice, secundum ius canonicum.

27 5 Per superuenientem affinitatem intra gradum prohibitum ante copulam maritalem.

6 Per absolutionem iudicis ex eo, quia contraxit infra pubertatis annos: si verò ambo, vel alter eorum esset minor septem annis, non esset impedimentum publicæ honestatis, & possent cum cognatis contrahere.

31 7 Per tempus præstitum ad contrahendum de præsentì elapsum.

8 Per superuenientem morbum contagiosum, vel deformitatem notabilem.

9 Per superuenientem fornicationem

alterius, non per præcedentem, nisi incognitam; idem de fornicatione spirituali.

10 Per votum castitatis præcedēs, non per subsequēs, excepto voto religionis.

Qui promisit alicui non ducere aliā, nisi illam, non tenetur ducere illam, licet aliam licite ducere nequeat.

11 Per superuenientes inimicitias capitales.

12 Si non stat promissis, vt de dote, & si sponsa certam dotem non promittit, videtur omnia sua bona promittere.

Ita vt si fiat pauperior non teneatur ducere.

13 Per famam impeditenti canonici ad contrahendum.

14 Per susceptionem ordinis sacri.

15 Per superuenientem cognationem legalem.

16 Propter morum asperitatem.

17 Per aliquod superueniens, quòd si præcessisset, non fuissent facta.

28 In his casibus soluere sponsalia sine auctoritate Iudicis est p. v. nisi in his, in quibus ipso iure cessant, vel sine scandalo.

Sponsalia transeunt in matrimonium de præsentis, primò per copulam carnalem affectu maritali secundum

iura antiqua: secundò per declarationem consensus apertam de præsentem.

28 Ad contrahendum matrimonium ætas viri est quatuordecim annorum completorum; fœminæ duodecim completorum: ad sponsalia verò in vtrisque septem, nisi potentia suppleat ætatem.

Amens tempore amentia, non potest contrahere.

Impedimentum matrimonij duplex, impediens & dirimens, & impediens tantum.

30 Peccat mortaliter, qui non credit dictis de matrimonio à Concilio Tridentino, & si explicat, est excommunicatus: & quæ sint, vide ibi.

Peccat mortaliter contrahens matrimonium vel sponsalia ante debitum tempus, sed magis peccant gerentes curam eorum.

Impedimenta dirimentia.

32 **E**rror personæ, vel conditionis servilis annullat matrimonium; nisi absolutè consentiat in præsentem.

Procurans per errorē matrimonium, quod aliter nō fieret, peccat mortaliter.

Error fortunæ, vel alterius qualitatis non dirimit.

33 *Conditio.* Si servus contrahat cum

libera,

libera, ignorante statum viri, nil fit. Si liber cum ancilla, putans eam liberam, nihil fit; etiam si Dominus secretò eam manumiserit, & ipse inscius cum hac modò libera rem habuerit; & per sententiam Iudicis debet separari, quoad habitationem: si verò postquam sciuit, coiuit affectu maritali, secundum iura antiqua, vel si antea tanto affectu fuit, vt si rem sciuisset, consensisset, tenet matrimonium, si tamen illa consensit; si seruus contrahit cum ancilla, putans eam liberam, matrimonium tenet.

34 Peccat mortaliter Dominus, qui consentiens matrimonio serui, vel ancillæ, & non concedit locum ad debitum reddendum, nec eum vendere potest ad remotas regiones, vnde impediatur debitum; secus si non consentit, quia tunc seruus magis tenetur Domino, quàm debito: æquum tamen esset non eum vendere in regiones longinquas.

35 *Votum.* Post votum solenne, contrahens matrimonium, vel sponsalia, peccat mort. & est excommunicatus, & matrimonium non tenet.

36 *Cognatio spiritualis.* Qui contrahit existente cognatione paternitatis,

& compaternitatis, peccat mortaliter, & matrimonium est nullum.

Tota cognatio est inter patrum, & baptizatum, & matrem, & patrem baptizati: item inter baptizantem, & baptizatum, & patrem, & matrem; sed non inter patrum, & baptizantem, nec inter alios, ex Concilio Tridentino sess. 24. cap. 2.

39 Maritus, & vxor possunt esse patrum sine peccato.

Si ex aliqua incuria non designentur patrum, omnes tangentes baptizatum sunt patrum.

40 Quando quis substantialiter baptizatur domi, & suppletur exorcismus, &c. in Ecclesia, domi nascitur cognatio impediens, & dirimens, in Ecclesia verò, impediens non dirimens.

Cognatio spiritualis superueniens matrimonio contracto, non soluit matrimonium, sed impedit petitionem debiti.

Ita est restricta cognatio ex confirmatione, sicut ex baptismo, per Concilium Tridentinum.

Pater in necessitate baptizans filium ex fornicatione, non potest contrahere cum matre filij.

41 Cõsanguinitas est quãdo vnus nascitur ab altero, vel ambo ab eodẽ p̃dēt.

Affinitas est quando rem licitam, aut illicitam habet cum consanguineo alterius.

42 Vt fit affinitas, requiritur seminatio perfecta, vt intra vas naturale ad generandum semen mittatur; at propter aliam turpitudinem non contrahitur.

Consanguinitas impedit vsque ad quartum gradum, similiter & affinitas ex copula licita.

Affinitas verò ex illicita copula vsq; ad secundum gradum; & si contrahant in 3. gradu affinitatis ex illicito, non peccant ex Pio V.

43 Qui credit, vel debens credere aliquam sibi consanguineam intra quartum gradum, vel affinem etiam ex illicita copula intra secundum, & contrahit cum illa, p.m. & est excommunicatus; nisi ignorantia excuset: si verò contrahit sponsalia, peccat; sed non est excommunicatus.

44 Contrahentes ante aetatem peccant, sed non sunt excommunicati.

Qui credunt se cognatos, licet non sint, & contrahunt, p.m. & si putant matrimonium non valere, est nullum; secus si putant valere.

Cognatio legalis nascitur ex adoptione alicuius in filium, & est triplex.

Prima

Prima inter descendentes, & ascendentes, id est, adoptantem & adoptatum, & eius filios: & hæc nunquam soluitur.

Secunda inter vxorem adoptantis, & adoptatum, & vxorem adoptati, & adoptantem: & numquam soluitur.

Tertia quasi transuersalis inter adoptatum & filios adoptantis, & e contra: & hæc soluitur, cessante cura patris.

Contrahens cū hac cognatione peccat, & matrimonium est nullum; licet aliqui dubitent de transuersali.

Mater adoptati cum adoptante non habet hanc cognationem, sed filij, & vxores vsque ad quartum gradum.

Crimen.] Occisio coniugis causa contrahendi utroque machinante impedit, & dirimit in perpetuum, sed si fit vno tantum machinante, non dirimit, nisi interueniat adulterium.

Si non occiditur causa contrahendi, licet sit rati habitio, non impedit.

Adulterans scienter, si dat fidem contrahendi, vel contrahit, impeditur.

47 Inter scientem, & ignorantem matrimonij impedimenta, vt matrimonium valeat, requiritur denuò liber, & nouus consensu ignorantis, post explicationem impedimenti in genere

saltem,

saltem, & si non specie explicitur.

48 *Cultus disparitas.*] Fidelis vel catechumenus si cōtrahit cū infideli, peccat.

Si cum non baptizato, non tenet matrimonium.

49 Infidelium matrimonium non dirimitur si quis cōuertatur, licet possit separare se à cohabitatione nolentis conuerti; sed si non potest habitare nisi cum iniuria creatoris, vel periculo fidei, potest aliam ducere; & iura canonica nihil faciunt apud infideles.

Christianus cum hæretica, vel schismatica contrahens, tenet matrimonium; sed peccat: verum non tenet cum non baptizata.

50 *Vs.*] Qui facit contrahere iusto metu, peccat, & matrimonium est nullum, ita etiam sponsalia; si verò mutata voluntate retrocedit, sine iusta causa superueniente, peccat; si pars coacta consensit in matrimonium, firmatur. Merus iustus excusans est quando eligitur minus malum ad euitandum maius: metus verò annullans matrimonium est iudicandus arbitrio prudentis viri.

Ordo.] Qui in ordine sacro contrahit, peccat & non valet matrimonium, nisi metu fuisset ordinatus; & est

excommunicatus.

Vxoratus in scia coniuge suscipiens ordinem, vel post susceptum ordinem petens debitum, peccat; si conscientia, etiam reddens, peccat; nisi coniux sit senex, & castitatem voueat, vel religionem ingrediatur.

Ligamen. i. Secundæ nuptiæ. Qui viuente prima etiam alij nupta & cum filiis, alteram ducit, etiam non cognitam peccat, & matrimonium est nullum, nec potest absolui, nisi sit infirmo proposito non cognoscendi eam; debet autem post mortem primæ contrahere cum secunda denuò.

Pro noticia mortis primi, sufficit fama, si est de longinquo, vt si erat senex aut prælium ingressus non apparuit, & ita scriberent commilitones, &c.

54 Quæ probabiliter credens virum mortuum contrahit cum alio, & postea per nuncium audit illum viuere, si credit, vel debeat credere, non potest reddere, nec petere debitum.

55 Si rationes dubitandi sint adeo graues, vt neutram partem credere debeat iudicio prudentis, nec petere, nec reddere potest; si adeò leues, vt vtramq; partem credere possit, potest reddere & petere, sub mota dubitatione: si

mediocres, ut ad præiudicium tertij non sit credendum, sed in suum sic, potest reddere sed non petere.

Qui credens uxorem viuam, licet re vera sit mortua, contrahit, peccat, etsi putet matrimonium non esse validum, non tenet, si putat esse validum, licet peccet, tenet.

Honestas.] Qui contractis sponsalibus, validis cum vna, contrahit matrimonium cum alia cognata eius in primo gradu, peccat, & matrimonium non valet; & si habet copulam cum secunda, cum neutra potest contrahere.

58 Hoc impedimentum non nascitur ex contractis cum consanguinea, vel affini inter gradus prohibitos, aut in ordine sacro, vel religioso. Item nec à sponsalibus à parentibus factis sine sufficiente consensu sponsæ, sed tantum ex sponsalibus validis cum consanguinea sponsæ in primo gradu.

59 *Impotentia.*] Qui credit, vel credere debens se impotentem perpetuò ad copulam ordinariam perfectam, si contrahit etiam sponsalia pec. & matrimonium non valet.

Illud impedimentum est perpetuum, quod sine miraculo, aut sine probabili periculo animæ, vel corporis tolli non

potest,

Potest, siue hoc impedimentum sit naturale, siue accidentale.

Qui est potens, & scienter contrahit cum impotente, non potest separari sine consensu impotentis, nec potest vti matrimonio ad delectationem carnalem; sed viuant, vt frater & soror.

60 Qui vere maritus est, & non potest feminare; licite potest niti, & vti vxore ad habendam copulam ex Caiet.

61 *Conditio.* Contrahens matrimoniū, vel sponsalia cum conditione mortali turpi, pec. mort.

Contrahens cum conditione, & non expectato euentu cum alia contrahit, vel mutat voluntatem, vel expleta conditione promissum non praestat, p.m. & non est absoluendus, nisi promissum praestet, vel firmiter proponat.

62 Conditiones sunt in triplici differentia. 1. quæ sunt contra substantiam, vel bonum matrimonij, vt contra prolem, indiuiduitatem, & fidem, annullant matrimonium. 2. quæ sunt turpes & impossibiles, sed non contra matrimonium, pro nihilo habentur, & matrimonium tenet. 3. quæ sunt honestæ, & a principio suspensivæ ponuntur, suspendunt matrimonium.

Contrahere cum conditione, si meus pater voluerit, non est matrimonium antequam pater consentiat.

63 Contrahere cum cōditione, si meus pater voluerit: si pater est mortuus, & filius id nesciat, matrimonium non tenet; sed si filius sciat, tenet, quia est conditio impossibilis.

Si contrahat ante expletam conditionem, tenet secundum matrimonium.

65 Qui dicit contraho tecum si permiseris coitum, si intelligit de coitu illicito, statim est matrimonium, etiam ante coitum, si loquitur de coitu licito, si coit affectu maritali, est matrimonium.

66 Qui dicit contraho tecum si te virginem inuenero, si intelligit per inspectionem fœminarum honestarum, est matrimonium conditionale; si intelligit per culpam carnalem, statim est purum matrimonium.

68 Interdictus contrahens contra prohibitionem parochi, vel superioris, antequam constet non esse impedimentum oppositum, p. & si verè non suberat impedimentum matrimonium tenet.

69 Contrahent clandestinè, sine iusta causa peccat, vel publice, sine trina denunciatione.

70 Qui contrahit sine parochio, vel

alio

alio de licentia parochi cum duobus testibus, matrimonium est nullum, & sacerdos sine licentia eos coniungens est suspensus, & sic Concil. Triden. non annullat omnia clandestina, nisi hæc.

Contrahere nunc in facie Ecclesiæ, est præmissa trina denunciatione coram parochi, & duobus testibus contrahere, quòd si sine causa omittatur trina denunciatio, est clandestinum, sed valet matrimonium.

Contrahentes publicè cum sufficienti denunciatione, si propter aliquod impedimētum occultum, matrimonium est, nullum, & est necessarium, vt denuò contrahatur illo sublato: non sunt necessarij parochus, & testes.

Sunt aliquæ causæ ob quas Episcopus potest relaxare denunciations, vt si timentur consanguinei, vel si contrahat nobilis cum ignobili, diues cum paupere, senex cum adolescentula, &c.

71 Qui tempore prohibitionis, id est, ab Aduentu ad Epiphaniam, & à die Cinerum vsque ad octauam Paschatis accipit benedictionem nuptiarum, vel solenniter traducit sponsam, pec. mort. sed non qui sponsalia, vel matrimonium de præsentì contrahit.

Consummare per copulam b'sque

solennitate nuptiarum & solenni traductio-
ne, non est peccatum, etiam tempore
prohibito.

Qui post sponsalia contracta cum
vna, contrahit matrimonium cum alte-
ra sine iusta causa peccat, sed matrimo-
nium tenet.

72 Catechismus est instructio fidei fa-
cta solenniter a sacerdote antequam ba-
ptizet, & parit eandem cognationem
quam parit baptismus, & in eisdem
gradibus; verum impedit tantum, sed
non dirimit sicut votum.

73 *Votum simplex.*] Qui cum voto sim-
plici castitatis contrahit matrimonium,
vel sponsalitia, etiam animo ingredien-
di religionem, post contractum, peccat,
licet votum sit ad tempus, & intra tem-
pus contrahat.

Matrimonium cum voto licet teneat,
tamen ante consummatum matrimo-
nium non potest reddere vel petere de-
bitum, sed debet ingredi religionem,
post consummatum potest reddere &
non petere, & post mortuam uxorem
non potest ducere aliam, etiam si iu-
rasset ducere; quia tunc iuramentum est
illicitum.

Qui contrahit matrimonium cum ea,
quam scit vouisse castitatem, peccat.

Existenti in voto simplici, & interroganti num valeat matrimonium si contrahat illud, qui respondet valere, si ex hoc responso detur occasio violandi votum, peccat; si non, non peccat.

*Septem vitia impediencia, & non divi-
mentia matrimonium.*

74 **Q**ui contrahit post commissum aliquod ex his peccatis, id est, incestus, vxoricidium, seu mariticidium, raptus sponsæ alterius, susceptio de fonte proprii filij, ne vxor exigat debitum, presbytericidium, peccatum propter quod fecit iniunctam pœnitentiam solennem, contractus maritalis scienter cum moniali, peccat mort. sed matrimonium tenet.

Incestus etiam cum cognata impedit matrimonium, sed Episcopus potest dispensare: vide ibi longam quæstionem inter Theologos & Canonistas de hac re.

76 Contrahens fictè, id est, sine animo contrahendi, peccat, & matrimonium non tenet, etiam post copulam nisi de nouo verè consentiant, licet in Ecclesia sit præsumptum. Nec sufficit cohabitare cum ea tanquam cum

propria vxore, etiam ex consilio Confessarij, vel alterius, nisi coirent, vel cohabitarent animo sic contrahendi cum illa de nouo, aliter potest contrahere cum secunda, & teneret matrimonium cum secunda, sed tenetur sub pœna mortali stabilire primum matrimonium antequam contrahat cum secunda, nisi tanta sit inæqualitas, vt animus decipiendi præsumatur, & tunc debet reuocare damnum.

77. Mulier sic decepta non potest alteri nubere, nisi probabiliter certificetur decipientem verum dicere, sed de hoc dicitur certificari quando stat iudicio viri boni id affirmantis ex signis.

78. Contrahens cum aliqua legitimis verbis, sed protestatus sine causa antea, quòd per nulla verba quæ dicit habet animum contrahendi, pec. & præsumitur in foro exteriori verum matrimonium; contra verò si sit cum iusta causa.

79. Contrahens matrimonium ob finem malum mortale, pec. mort. ob veniale v.

In foro conscientie nihil refert quibus verbis vtatur, satis est vtriusque voluntas de presenti, & promissio de futuro pro sponsalibus.

80. Non est necesse vt simul loco, &

empore sic conuentus; iat est, vt qui prius consentit in eo perdauret.

Si subesset impedimentum, quo conuentus appareat nullus; subiato impedimento, ambo debent consentire.

Excommunicatus maiori vel minori, vel existens in peccato mortali sine cō-
critione contrahens, pec. mort.

Qui post contractum matrimonium scit non valere, & rem habet, pec. m. Si verò dubitat, est consideranda causa dubitationis, quæ potest esse tanta, vt sit, ac si sciret, vel parua vt sit nihil, vel media, & satis ad reddendum, non petendum debitum.

Vt teneatur credere subesse impedimentum non satis est vnus testis, etiam si sit fide dignus, vel iuratus, vel parochus, vel cum iuramento.

Si leuiter credit, nec petere, nec reddere potest: sed facile potest deponere conscientiam.

Qui scit impedimentum occultum natum ex peccato, debet prius admonere contrahentem, vt desistat: sin minus, denunciaret, etiam si illud probare non possit, satis enim est vnus ad impediendū.

Denunciaturus si sciret ex hoc oriri magnum scandalum, non tenetur denunciare, licet id possit probare.

Quando vnus solus scit aliquos iuste, ob iustam ignorantiam coniunctos, neutri patri debet impedimentum dicere, licet sciat sibi habendam fidem.

Consummans matrimonium sine contemptu ante benedictionē, non peccat.

Benedicens secundas nuptias ex vtraque parte secundas, vel ex vna parte tantum, p.

Item peccat qui scit non debere benedici, & facit se benedicere.

Contraheutes primas nuptias, & ante benedictionem contraheutes secundas, debent benedici in secundis.

De dispensatione. Quis possit.

Papa potest dispensare in omnibus impedimentis matrimonij iure humano introductis, vt sunt omnia supra dicta, excepta consanguinitate inter ascendentes, & descendentes, & defectu erroris, & iudicij, qui dicit defectum consensus.

Papa non potest dispensare super matrimonio legitime contracto, & consummato.

85 Episcopus potest dispensare in impedimento incestus. Immo in omnibus impedimentis quæ impediunt

& non dirimunt.

Episcopus potest dispensare in impedimento quod impedit, & dirimit, quando impedimentum est occultum, & matrimonium publicum, & separatio esset magnum scandalum, & ad Papam, vel eius Nuncium non potest confugi propter magnam paupertatem, vel alia legitima impedimenta.

86 Quando matrimonium est nullum propter aliquod impedimentum, si Papa dispensat, debet denuo contrahi secreto, & non satis est cohabitatio, & coitus, ut sæpè dixi.

Papa cum difficultate dispensat inter contrahentes, & consummantes matrimonium inter gradus prohibitos, propter verba Concilij Tridentini.

87 Causæ ad dispensandū intra quartum gradum solent esse defectus dotis competentis, extinctio magnæ litis, & quod maior pars sibi parium in sua Civitate sunt sibi consanguinei in quarto gradu, vel affines, & non habet dotem sufficientem ad nubendum extra illam Urbem.

Defectus dotis competentis cum poscente se est satis ad dispensandū, & non requiritur defectus ad contrahendum cum quolibet sibi pari.

DE SEPTEM PECCATIS
mortalibus. Cap. XXIII.

Septem peccata dicuntur capita-
lia, seu mortalia: non quia sint pe-
iora aliis, vel sæpius mortalia, sed quia
sunt fontes aliorum.

De superbia.

Superbia, id est, superbire pro habi-
tu, est vitium inclinans ad appeti-
tum inordinatum excellentiæ propriæ,
ut est excellentia.

Species superbiæ sunt quatuor, pri-
ma, putare a se habere bona naturæ, aut
fortunæ, aut spiritualia.

Secunda, licet putet esse à Deo, tamen
non gratis, sed ex sua iustitia.

Tertia, attribuere sibi dona, quæ non
habet.

Quarta contemnere alios inordinate.

Peccat mortaliter expetens propriam
excellentiã cum actuali contemptu
subiectionis Dei, vel eius legis, vel ap-
petens præponi Deo.

Peccat mortaliter qui indicat delibe-
rate, & aduertenter aliquod ex prædi-
ctis quatuor esse verum.

Peccat mortaliter appetens inordi-
natam excellentiam, vel de ea gaudens.

cum notabili irreuerentia Dei: ve-
damno proximi, licet non cum actuali con-
temptu Dei.

De vana gloria.

Bona honoraria sunt quinque, laus,
honor, fama, gloria, & reuerentia.

Horum appetitus inordinatus regu-
lariter est venialis, sed in tribus est mor-
talis: primò si est de malò mortifero: se-
cundò si vltimus finis in eo collocatur:
ad effectum transgrediendi legem Dei:
tertiò si in finem mortalem.

Contemptus eorum regulariter est
venialis etiam inordinatus, sed est mor-
talis si contemnatur laus, manans à gra-
tia gratum faciente, vel si finis vltimus
in eo constituatur, vel sit propter finem
mortaliter malum.

io Appetitus, vel contemptus illo-
rum tunc est ordinatus, quando appe-
titur aliquid illorum de re vera, & de
se bona vel indifferenti, directum in
finem bonum, non in nimium, vel
maius quàm eius bonitati debeatur,
nec tanquàm certum, & diuinum testi-
monium, sed tanquàm humanum, &
incertum. Appetitus inordinatus, est
quando appetitur aliquod horum de
re falsa, vel mala, vel indifferenti relata

in malum, vanum, vel nullum finem, vel de bono magis quàm eius bonitati debeat, vel tanquàm testimonium diuinum, & certum.

11 Filix vanæ gloriæ sunt septem, iactantia, inuentio nouitatum, hypocrisis, pertinacia, discordia, contentio, inobedientia: Porro præsumptio, & ambitio non sunt filix sed sociæ.

12 Peccat mortaliter, qui gloriatur de mortali appetens famam ex eo: Qui finem vltimum ponit in ea.

Qui pro ea proponitur frangere præceptum sub mortali, vt si scemina ne infametur, consentit stupro, & iudex ne priuetur officio, iniuste iudicat. Concionator tacens vera sub præcepto dicenda, ne pulpitem amittat.

13 Qui se vel alium laudat de re mortaliter mala, pec. mort.

Qui se vel alium laudat de re falsa, vel vera non mor. mala, dans verisimile causam damni notabilis cultus Dei, aut boni proximi, pec. mort. vt laudans se vel alium bonum Sacerdotem, Confessarium, Iudicem, Medicum, Præceptorem, & tenetur restituere damnum.

Qui falso laudatur sciens inde damnum notabile sequuturum, & non contradicit, p. m.

Approbatio tacita, vel explicita falsæ laudis, de re bona, vel veniali, est tantum venialis.

Qui non contradicit falsæ laudi, immò delectatur ex eo, quòd euitetur scādalum, non pec. venialiter quidē; dummodo non delectetur ex eo, quod falsa est laus, mendacium, vel adulatio; tunc enim peccaret venialiter.

Qui instituta principaliter ad honorem Dei, æquè principaliter facit propter vanam gloriam, pec. ven. sed si secundariò fiant propter laudem humanam relatam ad finem honestum, non est peccatum.

Qui imperitus exercet officium cum notabili irreuerentia Dei, vel notabili damno spiritali, vel temporali, vt concionando, dando consilium, medicando, &c. peccat mort. si non est notabile, pec. ven.

Qui utitur aliena iurisdictione, vel sua, extra suum territorium, p. m.

Qui sine auctoritate absoluit, vel commutat, vel dispensat vota, p. m.

Qui confidit se sine meritis, vel sine gratia consecuturum gloriam, pec. mor. Item se peccatorem non priuatum iri gratia.

Qui non abstinet ab occasione, qua

semel

semel peccauit, & putat probabiliter se peccaturum, p. m.

15 Qui vult honorem de peccato m. vel propter, p. m. vel propter eum est paratus peccare mort. peccat mortaliter.

Qui sine iusta dispensatione accipit plura beneficia incōpatibilia, vel compatibilia vltra id quod requiritur ad honestam sustentationem, pec. mort.

Qui accipit beneficium Ecclesiasticum spirituale principaliter propter honorem, vel vtilitatem temporalem, cum sit indignus, pec. mort.

Qui quærit officium, nesciens exercere illud, p. m. nisi fiat ad bonum finem, & animo vtendi consilio peritorum, quando fuerit opus, quorum copiam habeat.

16 Qui se vel suos iactat cum notabili iniuria Dei, vel notabili scandalo, vel iniuria, vel damno proximi, p. m.

17 Inueniens nouas vestes, nouas epulas, exercitia, ludos, &c. de se mortalia, vel in finem mortalem, aut in iacturam notabilem cultus Dei, vel damni proximi publici, vel priuati, p. m.

Vtens ornatu ad alliciendos alios in concupiscentiam mortalem sui, p. m. licet non sequatur.

Ornans se ob vanam delectationem

eo animo vt non defisteret si sub mortali prohiberetur, p. m.

Qui ob ornatum omittit præceptum sub mortali, vt missam in die festo, peccat mortaliter.

18 Qui splendide pro sui status decetia more regionis se ornat, sed sine malo fine, non p. immò meretur, licet alter in suam concupiscentiam rapiatur.

19 Qui etiam religiosus, vel religiosa moderate se ornat, immò etiam si notabiliter modum excedat ob vnã leuitatem, ostendendo suam pulchritudinem, & corporis elegantiã, sine alia circumstantia, peccat tantùm venialiter.

Qui se ornat splendidius quàm status requirit, non p. m. nisi ob id debita non solueret, vel debita alimenta suis non præberet.

Femine ostendentes, & gestantes nuda pectora ad ostendendam suam eximiam pulchritudinem, sine intentione mortali, non peccant mortaliter.

Qui, vel quæ se vestit tam tenui velo, vt pudenda trãspareant, peccat mortaliter.

Augere, vel fingere maiorem pulchritudinem ornatu, & fuce sine intentione mortali, licet si mendacium operis non est peccatum mortale.

Vt alienis crinibus, non est p.m.

Confessor nesciens intelligere an sit pec.m. vel v. non debet denegare absolutionem, licet pœnitens putans se non peccare, nolit desistere a peccato. Sicut debet absolui nolens relinquere veniale. Nec confessor persuadeat pœnitenti illud dubium esse mortale, sed ad summum satis esset persuadere ei, vt si esset mortale, nolit facere, & consulat viros peritos.

22 Inhabilis ad contrahendum cum aliquo id sciante, si se illi conspiciendâ offert, vt sine iusta dispensatione expectatur in matrimonium pec. mort.

Habilis ad contrahendum, licet nolit nubere, immò, quæ secreto vouit castitatem, & religionem, potest se ornare, ostendere, & desiderare appeti ab aliquibus in vxorem, vt in alijs rebus suis faueant, vel ob alium finem bonum.

Femina vestiens se habitu virili, & vir famineo ob iustam causam nō peccat, nec ob honestam obligationem, & ob leuitatem tantum peccat venialiter.

23 Vtens habitu religioso in opprobrium Religionis, vel ad turpia personatus pec.m. nō autem si ob leuitatem, aut oblectationem sine malo fine.

24 Curiositas semper est pec. v. sed est mortale, quando aliqua circumstantia mort. ei adiungitur, exempla sunt sequentia.

25 Virgo volens curiose cognoscere quanta sit carnalis copulae delectatio, licet eam experiri nolit p. m.

Qui clam auscultat confessionem alterius, ut peccatum cognoscat, pec. mort.

26 Qui ut aliqua discat, missam in festo omittit, maleficium facit, vel diabolo se commendat, pec. mort.

Qui pro non necessarijs, relinquit cognitionem necessariorum sui officij: ut, si parochus pro mechanicis, relinquit casus conscientiae, pec. mort.

Quaerens vitia alterius, ut notabiliter infamet, peccat mortaliter, secus si, ut corrigat.

27 Qui vult scire secretum ab aliquo, qui non potest illud dicere sine pecca. p. m.

28 Volens videre faminam, vel virum nudum, vel pudenda, credens sequuturam pollutionem, vel delectationem morosam, p. m.

29 Qui vult experiri castitatem, & loquens cum sola, credens futurum aliquod peccatum, p. m.

30 Qui legit libros lasciuos, credens aliquem lapsurum in delectationem

morosam peccat mortaliter.

32 Pertinax suæ opinionis in his, quæ ad finem vel mores spectant, contra cõmunem sensum Doctorum Ecclesiæ, aut in damnum notabile iniustum proximi, p. m. alioqui tantum venialiter. De hypocrisis vide cap. 18. nu. 8.

33 Qui pertinaciter non vult concordare cum alijs circa necessaria ad salutem propriam, vel aliorum, & bona notabilia, p. m.

34 Qui altercatur contentiosè contra perspicuam veritatem circa pertinentia ad fidem, salutem animæ, aut bona corporis, p. m.

De inobedientia.

35 **Q**ui non obedit apertè mandatis superiorum animo obligandi ad mortale, nesciens id sibi ab eo imperari non posse, pec. mort.

Inobedientia specialis vitium est nõ facere quòd præcipitur, eo quod præcipitur, generalis verò claudit omnes actus omnium vitiorum.

36 Non facere iussum obligans ad m. licet non obid, quia iubetur, est mort. obligans verò ad veniale, si relinquit ex eo, quia iubetur, est mort.

38 Credens probabiliter superiorem

errauisse

errauisse, vel si aduertisset, non iussisset non peccat non obediendo.

39 Superior non potest præcipere de actibus interioribus, nec vt reuelet peccatum omnino occultum, nec vt reitet legitima confessionem, nec ne alloquatur superiore superioris, nec quæ non pertinent ad religionem, nisi in pœnam contumaciæ: potest tamen superior præcipere contraire regulæ, in qua potest dispensare.

40 Transgrediens legem humanam iustam, promulgatam, & receptam, non abrogatam obligantem ad mortem, sine excusante ignorantia, vel iusta causa, vel dispensatione, peccat mortem.

Lex vt sit iusta primò debet fieri ab habente potestatem, secundo debet fieri propter utilitatem publicam, & non solum propter priuatam legislatoris, tertio non fit contra legem diuinam, naturalem, vel supra naturalem, quarto vt seruetur æqualitas in subditis.

Lex etiam iusta ante promulgationem & antequam sit recepta, saltem à maiori parte vniuersitatis non obligat.

Lex abrogata per aliam legem contrariam, vel consuetudinem non obligat.

Non omnis lex obligat sub peccato mortali, sed aliqua obligat sub veniali, aliqua neque sub veniali, ut sunt leges exhortatoriæ & consultoriæ, nisi quis eas transgrediatur ex contemptu, id est, ob id principaliter nō obedit, quia præcipitur: vel principaliter parvi pendet auctoritatem præcipientis, sed non dicitur ex contemptu quando quis legem iustam transgreditur ob iram, vel avaritiam, vel consuetudinem, vel aliam causam iustam.

Iusta causa in transgressione leges excusat à peccato mortali, & illa causa dicitur iusta propter quam legislator si esset præsens transgressorem excusaret: & etiam illa causa dicitur iusta quæ bona fide habetur iusta; quam si non iudicaret iustam non transgredere-tur legem: & talis causa licet excuset à mortali, non tamen excusat à veniali iuxta mentem Paludani, & Sylvestri.

In transgressione legis, excusatur à peccato dispensatio iusta, etiam facta sine iusta causa ab eo qui potest valide dispensare sine iusta causa, licet sic dispensando peccet, tamen à mortali excusatur.

Constitutionis pontificiæ & imperatoriæ

peratoriæ non obligant nisi post elapsum tempus ipsis præfixum, & si non præfigitur tempus obligant. in Prouincia post duos menses à promulgatione in ipsa: & si in ipsis apponatur vt statim obligent, statim vt sciuntur obligant. Lex verò inferiorum, quæ non præfigit tempus obligat, simulac promulgatur & scitur; ignorantia enim iusta, quando est causa actus excusat, sed non ignorantia affectata nec crassa.

Prælati, Medici, Aduocati, & huiusmodi officiales qui exercent suas artes sine sufficienti scientia & notitia eorum quæ sua officia requirunt, non excusantur à peccato, quia probabiliter credi potest sequuturum damnum.

Quamuis circa legem naturalem & diuinam non sit ignorantia quæ excuset, potest tamen esse iusta ignorantia excusans, quantum ad pœnas lege humana statutas, vt est excommunicatio cum reliquis censuris.

Omnes leges etiam humanæ seculares possunt obligare ad mort. si id intendant legislatores, & vt tales receptæ sint; non autem si non intendant obligare.

49 Statuta Dominicanorū non obli-

gant ad mortale, vel veniale, sed tantum ad penam exteriorem, sicut & statuta Societatis Iesu.

50. Leges etiam canonicæ, quæ non habent verba præceptiua, vel prohibitiua, sed ordinatiua & constitutiua etiã imperatiuo modo, non obligant ad mortale, nisi materia de se obligaret ad mortale.

51. Nullum verbum latinum positum in lege, de se est sufficiens significare esse mentem legislatoris obligare ad mortale, nisi ex accidentali significatione.

52. Verba præcipiendi dubia, sunt intelligenda de veniali potius quam mortali, cum leges in dubio sint interpretandæ de minori pœna potius quam de maiori.

53. Leges tamen Ecclesiæ habentes verba præceptiua, vel prohibitiua obligant ad mortale, ex accidentali significatione. Item leges ponentes pœnam continentem p. m. vt est excommunicatio, obligant ad mortale.

54. Leges sæculares per verba præceptiua, & prohibitiua tantum, non obligant ad mortale, nec ex primaria significatione, nec ex accidentali, sicut nec lex Diuina, nisi ab Ecclesia declaretur.

55. Leges humanæ præsertim sæculares constituentes pœnam temporalem in dubio

non obligat ad eternam; quatenus sunt leges eius, qui eam statuit; si absit scandalum, & contemptus.

57 Idem dicendum si leges statuant penam, damnum magni boni, famæ, membri, vitæ. Et licet exponere se periculo magno in re graui sit p. m. tamen hoc non est ex vi legis: potest enim fieri caute, & non tanto periculo.

59 In legibus humanis obseruandum est, quod antiqua consuetudo docet, communis autem consuetudo habet transgredi non esse p. m.

Importans, vel exportans prohibita, non peccat, nisi se defendat vi, & armis, non autem si fuga blandis verbis, & modo licito.

61 Non soluens paruam penam temporalem impositam a Prælato, ipso iure soluendam, non peccat, etiam si reseruetur absolutio eius donec soluat, & potest absolui cum bulla ante solutionem.

62 Vidua realiter fornicata non potest in conscientia retinere bona relicta à marito hac conditione, vt castè viuat; secus si mente, verbo, tactu lasciuo sine copula peccauerit.

Lex potest recipi secundum aliquid, non secundum totum, & sic obligare: vt regula sancti Dominici, non in con-

icientia, sed in exteriori.

63 Transgrediens statutum sub pœna exclusionis à collegio, vel municipio; non tenetur recedere, antequam cogatur id facere.

64 Pœnam commissi iuste potest capere is in cuius fauorem committitur, secus si iniuste, vt est commissum, si per biennium non soluat censum positum super re immobili.

Nemo tenetur in conscientia manifestare rem in commissum, cecidisse.

65 Donas in emphyteusim non tenetur soluere in cōscientia laudemiū, sed vendēs tenetur, quia videtur interesse.

66 Iussus à Iudice soluere notabilem pœnam legis, quàm violauit, si non soluit, p. m.

Non iussus, si non soluit pœnā, quam ipso iure, & ipso facto incurrit, nō peccat; immò potest absolui ab excommunicatione, quā incurrit ob transgressionem legis, & loquimur de pœna quæ requirit exactionem.

DE AVARITIA.

69 **Q**ui deliberatè, & inordinatè appetit quærere vel retinere pecuniam in damnum notabile alterius,

peccat.

peccat mortaliter.

70 Auaritia cum damno alterius de se est p.m. sine damno alterius de se est veniale: idem de prodigalitate.

Omnis iniustitia ex genere suo, p. mortal.

71 Exponens se probabili periculo mortis corporis, vel animæ propter pecuniam acquirendam, vel effundendam, peccat mort.

73 Qui accumulatur pecuniam superflua inordinata cupiditate delectandi se in ea, id est, ut solum delectetur in ea, non erogando pauperibus occurrentibus, & si non singulis, saltem quos elegerit, in tempore magnæ necessitatis, peccat mort.

Conseruare pecuniam ad prouidendum futuræ necessitati suæ, vel suorum, vel pro filiis locandis in matrimonio, vel honestatis munere, vel gradu, vel ad augendū statum suum, & ut se promoveat ad ordinem altiorem, quo altioribus virtutibus Deo seruiat vel Reipublicæ, non est peccatum.

Beneficiarius Ecclesiasticus non erogans superflua acquisita ex beneficiis Ecclesiasticis, propter auaritiam, vel prodigalitatem, p. & contra iustitiam.

75 Avaritiæ sunt septem filix, Duritia cordis, Inquietudo mentis, Violentia, Fallacia, Periuriũ, Fraus, Proditio. Duo priora numquã fere sunt mortalia, nisi coniungãtur cum actibus mortalibus; ideò non necessariò confitenda.

77 Qui fraude notabiliter aliquem damnificat contrahendo, vel quasi contrahendo in communicatione, pec. mort.

78 Pretium iustum rei est pretiũ pecuniarium quo communiter aestimatur res valere tunc; attẽta illius intrinseca bonitate, & vendentis vtilitate, loco, tempore, copia, vel defectu rerum illius generis, emptorum, vel venditorum earum, & modo vendendi eam, statutum à Governatore loci, vel domino rei.

Venditor tanto pluris potest vendere rem suam, quanto est sibi vtilior: sed vtilitas, & necessitas eumentis non auget pretium.

Spolia quando victor vendit statim post bellũ, longè minoris valent, quàm eadem, quæ proxeneta vendit in Vrbe pacata.

Pretium triplex, Rigorosum, Pium, Medium.

Pretium iustum non solũ est id

quo

quo cōmuniter venditur in aliqua regione, sed id quod in hoc loco, tēpore, & modo vendendi haberi potest.

Non peccant, qui expectant tempus, locum, casum, quo valius res valeat; vt in fine nundinarum, sub hasta vel per proxenetam.

80 Res tanti valet quanti vendi potest, id est, tempore, loco, & modo cōmuni vendendi, praesente pecunia, cessante monopolio, dolo, & fraude.

Ob periculum natum ex parte emptoris rei non potest plus vēdi credito ad tēpus, sicut nec in mutuo, cōtra Medinam; nec de lanis contra Sotū, similiter nec emi minus iusto pretio ob anticipatam solutionem.

81 Mercator ob verum interesse lucri cessantis ob dilationē solutionis potest plus vendere rem, quā valeat, admonendo ipsum de tali interesse.

83 Non peccat, qui rem sibi necessariam, vel caram, alicui ob importunitatem eius plus iusto pretio vendit, quanto damno saltem affectionis afficitur: sed peccat, qui plus vendit propter necessitatē, vel utilitatem emptoris, vt supra nu. 78.

Potest quis pietate motus emere rem minoris iusto pretio: quando plurimi

refert venditoris vendere, & parui emptoris emere, vt conducens operã pauperis solo victu.

Licet minoris iusto emere prædium cum pacto, vt venditor per aliquot annos fructus recipiat.

Licet vendere ad tempus tanto plus iusto pretio, quanti credit consumi. pturum ad recuperandum pretiũ, cũ animo, vt si non impendat, restituat assècurando casu mortis, ne id apud suos hæredes remaneat.

Si vendatur cũ deceptione ultra dimidium, debet rescindi contractus, vel suppleri vel diminui pretiũ in vtroque foro: sed si est circa dimidium, & notabile, tenetur in cõscientia, & in iure canonico, facta denunciatione.

84 Ad rescindendum non satis est probare tanti valuisse tempore contractus; sed loco, & modo vendendi.

Tales lites non sunt consulendæ, præsertim si persona sciebat se pati tale damnum sine metu, & necessitate, & poterat donare.

Pactum de retrouendendo multũ minuit de pretio, & sic ultra dimidium debet intelligi de diminuto pretio per tale pactum.

87 Qui deliberatè vult vendere plus

iusto

iusto summo, vel emere minoris iusto infimo, peccat m. si non deliberatè, sed sensualitate allectus non pec. Nec qui vult minoris emere expectans tempus, vel proxenetas, vel extra officinas vltro expositas merces.

Qui ex ignorãtia probabili iniuste emit, vel vendit non peccat; nisi vbi sciuerit, & non vult restituere.

88 Vendens aliquid vltra pretium iustum statutũ à Republica, peccat, & tenetur restituere; & nõ excusat pœna in lege apposita, & donatio emptoris in emptione; quia non est libera.

Pretium statutum à legibus laicis obligat etiam Clericos.

Taxa rarò imponenda rebus.

89 Qui ab ignorante emit vili rem pretiosam, aut vedit vilem pro pretiosa, p. & tenetur ad restitutionem: nec excusat dicere, vendo cum omnibus defectibus, exprimendo aliqua mendaciter, & aliqua vera.

Si nescit defectus, non peccat; sed cùm scierit, tenetur damnum resarcire.

Manifestum defectum non tenetur quis declarare, nec occultum, qui non erit notabiliter damnosus emptori: nec talem propter quem ille non desisteret emere, licet ægre; dummodò minuat

pretium:

pretium: & post venditionem debet monere emptorem, ne emptor vendat rem alicui pluris rem quam valeat.

Qui vendit rem, quam scit cito corrumpendam, volenti conservare, peccat, & tenetur ad restitutionem: sic qui vendit rem ipso iure perditam ignorantibus, nisi esset secretissima.

90 Qui scienter vendit arma nocenti, vel praeliaturus iniuste, vel dubitati: subditus enim debet deponere conscientiam.

91 Quid dicendum sit de vendente arma ob finem honestum, licet sciat emptores vsuros illis ad bellum iniustum: similiter de vendente toxica, chartas luforias, & id genus, vide supra cap. 14. n. 38.

Qui in messe immoderatum triticum emit ut caritatem inducat, p. mortaliter.

Qui egenti pecunias vendit credito v. g. pannum riguroso pretio, potest recedere pretio pio, si fiat sine scandalo.

Non licet emere censum impositum vel imponendum, nisi pretio primæ impositionis.

92 Qui facit monopolium cum Mercatoribus ne minoris tali pretio vendant, vel qui impetrat à Principe ne talis res ab alio, quàm a se vendatur, cum damno

notabili

notabili populi, p. m.

93 Qui emit vel vendit frangendo fella, p. & exportans vetita ad terras infidelium, peccat mortaliter, & est excommunicatus.

94 Thesaurarius negotians pecuniam sine licentia domini vel in damnum tertij, pec.

Habens societatem, nolens discedere a non resipiscente, peccat.

95 Emens hominē liberum non positum in extrema necessitate se vendendi, credens, aut credere debēs illū non esse captū in bello iusto, nec ob crimen esse seruum, vt multi Aethiopes, & Indi, p. cū obligatione restituendi; secūs si credit probabiliter eos a se vel aliis ex eorum consensu esse venditos vel captos bello iusto: & hoc debet credere qui scit saltem per famam publicam, vel per fide dignos; non vi, vel dolo esse captos extra bellum iustum.

97 Proxenetā accipiēs aliquid ad vendendum, & retinēs sibi aliquid de pretio, peccat, & tenetur restituere, nisi pro iusto pretio sui laboris non soluto acciperet, cum non promiserit se gratis venditurum: si autem sine stipendio sed ex pacto expresso, vel tacito, vt tanto pretio vendat, & suum sit reli-

quum, & non vendat pluris rigoroso pretio, si autem meliorauerit, illud erit proxenetz: si quis non contentus stipendio fallit, dicendo non plus inueniri, & accepta potestate pluris vendit, & sibi retinet, p. & tenetur ad restitutionem.

DE SIMONIA.

99 **S**pirituale, vt hic accipitur, est donum supernaturale à Deo datū, vel quod ab eo supernaturaliter institutum ad salutem animarū, vel ab Ecclesia ex virtute supernaturali factum, vel annexum ei; declaratur ibi.

Hinc non omne sacrum v. g. bona Ecclesiastica, est spirituale, vt hic sumitur. Quare eorum emptio etiam iniusta licet sit sacrilega, non tamen est simoniaca.

Quæ ab Ecclesia sunt humanitus superaddita spiritualibus datis diuinitus, vel antecedenter, vt ius patronatus, sepulturæ, calix, &c. vel consequenter, vt beneficia, officia Ecclesiastica, dicuntur annexa spiritualibus.

Quædam sunt purè spiritualia, vt gratia, dona Spiritus sancti, quædam mixta ex spirituali & temporali: & horum quædam habent plus spiritualiū, vt

sacra

Sacramenta, & eorum actus; quædam minus, vt calix, & ornamenta: quæ omnia secundi generis respectu temporalium possunt vendi, & emi, non respectu spiritualium.

100 Simonia est voluntas deliberata vendendi, vel emendi spirituale, vel spirituali annexum, & est peccatum mortale.

Emerere, vel vendere spirituale naturaliter quælibet, vt scientiam, non est simonia.

Simonia duplex; altera prohibita quia simonia; altera est simonia quia prohibita, vt renunciare, præsentare, & acceptare cum conditionibus aliis licitis, sed ab Ecclesia prohibitis etiam sine pecunia, vt renuncio, vt tu mihi vel alicui renuncies, vel suffragor, vt tu alteri suffrageris.

Permutatio beneficiorum etiam quo ad titulum, sine facultate superioris, est simonia.

Qui permutat, renuncians beneficium minoris valoris, si sine facultate reddit pensionem, vel pecuniam renuncianti beneficium maioris valoris ad æquandam pecuniam amissam, est simoniacus.

Dare vel accipere in spirituali pecuniam nõ pro spirituali, sed alia ratione,

vt liberalitatis, eleemoynæ, consuetudinis, &c. non est simonia, quia non principaliter pro spirituali.

Accipere, vel dare aliquid temporale minus principaliter & pro causa impulsiva, & excitatiua, pro spiritualibus, licet sine illo temporali non faceret spirituale, non est simonia, vt de surgente ad matutinum pro distributione, vel de seruiente, vel mutuum dante pecuniam Episcopo principaliter, & immediate, vt ineat amicitiam, vel vt ei beneficiat, sperans secundariò sibi vel iuis gratiam beneficij.

101 In spiritualibus accipere aliquid pro ministerio, etiam ex pacto, si non fiat principaliter pro actione sua spirituali, non est simonia: licet in ministro diuite in foro exteriori, præsumatur simonia; sed non præsumitur in conscientia.

Accipere pecuniam pro impensis, vel pro pœna à spirituali iurisdictione imposita, non est simonia.

Habens ius Ecclesiasticum acquisitum, si ad redimendam vexationem dat pecuniam, non est simoniacus: si non habet ius, non licet, nisi vi impediatur, vel sit solus ipse dignus, vel ne eligatur indignus.

Dare

Dare pecuniam alicui vt oret, vel sacrificet, non est simonia, nisi det animo emendi spirituale, vt emere vitam æternam.

6 Dare, vel accipere obsequia lingua vel manus pro causa principali in pretium rei spiritualis, est simonia; secus si non pro principali, sed pro minùs principali & excitatiuo.

Dare pretium temporale pro causa principali immediata, vt quis agat Vicarium Episcopi, Parochum, Capellanum, concionatorem, vel vt in longinquum locum ad celebrandum eat, non est simonia; quia hæc obligatio & labor non sunt accessoria his actibus spiritualibus.

Dans notario Episcopi aliquid pro instrumento ordinis, etiam plusquam mereatur, vel Episcopo pro pastellis sine pacto; vel beneficiarius soluens aliquid, ad quod tamen non potest cogi, pro adeptione possessionis, aliis beneficiariis, non pro causa principali non est simoniacus.

Quæ priùs dabantur pro commodo priuato, nunc non possunt capi, quia sublata est consuetudo; nec possunt verti in pia opera.

Notarius, vel Episcopus accipiens

plus pro maiori ordine, quam pro minori, est simoniacus, & contra Concilium Tridentinum.

Qui dat alicui vt baptizet in necessitate, est simoniacus.

Simonia est triplex, mentalis tantum, conuentionalis tantum, & realis.

102 Simonia mentalis sine conuentione tacita, vel expressa, licet non perueniat ad dationem, est pec. mort. sed non obligat ad restitutionem; etiamsi praecesserit datio, non sic vsura mentalis.

103 Simonia conuentionalis tacita, vel expressa est, vel ex neutra parte sequuta, vel ex vna parte tantum; & obligat ad restituendum pro diuersitate accepti: & est puniendus in foro exteriori talis simoniacus.

Talis simoniacus celebrans non incurrit irregularitatem, sicut nec pensionarius excommunicationem non soluens, si celebrat post lapsum tempus solutionis.

105 Simonia realis est conuentio tacite vel expresse ex vtraque parte completa, saltem quoad aliquam partem promissorum, & vtrinque est peccatum mortale, punienda est, & obligat ad restitutionem, ita vt omnia annullentur, & fructus percepti sint restituendi.

106 Non licet Episcopo statuere pretiū missæ ita vt pro minori nō dicatur.

Consueta dari pro actibus spiritua-
libus iam præstitis, possunt accipi, im-
mò & peti antequam præstentur, vbi
suspicio est de contentione futura.

Promittere aliquid v. g. centum au-
reos instrumento publico, vt quis sibi
conferat beneficium, sine animo emen-
di illud, & soluendi illos, est simonia
conventionalis; non tamen est is ex-
communicatus, nec debet renunciare
beneficium; secus, si esset realis.

Conferre alicui beneficium animo
se liberandi ab obligatione antidotali,
non est simonia; non est enim pretium
legale.

Dans mediatori, vt moueat datorem,
est excommunicatus & simoniacus,
nisi detur ratione laboris vel interesse,
vel lucri cessantis, vel principaliter ad
amicitiam ineundam.

Dare quid in manu, lingua, obsequio
familiari, Papæ principaliter ad ineun-
dam amicitiam, & secundariò vt adue-
niente occasione, beneficium procuret,
non est simonia; secus si id principaliter
fiat.

107 Conferre beneficium ob consan-
guinitatem principaliter, vel amicitiam

indigno, vel ob preces non est simonia, nisi preces sint in pretium. Idem de faciente spiritualia laudem humanam.

Cōuenire cum familiari Papæ quòd consentiet certæ pensioni sibi statuendæ à Papa, si sibi beneficium impetrat, si in expeditione literarum non fit mentio de illa conuentione, est simonia realis vtrinque.

Conuenire, vt duo beneficia in persona vnus dentur, sed expensæ, & utilitates sint amborū; & mox nulla facta mentione conuentionis renunciet vnū in fauorē alterius, est simonia.

Idem dicendum, si ex conuentione vnus in Hispania admoneat alterum Romæ de vacantibus beneficijs, alter impetrat communibus expensis, & utilitatibus, & renunciat vnū, est simonia; secūs si fiat sine vlla obligatione ciuili, sed tantum antidotali.

Expressio eorum, quæ tacitè insunt, non inducit simoniam.

Conuenire facto pacto de cōsentiendo pensioni, & asscurando si impetrat, si consensit nulla mentione facta Papæ de pacto, est simonia; si facta, non.

Renūcians ita vt detur illi, vel illi, est simoniacus, nisi fiat in manu Papæ;

in manu autem subordinatorum sine pacto, vel modo expresso, non est simonia; potest ergo mandare procuratori ut renunciaret libere sine pacto, & postea petat pro tali.

108 Papa potest incurrere in simoniam prohibitam iure diuino, non in humanam: hanc enim potest tollere, & prophanare spirituale iure humano factum, & sacra vasa, & vestes, & temporalia potest emere, & vendere, immò & alij prelati possunt ad usum Ecclesiasticum, non ad usum prophanum; sic nullas pœnas potest incurrere, iure positivo positas super spirituale de iure diuino.

Papa de facto liberat à pœnis simoniæ cōtractantes secum, vel sua auctoritate actum alias simoniacum, licet expressè non eos liberauerit; & in posituis, nec peccat quidem.

Papa sine simonia potest emere vel vendere omne beneficium non iure diuino prohibitum.

Nullus Papa propriè beneficia vendidit, sed distraxit vijs iustis.

109 Confidentia renunciantis vel procurantis beneficium, ut cedat in fauorẽ eius quem vult, &c. non est simonia, nisi adsit pactum, & cōtractus, &c. licet

in foro exteriori aliter præsumatur. De hac re vide ibi expositam bullam Pij V.

no Qui habebant beneficia per simoniacam confidentiam, si post notitiam Extrauagantis, non renuncient, & post Extrauagantem si recipiant; amittunt beneficia omnia, & fiunt inhabiles ad alia.

Fructus beneficij, & pensionum datarum per confidentiam simoniacam referuantur Cameræ Papæ.

III Vendere pensionem super re spirituali constitutâ, vel beneficio Ecclesiastico, vel eam redimere anticipata solutione, est simonia, & potest repeti.

Qui vendit, conducit, vel quocunque contractu non gratuito quærit Vicariam, vel quamcumque iurisdictionem vel potestatem spirituales, est simoniacus, & contractus est nullus; meretur priuari clericali officio, & ipse debet relinquere. Verùm non est excõmunicatus ipso iure, nisi Vicaria esset perpetua; nec est inhabilis ad alia.

Pœna simoniaci vltra pœnam peccati, si est mêtalis, nulla est nec restitutionis quidem: si est conuentionalis vltra restitutionem percepti, si est res restituibilis, est pœna arbitraria: si est

realis

realis in ordine, est suspensus, si in beneficio, non est suspensus, quare eo relicto potest celebrare, contra S. Thom.

Simoniacus realis in beneficio, vel in ordinatione, est ipso iure excommunicatus, reseruatus Papæ.

Simoniacus realis in ordine, eget absolute ab excommunicatione, & suspensione; in beneficio ab excommunicatione tantum.

Tantum simoniacus in ordine est ipso iure suspensus, & excommunicatus.

Tantum simoniacus in ordine & beneficio, est ipso iure excommunicatus.

Simoniacus si ordinatur, recipit characterem, sed non executionem.

Præsentatio, electio, collatio, & quæuis alia dispositio per realem simoniam est ipso facto nulla, & relinquenda ante sententiam cum fructibus; est enim alienum retinere.

Simoniacus etiam conuentionalis ob confidentiam non acquirit ius in obtento, & est excommunicatus; perdit alia beneficia bene acquisita, & fit inhabilis ad alia.

Quæ ignorantia, & quomodo excuset à prædictis pœnis, vide ibi.

Peccat simoniacè, qui vendit carius ob annexum spirituale, vel ius

præsen

presentandi, vel beneficium.

DE LVXVRIA, TERTIO
vitio capitali.

113 **L**Vxuria habet octo filias præter
dictas species supra cap. 16. raro
quis peccat mortaliter hoc vitio nisi
114. transgrediendo aliquod præceptum
Dei, vel Ecclesiæ obligans mortaliter.

Qui deliberate vult vivere perpetuo
in hoc mundo, absque visione intuitiva
Dei, pec. mort. similiter & qui deliberato
animo odit Deum, quod est peccatorum
maximum.

DE IRA, QVARTO
Vitio.

115 **I**Ra mala de qua loquimur, est
Iactus inordinatus volendi vin-
dictam.

Habet septem filias, quæ sunt Indi-
gnatio, Tumor, Clamor, Blasphemia,
Contumelia, Opprobrium, Rixæ: reli-
quæ, quæ à multis assignantur, ad has
reducuntur.

Ira est pec. mort. si est contra quin-
tum præceptum: Non occides, vt si deli-
berate vult vindictam notabilem im-
meritam, vel maiorem merita, vel pro-
pria auctoritate, vel contra ordinem iu-
ris, vel principaliter ob malum proximi.

116 Qui

116 Qui nimis inordina e tumet, clamat, indignatur, faciens contra aliquod præceptum sub mortali.

Qui blasphematur, vel maledicit creaturam vt creaturam, vide supra cap. 12. num. 83.

Qui deliberatè maledicit imprecando sibi, vel proximo malum mortale, sub ratione mali, p. m. non sic communiter parentes in filios, & muliones in mulos. Pro deliberatione sufficiente ad mortale, satis est si sit momentanea.

Qui maledicit diabolo, ratione naturæ, peccat mortaliter: non autem si ratione suæ culpæ.

Qui ex animo maledicit alicui dicendo, trado te diabolo, vt illud est creatura Dei, vel vt res proximi, pec. m. si natura harum considerationum est, tantum veniale: quando peccetur per filias iræ, vide cap. 15. & cap. 18.

DE INVIDIA.

Invidia est inordinatus actus tristitiæ de bono alieno, quia suam excellentiam minuit.

Qui deliberatè dolet de bono notabili alterius, v. g. de scientia, honore, fama, diuitiis, fauore, quia suum minuitur, peccat mortaliter; secus si non de-

liberatè

liberate sed subreptitiè, vel de paruo.

Qui tristatur se non habere quæ habent alij, ob malû mortalem finem, peccat mortaliter; ob bonum, non peccat.

Qui tristatur, accusando deliberatè diuinam prouidentiam in diuidendo bona malis, peccat mortaliter.

DE GULA.

119 **G**ula regulariter est ven. nisi in ea ponatur vltimus finis, vel per eam violetur præceptum sub mortali, vel cum notabili damno salutis propriæ, vel proximi, vel ob eam debita non soluantur.

Gula habet quinque species, præproperè, lautè, nimis, ardentè, studiosè, cui sunt quinque filix, hebetudo mentis, immoderata lætitiâ, multiloquiû, scurrilitas, & spurcitiâ.

120 Qui vescitur cibis prohibitis in aliena regione vbi habitat, licet non sint prohibiti in sua, peccat mortaliter; & econtrâ, si vescitur prohibitis in sua, sed non vbi habitat, non peccat. Idem dicendum de festis, & ieiuniis.

121 Qui scienter se inebriat, vel curat alios inebriari, peccat mortaliter.

122 Qui vescitur carnibus humanis extra extremam necessitatem, licet nul-

dum interficiat, p.m.

123 Qui ob hebetudinem mentis, non discutit conscientiam quando tenetur, peccat mortaliter.

Qui ob immoderatam lætitiã, verbis, motu, gestis, &c. se vel alium inducit in mortale, p.m.

Presbyter irreuerenter saltans, canens, choreas ducens. pec.m. non si paulisper secretò illa faciat.

Multiloquens cum irreuerentia notabili Dei, p.m.

Vuens vestibus impudicis ad prouocandum ad mortale, peccat mortaliter.

DE ACCIDIA.

124 **A**ccidia est deliberatè tristari de bono spirituali diuino, vt diuinum in se, quod rarò accidit; & si ob accidiam relinquit aliquid ad quod tenetur sub mortali, vel si ad fugiendum ardua facit aliquid mortale, peccat mortaliter.

Cui sunt quinque filiæ, desperatio, pusillanimitas, torpor animæ, rancor, & euagatio mentis.

Qui desperat se posse peruenire ad vltimum finem, pec. m.

Hæc accidia non est circumstantia necessariò confitenda.

D E P E C C A T O I N
Spiritum sanctum.

126 **P**eccatum in Spiritum sanctum est commissum per malitiam contra bonitatem Spiritus sancti.

Species huius peccati sunt sex, desperatio, praesumptio, impaenitentia, reiiciens dolorem praeteritorum, obstinatio, impugnatio agnitae veritatis, invidia fraternae gratiae: & haec peccata dicuntur irremissibilia, non quod non deleantur contritione, sed quia ex sua natura reiiciunt media, quibus remittuntur peccata; subreptio tamen excusat ab his peccatis, sicut & ab alijs.

De quinque sensibus.

Cap. XXIIII.

2 **V**sus sensuum est indifferens; est m. si contra praecipuum sub m. contra praecipuum sub vest. est venialis, nec est circumstantia confitenda.

D E O P E R I B V S
misericordiae.

5 **H**abens superflua naturae; si non subuenit, saltē mutuādo petenti & egenti extremē, peccat mor. Habens superflua naturae, & status, si non sub-

ueni

ueniat egenti alicui saltem mutuum dando in necessariis ad statum peccat mortaliter: in reliquis casibus elemosyna siue spiritualis, siue corporalis est de consilio.

His duobus casibus satis est commo- dando, vel mutuando, non necessariò dando.

Extremè egere non est tantùm animam agere; sed probabiliter eò deuen- turum, nisi subueniatur, & est proba- bile, fore vt ei à nullo alio subueniatur.

Non est necessitas extrema periculum amittendi honorem: contra Sotum.

Status large sumitur, & ad multa ex- tenditur, vt ad conuiuia decentia, ad casus probabiles, ad munera, ad magni- ficentias honestas, ad hospites.

Necessarium ad statum non stat in indiuisibili, sed habet latitudinem: plus minúsve pro qualitate status.

Qui congerit pecunias ad emendum dominium, & mutandum statum, non habens plus quàm suum statum deceat, dummodò sit idoneus, & sæcularis. Ec- clesiastici enim non possunt in tot fi- nes accumulare pecuniam.

Non facilè est iudicandum aliquem habere plura, quàm statui suo sint ne- cessaria.

Nemo tenetur de necessariis status sui dare eleemosynam nisi egenti extreme: & potest quilibet mutare statum.

Qui non dat eleemosynam; quæ est sub præcepto, non tenetur mox ad restitutionem eius, vel damni quod ex mora sequutum est.

Nemo tenetur sub culpa mortali querere egentes extreme in hospitalibus, carceribus: sed tantum tenetur occurrentibus, nisi hoc ei ex officio incumbat: simile intelligitur de cæteris operibus misericordiae.

Qui egenti etsi non extrema sed grandi necessitate non subuenit, cum commodè possit, si credat neminem ei auxiliaturum, peccat.

Qui patienti in spiritualibus quod ad animæ salutem spectat, extremam necessitatem, & non subuenit, etiam cum iactura suæ vitæ corporalis, peccat mortaliter: quamvis raro Christianus patiat hanc necessitatem, quia potest conteri de peccatis.

Quod si hoc nesciat, necessario est docendus modum conterendi.

o Qui non est Parochus, vel Prælat, non tenetur cum periculo suæ vitæ, visere laborantes peste vel morbo: in extrema necessitate vitæ corporalis

secus

secus vitæ spiritualis.

II Nemo quocumque statu, voto, aut præcepto humano excusatur e subuentione extremæ necessitatis.

Clericus religiosus debet detegere prodiones in Rempubicam in extrema necessitate imò, & coniuratos, licet ob id morte plectetur, & dummodo protestetur, non fit irregularis.

Qui suadet proximo aliquod mortale, vel notabiliter noxium, dolo, vel culpa lata, pec. mor. nisi id fiat, quo minus peccet.

DE CORRECTIONE
fraterna.

12 **A**D correctionem fraternam omnes tenentur etiam infideles; dummodo sciamus certò ipsum peccare morta. vel proximum esse peccato, & non timeatur deterius, obseruata oportunitate personæ, & temporis; & fiat commodè sine notabili damno corrigentis, nisi frater sit in extrema necessitate correctionis.

Qui non impedit, cum possit commodè peccatum peccantis ex ignorantia culpabili vel fragilitate, pec. mort. non contra præceptum correctionis de quo infra num. 13.

Confessarius non debet corripere de peccatis in confessione auditis, nisi penitens significaret sibi gratum fore.

Qui dissimulat, ut quis in maius peccatum dilabatur, ut aptius corrigatur & emendetur, non peccat.

14 Si quis dubitet an admonitus sua admonitione sit cessaturus à peccato, debet denunciare superiori.

15 Non est opus secreta admonitione, quando peccatum est publicum.

Qui de peccato secreto corripit coram aliis id nescientibus cum notabili damno famæ, vel periculo probabili illius, non servato ordine, peccat mort.

Qui revelat peccatum superiori, etiã si ad hoc, ne iteretur, non servata forma correctionis, p. m.

17 Qui consentit iniuriæ proximi, siue qui non defendit, consentiendo, p. m.

Nemo defendere tenetur alium cum damno sui honoris, æstimationis, pudoris, nisi ille sit in extrema necessitate nostræ defensionis, absque extrema nostra necessitate, his ablatis simpliciter tenetur.

Quisque tenetur defendere vitam proximi iniuste morientis, etiam cum iactura suorum bonorum, honoris, sed non vitæ, iuste autem damnatum nisi

redima

redimatur, non tenetur defendere.

Damnatus quilibet potest se vendere in seruū redimenti pretio redemptionis.

Quisque tenetur defendere bona proximi sine quibus viuere ille non potest.

Quisque tenetur impedire damnum notabile externum proximi, etiam cum proprio incommodo pecuniæ, non honoris nisi parui, respectu magni damni, & hoc, si credat probabiliter nullum alium id facturum.

Excusatur vir grauis si non currit, vt subueniat leuibus hominibus, & pueris se pugnis cadentibus; sic qui alta voce non contradicit detrahenti concionatori, ob scandalum, sic qui non liberat iniuste tractum ad mortem, ne grauis tumultus, & neces orientur.

18 Quando quis dubitat de sua morte, non debet aliorum vitam defendere, superiores tamen subditos, & subditi superiores tenentur defendere, non solum lege caritatis, sed iustitiæ, vt Reges, feudatarij, patres, tutores, curatores, heri, pædagogij, parochi, custodes, & contra.

Aliqui non defendentes, vt qui timent suis bonis, sæpe non consentiunt iniuriæ, & tamen textus præsumunt eos consentire.

In dubio nõ est præsumendum delictū

Qui cum debet non defendit, & non consentit, peccat contra charitatem tantum (nisi debeat ex officio) & non tenetur ad restitutionem. Qui consentit, & auxiliatur, peccat contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem.

Non omnis qui præsумitur consentire, præsумitur auxiliari.

Qui non impedit homicidium quod nouit tractari, etiam si sequatur, non fit irregularis. Consentiens tantum percussioni clerici, quæ non fit eius nomine, non est excommunicatus. Obligatus qui potest commode manifestum delictum impedire, & non impedit, præsумitur auxiliari; peccat, & tenetur ad restitutionem.

20 Qui consentit offensionem, licet mox defendat, peccat.

Qui non consentit, sed non defendit cum possit, & debeat siue ex charitate, siue ex iustitia peccat.

Omnes tenentur sub peccato ad hoc præceptum, siue dolo, siue incuria id omittatur. Sed qui tenentur ex iustitia, tenentur ad restitutionem, & incurrunt censuras: sic intelligitur caput, Quanta de sententia excommunicationis.

Filius, seruus, subditus, sciens parari delictum in patrem, Dominum, supe-

riorem, & non iudicans est puniendus, quia facit contra iustitiã; alij verò non quia faciunt contra charitatem; & sic tantùm puniuntur in foro conscientie.

Nemo, qui non tenetur ex iustitia, si alium non defendit, incurrit censuras, vel irregularitatem.

Opera misericordie corporalia, nemo tenetur præstare sub peccato mortali, nisi egenti extreme, quia non egens extreme, ageret de lucro faciendo. In alijs verò casibus, vt de boue errante reducendo, de asino sub onere subleuando, pec. mor. non adiuvans si putat probabiliter neminem adiuturum: quia agitur de damno cauendo, licet non sit extrema necessitas.

Iter faciens non leuans mulum mulionis egentis eius ope in via non frequentata, putans probabiliter non futurum aliud auxilium, p. m.

Similiter non auertens iumenta vastantia segetes.

Non extinguens ignem ardentis suppellectilis proximi.

Qui audit detrahentem grauiter fame proximi, etiam si ipse non credat, si putat alios credituros, & non resistit, pec. mor.

Sic qui videt notabiliter lædi mea-

tem, corpus, honorem, res familiares.

Qui videt aliquem ementem animalia, pannos, prædia, & alia vitiosa, vel longe minora vel peiora, quàm ipse putat, & non monet illum, p.m.

23 Qui, cum possit, non impedit peccatum mort. certum proximi, p.m.

Qui volentem se præcipitare, non retinet.

Et qui non extrahit etiam inuitum i ruitura domo, p.m.

Ad euitandum scandalum debemus facere, vel omittere omnia, quæ nõ sunt sub præcepto.

Constituto in extrema necessitate animæ, debemus subuenire cum periculo bonorum, honoris, & vitæ. Item si non est in extrema necessitate nostræ opis, sed quacumq; ex causa certè peccabit mort. nisi subueniamus, tenemur.

Tenemur sub mort. impedire mala proximi, quibus iuste ipse non potest consentire, licet ipse posset vitare si vellet, quamuis non vtamur iure nostro, dummodo sine peccato nostro possimus non vti iure nostro.

Si proximus peccat non ex ignorantia, sed ex malitia, non tenemur subuenire cum nostro damno. spirituali, vel temporali, vel nostri iuris.

Non

Non tenemur dare, v. g. centum aureos ei, qui affirmat sese furca suspensurum, nisi ei donentur.

Ex his solvuntur quinque obiectiones.

Petens mutuos ab usurario daturus non nisi ad usuram, non p.

Nec peccat petens suum filium baptizari a parochio existenti in pec. mor. & non contrito.

Mulier se ornans tantum ob vanam gloriam, licet credat aliquem mortaliter concupiturum, non p. m.

Ad eleemosynam nemo tenetur, nisi in extrema necessitate sub mortali.

Volens peccare mort. sciens illud esse tale, non est in extrema necessitate, quia voluntarie id facit.

De peccatis diuersorum statuum.

D. p. ccatis Regum.

Cap. XXV.

Aliena regna vel dominia iniuste quaerens, vel iniuste quaesita, non restituens, nisi causa iusta excuset, p. m.

Gubernare principaliter ob voluptates, diuitias honores est p. v. & periculosum.

Qui iuste possessa iniuste gubernat, omittendo, vel committendo, vel exponendo periculo probabili amissionis totius regni, vel partis, p. m.

2 Si per incuriam sibi, & suis desunt victus, vt frumenta, equites ad bellandum, &c. est p. vel mortale, vel veniale periculosum, nisi ob meliorem finem omittat.

Qui non conseruat diuitias ad grandia pericula, & mala probabilia regni euitanda, p. m.

3 Qui congerit diuitias notabiliter grauando subditos absque fine iusto, pec. mor.

Prodigus qui probabiliter alios grauat, vel se nimio interesse.

Qui sic negligenter munit arces, vt det occasionem irreuerentiæ, rebellionis, vel occupandi regnum, vel partem eius.

4 Qui per incuriam non reparat viam, vnde viatores notabile damnum incurunt.

Qui suis publicis redditibus extreme egentibus, & a se petentibus non subuenit.

Qui in controuersis quando aliter fieri non potest, non recipit honestas condiciones, sed facta magna strage, dat

copiam

copiam Turcis occupandi partem orbis Christiani.

Qui statuit legem pœnalem principaliter ob priuatam utilitatem, id est, ut lucretur ex eius transgressione.

5 Qui dispensat in lege diuina, vel naturali, vel cum notabili damno, & scandalo in sua; vel non castigat vel lites suspendit; hæc omnia facta sine iusta causa sunt, p.m.

6 Qui non permittit populo tueri suas libertates.

Qui usurpat bona populi, & tenetur ad restitutionem.

Qui minis aut importunis precibus agit aliquem ad dandum sibi sua bona sine iusta causa, & pec. & tenetur ad restitutionem.

Qui gerit bellum iniustum defectu auctoritatis, vel causæ, & tenetur ad restitutionem; si iustum, & malo animo gerit, peccat, sed non tenetur ad restitutionem.

Qui impedit iuridicam visitationem monialium, est excommunicatus, si admonitus non desistit.

Qui noua tributa exigat etiam ad bonum finem, sed absque necessitate, & tenetur ad restitutionem.

Qui cogit subditos, verbi grat. domos

ædificare, agros colere, ad id non obligatos, sine integra solutione.

Vendentes officia tam clarè, & talibus personis, vt probabiliter credat fore vt iis abutantur, & opprimât populum.

Principes qui dant officia in dotem, & in obsequiorum mercedem, non sunt damnandi; sunt. n. vendibilia.

Officiales vendentes officia honesto pretio, & personis probabiliter rectis, non damnandi: salubrius tamen esset si cuique officio certum pretium statueretur.

Lex Pij V. contra ambientes officia habentia administrationem iurisdictionis pretio, vel munere.

Cogens aliquem ad certum matrimonium contrahendum, vel qui impedit à contrahendo, pec. mort. & est excommunicatus.

3 Qui officiales ineptos, imperitos, vel malæ conscientia præficit, credere debens eos tales esse, & si sint creati postquam id sciuerit, non deponit si potest absque periculo iux vitæ, & damno Reipublicæ, peccat, & ad restitutionem.

Patronus præsentans personas non idoneas ætate, sciëntia, moribus, vel inducens patronos ad præsentandū tales, vel qui inducit prælatos ad conferendum.

Possidēs bona paterna prophana quibus pater imposuit onus missarum, constituens eum patronum earum, non p.

Qui non cohibet suos a quocumque furto, & damno illicito, peccat cum obligatione restituendi.

Qui negligit tollere abusus in suis terris, vt vsurarum, ludorum periculorum, mensuræ falsæ, pretij iniusti, peccat, & ad restitutionem.

9 Condemnans aliquem sine publica probatione, vel non concessa defensione.

Qui subditum inauditum, & indefensum veneno, vel quouis modo interfici iubet, est homicida.

Qui non per scientiam publicam priuat suos beneficiis, officiis, honoribus, non ad nutū amouibilibus, peccat: similiter peccant exequentes talia mādāta.

10 Qui secundum allegata, & probata aliquem condemnat, licet vt priuatus sciat oppositum esse verum, non peccat, præsertim si quantum potuit, veritatem indagauit, & fecit quod potuit, ne de illo casu iudicaret.

Item cum res est notoria, vel iusta de causa omittit audire reum, non p.

11 Regem, vt restituat, diminuere iura Regni, vel de consensu populi eri-

gere xenodochium, non placet: sed refecet superflua status, parcius viuat, & restituat.

DE PECCATIS IUDICIS
agnoscentis superiorem.

12 **I**udex indignus suscipiens officium cum probabili periculo damni notabilis proximi, vt sciens se non ausurum ferre sententiam contra potentes, peccat mortaliter.

Qui sciens, quacumque causa sententiam iniustam fert, aut ferre iustam negligit, & tenetur ad restitutionem principalis, expensarum, & interesse; si est Ecclesiasticus, est suspensus, & si celebret, fit irregularis.

Qui pecunias accipit, vt benè, vel malè iudicet, vel vt iudicare desinat, tenetur ad restitutionem.

13 Qui non habens iurisdictionem aliquam, iudicat, verbi gratia, exemptum.

Qui sine sufficienti probatione, aut non vidit saltem mediocriter processum, aut non admisit legitimam probationem, aut exegit probationem maiorem necessariam, aut non seruat ordinem iuris, aut interrogat de his, ad quæ non tenetur reus respondere, aut obscuris verbis sententiam fert, p.

Qui

Qui indebita admittit, vel debita non admittit.

Qui sine causa differt expeditiones.

Qui sine facultate pœnam auget aut minuit, peccat.

Iudex qui superiorem non habet, potest remittere pœnam, quando est vtile Reipublicæ, vel quando non est damnum de consensu partium; sed si præuidet ex hoc dari occasionem peccandi aliis, si remittat, grauiter peccat, licet pars consentiat.

15 Exequens sententiam superioris, quam scit esse nullam, & irritam, peccat, non autem iniquam seu iniustam, sed validam.

Qui sine iustâ causa non condemnat victum ad expensas petitas à victore, peccat.

Qui ignorans necessaria ad iudicandum, si consulit quem debet, vt assessorem, & iudicat, non peccat: sed assessor, & consultor peccant; & iudex malo animo condemnans aliquem, sed iuste, peccat, & non tenetur ad restitutionem.

Iudex grauans, non admittendo appellationem, vel alia via grauamen non renouendo, siue sit casus in quo licet appellare, siue non, semper peccat, & ad restitutionem; iura enim

contraria, loquuntur in foro exteriori.

Qui in iure reddendo viduas, pupillos, & miseras personas negligit notabiliter aliis præferre.

Iudex sæcularis qui iustis Papæ mandatis & etiam prælatorum non paret, aut non seruat excommunicationes, & interdicta.

16 Qui præcipit tempore interdicti celebrare, aut ne denunciati excommunicati egrediantur à diuinis officiis, peccat, & est excommunicatus.

Qui vi, metuve extorquet absolutionem, aut reuocationem ab excommunicatione, vel interdicto.

Qui dat facultatem vexandi Ecclesiasticos in personis, vel bonis, quia contra ipsum censuras tulerunt, vel eius iussis non paruerunt.

Qui prohibet iubiectos ne emant vel vendant Ecclesiasticis; & est excommunicatus.

Qui compellit bona immobilia, aut iura Ecclesiastica subiici laicis.

Qui iubet capi calices, libros, aut alia bona Ecclesiæ.

† Qui vult, aut iubet extrahi à loco sacro, illuc confugientes.

Pro immunitate loca sacra sunt, quælibet Ecclesia, cappella, basilica, eremi-

torium,

torium, & quodlibet facellum pro Missa dicenda auctoritate Episcopi constructum, sine qua destrui non potest. Item cœmeterium sacratum ab Episcopo, quamuis esset separatum ab Ecclesia. Item dormitorium commune religiosorum, & clericorum. Item ianua & porticus annexa Ecclesiæ, vel cœmeterio. Item claustrum, & spatium claustri. Item domus Episcopalis, etiam si ab Ecclesia sit seiuncta. Item domus Ecclesiæ pro habitatione clericorum extructa intra triginta, vel quadraginta passus ab ipsa Ecclesia; alias non, nisi sit annexa alicui cappellæ: Item spatium triginta vel quadraginta passuum ad fines forium cœmeterij, claustrorum, graduum. Item Hospitale, auctoritate Episcopi erectum. Item Cardinales, Reges, Imperatores, non habent hoc priuilegium aliquo iure, nisi ex consuetudine; sed presbyter deferens sacramentum extra Ecclesiam, habet illud. Romæ non est talis immunitas.

19 Omnes Christiani gaudent hac immunitate.

Item serui in delicto sub graui pœna, & ob sœuitiam domini, cui non dandi sunt, nisi præstito iuramento non sœuendi.

Itē gaudēt excōmunicati, interdicti, suspensi, fugiētes e carcere, violato iuramento, vel carcere. Itē fugiēs à ministris iustitiæ, etiã damnatus. Omnis sacrilegus, qui in loco sacro non commisit, Banditi, Reddaturi rationem.

Mercatores transeuntes ad hostes, nisi aliqua delicta excepta committant.
20 Non gaudent Iudæi, Mauri, Paganis, Hæretici formaliter, viarum graffatores, nocturnus vastator segetum, & fructuum; committens graue delictum in loco sacro.

Nemo infidiosè occidens aut percutiens animo occidendi.

21 Nemo qui existēs extra Ecclesiã cū percutit existētē in Ecclesia, vel ecōtrā.

22 Neque Ecclesiasticus respectu Iudicis Ecclesiastici.

Neque qui in Ecclesia se iniustè defendit.

Neque delinquens prope Ecclesiam animo fugiendi in eam, licet id Nauarro non probetur.

Neque qui deceptus egreditur ab Ecclesia, sed qui promisit eum reddere tenetur seruare fidem.

Neque comburens, aut euertens Ecclesiam.

21 Consentiens dolis officialium cum

damno

damno partium, p.

Qui secundum iuramentum factum non seruat consuetudines, & statuta, quæ non sunt derogata.

Qui damnato petenti confessionem non permittit; non sic de communione
24 Qui coram se litigantibus æquales aduocatos, & procuratores non concedit cum graui damno patris præsertim miserabilium; atque etiam & non petentibus, & aliquando sine stipendio.

Qui non visitat carceres, aut non supeditat necessaria vitæ cum graui periculo carceratorum.

Qui admittit denunciatum excommunicatum contra iussum superioris, aut iustam requisitionem partis.

Qui captum, si inuenit manifestò esse clericum, vel in habitu clericali statim non restituit suo Iudici, est excommunicatus.

Item de vno clerico coniugato cum vna, & virgine, si id constat, & quod habitum, & tonsuram gestauerit.

— Qui infra tempus debitum non restituit suo Iudici clericum, ex eo quòd vi abstulit ab eo processum.

25 Qui sine necessitate in festo facit testem iurare, vel exercet actum iurisdic-

tionis ; contra si esset puræ executionis.

De pretio quod accipitur pro cera & labore, standum est legi, & cōsuetudini.

Qui fingit, vt eat vel mittat ad accipiendum testimonium fœminarum, & est excommunicatus.

Qui ex officio procedit sine petitione partis, aut sine accusatore, nisi in casibus permissis, & ad cohibenda mala futura.

26 Qui cū potest, non visitat, & non quærit delinquentes, nec expurgat.

Qui in generali visitatione interrogat aliquem speciatim an ille, vel ille hoc fecerit.

Qui generaliter edicit, vel specialiter adiuvat, vt dicat quicquid sciat, siue occultum, siue publicum : solum debet quærere de notorio, & famoso.

Qui inquirit contra aliquem particulariter, aut quærit de sociis, vel suadet hæc.

De peccatis Aduocati, & Procuratoris.

28 **A**Duocatus, qui non idoneus patrocinator, peccat.

Defendens scienter causam iniustam, & si damnificat aliquem, tenetur ad restitutionem.

Immò

Immò & suo clienti in expensis, si id non admonuit.

Item si est dubius, sed potiùs putat esse causam iniustam, tenetur restituere.

Item si à principio putat iustam, deinde noscit causam iniustam, statim vt nouit, debet desistere, & admonere cliētem, non tamen debet id manifestare aduersario; sed potiùs debet inducere ad concordiam honestam.

29 Si lis est dubia ob varietates opinionum, potest causam prosequi, si id voluerit sua pars admonita.

Si ob notabilem negligentiam, vel ignorātiā perdit iustam causam, peccat, & tenetur parti, si pars ignorauit eius ignorantiam; si sciebat, secùs; nisi de dolo, & lata culpa teneretur.

Qui petit, vel dat superfluas dilationes; vel subornat testes ad falsum, vel ne verum dicant, vel præsentat instrumentum falsum, vel allegat iura falsa, peccat, & ad restitutionem.

Aduocatus potest prudenter tacere, & occultare ius impediens suæ parti, & simulare suum aduersarium falli sine mendacio.

Indicans secreta magni momenti suæ partis aduersario, peccat, & ad restitutionem.

Qui non subuenit pauperi in extrema necessitate sui auxiliij.

Qui exigit stipendium de eo pro quo non debetur, vel notabiliter maius debito, peccat. Stipendium debet moderari pro qualitate causæ, laboris, sciëntiæ, consuetudinis; vel si conueniant sine vi, & scandalo in principio, vel in medio litis, hoc in foro conscientiæ: imò & dando aliquid præter stipendium si vicerit.

Qui secretò, vel publicè fauet parti aduersæ, peccat.

Qui paciscitur de quota parte litis, verbi gratia, de tertia, p.

Item si paciscitur, vt quòd victa lite tantum sibi soluatur, peccat.

De peccatis accusatoris.

31 **A**ccusans falsò peccat, cum restitutione interesse, vel si ignoranter, vbi nouit, si non desistit; vel si post definitam sententiam nouit esse eam iniustam, & non restituit.

Accusans verè, sed animo malo mortali, pec, mor. sed non ad restitutionem.

Qui citata parte, non renunciata lite, procurat eam suspendi, nolente aduersario.

Qui paciscitur, aut transigit in causa criminali adulterij, vel alterius crimi-

nis sine sanguine cum damno proximi, vel reipublicæ, peccat mortaliter; si ad est periurium, vel mendacium perniciosum, semper est mortale.

Si aliquid accepit ob discessionem à lite iniusta, peccat, & ad restitutionem.

Qui in causa iusta utitur falsis instrumentis & testimoniis, peccat, non ad restitutionem.

Qui non accusat peccatorem cum magno damno spirituali, vel tēporali reipublicæ, si aliter impedire non potest, peccat.

Qui iurat, aut promittit se non accusaturum de peccato nondum patrato, secus de patrato.

De peccatis Denunciatoris.

33 **Q**ui denunciat quando non debet, notabiliter nocendo, peccat; vel quādo debet, intentione mortali.

Qui etiam si sub secreto & iuratus sciat, & nō denunciat tractatum criminis committendi in damnum spirituale, vel temporale reipublicæ, vel privati, vt proditionis, hæresis, &c.

Qui si probare potest, id est, si habet vnum testem, quia ipse tunc erit secūsus testis, no denunciat crimina per-

nicioſa ſoli, a quibus per correctionem non reſipicit.

De peccatis Custodis.

34 **P**reſectus custodiae iurans ſe accuſaturum, quos inuenit poſt ſonum campanae, & non accuſat, peccat non ad reſtitutionem poenae, vel doni dati, ne accuſet. Verum ſi inuentus damnificauit, & hunc non indicat damnificato, peccat, & ad reſtitutionem.

Cuſtodes permittentes exportare, vel importare merces prohibitas, peccant, & ſunt periuri, ſed non ad reſtituendum poenas, vel bona quae amitterentur, quia ſunt poenae; ſed tenentur ad reſtituenda vectigalia, quae illi non ſoluunt; hoc enim non eſt poena, ſed intereſſe.

De peccatis Rei.

35 **R**eus defendens ſcienter cauſam iniuſtam cum damno notabili aduerſarij, p. m.

Reus iuridice interrogatus, etiam ad mortem, ſi non reſpondet vera, peccat mort.

Tunc dicitur iuridice, quando delictum eſt notorium, aut ſemiplene probatum, id eſt, per vnum teſtem oculatum

omni

omni exceptione maiorem, vel per iudicium æquipollens; & hæc semiprobatio fit in processu, & reo constat.

Confessarius nō potest absoluere reū nolentem fateri iudici competenti.

38 Reus qui iuridicè interrogatus, non est confessus, & tamen est damnatus, non tenetur illud iudici aperire, nisi timeatur notabile damnum; sat est confiteri confessario.

Sciens se iustè condemnatum v. g. ad soluendum, si ad differendam executionem appellat, peccat, & tenetur ad restitutionem.

De peccatis Testium.

40 **T**estis etiam non iuratus sciens, aut dubitās, si falsum affirmat, aut verum tacet, cum damno notabili tertij, p. & tenetur ad restitutionem.

Si mediocriter præcogitavit, ne erret testificando, non p. m. sed vbi nouerit se errasse, debet dictum reuocare, si reuocatio fit profutura.

Timor iustus, licet posset excusare à non testificando, non tamen ad testificandum falsum.

41 Qui testificatur verū, credens esse falsum, peccat, non ad restitutionem.

Qui iurat se nō testificaturū in casu,

in quo tenetur, peccat.

In casu in quo tenetur, & scit esse necessarium ad seruandum iustitiam, qui se excusat à testificando, mentiendo partem aduersam esse sibi inimicam, p. ad restitutionem. Idem de latente, aut absentante se.

Qui scit esse necesse ad impediendum aliquod damnum notabile publicum, vel priuatum, & nō se offert in testem, etiam si promiserit, vel iurauerit seruaturum secretum, p.

42 Qui detegit alienum peccatum secretum non necessariò cognoscendum ad impedienda dāna, etiam interrogatus particulariter de eo, peccat.

Aduocati, Medici, Confessarij, qui testificantur secreta illis secretò communicata, nisi aliunde ea nouerint, vel secreta in aliorum damnū redundarent, p. Et si esset in damnum non reuelare, tantū est detegendum, quod est necessarium scitu.

43 Non tenetur quis testificari, quādo maius damnum detecti, v. g. famæ timeatur, quām damnificati. v. g. bonorum.

In casu, quo quis non debet, potest respōdere Iudici se non teneri; si timet iram Iudicis, dicat se nihil scire subintelligendo, quod dicere teneatur.

Sciens

Sciens aliquem in extrema necessitate sui testimonij, si non se offert, p. sed non ad restitutionem, quia contra charitatem; si vero alter solum est in magna necessitate, non tenetur, nisi vt de boue errante dicitur.

Iustus nō testificans tenetur ad restitutionem, nisi timor periculi excuset.

45 Qui accipit mercedem, vt verū testetur, p. cum restitutione danti; potest tamen accipere impensas itineris, mercedem operariam dierum, lucrum cessans, damnum emergens.

Qui accipit, vt falsū testetur, peccat, non ad restitutionem, nisi ex consilio pauperibus: sed tamen tenetur ad damna consequuta.

46 Qui absque causa non paret iudici præcipienti, vt denunciaret talia crimina vel delicta, peccat: & si sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, est excommunicatus, & tenetur ad restitutionem damni. Quæ autem excusant sunt multa, vt si peccatum est occultum, & ille emendatus, si sola fraterna correctione est emendabilis, defectus probationis peccati denunciandi, si à talibus audiuit, vt ob id moueri non debeat, si is à quo audiuit, denunciauit, si qui tenet illud, in com-

pensatio

penationem tenet, si per confessionem, vel per secretam consultationem pro consilio nouit.

Qui non denunciauit delicta intra tempus edicti, tenetur quamprimum commodè potest.

47 Qui se offert in testē, cū non debet; & qui se non offert, cū tenetur, peccat, vt si grauiora mala imminent.

Ascendentes contra descendentes, & è conuerso; vxor in virum, & contra; libertus contra patronum, & contra, non debent testificari.

Pro operibus misericordiæ nemo tenetur se offerre: sed iussus tenetur, si non sit priuilegiatus.

49 Priuilegiari, vt maritus in defectū aliorū, possunt cogi ad testificandum.

50 Qui probabiliter timet sibi aliquod magnum damnum spirituale, vel temporale, vel scandalum, excusatur.

Vt cogantur priuilegiati, satis est, vt pars iuret non adfuisse alios; licet priuilegium posset excusare.

51 Qui falsum iurat; vt reus liberetur à confiscatione bonorum.

De peccatis Notariorum.

52 **N**otarius, qui non seruat, quæ in principio se iurauit seruaturū.

p.1. non conficere instrumentum tacendo veritatem vel miscendo falsitatem. 2. non reuelare secreta sibi commissa sine iusta causa. 3. scienter non conficere instrumentum de contractu vsurario, vel illicito. 4. retinere registram instrumentorum. 5. esse fidelem ei, à quo creatur Notarius, admonendo quæ sciverit vergi in eius damnum. 6. non abuti suo officio amore, odio, spe, vel timore.

53 Qui falsum instrumentum facit, vel verum necessarium occultat, aut delet, aut per malitiam, vel per notabilem ignorantiam malè conficit, vnde quis aliquid perdit, & qui solennitates necessarias lata culpa omittit, vt suum nomen, signum, testes, diem, mensem, & annum.

54 Qui rogatus non dat instrumentum, ne alicui displiceat.

Qui non informat renunciantem, quale est ius, quod ignorans renunciat, p.

Qui absque necessitate die festo instrumentum conficit ob avaritiam.

Qui nõ valentibus iura soluere, non vult scribere vel dare instrumēta, licet non teneatur gratis dare. Qui excipit, aut in publicam formam scribit, sta-

tuta,

tuta, vt soluatur viuræ, aut solutæ non repetantur, vel contra libertatem Eccle. siæ, p. & est excommunicatus.

Qui conficit testamentum carentis vsu rationis, p. ad restitutionem successuro ab intestato.

Qui accipit stipendiũ notabiliter maius debito, etiã si accipiat sponte datũ, quando est illi publicum constitutum.

Qui pro litteris ordinatorum aliquid accipit; si tamẽ nil de publico ei datur, potest pro labore aliquid accipere, cõsiderata qualitate personæ, nõ ordinis.

De peccatis Magistrorum.

55 **Q**ui indignus accipit laureã. Qui legit sacram Scripturam in p. m. notorio.

56 Qui admittit excõmunicatos cum participantibus expresso doctore: item si ius habet, & non eiicit malè viuẽtes. Admittens clericum ad leges, & medicinam, &c. excommunicatur, admittens sine licentia religiosum in habitu, vt cum licentia sine habitu, & est excommunicatus.

57 Qui statuta à se iurata non seruat, excommunicatur. Ad lauream indignum approbans, vel dignũ reprobans,

vel

vel impediens cum restitutione.

Qui sciens docet falsa, cum damno notabili. Qui subtilia docet, cum damno notabili. Qui docet animo mortali. Qui aduertit aliorum auditores cum damno notabili, p. & tenetur ad restitutionem. Qui procurat, vt indignus eligatur: vel si tenetur iuramento, vel mandato eligere digniorem, & eligit notabiliter minus dignum. Qui facit seruari festum non seruandum cum damno notabili auditoris non consentientis. Qui prælegit diebus festis, eo, & tanto tempore, vt probabiliter putet auditores ob id omisso Missam, p. Stipendiarius, si aliquid accipit ab auditoribus. Qui suscipit beneficium cum pacto docendi in scholis, & est simoniacus; scholasticos crudeliter castigans, & si clericos, est excôunicatus. Contemnens aliquem cum damno notabili, peccat mortaliter. Docentes, & discipuli Theologiam, & Canones in scholis publicis, gaudent quinquennali perceptione fructuum in absentia.

De peccatis Scholasticorum.

59 **S**tudens ob mortale, vel sine iusta causa non obseruans statuta

obligantia

obligantia ad mor. Qui suffragatur indigno, vel si iuravit suffragari digniori, & eligit minus dignū. Qui discit vetita. Qui alienis impensis, vt Ecclesiæ notabiliter negligēter discit: si malè impendit bona paterna, tenetur dare partem fratribus. Aliquando qui altercantur contra veritatē cognitam. Qui potens non soluit stipendium præceptori. Qui dicit se habere gradum, quem non habet, peccat mortaliter.

De peccatis Medici, & Chirurgi.

60 **Q**ui medetur ignorans, vel sciēs, sed non secūdum præcepta, vel non studet notabiliter, vel non visitat, licet ægrotus sanetur, & tenetur ad restitutionem.

Qui adhibet medicamenta, antequam morbum cognoscat.

Ignorans medicinam, qui per longam experiētiam didicit, aliquos morbos potest curare sine fascino; si vero superueniat febris, consulat peritum medicum.

Dubitans an notabiliter quid noceat, & adhibet, peccat, vel si indulget in nociuis, pec.

Qui derelinquit ægrotū, antequā de-

beat,

beat, & morbus prolongatur, vel ille moritur, peccat ad restituendum.

Qui dubitans de necessitate abscindendi membrum, & abscindit; vel si est necesse, & non quærit idoneum Chirurgum, vel qui scindit, vel sanguinem minuit nesciens.

Qui utitur medicamentis corrupti pharmacopœ.

Qui differt morbū, vt plus lucretur.

Qui in morbo periculoso, antequam applicet medicinam non suadet infirmo confessionem, vel non admonet parochum illius.

Si infirmus non vult confiteri, non est relinquendus.

62 Qui ob salutem corporis cōsilium dat contra salutem animæ, immò si diceret, non do consilium, sed si hoc faceres, sanareris, peccat mortaliter.

Qui putat fœtum animatum, & dat aliquid ad abortum, etiam ob salutem matris, secùs si putat non esse animatum anima rationali, & dat ob vitam matris.

Qui sine iusta causa debilibus concedit non ieiunare, aut vesci carnibus illicitis.

Qui affirmat ieiunia præcepta destruere corpora.

Qui infirmo morituro, credit suam admonitionem esse multum profuturam animæ, vel ad testandum, & non admonet per se, vel per alium.

63 Qui habens publicum stipendium cum pacto nihil accipiendi etiam datum, & accipit, vel si non habet à publico, & accipit nimium notabiliter, peccat, & ad restitutionem, nisi aliunde compenset.

Si aliunde habet, & exigit stipendium ob metum mortis promissum.

64 Si facit, vt emat plura quàm opus est medicamenta, ob aliquam causam iniustam, peccat ad restitutionem.

Qui non vult mederi pauperi ægroto, morituro sine alio adiuuante.

Qui in magna necessitate nõ vult mederi diuiti nolenti soluere, peccat, licet possit exigere suum stipendium.

Qui detrahit alijs medicis idoneis.

De peccatis executoris testamenti, tutoris, curatoris Hospitalis.

65 **E**Xecutor, cum sint bona, si non soluit debita, p. Inter debita sunt vota realia defuncti & legata præsertim pia.

Qui si bona non sufficiant, prius soluit legata mox debita, p.

Vidua

Vidua usufructuaria relicta a marito dum castè viuat; si stuprum commisit, & utitur fructibus, p. ad restitutionem; secùs si fuit relicta dum non nubet: idem de viro relicto.

Qui soluit, sed post morā notabilem.

66 Tutor non conseruans, vel defendens bonā minoris, si sine necessitate & utilitate alienat, si sua culpa ius perdat, si non vendit inutilia, & emit utilia si potest, peccat ad restitutionem.

Qui negligit notabiliter imbuere puerum bonis moribus, peccat.

67 Si fecit vsuras pro pupillo, & tenetur ad restitutionem; potest tamen accipere de bonis pupilli ad hoc.

Mulier administrans tutelam post secundas nuptias, vel post stuprum commissum.

Hospitalarius non consumens redditus in fines præfixos. Qui finit perdi, vel nimis tardè recuperat bona alienata, vel ob suam negligentiam corruunt ædificia hospitalis, peccat ad restitutionem.

Hospitalarij debent complere opera hospitalis, aut conuertere in alios pios vsus, vt visum fuerit ordinario cū duobus de Capitulo.

68 Debent restituere fructus nulla eis remissione profutura.

Nec committenda administratio huius ultra triennium.

De peccatis Clericorum, quoad ordines.

Peccat qui facit se ordinare contra canones Concilij Tridentini, vt si in prima tonsura sine confirmatione, si neſciat doctrinam Christianam, legere, & ſcribere, ſi ſine animo ſeruiendi Deo in hoc genere vitæ. Pro ordinibus minoribus adeat cum approbatione parochi, & magiſtri. Pro ſingulis maioribus ante menſem adeat Episcopum.

Capitulum ſede vacante non det licentiam ordinandi infra annum, niſi beneficium premat, ſub pœna interdicti Capitulo, & ſuſpenſionis ordinato in maioribus, & in minoribus non gaudeat priuilegio clericali.

Ordinandi quare iuſtè non ordinentur à proprio, in diſiſtoriis exprimat, & ordinetur ab Episcopo in ſua diœceſi, vel ab exercente pontificalia pro eo, præiudicio examine, & teſtimonio ordinarij de moribus.

Si Episcopus aliud non iudicauerit, ordines minores dentur per interſtitia temporum, & ab vltimo poſt annum ad ſubdiaconatum, niſi neceſſitas,

aut

aut utilitas Ecclesiæ aliud exigat.

Subdiaconatus ante 22. diaconatus ante 23. presbyteratus ante 25. non conferendus, & prævio examine etiam regularibus, non obstante bulla Pij V. reuocata enim est.

Item non promoueantur ad maiores, nisi constaret de bona probatione in minoribus per annum. Item decet eos in dominicis diebus, & solennibus communicare.

Duo sacri ordines eodem die nõ conferantur, etiam religioso.

Cum promotis per saltum, si non ministrauerint, Episcopus dispensare potest ex causa.

Ordinandus ascribatur Ecclesiæ, in cuius utilitatem est ordinatus, & si ab ea discedat nescio Episcopo, interdicitur ei usus ordinum.

Peregrinus clericus, sine commendatiis ordinarij, non admittatur ad officia diuina.

Qui sine ordinibus sunt, non exercent eorum officia; stipendia assignentur, si fieri potest, exercentibus minores ordines.

Non detur quid pro Missis nouis celebrandis. Exigere illiberales eleemosynas prohibeatur.

Vagus, & ignotus non celebret. Item publice, & notoriè criminofus non permittatur facris interefle.

Non celebretur à quopiam extra Ecclefiam, vel oratoria ad hoc dedicata, &c.

Quis peccet in his.

Qui fufcipit ordinem etiam minorem per fimoniam commiffam ante ordinationem, propriam realem caufa ordinationis, pec. mort. & eft excommunicatus.

69 Qui fcienter ab excommuicato Epifcopo denunciato ordinatur, peccat.

Si exercet illum ordinē ante difpenfationem Papæ, peccat.

Illegitimus fine difpenfatione fi ordinatur peccat, & fit irregularis.

Ad minores Epifcopus difpenfat, ad facros folus Papa.

Cum intrante religionem ius commune ad ordines difpenfat.

Nihil refert ad peccatum irregularitatis, fi res fit fecreta, vel publica, non fic ad difpenfationem.

70 Qui ordinatur extra tempora ftatuta, vel ante legitimam ætatem, vel fine dimifforiis, peccat, & eft ipfo iure fufpenfus: fi vtitur ordine, fit irregularis, in qua folus Papa difpenfat, fed

intel

intelligitur de sacro ordine.

Qui furtim contra prohibitionem ordinantis ordinatur, si est pœna excommunicationis latæ sententiæ, fit excommunicatus, & irregularis, quod soli Papæ reservatur.

Qui per saltum, id est omisso minori, ordinatur, & est suspensus, & antequam ministret, potest Episcopus dispensare, suscepto ordine omisso.

Qui ordinatur omisso aliquo necessario sub præcepto, p. & si eo non suppleto utitur ordine, p. nō tamē fit irregularis.

Qui eadem die duos ordines suscipit, p. & fit suspensus à posteriori, à solo Papa dispensandus; non tamen intelligitur de ordinibus minoribus, sed tantum de alijs vel de minoribus, & vno sacro, nisi consuetudo prævaleat.

Episcopus dispensat in interstitijs, & in eodem die in minoribus.

72 Qui notabiliter deformis ordinat, p. sed si postea celebret, nō fit irregularis.

Qui semel obsessus à dæmone, vel morbo caduco cecidit, & ordinatur, p.

Item qui prius ordinatus, deinde sæp. hoc morbo est correptus, & celebrat, peccat.

Qui alienatur mente directè, & immediatè per inordinationem organ.

sensuum, est inhabilis; non qui indirectè, & mediatè.

Excommunicatus sumens ordines etiam minores, p. si excommunicatio est maior, fit irregularis, cum quo solus Papa dispensat.

Si in pec. m. ordines suscipit, aut aliquod sacramentum ministrat.

Item si ex officio, vt minister, aliquod sacrum tangit, vel facit, in peccato mortali, peccat mortaliter: non tamen si ea facit, quæ & laicus non ordinatus posset.

73 Notatus aliquo peccato notorio digno depositione, si suscipit ordinem, etiam post actam pœnitentiam, peccat.

Notorium non dicitur simpliciter quod est famosum, vel probabile testibus; sed quod est confessum à parte in iudicio, vel super quò est lata sententia, quæ transiit in rem iudicatam: vel est ita manifesta, vt nulla tergiuersatione celari possit, vt qui in publico habet ita concubinam, vt maritus vxorem, & alit filios, vel illud, quod scitur à maiori parte populi, vicinorum, vel congregationis, in qua saltem sint decem.

Et Episcopus qui potest dispensare dum eum ordinat, hac intentione non

censetur

censetur dispensare saltem in foro exteriori; quia sine causa non potest dispensare in ius commune; licet sine causa possit in suam constitutionem.

75 Interdictus ingressu Ecclesie si interest diuinis officijs in Ecclesia, p. m. non alio tempore, & si in ea celebret, fit irregularis; si verò extra celebret, non peccat, nec fit irregularis.

Qui baptizat sciens baptizatum, p. & fit irregularis.

In baptismo si extra mortis periculum vngit chrismate veteri, p.

Qui aduertens celebrat sumpto cibo, vel potu à media nocte, etiam per modum medicinæ, peccat; secùs si aduertit inchoata Missa, sine scandalo non potest relinquere. Idem aliqui dicunt de suspenso excommunicato irregulari, nec ob id incurrit nouam irregularitatem.

Qui aduertens se in m. celebrat; secùs si in Missa aduertit, nec debet relinquere, etiam si sine scandalo possit: confiteatur ante secretam si potest; si sine scandalo non potest, saltem conteratur.

Notorius concubiniarius, vel fornicarius ante pœnitentiam si celebrat, p. & fit irregularis Papæ; non loquitur de

infamato simpliciter.

77 Quilibet notarius quocumque ordine ordinatus, & suspensus, exercens actum sui ordinis a se actam pœnitentiam, fit irregularis, & est scilicet Papæ. Si verò sine dispensatione post actam pœnitentiam celebrat, vel actum ordinis exercet, licet peccat, tamen non incurrit nouam irregularitatem; sed remanet in antiqua inducta à peccato notorio, in qua potest Episcopus dispensare.

Qui sine iusta causa audiendi sacrum, sunt causa, cur publicus concubinarijs celebret, & non ignorant ius hoc prohibens, peccant audiendo Missam concubinarij; aliter, secus; nec sunt docendi tale ius ignorantes.

79 Missa boni sacerdotis melior est propter pœces, & effectû operis operantis.

Qui sacrificat extra locum sacrum, p. nec Episcopus post Concilium Tridentinum potest hoc concedere.

82 In necessitate, vt in processionibus, vel prima Missa quando templum nō est capax, potest celebrari extra Ecclesiam sine licentia Episcopi, non autem in mari, vel flumine.

83 Qui celebrat in Ecclesia interdicta p. & est irregularis. Item qui in polluta

sanguine,

sanguine, vel semine, peccat, sed non est irregularis. Item qui scienter, vel per ignorantiam crassam celebrat in ara enormiter fracta, aut non consecrata, vel quæ non capit Hostiam, & Calicem, p.

Qui celebrat ante recitatas horas matutinas, nisi sit necessitas repentina ad euitandum graue damnum, vel scandalum, pec. non sic de prima, nisi esset consuetudo, vel lex, & tunc intelligeretur in Choro.

Qui sine omnibus vestibus sacris, vel corporalibus, aut libro continente, Te igitur, vsque ad communionem, celebrat, p. nisi ad euitandum mortem: tamen si celebrat, peccat, sed non fit irregularis.

84 Sacerdos potest vti loco cinguli stola longa, & loco stolæ manipulo longo, non autem cingulo non benedicto, contra Richard. & Sotum.

Benedicere has vestes potest Episcopus, & ex priuilegio aliqui regulares pro suo ordine non pro aliis.

Celebrans sine aqua, vel sine lumine, vel in pane fermentato, peccat, vel penitus corrupto, vel in tali pane & vino, vt non sit substantia vini, vel panis, pec. & consecratio nulla.

Item

86 Item qui in vino sine aqua. Item qui ante lucem celebrat, excepto Episcopo, vel longa consuetudine. Item post meridiem potest celebrari de iure communi, id est, vsque ad nonam.

Qui non potest finire missam inceptam, relinquat, si non est facta consecratio, vt si superueniat excommunicatus, qui nolit abesse, vel si morbo corripitur; si est facta consecratio, conficiatur ab alio sacerdote ieiuno, incipiendo ab eo loco vbi reliquit, vel à non ieiuno, si deest ieiunus: & præsens presbyter etiam non ieiunus tenetur perficere, & saltem conteratur, si non potest confiteri, ad euitandum scandalum inde oriendum.

87 Qui pluries quàm semel in die celebrat nisi in p̄uitate; & tunc ante lucem non potest dici nisi vna; vel nisi superueniat notabilis persona, vel Episcopus, etiam in feriis, & peregrini in festis, vel aliquis sepeliendus cum consuetudine Missæ, vel agrotus necessario communicandus, vel si præsens duabus Ecclesiis indigentibus missis, & est solus, vel sunt nuptiæ benedicendæ, vel ob aliquam causam ad iudicium boni viri iustam, sed in omnibus sacerdos debet esse ieiunus, etiam a

purifi

purificatione, & non sit alius, qui possit, & velit dicere Missam; & bis tantum potest dicere, excepta Natiuitate.

88 Omnibus diebus licet celebrare, excepta sexta feria, & sabbato hebdomadae Sanctae: nã quæ solet celebrari in illo sabbato est Missa sequentis noctis.

Quilibet presbyter qui saltem ter, vel quater in anno festis solennibus non celebrat, si pluries ab Episcopo, non fuerit præceptum, peccat mort.

89 Is cuius negligentia sanguis est fusus in terram, vel altare, peccat mortaliter, & tunc si in terram, lingua lambatur, & tabula vel locus radatur, & comburatur, & cinis ponatur in sacratio prope altare: si super altare, sorbeat minister, si super linteum lauetur ter a ministro, & aqua ablutionis ponatur sub altari.

90 Qui sumpta ablutione reliquias Sacramenti, vel minimas a patera, vel calice sumit, peccat mortaliter, si ex interuallo id faciat; secus si incontinenti: remanentes verò sunt conseruandæ in crastinum, vel dandæ communicando.

Si sumpto sanguine particula hostiæ in ore remanet, sumatur ablutio

multo

multoties, donec ultimo deglutatur potius, quam digito tangatur.

Si sumpto sanguine particula in calice remansit, digito deducat eam ad labrum calicis, & sumat, vel (quod videtur decentius) infuso vino sumat.

91 Qui sumpta hostia aduertit non esse sanguinem in calice, denuo ponat, & consecret incipiendo, *simili modo*, usque ad illud *unde & memores*, aliis prætermittis: & in hoc casu, si presbyter ignorat præceptum celebrandi sub vtraque specie, vel casu perturbatus non consecrat vinum, non peccat mortaliter.

Accipiens multas hostias consecrandas, & memor tantum illius, quam in manibus habet, verba profert, omnes consecrat, ob virtualem intentionem.

Qui accipit pecuniam pro dicendis Missis; & dando eas aliis pro dicendis, aliquid sibi retinet de pitantiis, peccat mortaliter, nisi faciat ex officio, vel nisi pecunia sit plusquam ad salaria ordinaria cum voluntate tacita dantis pro opera sua.

92 Qui obligatus ad missam pro aliquo non applicat totam missam pro eo quam tenetur applicare, peccat mortaliter licet valorem sibi debitum possit ap-

plicare

placare cui voluerit.

93 Excommunicatus, interdictus, suspensus suspensione maiori, exercens aliquem actum particularem ieu specialem sui ordinis, peccat, & est irregularis, ad solum Papam reseruatus.

94 Celebrans missam, vel alia diuina officia in loco non interdicto, sed coram personis interdictis p. & est suspensus ab ingressu Ecclesie, & si cum hac suspensione celebrat, fit irregularis, nisi sit exemptus.

Qui non obseruat interdicta generalia, vel particularia.

Qui excommunicatum, vel nominatum interdictum, vel manifestum usurarium sepelit; & est excommunicatus.

96 Qui sine facultate absoluit à casibus, & censuris reseruatis, excepto mortis articulo, scienter vel per ignorantiam crassam, peccat, sed non incurrit censuram. Verùm si sine scandalo commode potest, debet admonere sic absolutum.

Qui sine facultate vota commutat, vel dispensat in eis.

Clericus sacer, beneficiarius, monachus vel monacha ad chorū deputatus, si omittit, vel vult omittere infra totum

diem

diem horas canonicas, vel partem earum notabilem, aut notabiliter male recitat, sine proposito iterum recitandi, sine iusta causa, & necessaria attentione, p. m. toties quoties.

97 Quando dubitatur de occupationibus, melius est anticipare, quam postponere horas, vt Vesperæ Matutinum, manè vsque ad nonam inclusiue; post meridiem reliquas.

Anticipans, vt voluptuosius dormiat. p. venialiter. Pars non notabilis est pars versus.

98 Qui recitant, & cum eis recitantes syllabas contrahendo, di&iones deglutendo, antequam socius finiât incipiendo, p. m. nisi sit propositum iterum recitandi.

99 Qui per inaduertentiam omittit aliquam horam, vel partem notabilem non p. satis est vt suppleat: sic qui perturbat ordinem postponendo, & anteposendo, non peccat, nec tenetur repetere.

100 Infirmus cui notabiliter nocet recitatio officij, etiam cum socio, si non recitat, non peccat.

Febris interpellata, vt quartana, vel leuis, ita vt de negotijs grauibus colloqui possit, non excusat.

Infirmus

Infirmus excusatus non tenetur audire horas alio recitante, nec ob eas mente Deum precari, nec postea sanus repetere.

101 Occupatio repentina, quæ sine scandalo, vel peccato omitti non potest, excusat ab officio.

Defectus breuiarij excusat; & licet sua culpa illud non habeat, non tamen peccat non recitando, quia impossibile.

102 Dispensatio Papæ excusat, non autem excommunicatio etiam denunciata, vel tenuitas beneficij.

103 Ut quis non teneatur ad officium ratione beneficij, eius nullos fructus, neque distributiones quotidianas per se, vel per alium capiat, neque capere possit, si veller, nec in posterum capturus sit ob illud tempus, neque consenserit in pensiones omnium fructuum, renunciato beneficio in suum fauorem.

104 Defectus necessariæ attentionis est mortalis; satis est in principio propositum saltem virtuale attendendi, ut petendo breuiarium animo satisfaciendi obligationi, vel ob id eundo ad Ecclesiam; si non interrumpatur per propositum actuale, vel virtuale non attendendi: nam qui dicendo verba alia

pro aliis confuse, & irreuerenter aduertit se vagari cogitando res alienas à sua precatione, & non nititur animum euocare saltem ad attendendum verbis, vel qui deliberatè se occupat in rebus incompatibilibus, vel scribit, vel legit aliena à recitatis, deliberatè sine proposito repetendi, peccat mortaliter; nisi necessitas, vel vrbalitas respondendi, vel se subscribendi, vel quid aliud cum animo repetendi, vel inaduertentia, vel paucitas rei excuset.

Licet recitare matutinum sequentis diei ante solis occasum.

Recitans breuiarium trium lectionum non satisfacit.

Recitans per breuiarium cuiuscumq; diœcesis non satisfacit, nisi sit ordinatus ad solum titulum patrimonij, & beneficio careat.

Pensionarij tenentur ad officium paruum beatæ Mariæ.

Clerici in minoribus si non sint beneficiarij, monachi, vel pensionarij iure communi nihil recitare tenentur, nisi promiserint, vel consenserint ordinatori præcipienti aliquid dicere.

Licet insigniri prima tonsura, vel quatuor minoribus sine intensione

ascen

ascendendi viterius.

Illegitimus cum dispensatione Episcopi potest promoueri ad minores, & ad simplex beneficium non vltra.

109 Qui in sacris contrahit matrimonium, peccat, & matrimonium est nullum, & est excommunicatus.

Qui sacer cum qualicumque femina etiam cognata, & sene cohabitauerit, debens credere fore vt opere, vel voluntate peccet, pec. mort. & iura, quæ contrarium dicunt, loquuntur tantum in foro exteriori.

Frequentans domum mulieris sibi suspectæ, vel debens credere de consensu in mortali, peccat mortaliter.

Clerici concubinarij à Concilio Tridentino mulctantur multis pœnis.

110 Qui cum scandalo, & post prohibitionem sibi factam frequentat monasteria monialium, peccat mortaliter.

Sacer, & beneficiarius non gestans habitum, & tonsuram, aut nutriens barbam, & comam, non radens coronam, indecenter vestiens, aut arma offensiuâ portans de iure communi, peccat.

Non sacer potest omnino omnia relinquere, & non partim sic, partim non.

III Clericis & beneficiariis, vel in or-

dine sacro sunt interdicta omnia officia, & vestes sæculares per Clementinam & Concilium Tridentinum, & quando in prohibitis apponitur verbum præcipio, vel æquivalens, obligat ad mortale: vel quæ communiter, & a prælatis habentur pro peccatis mortalibus, sunt mortalia, nisi aliqua consuetudo, vel receptio à principio excuset.

Ars chirurgica, & medicinæ præsertim sine adustione, & incisione, licet nullo iure particulari prohibeantur, tamen illicita, quia sæcularia, nisi in miserabiles, & cognatos, habita facultate.

Ob necessitatem, vel animi gratiam potest quis operari aliqua honesta, svt scribere libros, texere fiscellam iunco, olera, & plantas in areolis inserere, & illa vendere.

Non licet exercere mercaturam, id est, viliùs emere, & cariùs vendere.

Licet, id quod viliùs emunt pro sustentatione sua & suorum, & superest, cariùs vendere, pretio tamen iusto currenti, &c.

Modo honesto possunt negotiari ad suam, & suorum necessariam sustentationem, maximè per alium.

Obligatus ad dicendam Missam pro aliquo, non applicans valorem eius ei,

peccat: nec satisfacit duabus obligationibus vna Missa; nec paupertas, sacerdotis in hoc excusat.

Sacrificans dum orat, debet nominare Papam, Antistitem, & Regem, in cuius regno habet domicilium suum; de reliquis consilium datur, vt dicant, quibus possum & debeo, debito ordine, tibi Deus cognito.

De peccatis Clericorum quoad beneficia.

112 **Q**uærens beneficium per simoniam, peccat mortaliter; si est realis, est excommunicatus, & tenetur restituere.

Episcopus accipiens suum familiarem, constituta annua mercede, donec aliquod beneficium conferat, non est simoniacus; modò non adsit pactum de gratis seruiendo post collatum.

113 Quærens beneficium, ad quod nullum ius habet, per simoniam in suum fauorem ab alio commissam, ipso non contradicente, & id sciens, si consentit, vel non statim renunciat, peccat: secùs si sine illa habuisset beneficium.

114 Qui sine titulo canonico scienter accipit, vel retinet beneficium, peccat, & debet renunciare beneficium, & fructus restituere.

Redimens vexationem, vel pensionem aliter quam debet, peccat.

Qui precibus suis, vel alienis male quaerit beneficium, peccat.

Qui permutat ius ad rem cum iure in re.
115 Qui quaesitum per simoniam commissam in beneficio, non restituit Ecclesiae, cuius est illud, sine suo utili; quod si fieri non potest, restituat alteri Ecclesiae, vel pauperibus.

Qui obtento secundo curato beneficio, vel dignitate, statim ut potest, quando vult accipere possessionem, non renunciat primum, p. quia ipso iure perdit primam; & si pergit utrumque retinere, perdit utrumque, & est incapax ad quodlibet aliud, & ad ordines.

116 Accipiens beneficium curatum antequam incipiat 25. annum, peccat, & collatio est nulla, & nisi Papa aliter disponat, est renunciandum cum fructibus; similiter qui accipit dignitatem, vel personatum non curatum, sed cum dispensatione Episcopi, post 20. annos completos, potest obtinere. Pro ordinibus suscipiendis, satis est attingere annum statutum à Concilio Trident.

117 Qui illegitimus accipit beneficium curatum sine dispensatione Papae, aut simplex sine dispensatione Episcopi,

copi,

copi, peccat, & acceptio est nulla; & nisi dispensetur, tenetur renunciare cum fructibus perceptis.

Filij clericorum non possunt habere pensiones super beneficiis, quæ sunt; vel iuerunt parentum; vel beneficia in Ecclesiis, vbi patres habuerunt beneficia: nec resignationes, aut fraudes parentum illos adiuuant.

Non habens qualitates, quas statuerunt fundatores, non potest habere beneficium.

Qui post pacificam possessionem parochialis Ecclesiæ non promouetur ad presbyteratum intra annum, peccat; quo lapsa, si eam retinet, & fructus perceptos non restituit, p. quia cecidit ipso iure: potest tamen Episcopus dispensare, vt talis saltem diaconus ratione studij per septem annos non fiat sacerdos, sed debet proficisci ad studium: quia dispensatio esset nulla, si non proficisceretur.

Promotus in Episcopum, si intra tres menses non consecratur, perdit fructus; si intra alios tres, perdit Episcopatum.

Accipiens parochialem Ecclesiã sine animo accipiendi presbyterium, peccat; & cum eam dimittit, tenetur fructus reddere, nisi infra annum animũ mutet.

Non sic de accipiente quoduis benefici-
cium, cui non sit adiunctum sacerdo-
tium. Nec de eo qui accipit beneficium
animo illud relinquendi, si pinguius da-
bitur; vel de eo qui accipit animo du-
cendi vxorem fratre mortuo ad augen-
dum suū decus; peccarent tamen, si non
incedant in habitu clericali interim,
sed non tenentur restituere fructus.

Sæculares auctoritate Apostolica,
possunt habere pensiones ad necessā-
riam sustentationem sui status.

120 Beneficiarius minorum ordinum,
post matrimonium de præsentī, si reti-
net beneficium, peccat: est enim amis-
sum, ita vt per ingressum vxoris in re-
ligionem ante consummationem, vel
per impedimentum extrinsecum, ver. g.
consanguinitatis non recuperetur; se-
cūs res est, si tantūm contraxit spon-
salia de futuro.

Constitutus in sacris, licet contraxe-
rit matrimonium de præsentī, non amit-
tit beneficium ipso iure.

Qui sine causa excusante non residet
in beneficio suo licet tenuissimo, peccat;
tamen multæ causæ excusant.

Auditio Theologiæ per quinquen-
nium, & canonum.

Item prælectio vtriusque, sed ad alias

faculta

facultates cum licentia Episcopi ire potest.

Si occupetur in obsequium Episcopi ad utilitatem Ecclesiæ suæ, vel Cathedralis, & non personæ Episcopi, nisi ex urgente causa, & sua Ecclesia non indigente suo seruitio.

Ad obsequium Papæ præcipuè ad seruiendum, & non ad impetrandum beneficium.

Legitima licentia, id est, data ab habente potestatem ob causam probabilem, & in scriptis, si id ius exigat.

Consuetudo honesta, id est, non simpliciter, absentandi se sine causa, nec defraudandi Ecclesiã obsequio debito.

Contraueniens prædictis, licet p. non tenetur restituere fructus, nisi condemnatur, aut iure exprimatur.

Episcopus, vel eo superior sine legitima causa absens à suo Episcopatu per sex menses perdat quartam partem fructuum, & sic gradatim puniatur.

Habentes beneficia inferiora requiruntia personalem residentiã si absunt; cogantur residere, nec fructus capiant nisi pro aliquo tempore ex causa rationabili approbata ab ordinario; qui in hac causa est delegatus, nullo suffragante priuilegio.

Non solum Episcopus, sed parochus iure diuino debet rendere.

Tum Episcopus, tum curatus quilibet potest abesse per duos menses causa in conscientia sua iusta sine licentia, nec in scriptis, nec ore tenus: viterrus non, & cum pœna restituendi, nec compositio iuuat.

Capellanus regi⁹ potest accipere fructus in absentia sicut Capellanus Papæ.

123 Beneficiarius horas canonicas non recitans: idem si fructus perceptos non restituit pro rata temporis vel horaru, vide ibi, p. potest tamen sic pauper applicare sibi saltem aliquam partem restitutionis maxime de consilio confessorij, nisi debeantur iis, qui interfunt Choro, per distributiones quotidianas, si nosci possint, similiter, & in similibus restitutionibus. Beneficiarius in p. m. occulto, vel manifesto non tenetur restituere fructus.

124 Qui dolo vel negligentia damnificat ædes, vineas, & alia bona beneficij, p. ad restitutionem.

Excom. per quem non stat, vt absoluat: similiter & suspensus per cano- nem, vel per hominem, si recipit fructus, & impendit; nisi ad se & suos modestè sustentandos, si non habet aliunde

vnde

vnde viuat, peccat.

125 Concilium Trident. sess. 25. cap. 1. prohibet ne beneficiarij, Episcopi, Cardinales suos consanguineos, vel familiares bonis Ecclesiasticis augeant, nec ea eis distribuant, nisi sint pauperes.

Habens plura beneficia (*diuisa*) id est, non legitime vnita, & annexa (*in titulum*) quia licet habere vnum in titulum, & alterum ad tempus, vel ad sex menses, si est parochialis Ecclesia, & non commendatum in perpetuum, & vacabit ad mortem commendatarij (quorum vnum sufficit suo decenti statui) secus potest habere plura absque dispensatione per Conciliū Tridentinum, (absq; dispensatione) sine qua non satis causa iusta, & cum qua licet habere duo beneficia, quæ requirunt residentiam (aut consuetudine iusta) cum dispensatione tamen.

Causa dispensandi vel introducendi consuetudinem, vt quis possit retinere plura beneficia, est illa, quæ sufficit ad tollendam deformitatem, quàm multitudo beneficiorum ex se habet: tales sunt sequentes, prima quando, attenta qualitate personæ, non sufficit vnum beneficium ad honestè decentèque viuendum, secunda quando tanta est

pruden

prudencia, sagacitas, & iustitia alicuius
 ut speretur plus etiam absens profutu-
 rus illis, quibus præest, quam commu-
 niter alius præsens, & accipiat benefi-
 cia potius propter utilitatem subdito-
 rum quam propriam. 3. defectus aliorum
 idoneorum. 4. notabilis animi virtus,
 nobilitas & scientia: sed hæc videtur
 includi in prima. 5. Intentio tenentis
 plura beneficia non ad splendidiorum
 victum, vestitum, famulatum, & alia hu-
 iusmodi; sed ad largiùs erogandum elee-
 mosynas in pauperes, & opera pia; re-
 tento sibi tantùm necessàrio, cum vera
 executione talis intentionis; sed hæc
 vltima post Concilium Tridentinum,
 non habet locum. Et iuxta sancita in
 cap. 17. sess. 24. sunt accipienda omnia
 supradicta.

Confessarius non debet absoluere
 habentem plura beneficia nisi concur-
 rat aliqua causa prædictorum, vel alia
 similis cum dispensatione & mature ad-
 uertat, quòd in omnibus istis casibus
 non est principaliter habendus respec-
 tus personæ, sed communis utilitatis
 Ecclesiæ, in quem omnia referenda sunt.

129 Qui locat fructus sui beneficij in
 plures quam in tres annos, vel dat in
 emphyteusim, & in terris vbi est recepta

extrauagās Pauli 2. est excōmunicatus.

131 Qui parochiano petenti sacramenta non administrat, vel non dat facultatem confitendi alteri, vel interest matrimonio clandestino, vel benedicit secundas nuptias, vel qui primas tempore indebito, peccat.

132 Qui inducit aliquem ad promittendum, vel iurandum se accepturum sepulturam in sua Ecclesia, vel acceptā non mutaturum, p. & excommunicatus est; ad Papam solum.

133 Qui aliquem in pec. mort. notorio mortuum sepelit in loco sacro, p. m.

Qui non discit ea, quæ necessariò scire debet ratione beneficij, vel officij: vt sacerdos, debet scire legere, & cantate pro Missa solenni. Ministrans Sacramenta, formam, materiam, & modum administrandi. Confessarius vt supra, cap. 4. Sic de cæteris: ergo qui non discit necessaria, vel non vult renunciare beneficium, peccat.

Qui negligit, vel timens omittit parochianum morientem etiam ob pestem communicare, vel eius confessionem audire, peccat.

Qui scire debens se irregularem suspensum, excommunicatum, aut interdictum, si accipit beneficiū, p. & titulus est

nullus,

nullus, non autem si in p.m. accipit.

134 Qui tot & tales missas in tali loco, ut debet, non dicit, absque iusto impedimento, vel omissas non complet, ut debet, peccat.

Parochus tenetur diebus festis sub præcepto, celebrare. In reliquis verò diebus non nisi secundum consuetudinem, & legem.

Onus annexum beneficio, ut beneficiarius celebret quotidie de sancta Maria, non obligat ad missam dicendam de ea omnibus diebus, sed frequentius; quando salua honestate, & deuotione debita, potest; onus autem dicendi omnibus diebus per se, vel per alium, obligat omnibus diebus.

Contraueniens decretis Concilij Tridentini, p. ut non idoneus non debet accipere beneficium, cui est coniunctum legere; & collatio nulla.

Curatus in suo beneficio prædicet saltem dominicis, & solennioribus diebus, & doceat necessaria.

Ante 14. annum nullus obtineat beneficium.

In minoribus constitutus non gaudeat priuilegio fori, nisi habeat beneficium, vel in seminario, vel schola quasi in via ad sacros sit.

Archidiaconus (qualis intelligatur, vide ibi) non fit nisi magister, vel licentiatus in Theologia vel canonibus, & non aliter. Reliquæ dignitates non conferantur nisi constitutis in anno 22.

Prouisi beneficiis curatis infra 2. menses à die possessionis, profiteantur coram Episcopo, vel eius vicario fidem catholicam. Ita etiam prouisi canonicatu, & dignitate, sed coram Capitulo præsentente Episcopo vel eius Vicarioificentur, alioqui non faciãt fructus suos.

Pro qualitate dignitatis accipiendæ debet esse ordinatus, vt canonicatus sacerdotio.

Habentes huiusmodi dignitates possunt abesse per tres menses ab Ecclesia. In episcopatu vbi tantum sunt 1000. aurei, & in parochia vbi tantum 100. non ponendæ pensiones, vel reservationes.

Vbi non sunt, erigantur, vel diuidantur parochiæ.

Pro conscientia disponatur de missis, secundum eleemosynas.

Quarta parochialis solita persolui ante annos 40. soluatur, etiam si sit concessa monasterio.

Accessus, & recessus cum coadiutoria successione non concedatur nisi in Episcopatu & Abbatia.

Nullæ gratiæ ad vacatura aut indulgentia ad alienas Ecclesias concedantur.

Nulla Ecclesia parochialis conferatur nisi per concursum, & oppositionem, prævio examine.

De peccatis prædicatorum.

141 **Q**ui publicè concionatur absque facultate legitima, quam dat Papa quoad omnes, Episcopus in sua diœcesi, parochus in parochia noto & approbato.

Qui aduertens se in p.m. ante iustam contritionem concionatur.

Qui aduertens mentitur circa doctrinam fidei, bonorum, morum, sanctorum, miraculorum, prophetiarum, peccat mortaliter: mentiri verò extra doctrinam fidei, &c. circa alia est v. nisi notabiliter scandalizet.

142 Qui fabulas, facetias, aut ridicula miscet, p.v. communiter.

Qui in concione detrahit Prælati, vel sacerdotibus, eos nominando, vel æquiualeter dicendo; præsertim quo laicis placeat, p.m. & est excommunicatus. In genere quidem potest reprehendere, sed sine scandalo.

Religiosus concionando dissuadens solutionem decimarum, peccat, & est

excom

excommunicatus.

Contraueniens præceptis Concilij Tridentini, vt regularis in sua Ecclesia non nisi examinatus & approbatus a suo superiore; cuius licentiam præsentet Episcopo, benedictionem ab eo petendo; In Ecclesia verò non sua, est opus licentia Episcopi. Episcopus non sinat prædicare regularem extra claustra viuentem, nec saculares nisi constet de doctrina, & moribus. Item nullus etiam in Ecclesia sua prædicet contradicente Episcopo. Episcopus in sua per se, vel per alium in festis prædicet, in aliis per alios.

In Aduentu, & Quadragesima quotidie vel saltem tribus diebus, & in festis eurent exponi legem diuinam populo lingua vernacula, vt pueros instruant.

Non permittant prædicari incerta, & speciem falsi habentia, similiter faciant & omnes habentes curam animarum.

De peccatis coniugatorum.

144 **P**eccant modis dictis, cap. 22. num. 19.

Non complens sponsalia clandestina, peccat.

Qui post Concilium utitur matrimonio præsumpto per copulam carnalem habitam.

Qui discedit à matrimonio contracto coram parochio habitationis fæminæ, etiam si non adfuerit parochus habitationis viri, peccat.

Qui utitur matrimonio contracto publicè coram populo, sed non coram parochio, vel alio presbytero de licentia parochi, vel ordinarij, peccat.

Congregatio conc. est interpretata sufficere, parochum mulieris, in parochia mulieris, sicut sufficit parochus viri in parochia viri.

Q V O M O D O S E G E R A T
confessarius erga confessum.
 Cap. XXVI.

DOceat conscientiam erroneam, si putet peccatum nõ peccatũ, censuram non censuram, & contrà.

Pro qualitate personæ arguat, vel modeste laudet.

Pœnitenti docto, & frequenter peccata confitenti diligenter aut nihil dicat, aut vt faciat quæ nouit.

2 Faciat eum se accusare de ijs, quæ non meminit, & inducat in propositum non peccandi, sine obligatione pro-

missi,

missi, nisi cum ius id præcepit, ut in excommunicato notorie absoluendo, ut in manifesto raptore, aut Ecclesiæ violatore, ut usurario publico, ut iniuriam faciente publicè personis Ecclesiasticis.

3 Ne dubia affirmet esse mortalia, nec ideò deneget absolutionem, & sic illaqueet eius cōscientiam in futurum: sed consulat libros, & doctos, & persuadeat, ut velit facere quod iure facere debet consilio doctorum, & absoluat.

Non absoluat nolentem abstinere à peccato, quod certe sit mortale.

4 In dubio peccato si confessarius nitatur certo textu vel ratione, pœnitens verò dubia, non absoluat; sed si pœnitens nititur pari ratione, & habeat aliquem doctorem clarum, absoluat, siue sit parochus, siue non.

5 In dubijs an sit mortale, securior pars est eligenda: in dubijs an hoc debeat facere, & pati, est benignior eligenda: obligatum ad restitutionem debet persuadere, ut quamprimùm cōmode potest, restituat, & qui præterita confessione promisit, & non restituit, non est absoluendus, nisi rarò.

6 Nō absoluat à reseruatīs sine facultate superioris: sed i absolutione excipiat

peccatum referuatum, quòd tantum pœnitens debet confiteri superiori, vel obtinere licentiam per confessorium.

Qui prius absoluit à peccatis quàm ab excommunicatione, est sacrilegus & mortaliter peccat, licet absolutio valeat, de quo supra. ca. 9. num. 2.

6 In absolute ab excommunicatione est seruanda forma iuris, vt excommunicatus iuret parere super eo mandatis Ecclesiæ, satisfaciat parti, si est offensa, aut debitum est notorium.

8 Soluat impensas, si contumacia est notoria, si non potest, præstet sufficientem cautionem, vel iuret, deinde absoluens cædat nudatum humero, recitando *Miserere*, &c. & addat, absoluate, &c. & habeat intentionem absoluen- di ab omnibus excommunicationibus. Quamquam si hæc non seruentur, absolutio tamen tenet, nec sunt nude mulieres flagellandæ in absolute- ne.

9 Medicantes quando absoluunt in conscientia, non tenentur absolute modo prædicto.

10 Ante absoluteionem est imponenda pœnitentia, tamen hoc non est necessarium; ad cautelam absolute ab excommunicatione maiori, & minori

suspen

suspensione, & interdicto.

11 Forma absolutionis: Ego te absoluo ab omnibus pec. tuis in nomine P. & F. & Spiritus. S. & sunt etiam preces tibi positæ sed non necessariae, nec sunt verba addenda quia periculosum.

12 Absolutio ab excommunicatione, vel peccatis non debet fieri sub conditione de futuro, bene potest fieri sub conditione de praterito.

13 Qui confitetur habenti auctoritatem absoluedi ab aliqua excommunicatione, & peccato reseruatõ, & obliuiscitur illius peccati, vel excommunicationis, & tamen absoluitur in comuni ab omni excommunicatione, & peccato in quantum potest, est verè absolutus ab excommunicatione, & desinit peccatum esse reseruatõ, nec habet excommunicationem adiunctam: Vnde si deinde recordetur, satis est confiteri peccatum quod recordatur simplici sacerdoti etiam non habenti potestatem ad reseruata, vel excommunicationem. Hinc laudatur in Iubileis, & visitationibus absolui in comuni ab omni vinculo, etiam si non recordetur.

14 Quando confessarius absoluit aliquem ab excommunicatione, vel pec.

cato à quo nō poterat, petat facultatē absoluedi ab illis, & absoluat ab excōmunicatione etiā absentē; à peccato verò non nisi quando videbit eum esse in gratia: si facultatem non habet, moneat ipsum vt se absolvere faciat à tali casu, in quo ipse non poterat: nec probatur vocare ipsum & fingere se velle instruere de alia re, & absolvere de peccato non absolutio.

De pœnitentia iniungenda.

15 **C**onandum est imponere iustam pœnitentiam, ne peccemus: iusta est quæ exæquat demerita in purgatorio, quæ Deus solus scit; tamen relinquitur arbitrio prudentis cōfessoris; nec canones taxant septem annos pœnitentiæ pro quolibet pec. mortali, nisi velis loqui in foro exteriori.

18 Confessarius in iniungenda pœnitentia debet considerare qualitatem p. contritionis, & qualitatem personæ: si debilis, iuuenis, si assuetus pœnitētis, an sit magnam pœnitentiā acceptaturus, an acceptā nō facturus, au pauper, & ne sit in præiudicium tertij, vel pro-
19 datur peccatum occultum: saltem admoneat quam pœnam mereatur quam antiquitus dabant.

Si quis

20 Si quis nō vult hic facere pœnitentiam, sed in purgatorio, est absolvendus leuissima pœnitentia, vt Aue Maria.

21 Si quis cum causa rationabili non potest facere pœnitentiam, v.g. qui iam spirat, absoluator sine ea.

22 Pœnitentia ab vno imposita, potest minui ab alio confessario iusta de causa, etiam non auditis peccatis illis, ob quæ fuit imposita pœnitentia, dummodo hic confessor habeat auctoritatem absoluendi à peccatis illis ob quæ fuit imposita pœnitentia.

24 Nemo potest satisfacere ieiunijs, & orationibus v.g. trium dierum, impositis à confessario, ieiunando quatuor tempora,

Cessatio ab aliquibus pec. & emendatio vitæ potest poni pro pœnitentia.

Clericus omittens solitas horas canonicas, & impositas sibi pro pœnitentia, bis peccat.

25 Confessarius non debet suadere pœnitenti, vt relinquat officium aliquin licitum, in quo solet peccare, si timet eum casurum in alium statum, in quo plus peccabit: secus si officium est illicitum; sed admoneat eum vt fugiat occasiones peccandi, & amplectatur remedia virtutum.

26 Quilibet sacerdos catholicus etiam si sit excommunicatus, interdictus, suspensus etiam denunciatus, & etiam schismaticus, si non esset hæreticus, potest absolueret quolibet in articulo mortis ab omnibus peccatis & censuris, adnotando ut si conualuerit, adeat superiorem pro censuris, non pro peccatis.

27 Phreneticus vel mente captus qui prius dedit signum contritionis, vel tollendo manus, tundendo pectus, & si per multos annos extiterit obstinatus in peccato mortali, nec nunc petierit sacramentum, est absoluendus a censuris si quas incurrerit, sed non a peccatis: est etiam communicandus, & extrema unctione unguendus.

Publicus usurarius licet det signum contritionis, tamen non est communicandus, vel sepeliendus, si hæres non præstat ea, quæ ipse erat factururus ante confessionem.

28 Mutus si per signa fatetur peccata, est absoluendus.

29 Infirmus inducendus in spem, in contritionem, & in restitutionem certorum certis, incertorum pauperibus: est dubium, an Ecclesiis: Nauarro videtur sic: & hæc statim: & confessor applicet indulgentias buillarum.

30 In absoluteione virtute bullarum non est necessario seruanda forma bullarū satis est, vt seruetur ordo ieiuniorum, & eleemoynarū. & cetera bulla.

31 Articulus mortis in hac materia nō tantū est ille, in quo quis moritur, sed etiam omnis ille, in quo probabili- ter timetur mors a Deo.

Absolutus in vna infirmitate pericu- losa per bullā, si conualescit non potest absolui in alia, nisi hoc exprimat bulla.

32 Excommunicatus, qui contritus moritur, post mortem est absoluendus ab excommunicatione ab eo, a quo in vita potuit absolui; nec exhumandus si in loco sacro est: satis enim est flagella- re sepulchrum; secūs si est in loco non sacro.

33 Non confessus per annum, & mo- riens sine signo contritionis, non sepe- liatur in loco sacro.

Morienti non imponat magnā pœ- nitentiam exteriorem, & potius excite: ad spem, quā ad timorē; corroboret in fide, simpliciter moneat. vt deuotē petat eucharistiam, & extremam vnctionē, & mentē separet a cognatis, & mundanis, putans se certo moriturum.

34 Licet hoc sit durum, tamen saluti- ferum est, &c. quid respondēdū quando

tentatur contra fidem,, vide ibi.

*Admonitio pro condendis testamen-
tis in morte.*

TEstetur in principio morbi, ne
mox impediatus à succedentibus
ab intestato.

36 Impedire testari volentem, auertendo
testes, & Notarios ne aliis aliquid
relinquat, est peccatum, & tenetur ad
restitutionem, non autem moderatè pre-
cari, vt sibi potiùs quàm alteri relinquat.

Opera pia & suffragia, quæ in testa-
mêto mandantur, debent mandari in sta-
tu gratiæ: alioqui non iuuant ad salutem,
licet mox redeat ad gratiam, sicut sunt
opera mortua in peccato mortali facta:
ideo debet prius cõfiteri, & communi-
care, & dubium est an ad satisfactionem
pœnarum in purgatorio: quare suadendum
est testanti, vt testamêta priùs facta post
confessionem, & communionem rati-
ficet, & offerat Deo. Testator sine legi-
timis heredibus non tenetur relinquere
cognatis pauperibus nisi in extrema
necessitate. Item potest relinquere ma-
iora sua bona filio minùs digno. Item
an possit exhereditare filios, nu. 38.

Patres nõ possunt minuere filiis bo-

na eis debita, vel annullare veras donationes, & non onerosos contractus, licet possint annullare vere onerosos, & donationes renunciatorias, &c. Pater dum viuit, potest elargiri quascunque veras eleemosynas ad pia opera.

DE CENSURIS ECCLESIASTICIS.

Cap. XXVII.

Censura seu correctio alicuius est sententia lata à capace ordinis mediante Iurisdictione Ecclesiastica fori exterioris, qua prius priuatur communionem sacramentorum, vel hominum, vel exercitio diuinorum spiritualium; vel prohibentur officia diuina: vel sacramenta, vel sepultura. Censura triplex, excommunicatio, suspensio, interdictum.

DE EXCOMMUNICATIONE.

Excommunicatio est censure priuans communionem vel sacramentorum tantum, vel sacramentorum & hominum: & est duplex, minor, & maior.

Minor priuat participatione passiuam omnium sacramentorum. Maior priuat participationem actiuam, & passiuam sacra-

mentorum

mentoram, & hominum.

Dispositiones pœnales in dubio, intelliguntur de minori pœna.

Excommunicatio sine expressione maioris, vel minoris, intelligitur de maiori.

2 Excommunicatio duplex generalis, & specialis. Generalis, duplex a iure, vel ab homine: lata ab homine moritur mortuo latore, vel abiato ab officio, quantum ad eos, qui adhuc non incurserunt in eam; non sic de lata à iure.

3 Excommunicatio, & quælibet alia censura lata in mandatis visitationum, quæ non sunt statuta sed mandata generalia, vel specialia hominum, moritur mortuo latore, vel ab officio deposito.

Excommunicatio aut iusta, id est, cum potestate, causa, & modo debitis lata, aut iniusta, id est, sine illis, & hæc, ut aliq̄ sententiæ, aut est iniusta valida, aut iniusta non valida; iniusta valida, vel est iniusta defectu rectitudinis animi iudicis, seu formæ accidentalis, & ligat in foro interiori, & exteriori non secus ac iusta; vel est iniusta defectu causæ, & non ligat nisi in foro exteriori ob scandalum post declarationem, & non adimit communionem omnino interio-

rem

rem nec suffragia generalia Ecclesiæ. Iniusta non valida nil operatur, nisi quòd debet seruari donec populus debeat sibi persuadere causas nullitatis ad euitandum scandalum.

4 Excommunicatio iniusta est nulla multis casibus.

Primò, quando qui fert non est iudex; vel non tolerans vt excommunicatus, suspensus, interdictus.

Secundò, quando fertur contra tenorem priuilegiorum.

Tertiò, quãdo fertur post legitimam appellationem.

Quartò, quando continet intolerabilem errorem; vt quia rectè fecit vel quia non fecit aliquod illicitum vel impossibile.

Quintò, quando excommunicat participantes cum excommunicatis à se, non nominando eos cum trina admonitione præcedente.

Quis possit excommunicare.

Papa, & alij Prælati, vt Episcopi, Abbates, Præpositi, Priores Ecclesiarum collegiatarum tum regularium, tum sæcularium etiam non benedicti, modo sint confirmati, vel prouisi, pos-

sunt

unt excommunicare suos subditos; item & alij ex consuetudine præscripta possunt. Intellige hoc tamen in collegiatis de iure communi. Item capitulum sede vacante. Item Archiepiscopus, Episcopus, Delegatus Papæ, & prædictorum eos, in quos habent ius delegatum, possunt excommunicare.

Facultas excommunicandi non oritur ob ordine, sed est pars iurisdictionis exterioris.

Episcopus extra suum Episcopatum non potest excommunicare suos subditos, nisi in loco viciniore Episcopatu vel de consensu Episcopi ubi manet, aut in re manifestissima.

Qui extra suum Episcopatum non residentiã consummauerit, ligatur excommunicatione lata ab Episcopo contra non residentes in beneficiis suis.

Mulier non potest excommunicare nec laicus sine priuilegio Apostolico, nec quisquam seipsum. Hinc excommunicans generaliter qui hoc fecerit; si ipse faciat non est excommunicatus; secus si esset tantum denunciator excommunicationis alteri excommunicantis.

7 Sola consuetudo non excommunicat, nisi legitimè sit præscripta vel approbata à Papa, vel Episcopo, quia tunc

habet

habet vim statuti.

Excommunicatus si non est denunciatus, potest excommunicare, & valet excommunicatio.

8 Qui sciens aut scire debens se non posse excommunicare, & excommunicat, peccat mortaliter.

Item qui excommunicat iniuste etiam per ignorantiam crassam, vel supinam, peccat mortaliter.

Item, qui sine canonica admonitione, vel scriptura publica, vel priuata, nisi iusta de causa illa omittat, excommunicat, peccat mortaliter; sed excommunicatio tenet, & excommunicans est suspensus per mensem ab ingressu Ecclesie, & à diuinis officiis; & si exercet actus ordinis, fit irregularis ad Papam: sed hoc non comprehendit Episcopos.

Episcopi non incurrunt suspensionem, nisi de ijs fiat particularis mentio.

De causa, & forma excommunicandi.

EXcommunicatio maior non ferenda nisi ob contumaciam mortalem: & nemo incurrit eam siue à iure, siue ab homine, nisi peccando mortaliter.

Excommunicatio in iure, vel statuto,

lata

lata, vel ipso facto non requirit præcedentem canonicam admonitionem.

Circa hoc multa colliguntur ex conc. Trid. sess. 25. cap. 3. ut quòd solus Episcopus potest excommunicare pro rebus perditis, & reuelandis. Item quòd in causis ciuilibus nullus iudex excommunicat, nisi in subsidiũ remediorum iuris, neque in causis criminalibus, nisi cum executio personalis, vel realis sit valde difficilis.

Infordescēs in excōmunicatione per annum, habeatur de hæresi suspectus.

De culpa, præterita non feratur excommunicatio, nisi præcedente canonica admonitione: alioquin excommunicatio est nulla.

Qui excommunicat sine canonica admonitione, & sine scripto p. m. Excommunicatio sub conditione non ligat nisi impleta conditione. Item si qui fert vel qui petit eam ferri non habet animum ligandi vel omnes vel aliquos, non ligat.

Non sunt certa verba præscripta pro excōmunicatione, sed potest uti quibus vult, dūmodo id explicent de præsentis, & secundum regulas canonum.

Cum dicitur sub pœna excommunicationis, vel excommunicetur, sit ex-

commu

communicatus, non excōmunicat ipso facto: quia sunt comminatoria, nisi aliter aliquod ius particulare explicet.

Quis possit excommunicari.

13 **E**Xcōmunicari potest tantū homo baptizat⁹ mortal^{is}, habēs superiorem. Hinc nō dæmones, anima separata, collegium, vniuersitas, Iudæus, & ethnicus, nec catechumenus, licet possit indulgentias lucrari, nec resuscitatus immortalis, nec Papa, etiā propter hæresim, nisi à Deo: nec aliquis à se ipso, vel à suis statutis, nec ab inferiori, nec irrationalia, licet possint adiurari precibus, & aqua benedicta.

Nauarrus purgat se à crimine falso sibi imposito, id est, quòd Papa non possit in beneficia Castellæ.

14 In excōmunicatione generali non includitur is, quē proferens, vel petens illum nō intēdit includere, vel qui non potest parere, vel qui iusta causa ad id nō tenetur, seu excusatur; modò adhibeatur remediū cōmodum; vt cessante necessitate vel causa, satisfaciat iis.

15 Terminus datus pro incurrēda excōmunicatione, ni aliquid faciat, verbi gratia, potest prorogari à parte agente, sed non sine consensu iudicis, potest

Aa tamen

tamen tolli sine eo.

Qui scit quod iudex iubet reuelare, sed habet causam iustam non reuelandi, excusatur.

Ignorantia probabilis facti excusat ab excommunicatione etiam iuris, in quo fertur excommunicatio propter opus de se licitum, & nō tenebatur scire esse prohibitum; atque etiam iuris propter opus de se illicitū, etiam si sit lex Papæ, excusat in conscientia; sed tunc in foro exteriori non præsumitur ignorantia, quando est lex Papæ.

*Quid operetur excommuni-
catio maior.*

17 **P**rimò si est vere excōmunicatus iusta causa, & coram Deo, declarat exclusionem gratiæ factam per p.m.

Secundò, excluditur à sacramentis actiue, & passiuè.

18 Tertiò, priuatur suffragiis generalibus Ecclesiæ, & possidetur à dæmone; secus si est contritus, vel sine culpa sua, vel iniusta causa est excōmunicatus; licet sit priuatus in foro exteriori, non tamen in conscientia.

19 Quartò, ab officiis diuinis, & precibus simul cum aliis faciēdis, vel audiē-

dis,

dis, potest tamen seiunctus ab aliis in eadem Ecclesia orare.

Quinto priuatur contentis hoc versu. Os, orare, vale, cōmunio, mēsa negatur. Id est, prohibetur omne commercium.

Os] prohibentur colloquia, oscula, amplexus, dare, vel recipere litteras.

Orare] prohibetur participatio Sacramentorum, & diuinorum officiorum, & aliarum precum, intra vel extra Ecclesiam cum aliis dicendarum.

Vale] prohibentur mutuae salutationes, quæ fiunt per colloquutionem, vel litteras vel assurgendo, vel caput detegendo, & omnia signa, quæ salutationem significant, vt aliquando sunt motus labiorum.

Communio] prohibetur exercere, vel operari quoduis opus simul cum eo, vel habitare in eadem domo, vel parte domus simul cum eo, vel quouis modo conuersari cum illo.

Mensa] prohibetur comedere in eadem mensa, vel conuiuio alicuius tertij, in quo si accumberet excommunicatus debet surgere e conuiuio, sed non tenetur egredi e domo: & si excommunicatus simul cum illo non fuit inuitatus, potest comedere in alia parte domus cōuitatis, secus si simul fuit conuitatus, similite

non potest dormire in eodem lecto.

Sextò, si utitur aliquo actu peculiari sui ordinis, fit irregularis.

Septimò, fit infamis, si est excommunicatio manifesta, & ob causam infamem.

Octauò, facit collationem beneficij nullam: ita ut post absolutionem non teneat; & tenetur renunciare illud, & fructus restituere.

Nonò, priuatur facultate eligendi actiua, & passiua.

Decimò, suspenditur ab officio, & beneficio: sed dum toleratur, quidquid faciet cum officio publico, tenet.

Vndecimò, eximit subditos à seruitute subiectionis iurisdictionalis, dum est excommunicatus.

Duodecimò, non potest ducere uxorem sine peccato mortali.

Decimotertiò, annullat rescripta obtenta à Papa, excepto quòd nò agant de sua excommunicatione, vel ad hoc absoluantur, & non sordescat per annum.

Decimoquartò, alij pro eo non possunt orare publicè, & solenniter, licet possint priuatè.

Decimoquintò, in iudicio non potest esse actor vel procurator; potest tamen se defendere, & constitui procurator,

ut abso

ut absolutus procuret.

Decimosexto, perseverans per annum in causa criminali videtur crimen confiteri; sed non debet priuari beneficiis suis.

Decimoseptimo, priuatus sepultura loci sacri.

Decimooctauo, dum non absoluitur, debet soluere pœnam constitutam in aliquibus Episcopatibus, vel per leges sæculares.

Decimonono, operatur excommunicatio alia multa, quæ vide alibi.

De excommunicatione minori, & participatione cum excommunicato.

24 **E**Xcommunicatio minor priuat tantum participatione passiuam Sacramentorum, non actiuam. Quare missam dicens p. quia se communicat, non quia alios, & potest eligere, sed non eligi.

Excommunicatus in minori non peccat audiendo missam, vel sumendo pacem, vel absoluendo ab excommunicatione, vel à peccatis, nec communicando infirmum.

25 Excommunicatio minor, & si possit, tamen non fertur communiter à Iudice.

led à iure in octo casibus: quorum vnus est in vsu, id est, participatio cum excommunicato maiori, in casibus prohibitis, non autem minori.

Excommunicatus dum est talis, non potest recipere aliquod Sacramentum; non tamén hæc excommunicatio æquatur peccato mortali.

Quilibet sacerdos simplex etiam non Parochus potest absoluere ab excommunicatione minori, sicut potest à peccato veniali non habentem mortale.

26 Regulariter participans cum excommunicato maiori incurrit minorem; fallit tamen in multis, vt in his quæ sunt in hoc versu.

Vtile, lex, humile, res ignorata, necesse.

Participans ob utilitatem anime eius admonendo; licet alia interponat verba pro maiori commoditate, vel ob propriam utilitatem sibi debitam, vel si eum, cum alium non habet, consulit in spiritualibus, vel temporalibus, non incurrit.

Item vxor, filij, serui, famuli, qui erant ante excommunicationem, & non sunt causa pertinaciæ, non incurrunt: Sic maritus, pater, Dominus, herus, possunt communicare cum subditis; sic ignorans ignoratia facti, vel iuris dubij,

igno

ignorans an excommunicatus sit denunciatus, excusatur, nisi à fide dignis audierit : sed si est dubius non tenetur eum euitare, præsertim antè alios.

Item participans ob magnâ necessitatem propriam, vel excommunicati.

28 Participare cum excommunicato maiori est pe. ve. tantùm : sed est pe. m. si sit in sacramentis, & officijs diuinis. Item si nimis frequenter, si in contemptum clauium, si contra speciale præceptum iudicis. Item cùm à Papa prohibetur per excommunicationem, si in p. m. communicat.

32 Qui communicat cum incurrente ante incursum, vel dum incurrit excommunicationem, ipse non incurrit minorem vel maiorem.

33 Qui sunt in Ecclesia, ingrediente excommunicato ad orandum publice, debent exire, vel cogere ipsum egredi; non autem si transeat per Ecclesiam, vel in ea maneat non ad orandum, sed ad alia negotia, vel si orat priuatim.

Si orat publicè, debent cessare officia diuina, & Missa etiam cœpta, nisi sit inceptus canon : quia tunc cum vno tantùm diacono debet eam perficere vsque ad finem.

Textus de vitando occulto excom-

municato, vel non euitando sunt ab-
liti; sed est obseruanda extrauagans, Ad
euitanda, in qua non excusantur Galli,
& Germani qui communicant cum Lu-
theranis manifestis, nisi dicatur quòd
fuit vsu recepta cum sola limitatione
de publico percussore clerici, vel excu-
sat multiplicitas hæreticorum, & ne-
cessitas negotiandi.

Semel excommunicatus, & denun-
ciatus semper est euitandus, donec con-
fiteatur de abolitione; vel persona talis
sit, cui hoc affirmanti sit credendum
probabiliter.

Communicans cum excommunica-
to timore mortis, non peccat, nec ex-
communicatur, nisi communicet in
pec. mor. aut in negatione tacita fidei.

Non peccat qui orat priuatim pro
excommunicato. Imò in missa appli-
cando illud suū opus; secùs si publice.

Pro excommunicato non denun-
ciato nec notorio potest fieri oratio
publice, & dari sepultura.

Qui, vt minister, vel nomine Ecclesie
orat pro excommunicato denunciato,
incurrit minorem excommunicationē.

Participans cum excommunicato
contra præceptum Iuris, vel Iudicis,
præuia admonitione, peccat morta-

liter,

liter, & est excommunicatus maior.

Communicans cum excommunicato in oratione publica, peccat mortaliter, non in priuata.

Publica oratio est quæ fit nomine Ecclesiæ: quales sunt missæ, horæ canonicæ, quas cantant nomine Ecclesiæ, consecratio Ecclesiæ, altaris, virginum, benedictio solennis episcopi, aquæ benedictiones, officium defunctorum, sepulturarum.

Priuata oratio est salutatio Angelica, matutina, meridiana, vespertina: item benedictio simplex mensæ, & aliæ similes, quæ non sunt prohibitæ tempore interdicti, item audire cum eo conciones, recitare partem Psalmi, vel Euangelij.

Actus extraiudiciales excommunicati etiam denunciati valent; & sic potest facere omnia quæ nituntur iure naturali gentium, & ciuili; atque ita potest testari: similiter de actibus quos lex humana non potest annullare, vt sunt actus sacramentales v. g. baptis- mus, confirmatio, ordo, matrimonium, collata excommunicato, vel ab eo valent; non sic de pertinentibus ad potestatem, & iurisdictionem Ecclesiasticam humanam, vt ad beneficia: præ-

sentatio, electio, postulatio, confirmatio, institutio, collatio, prouisio, nominatio: quia possunt ab Ecclesia annullari.

De absolute excommunicationis.

37 **E**Xcōmunicatio, & absolutio cōueniant in multis; & neutra requirit certa verba p̄ forma substāiali.

Absolutio facta ab habente potestatem iure ordinario, non seruata forma iuris valet, etiam ante satisfactionem; facta verò à delegato nō seruata forma data in delegatione, non valet: sed si potestas delegata fuit tantum, vt absoluat secundum formam iuris, absolutiē valet, non seruata forma iuris. Idem de excommunicatione.

38 Absolutio iniusta ex causa prodest excommunicato, vt confessarius licitē possit eum absoluerē à peccato, & vt ei applicenter suffragia generalia Ecclesiæ: sed excommunicatio iniusta ex causa non nocet.

Absolutio facta ex metu iusto non valet, excommunicatio valet. Item excommunicatio ex falsa causa non valet; sed absolutio valet.

Excommunicatum minori habentem tantum venialia quilibet sacerdos

non

non parochus potest absoluere.

Excommunicatum maiori à iure non referuata alteri potest absoluere proprius Prælati, id est, Papa, Episcopus, capitulum sede vacante; quilibet Prælati, exemptus, atque etiam non exemptus, habens iurisdictionem in foro exteriori.

Item, Parochus, & simplex sacerdos, qui potest absoluere à pec. mortali, potest etiam ab hac excommunicatione, vt commissarius deputatus à Papa, & in foro interiori tantum, non loquitur de referuata excommunicatione.

Proprius Prælati potest absoluere ab incurso iure, extra suum Episcopatum, vel parochiam.

40 Excommunicatum ab homine ipse solus potest absoluere, vel eius successor, superior, delegatus eius, vel Papæ.

Delegatus Papæ qui potest excommunicare intra vnum annum post sententiam definitiuam, eo transacto non potest absoluere. Idem dicendum de quolibet delegato habente facultatem exequendi suam sententiam.

Episcopus communicans incendiarium, post denunciationem non potest eum absoluere.

Excommunicans aliquem, si deinde

ipse

ipse excommunicetur, & denunciatur, non potest absolvere.

Ab excommunicatione pronuntiata ab interiori, & confirmata a Papa ex certa scientia, non potest absolvere qui eam tulit.

Non sacerdos excommunicans potest absolvere ab excommunicatione, etiam in conscientia, non à peccatis, & qui absoluitur ab excommunicatione, vel à Iudice, vel à Parocho, cui committitur, debet semper procurare literas patentes, ne in exteriori præsumatur excommunicatus; potest etiam aliter credi absolutus.

Exequutor mandati Papæ quo iubetur excommunicare aliquem sine cognitione causæ, postquam excommunicavit non potest absolvere.

Qui potest absolvere ab excommunicatione lata à iure, potest etiam lata ab homine generaliter.

Qui potest absolvere ratione alicuius ordinariæ potestatis, potest delegare absolutionem alteri.

Simplex ministerium absoluendi potest delegari à delegato ordinarij, & à subdelegato delegati Papæ, non autem ipsamet iurisdictio.

46 Excommunicatus qui ob iustum

impe

impedimentum, vt grauem morbum facit se absoluere ab eo qui sine illo non poterat, cessante impedimento debet quam primum commodè potest se repræsentare ei qui iure poterat absoluere: alioquin incidit in eandem excommunicationem. Idem in his quos legati Papæ absoluunt cum onere se repræsentandi suis ordinariis, vel aliis ad pœnitentiam seu satisfactionem.

Verùm satis est se præsentare per procuratorem idoneum; & ad determinandum tempus commodum ipse est iudex in conscientia.

47 Iura, quæ præcipiunt, vt excommunicatus in articulo mortis ante absolutionem satisfaciatur, intelligantur si potest; si non potest, sat ex cautio cum pignore, vel fideiussore, & si non potest, saltem det eam cum iuramento.

48 Obligatus ad restitutionem, qui potest satisfacere ante mortem, sed non commodè, nisi notabiliter vilius sua vendendo, &c. non tenetur tunc satisfacere, si potest differri sine magno damno alieno; sed sat est dare cautionem sufficientem satisfacturum primo quoque tempore.

*De excommunicationibus à Iure lato,
& primum de reservatis
Pape.*

51 **A**D iudicandum an quis sit excommunicatus, tria sunt perpendenda, primò verba quibus ius, vel Iudex utitur, secundò personæ contra quas, tertio opera ob quæ excommunicat.

Lex communicans facientem aliquid non comprehendit consilium dantem, vel auxiliantem antequam fiat, nisi ex tenore eius vel legum, id expresse, vel tacite colligatur.

Excommunicatio non debet extendi ab vno casu in alterum: pœnæ enim sunt restringendæ.

In dubiis participans cum excommunicato etiam in crimine non commissio, non est excommunicatus, licet sit excommunicandus.

Excommunicatio lata contra dantem licentiam malefaciendi, non includit ea utentem, nisi exprimat. Item lata contra contrahentes non includit dantes consilium, vel aliter consentientes. Item lata in sepelientes excommunicatum non includit adiuuantes, & prosequentes funus, qui suis manibus non inferunt mortuum sepulchro: &

tandem

tandem qui par alium facit, non verè sed fictè facit; non sic per instrumentum necessariò motum, vt per baculum.

Lex pœnalis tunc tacite extenditur ab vno casu ad alium, quando aliter esset frustratoria. Ita etiã cum excommunicatur mittens arma Saracenis, includitur ferens: cum interdicitur ciuitas, includuntur suburbia, & in testamento clauditur codicillum, ne sint frustratoria.

Canon extensus ad consilium dantem non comprehendit illum si delictum ita, & tam certò, & iniquo animo fuisset commissum sine illo suadente atque cum illo. Idem dicendum de mandato, iussu, & fauore.

Si excommunicatio principaliter loquitur de faciente, & secundario de mandante, & consilium dante, tunc secundarij non incurrunt antequàm sequatur opus: vt mandans percuti clericum non incurrit nisi percutiatur: sed si principaliter loquitur de omnibus, statim vt mandat incurrit, licet non sequatur opus, vt mandans interfici per assassinos licet non interficiatur, & religiosus concionans animo retrahendi à solutione decimarum, licet auditores non retrahantur.

Ille

52 Ille dicitur consilium dare, qui monet, suadet, precatur ut quid faciat, qui instruit, aut proponit utilitatem inde sequuturam.

Annua reiteratio Bullæ non multiplicat censuras per eam latas, neque in alijs iuribus repertas, sed tantum superaddit reservationem Papæ.

De reseruatis Papæ in Bulla Cœna.

55 **P**rima excommunicatio est in omnes hæreticos, & claudit credentes pertinaciter, quod dicunt & credunt hæretici, licet explicitè non credant hæreses, nec sciant quid credant in specie hæretici: non claudit magos.

56 Item fauentes, recipientes, defendentes hæreticos formaliter, ut sunt hæretici, non autem ut sunt homines. Non claudit hæreticos purè mentales, sicut nec alia censura iure humano lata illos comprehendit, nisi prompserint hæresim verbo, scripto, nutu, signo, etiam nemine vidente vel audiente. In foro interiori non sufficit hæresis exterior sine mentali. Non includit legentes, vel habentes libros catholicorum referentium dicta hæreticorum ad verbum, licet principaliter legant ob ea, sicut nec audientes eadē relata per aliū.

Item

Item nec legentes libros Catholicorum cum annotationibus hæreticorum, sed bene incurrit in illam Indicis librorum Pij III I.

57 Secunda, schismaticus est qui se separat ab vnitatem, licet credat non esse nisi vnam Ecclesiam, & vnum Papam; & est excommunicatus.

58 Tertia, appellantes ab ordinationibus Papæ ad Concilium futurum, & apponit interdictionem pro vniuersitatibus. Nota quòd dans consilium, & auxiliū in his, non incurrit nisi sequatur appellatio.

59 Quarta, contra Piratas, qui tantum sunt illi, qui principaliter versantur in agendis prædis, & percutiendis, & interficiendis in mari occurrentibus: & includit auxiliantes, & fauentes, & cōsequenter in genere includit consilium dantes: verum non includunt negotiantes, bellantes iuste, vel iniuste, qui incidenter aliquando deprædantur, neq; illi, qui hoc faciunt in solis fluminibus. Ut sint Piratae, satis est si exercent in vna natione.

60 Quinta, contra rapientes naufragorum bona: de qua infra num. 118.

61 Sexta, contra imponentes noua pedagagia, vel gabellas, vel augentes vetera: & intelliguntur omnia vectigalia, vel portatoria sine potestate, quam non

habet qui in temporalibus cognoscit ſuperiorem ad quem appellari poteſt, ſed quilibet alius habet. Exigens intelligitur hæres, publicanus, conductor, & etiam famulus ſi recipit à non ſponte ſoluentibus; dicitur nolens, vel inuitus ſoluere qui rogatus ſoluit tanquàm debitum; poteſt tamen excuſare probabilis ignorantia iuris, vel facti. Per prohibita intelliguntur ſimpliciter prohibita exigi tam à laicis quam à Clericis; vnde exigens à Clericis quæ tantum ſunt prohibita à Clericis exigi, non incidit in hanc, ſed in aliam excommunicationem non reſeruatam.

62 Septima contra falſificantes literas Apoſtolicas: in hac non includuntur ſignaturæ, neque falſarius literarum Epifcopi, vel Nunciij, vel pœnitentiariæ, neque impetrantes ſubreptitias literas Papæ, & illis vtentes: immò nec vtentes falſis, licet alibi excommunicentur laici illis vtentes: excuſat etiam ignorantia, id eſt, quòd non debebat ſcire eſſe falſas, nec corrigens aliquam literam, vel punctum quod non mutat aliquam ſubſtantiam.

63 Octaua, contra deferentes arma, vel, prohibita inimicis chriſtiani nominis, in qua includuntur, qui equos

inſi

Infirmos, & debiles curant, &ianos ac feroces reddunt in terris inimicorum. Per arma intelliguntur, quæ ad pugnam sunt facta, vel sit materia destinata ad id, licet sit defensiva, vel offensiva. Arma enim, quæ non sunt bellica non includuntur, nisi ex intentione deferentis mediate, vel immediate ad id destinantur. Per ferrum intelligitur factum vel infectum, & non vena ferri, vel auri, nisi ex intentione ad id feratur: sic & de aliis metallis, sic de pecunia signata ad id. Item omnia instrumenta, & materia ad hoc apta, ligna ad comburendum nõ sunt prohibita. Item pro inimicis nominis Christiani non intelliguntur hæretici, Iudæi, Gentiles, immò, & Turcæ, & Saraceni, quibus cum non est bellum Christianis, immò, nos contra alios iuvant. Et qui hæc formaliter deferunt, licet bono animo, non excusantur. Dubitatur de Duce qui gratitudinis gratia, dat enssem vnum Turcæ. Remigantes metu mortis, vel verberum contra Christianos, non incidunt, sed peccant mortaliter. Remigantes verò, vel regentes eorum naues contra alios infideles nec peccant quidem. Regentes verò sponte naues contra Christianos incurrunt.

64 Contra impediētes victualia Curie Romanæ; non claudit eos qui prohibent ob vtilitatem suæ Reipub. ne necessaria victui efferantur, vel ne sui subditi Romam ingrediantur, vbi pestis grassatur.

65 Contra persequentes Romipetas, vel morantes, vel etiam egredientes causa deuotionis, non autem si alia causa quam sedis Apostolicæ veniant, vel discedant, vbi cumque esset sedes Apostolica: non satis est animus tantum faciendi hæc. Item non excusat iurisdictio aliqua.

66 Contra eos qui sine iurisdictione mandant, vel offendunt morante in curia.

Contra eos qui nocent Cardinalibus, & aliis Prælatibus in septem casibus.

Item qui eiciunt Nuncios, vel legatos Papæ, Patriarchas, Archiepiscopos, a suis diocæsesibus. Item mandantes, consilium dantes, auxiliantes: non loquitur de Cardinalibus electis: sic, lictores, Iudices qui eiciunt Episcopos de suis diocæsesibus: non sic de aliis terris. Excusantur qui id faciunt ob defensionem inculpatae tutelæ vel probabilem ignorantiam, vt noctu; vel in habitu mutato. Item clauduntur bannientes, & accessorij: & pro Episcopo intelligitur

tantum

tantum consecratus.

68 Contra impediētes cursum causarum Curie vel executione literarum.

Item contra male tractantes personas quæ illas agunt. Item impediētes dari instrumenta petita super illis. Item impediētes impetratores literarum, licet priuatè id impediānt.

69 Decimaquarta, decimaquinta, decima sexta, decima septima, & decima octaua, sunt contra impediētes quocumque modo Ecclesiasticam libertatem, vt impediētes executionem literarum Apostolicarum, sub specie tollendæ violentiæ. Et an mos Hispanicus, & Gallicus probetur, vide ibi. Et qui vsurpant fructus Ecclesiasticos formaliter vt fructus, etiam sede vacante includuntur hic: non autem si indebite minuta pedagia exigant à clericis, &c.

71 Decimanona. Sicut superior fuit ad tuendam iurisdictionem Ecclesiasticam in ciuilibus; ita hæc est ad tuendam in criminibus, & tollit priuilegia data etiam Regibus; vnde dubitatur de iudicibus Gallie.

72 Contra occupantes vel inuadentes terras Ecclesie, & includit etiam externas factiones. Irrumpentes in terras Papæ. Item vsurpantes, vel re-

tinentes aliquid, sede vacante.

Bulla cœnæ durat vsque ad publicationem nouæ, & obligat omnes non obstante priuilegio, vel consuetudine; & eius absolutio reseruatur Papæ, excepto articulo mortis, dummodo satisfaciat, cautione præstita. Item priuilegium concessum in remunerationem vel contractum, ex causa reuocari potest.

Item qui taliter illaqueatos præsumpserit absoluere, est excommunicatus, non tamen reseruatus Papæ, sed potest absoluere ordinarius. At si ex obliuione aut ex incogitantia aut ignorantia non crassa absoluerit, tunc non est excommunicatus. Item quæ dispositio requiratur, vt quis excommunicatus in Bulla absoluat, vide ibi.

*De excommunicationibus reseruatis
Papæ extra Bullam.*

79 **P**rima, qui negat Papam posse condere canones, quos negans transgreditur, excommunicatur etiam in Bulla.

76 Secunda, qui iniicit suadente diabolo manus violentas in Clericum, vel monachum; declaratur sic, qui, id est,

quælibet

quælibet persona, quæ peccare potest (suadente Diabolo) per Caiecanum, non sufficit; vt iniectio fit lethalis, nisi Diabolus suadeat, sed raro hoc accidit, vt non incurratur, verbi gratia, quando non cognosceretur esse Clericus; & requiritur vt sequatur percussio iniusto modo, vel per quem non debet: (manus) id est, quamlibet partem corporis etiam per instrumenta non coniuncta, vt per baculum, vel saliuam, immò qui incarcerat aut includit in locum, vnde sine pudore egredi non potest.

77 Item si admouet manum ad frenum equi, vel cingulum ephippij abscindit, immò si persequitur eum furiosè, vt cogatur se dare præcipitem in discrimen ad se liberandum, sed non si aliàs fugit, & cadit, & vulneretur.

78 Item canon extenditur, & claudit mandantes, auxilium, consilium, fauorè dantes, dum modo sequatur percussio.

Item, si eorum nomine facta fuit, ratificantes, aliter non.

Item, qui non iussit, sed dixit suis se vindictam eius reperere, debens credere, quod ex hoc illi mouerentur ad percutiendum, incidit, licet non eo animo dixerit.

I. em, qui potest, & debet ex officio propulsare iniuriam, & non facit, & in foro exteriori etiam qui non ex officio debet.

Minister Iustitiæ laicæ, qui vt talis eum percutit.

Ipsemet Clericus iratus se percutēs, sed non, si consensit, vt ab alio percutiatur; licet sit excommunicandus.

(Clericum) per Clericum intelligitur in prima tonsura, licet sit vxoratus cum vna tantum & virgine, & gestet habitum, & tonsuram, quamuis sit excommunicatus, suspensus, irregularis depositus verbo, sed non realiter, vel (monachum) intelligitur quilibet religiosus, vel religiosa, etiam conuersus, vel nouitius religionis approbatæ, & tertiarij viuentes gregatim in habitu, & eremitæ subiecti superiori gaudent hoc priuilegio. In articulo mortis si Episcopus adiri non potest, quilibet sacerdos potest absoluere.

Excusantur multæ manus iniectiones ab hoc canone.

Prima iocosa, non subdita turbati animi.

Secunda cum probabili ignorantia clericatus.

Tertia in eum, qui ter monitus non

fert

fert habitum clericalem.

Quarta, & quinta in eum, qui se miscet actibus militaribus, & sæcularibus, & interuallo dierum ter monitus non desistit, licet habitum, & tonsuram gesserit.

Sexta in eum qui relictis, habitu, & tonsura, turpibus se miscet, & etiam non admonitus.

Septima, in bigamos.

Octava, in coniugatos cum vna, & virgine, sed non gestantes habitum, & tonsuram.

Nona, in degradatos realiter.

Decima, in depositos verbaliter, sed incorrigibiles.

Vndecima in eum, qui amisit priuilegium clericale.

Duodecima, in circulatores, iaculatores, & scurras per annum, vel ante, si ter moniti non desistunt.

Decimatertia, in exercentes per se ipsos tabernam, vel lanienam publice, si ter moniti non desistunt.

Decimaquarta, qui habet auctoritatem corrigendi, si principaliter percutit, vt corrigat moderatè.

Decimaquinta, in inuadente in defensionem necessariam suam, vel sui honoris ne ignominiose fugiat.

Decimasexta, necessaria iniectio ad recuperanda sua bona iniuste capta, vel quæ asportantur. Idem si clericus debitor meditans fugere, detinetur vt præsentetur suo superiori.

Decimaseptima, minister iustitiæ secularis capiens clericum in delicto flagrante, vt eum præsentet suo Prælato; vel noctu inuentum, si præsumat eum velle scelus committere probabiliter, aliter non, modo iustum modum in capiendo non excedat.

Decimaoctaua, qua volens delinquere arcetur, vel qua liberatur ab inimicis vel alio incommodo.

Decimanona, qua in necessariam sui defensionem enssem aufert, vel equo desilire cogit.

Vigesima, in inuentum inhoneste cum vxore, matre, sorore, filia, etiam naturali, non cum alijs, etiam si occidat dummodo id ex continenti, & passione subdita fiat; & sufficit si inueniat amplexantem, osculantem, vel in loco suspecto, modo fraus absit, id est, ex insidijs compositis cum vxore ne eum occidat.

Vigesimaprima, in inuentum alloquentem cum vxore honeste, dummodo prius fuerit admonitus vt abstineret,

at non

at non potest eum verberare, sed eum detinere spatio viginti horarum, vt trahat eum suo iudici.

Vigesima secunda, mulier, quæ ad defendendam suam castitatem percutit Clericum tentantem de stupro factis, non tantum verbis.

Vigesima tertia, quando illa iniectio illata laico non esset mortalis.

Vigesima quarta, qua Prælati capit suum clericum non alienum per se, vel per alium etiam laicum, aut verberat per se, & si non potest per se, per alium clericum, non per laicum. Episcopus licet per se commodè possit, tamen p. si verberabit per alium clericum: non sic alij superiores. Hinc laicus per quem Iudex Ecclesiasticus torquet clericum, cum commodè possit per clericos, est excommunicatus, & ipse etiam Iudex nisi ex consuetudine excusetur.

Vigesima quinta, qua eiicitur ab Ecclesia excommunicatus, vel alius turbans diuina officia.

Vigesima sexta, qua eiicitur à sede Apostolica, eam occupans sine canonica electione Cardinalium.

Vigesima septima, qua quis ex munere continet Cardinales in conclauis ad eligendum Papam.

Vigesi

Vigesima octava, qua quis vult, & tentat ferire iaculando, sed errans non ferit.

88 Ex prædictis casibus quibus incurritur, in multis Episcopus debet Papam consulere, & in multis ubi est iustum impedimentum non adeundi Papam, vel eius Legatum, potest absolvere facta satisfactione cum proposito; ut ablato impedimento Papæ præsententur, aliter incidunt in easdem censuras, & id intelligitur non solum de hac, sed de quacumque excommunicatione reservata Papæ.

90 Quod timor de dāno notabili animarum ob suam absentiam est sufficiens impedimentum, ut Episcopus absoluat, sed non si saltem potest adire Legatum.

Item qui ire non potest, licet possit mittere, habet iustum impedimentum.

Item necessitas extrema domus suæ est impedimentum, & tunc non potest simplex sacerdos, sed Episcopus absolvere.

91 Item in levi percussione quamvis mortali potest Episcopus in suum clericum, & prælatus in suum subditum. Quæ autem sit levis percussio, vide ibi, quæ potius relinquitur arbitrio Episcopi, vel confessarij habentis auctoritatem absolventi.

93 Tertia excommunicatione reſer-
uata Papæ extra bullam, eſt lata à Dele-
gato Papæ, elapſo anno ei conceſſo.

Quarta, in fallarios, de qua num. 67.

Quinta, lata ab Epifcopo in habentes
litteras falſas Papæ, niſi intra 20. dies re-
ſignent.

Sexta in clericos qui ſcienter, & ſpon-
te ſine aliquo metu (aliter excuſaren-
tur, ſaltem in conſcientia) admittunt ad
diuina officia excommunicatum à Papa
iudicialiter nominatum, & denuncia-
tum.

Septima, in incendiarios poſt denun-
ciationem.

Octaua, in frangentes Eccleſias, &
loca pia, & ſimul rapientes aliquid, ali-
ter non.

Nona, in malè eligentes Senatorem
Roamanum; quod raro accidit.

Decima, in clericos ſoluentes veſti-
galia, & cætera ſæcularibus, ſed eſt re-
uocata.

Vndecimas, in infeſtantes Cardina-
les, & id mandantes, fauentes, defenden-
tes, conſulentes, ſi ſecuta ſit infeſtatio.

Item, in verberantes, & in fauentes, &
conſulentes, &c. ſi ſit ſecuta verberatio.

Item, in Principes, & Iudices, ſi intra
menſem poſtquã ſciuerint, nõ incipiant

proce

Procedere contra hos inlectantes.

99 Duodecima, contra vexantes (& id mandantes) iniuste excommunicantem, & eius familiam, vel amicos: & si eorum bona ob id iniuste diripiant, nisi bona ablata restituant infra 7. dies. Et si duobus mensibus perseverauerint in dicta excommunicatione, fit papalis.

Decimatertia, contra inquisitorem, vel eius deputatum qui odio, amore, favore, aut lucro agunt contra iustitiam, aut suam conscientiam.

Decimaquarta, contra religiosum etiam non professum (si scien-er, & non sub spe ratihabitionis parochi faciat) sine scientia praesumentem clericis, vel laicis ministrare Sacramentum vnctionis, Eucharistiae, benedicere nuptias, & absolueret excommunicatos a canone, non autem si ab homine, etiam in articulo mortis: non autem si ministrat Sacramentum poenitentiae, vel baptismi, vel absoluat excommunicatum ab homine.

Decimaquinta, si quis suadente diabolo est in bulla.

Decimasexta, in Clericum, vel religiosum qui inducit ut quis iuret, voueat, promittat eligere sepulturam in sua Ecclesia, vel non mutare electam.

103 Decimaſeptima, contra Dominos temporales cogentes dicere diuinum officium in loco interdicto, & eos qui præcone, ſonitu campanæ, tibicine, bucina conuocant populum ad talem locum, & eos, qui prohibent ne excommunicati, & interdicti à diuinis officijs eiciantur.

Decima oſtaua, abſoluentes prætextu priuilegij Sixti IIII. à quinque votis reſeruatis, peregrinationis in Ierusalem, Romam, Compoſtellam, religionis, caſtitatis.

Decimanona, contra exenterantes mortuos vt ſepeliant in loco alio; ſecus ſi alio fine fiat vt ne fœteant, vt in cadauere Regio propter honorem; vel ſi moriatur in terra infidelium, vbi non eſt locus ſacer.

Vigeſima, cōtra dantes aut recipientes ob ingreſſum Monafterij; ſecus ſi fiat ſine pacto, vel ob conſuetudinem vel ob ius antiquum, aut ſine præſumptione, animo bono, vel pro victu eius etiam cum pacto ob neceſſitatem, & Clemens 7. excuſat moniales.

Vigeſima prima, contra ſimoniacos reales in ordine, vel beneficio, & contra mediatores.

Vigeſima ſecunda, contra mendi-

cantes

cantes transeuntes ad non mendicantes, exceptis Carthusianis, & admittentes eos.

Vigesimalertia, contra promittentes, aut largientes, aut accipientes aliquid in curia Romana ad obtinendam Iustitiam, vel promerendum gratiam alicuius rei.

Vigesimaquarta, contra dicentes peccare mortaliter eum, qui tenet beatissimam Virginem fuisse conceptam in peccato, vel sine peccato originali.

Vigesimaquinta, contra delegatos ad cognoscendum, an alienatio sit in evidentem utilitatem Ecclesie, & auctorantes in alienatione.

Vigimasexta, contra ingredientes monasteria monialium.

Et qui proferunt scripta in infamiam status ordinis prædicatorum, vel minorum, vel docent, vel inferunt, vel detinent apostatam, &c. potest tamen absolui in conscientia a Prælati ordinum.

Vigimasseptima, contra peregrinantes in Ierusalem absque licentia Papæ.

Vigimaocitava, contra eum qui appellat a Papa ad futurum concilium, & qui consulit esse licitum appellare, sed si consulit ut appellet, non; nisi

sequa

sequatur appellatio, & est in bulla.

Vigesima nona, contra Cardinales reuelantes secretum consistorij quod Papa mandauit.

Trigesima, contra prædicantes miracula falsa, & incerta, vel nouas prophetias.

Trigesima prima, in Cardinales cum simonia eligentes Papam.

*De excommunicationibus reseruatibus
Episcopo.*

112 **P**rima, leuis percussio clerici.
Secunda, lata ab Episcopo sibi eam reseruando.

Tertia; Papalis cuius absolutio ob iustum impedimentum conceditur inferiori, intelligitur tantum Episcopo.

Quarta, de eo qui participiat cum excommunicato, in crimine, propter quod ille est excommunicatus & scienter; & post commissum crimen, & toties quoties, sicut de percussione clerici.

Quinta in eum qui absolutus in articulo mortis ab excommunicatione reseruata non se præsentat, vel iussus à Sede Apostolica ut se præsentet ordinario suo non se præsentat, ubi conualuit.

De excommunicationibus nominis reseruatibus.

PRima in iudices admonitos ab Episcopis, qui omittunt reddere ius

Ecclesiasticis.

Secunda, in eum qui non legitime electus in Papam consentit electioni.

Et in recipientes eum: si adest hæresis, est seruata Papæ.

Tertia, in Episcopum qui in aliena ciuitate diuersarum linguarum suscipit curam hominum suæ linguæ, antequam sit coadiutor proprii Episcopi.

Quarta, contra doctores & scholasticos vniuersitatis Bononiæ conducentes domos alterius scholastici, vel inuito eo doctoris.

Quinta, contra imponentes talia vel vectigalia Ecclesiasticis bonis vel clericis, si admoniti non desistant.

116 Sexta, contra Religiosos extra claustra in eadem ciuitate, & clericos qui habent dignitatem, vel personatum non taliter, si vitra duos menses audiant medicinam, vel leges; nõ si doceant.

117 Septima, in presbyterum, non autem in clericum, qui est vicarius Præfecti sæcularis, nisi id esset annexum suæ dignitati, vel patrimonium.

Octaua, continetur in Bulla.

118 Nona, contra accipientes bona Naufragantium, quæ est in Bulla, supra nu. 60.

119 Decima, contra eos qui per sta-

tuta

tuta & consuetudinem violant libertatem Ecclesiasticam (fuisse) & est reservata Papæ, nu. 61.

De excommunicationibus nulli reservatis ex sexto decretalium.

121 **V**Ndecima, contra clam alloquentes, vel literas, vel nuncium mittentes cardinalibus in concilio ad eligendum Papam.

Duodecima, contra officiales tempore conclavis, quæ rarò accidit.

122 Decima tertia, contra iniuste aggravantes Ecclesias, vel Ecclesiasticos, vel eorum consanguineos, eo quòd rogati non eum elegerint, pro quo rogabantur.

123 Decima quarta, contra novè usurpantes ius alicuius Ecclesiæ vacantis, & ob id aliqua illius capientes.

124 Decima quinta, contra accersitos in directores monialium si non temperent à rebus ex quibus nasci, vel alio potest discordia. Hinc collige moniales posse vocare directorem pro eligenda Abbatisa.

125 Decima sexta, contra partem, quæ excitat ad procedendum quando requiritur maior indagatio.

Decima septima, contra eum, qui vi vel metu consequitur absolutionem,

vel reuocationem excommunicationis, interdicti, suspensionis.

Decima octaua, contra eum, qui ex fraude facit, vt Iudex vadat ad accipiendum testimonium fœminæ.

126 Decima nona, contra cōpellentes Ecclesiasticos ad submittēdu laicis iura Ecclesiæ, vel Ecclesias perpetuo, vel ad longum tempus in casu prohibito.

Item contra eos, qui plus accipiunt ex his quam illis est permīssum, si non desistant.

Vigesima, contra accipientes nouum habitum noui ordinis non approbati, aut nouum ordinem instituunt.

128 Vigesima prima contra exigentes portorium, vel pedagium ab Ecclesijs. Hinc collige quòd Ecclesia, vel Ecclesiastici habentes prædia, si transportant fructus non causa negotiandi, non debent soluere gabeilas.

129 Vigesima secunda, contra impediētes iurisdictionem Ecclesiasticam, quæ est in bulla.

230 Vigesima tertia, contra dominos prohibentes, ne sui subditi vëdant, vel in suo opere seruiant Ecclesiasticis.

231 Vigesima quarta, contra religiosos sine iusta causa, & temerarie omittentes habitum, vt liberius alio vtantur

ad

ad malum, licet suum occultum gestet.
 132 Vigesima quinta, ex Concilio Tridentino nullus regularis prætendens se vi vel metu ingressum religionem audiatur, nisi intra quinquennium a die professionis; & nullus regularis transferatur ad laxiorem ordinem, nec gestet suum habitum occultè.

Vigesima sexta, cōtra religiosos euntes ad studia extra sine facultate superioris, & maioris partis conuentus.

134 Vigesima septima, contra docentes religiosos medicinam, vel leges, dimisso habitu.

Vigesima octaua, contra sepelientes hæreticos, vel fautores in loco sacro, & debent eos foras extrahere.

Vigesima nona, contra non obediētes Episcopis, & inquisitoribus in inquisitione hæreticorum, & nono puniētes sibi traditos.

136 Contra interficientes Christianos per assassinos paganos.

Trigesima, contra clericos permitteutes alienigenas sceneratores in suis terris; vel eos adiuuantes.

Trigesima prima, contra concedentes, vel extendentes repressalias ad Ecclesiasticos, vel eorum bona.

Trigesima secunda, cōtra obseruan-

tes statutum; de non percutiendo, vel hostiliter insequendo Cardinales.

Excommunicationes Clementinarum nulli reservatæ

Trigesimatertia, contra impediētes, ne fructus beneficij capiant: & contra rumpentes sequestram ordinarij ob latam sententiam definitivam in curia Romana; hæc ratò accidit.

Trigesima quarta, contra scienter sepelientes in loco sacro interdicto in casu non permisso, vel interdictos nominatim, vel excommunicatos publicos, vel vsurarios manifestos.

Trigesima quinta, contra religiosos præsumentes sibi appropriare decimas non debitas aliarum Ecclesiarum, vel dolo non permittunt alios solvere.

139 Trigesima sexta cōtra religiosos, qui petūt aulas principū animo nocēdi suis superioribus, vel monasterijs.

Trigesima septima, cōtra monachos, qui habent arma intra claustra monasterij sine licentia Abbatis, sed in multis casibus excusantur.

140 Trigesima octaua, cōtra impediētes visitatores monialiū in statutis Cōcilij Tridentini, nisi postquam impedierint, admoniti à visitatore, desistāt

Trige-

Trigesima nona, contra feminas sequentes statutum beguinarum, & de nouo instituunt: & contra religiosos adiuuantes consilio, vel fauore, secus si sine regula uiuant cælibes in suis domibus, &c.

41 Quadragesima, contra contrahentes in gradibus affinitatis, consanguinitatis canonice prohibitis, vel cum mortalibus.

Item contra religiosos, & clericos contrahentes matrimonium, & inter eos eadem scienter celebrantes.

142 Quadragesima prima, contra inquisitores, eorum commissarios, vel Episcopi, capituli, sede vacante, sumentes pecuniam, vel aliquid pretio æstimabile illicite, prætextu sui officij, vel qui scienter confiscant bona Ecclesiastica, & est casus Episcopalis.

143 Quadragesima secunda, contra officiales iustinentes statuta, vt soluantur vsuræ, & solutæ non repetantur, & contra non eradentes è libris huiusmodi statuta iam facta, vel consuetudines.

144 Quadragesima tertia, contra mendicantes de nouo accipientes, vel mutantes habitationes, vel alienantes acquisitas ante concilium Lugdunense. Sed iam per Iulium secundum fuit facultas

ampliata, & fere excommunicatio hæc ablata.

145 Quadragesima quarta contra religiosos qui auertunt audientes à soluendis decimis debitis.

Quadragesima quinta, contra religiosos, de industria non onerantes pœnitentes scrupulis de soluendis decimis; & postea non purgati hac negligentia concionantur.

146 Quadragesima sexta contra religiosos non seruantes interdictum validum, & generale; vel cessationem diuinis, quam seruat Ecclesia cathedralis, vel matrix, vel parochialis, si tantum vna parochialis sit, vel si plures & omnes obseruent.

Quadragesima septima, contra impugnantes literas electi Papæ a nequam coronetur.

Quadragesima octaua, contra cōmentantes Clem. Exiui, super regulam S. Francisci.

Quadragesima nona est eadē cum 39.

Quinquagesima, contra imprimentes libros sine licentia, sed aboleuit, & concilium renouauit.

Quinquagesima prima, contra impediētes legatos, & Nuncios Papæ, & est in bulla cœnæ.

Quin-

Quinquagesima secunda, cōtra alienantes vel locantes bona immobilia, vel mobilia pretiosa Ecclesiæ ultra tres annos, & contra bona percipientes: sed à paucis est recepta illa constitutio.

Quinquagesima tertia, contra raptores mulierum: cum multis pœnis.

Quinquagesima quarta, contra cogentes subditos, vel alios minùs liberè matrimonium contrahere.

Quinquagesima quinta, contra cogentes feminas ingredi vel egredi monasterium, & in eo fauentes, & scienter astantes actui.

Quinquagesima sexta, contra impediētes sanctas virgines accipere velum sanctum.

Quinquagesima septima, contra concedentes locum duello, cum pœnis.

Quinquagesima octaua, contra committentes duellum, & patrilos, cum aliis pœnis.

Quinquagesima nona, cōtra consulentes in causa duelli, & contra spectantes duellum ex Gregorio decimotertio; etiam prouocātes ad arma particularia, id est, duellū sine patrilis, & loco libero, &c. & auxiliantes, ac spectantes incurrunt.

Sexagesima contra non habētes pro

autheticis libros bibliorum iuxta vulgatam editionem, & contemnentes Apostolicas constitutiones.

Sexagesima prima, contra mulieres ingredientes claustra monasterij, etiam monialium, & dantes licentiam, & admittetes, &c. & reuocantur omnia priuilegia, & prohibentur Episcopi ne ingrediatur nisi in casibus necessariis cum paucis senioribus ac personis.

Sexagesima secunda, contra male tractantes officiales Inquisitionis, vel Episcopi: contra comburentes, vel rapientes scripturas, inuadentes loca, &c.

Sexagesima tertia, contra scientes crimen commissum, vel committendum in Cardinales, si non reuelant ordinario, seu Papæ opportunè.

Sexagesima quarta, contra accipientes ex priuilegio, vel consuetudine fructus beneficij vacantis primi, vel vltioris anni, & est reseruata; & Episcopus suspenditur, & si sint capitula interdicuntur.

Sexagesima quinta, contra Abbatissas, & Moniales exeuntes à Monasterio quauis ex causa, exceptis nonnullis casibus, id est, magni incendiij, lepræ, epidimiæ.

Sexagesima sexta, contra captiuantes

tes

ces Christianos habitantes in terris in fidelium.

Sexagesima septima, contra non obediētes inquisitoribus Romanis generalibus.

De suspensione, quid & quotuplex

150 **S**uspensio generaliter sumpta, est prohibitio vsus officij, vel facultatis alicuius, sed specialiter pro censura Ecclesiastica, est censura, qua alicui personæ Ecclesiasticæ prohibetur exercitium sui officij, vel beneficij Ecclesiastici in totum vel in partem, ad tempus vel in perpetuum, quo ad partem, ob suā culpam, à Iudice vel à lege.

Non potest ferri nisi ab habente iurisdictionem Ecclesiasticā exteriorem, & tantum in Ecclesiasticos, eo quod sunt Ecclesiastici, & non alio respectu.

Prohibitio totius exercitij, officij, vel beneficij, in perpetuum non est suspensio, sed depositio, vel priuatio.

Non potest ferri ob culpam alienam, sed ob propriam saltem venialem: unde prohibitio, ne quis celebret ob senectutem vel infirmitatem.

Prohibitio confessarij à celebrando, Prohibitio, ne quis in p. m. celebret, non sunt proprie suspensiones, id est

centuræ, & ita contraueniens non fit irregularis.

Nulla excōmunicatio est suspensio; sed est diuersa censura prohibens communicationē humanam Christianam; & sic excommunicatus in minori contraueniens non fit irregularis.

Irregularitas, dispositio verbalis, degradatio realis, nō est proprie suspensio.
153 Diuisio suspēforū, id est, alij quoad se tantūm, alij quoad alios tantūm, alij quoad se, & alios; est suspensionis genericæ, non specificæ.

Nulla suspensio laici, vel clerici ab officio aduocādi in foro Ecclesiastico, vel conferendi gradus concessa per regem, est propria.

154 Suspensio triplex, primo officij & beneficij simul, secundo officij tantūm vel partis eius, tertio beneficij, vel rei pertinentis ad illud tantūm.

Item duplex, à iure, vel ab homine.

De suspensione à iure ipso facta.

PRima, presbyter, diaconus notorius fornicarius est suspensus, dum eum non pœniteat, & si ante suam pœnitentiam utitur suo ordine sic irregularis irregularitate reseruata Papæ; non loquitur de irregularitate, quæ sequitur

pecca

peccatum magnum notorium dignum prohibitione, quia talis est de positione Episcopi.

155 Suspenduntur clerici tantum qui eligunt Episcopum illegitimum, vel non legitima ætate, scientia, moribus.

Tertia, suspenduntur præsumentes accipere ordinem sacrum sine legitima facultate, vel ætate, vel extra tempus, & si eo utantur, fiunt irregulares; non comprehenditur ordinatus bona fide, id est, putans se esse legitimum.

Item licet mala fide sit ordinatus, tamen post pœnitentiã si bona fide exercet ordines, non fit irregularis.

Quarta, clericus prouocans ad duelum, vel acceptat prouocationem, & descendit in arenam, est deponendus, sed non suspensus, contra Syluestrum. & Tabienam.

Quinta, excommunicans sine debita admonitione est suspensus per mensem ab ingressu Ecclesiæ.

Sexta, qui excommunicat, vel interdicat aut suspēdit solo verbo, sine scripto, aut expressa causa, vel requisitus non dat copiam, est suspēsus ab ingressu Ecclesiæ, & diuinis officiis.

Septima, capitula, & singulæ personæ usurpantes aliqua bona in sede va-

cante

cante collegiata, vel Episcopali relicta a defuncto, vel collecta tempore vacationis ex quocumque emolumento, etiam ex sigillo, suspenduntur ab officio, & beneficio.

157 Octava similiter Episcopi, qui idē faciunt sine priuilegio, vel consuetudine præscripta, suspenduntur ab ingressu Ecclesiæ; inferiores verò ab officiis, & beneficiis.

Nona, conseruator sedis Apostolicæ scienter cognoscens causas non notorias, suspenditur per annum ab officio.

Decima, iudex Ecclesiasticus non Episcopus, qui iniuste cōtra conscientiam pretio, amore, timore, vel odio aggrauat partem, suspenditur per annum ab officio.

Vndecima, exemptus, qui admittit ad diuina officia, aut sacramenta, aut ad Ecclesiasticam sepulturam excommunicatos, aut interdictos publicos, suspenditur ab ingressu Ecclesiæ.

Duodecima, mendicantes admittētes aliquem ad professionem aut finitum annum probationis, sunt suspensi.

Decimatertia, clericus beneficiarius vel in sacro ordine, qui sine iusta causa gestat vestem diuersorum colorū, est suspēsus per sex menses; & si est in prima

tonsu

tonfura vel in minoribus, est inhabilis ad beneficia ad sex menses.

Decima quarta, religiosus administrator sine necessitate, vel facultate alienās bona religionis ad longum tempus, est suspensus, si ad breue tempus, non, sed est excommunicatus.

Decima quinta, qui ordinatur sine patrimonio, cum pacto non petendi victum ab Episcopo, vel non petendi aliquid de beneficio presentato, est suspensus Papaliter, vel cum patrimonio, vel promisso, seu donato cum pacto non petendi est suspensus, secus si sine pacto, & post ordinationem retrocedit.

Decima sexta, suspenditur Episcopus ordinans clericum religiosum cum voto religionis temporali, non perpetuo, & absque titulo.

*Quis, cur, quomodo potest suspendere,
& suspendi, & absolvi, &
pœna contumacientis.*

Primo qui potest excommunicare, potest suspendere, & tantū Ecclesiasticus potest suspendi; & est facienda scripto, & si est ob contumaciam debet

præcedere monitio, secus si ob pœnam; & potest ferri ob quodlibet peccatum mortale, etiam ob veniale.

Secundò suspensio, vt excommunicatio post legitimam appellationem est nulla.

Item subsequens appellatio, eam non suspendit.

160 Tertiò, suspensus ab aliquo actu non est suspensus ab aliis non annexis, vt quia iurisdictione, non est ab ordine, & contra & qui est à beneficio, non est ab ordine, vel iurisdictione non annexa; & qui ab officio non est à beneficio, nisi suspensio tacite sit priuatio. Vnde beneficiarius suspensus, qui factus est presbyter ante annum 25. non perdit fructus beneficij.

161 Quartò suspensus tantùm ab ingressu Ecclesiæ potest excommunicare, & absoluerè, suspensus à beneficio, & officio simul, est ab vtroque, si verò ab vno, vel alterio diuisim, à nullo illorum est suspensus.

Quintò, Episcopi non incurrunt suspensionem generaliter latam, nisi fiat mentio specialiter de illis, non sic in excommunicatione.

Sextò, suspensio potest ferri, & tolli quibusuis verbis (non enim habet

certam

certam formam) id significantibus; verum communiter quomodo absoluitur certa, & quomodo incerta; vide ibi. Item quælibet suspensio lata pro tempore certo, vel facto tollitur lapso tempore, vel ipso facto, absque vlla absolute.

Septimò suspensio lata ob contumaciam, & non in pœnam, potest tolli ab Episcopo, vel eius vicēgerente; sed lata in pœnam peccati à solo Papa: verum si sit lata ob adulterium, vel alia minora delicta, potest Episcopus; quæ autem lata est ab homine tollitur tantum à ferente, vel à successore, vel superiore. Ab hac regula non excipiuntur suspensi ob contumaciam, quod seveliant hæreticos vel eis sacramenta ministrarent, nec degradati, nec conferens indignis beneficium.

163 Octavo, violās suspensionem strictè sumptam, peccat mortaliter, & si exercet actum aliquem peculiariis alicuius ordinis, etiam minoris, fit irregularis; secus, si actus nō est peculiariis ordinis. Hinc inferuntur alia, vt.

Episcopus suspensus, & celebrans in apparatu pontificali fit irregularis.

Suspensus psallens in choro non fit irregularis.

Suspensus à perceptione sacramentorum, si ea percipiat nō fit irregularis, licet peccat mortaliter.

Neque qui est suspensus à collatione eorum, & ea dat non ex ordine, sed vt laicus.

Sacerdos suspensus ab officio sacerdotis, si ministrat in ordine inferiori non peccat, neque est irregularis.

Suspensus à beneficio, si eligat non iure beneficii, non fit irregularis, neque peccat.

Suspensus ab officio si eligat, vel acceptat electionem de se factam p. sed non est irregularis.

Suspensus à prædicādo si prædicat, p. & fit irregularis, secus si celebret.

Suspensus denunciatus est euitandus in diuinis officiis sub pœna peccati mortalis.

De interdicto quid, & quotuplex.

164 **I**nterdictū strictè sumptū, est censura Ecclesiastica, qua prohibētur diuina officia, sacramenta, & sepultura actiue, & passiuè, exceptis aliquibus.

Interdictum cum ex:ōmunicatione, & suspensione conuenit in multis, vt quod sit cēsura ferenda in scriptis cum

causa

causa expressa in eis quam præcedens appellatio annullat, subsequens vero non.

Quando fertur ob contumaciam, debet præcedere admonitio, secus si ob penam, & sine canonica admonitione est nulla cum fertur ab excommunicato contra participantes cum excommunicatis à se.

Impedit à diuinis, & in eius absolutione iuratur.

Non potest ferri ab ordinario in filios speciales Papæ, & est obseruanda à ferente.

Differt ab illis in multis, vt directe priuat sacramentis, & diuinis officiis, Episcopus non incurrit interdictum & suspensionem à iure, nisi exprimatur: verum vniuersitas potest suspendi, & interdicti interdum ad diuina officia admittuntur, excommunicati nunquam.

Interdum fertur sine culpa propria, sed ob alienam.

In cuius absolutione non requiruntur alia verba, vt si fertur donec quid fiat, illo facto cessat.

166 Interdictum triplex, primo locale tantum, secundo personale tantum, tertio locale, & personale; & quodlibet potest

esse generale, vel particulare, vel mixtū.
 167 Interdictum generale loci non includit populum, nec illud populi includit locum; vnde quando interdicitur locus, populi in alio loco possunt audire sacram. Quando interdicitur populus, in eo loco possunt exteri audire sacram ianuis etiam patentibus.

Interdicto clero non interdicitur locus, & laici.

Interdicto populo, non comprehenduntur clerici: interdictum ciuitatis claudit suburbana, ad arbitrium Iudicis; sic interdictum Ecclesiæ claudit sacella, & cœmeteria contigua: interdicta Ecclesia, non clauduntur clerici, nec e contra.

*Quis, cur, quomodo potest interdicerere
& interdicti.*

Qui potest excommunicare vel excommunicari, suspendere vel suspendi, potest interdicerere, vel interdicti. Locus potest interdicti.

Item vniuersitas, & tunc clauduntur singulæ personæ etiam infontes; potest enim quis interdicti pro culpa alterius.

Non soluere debitū non est culpa, vt

feratur

feratur interdictum generale, sine mandato speciali Papæ, est tamen culpa, ut feratur in particularem Ecclesiam, non parochiam.

Infans, lactans, & amens includuntur interdicto.

169 Vniuersitas faciēs soluere portoria illicita clericis, ipso facto est interdicta.

Vniuersitas faciens, ut capiatur, percutiatur, in exiliūque mittatur suus Episcopus, &c. ipso facto interdicitur.

Ulla vniuersitas, cuius Dominus impedit ingressum, vel negotia Nunciij Apostolici est interdicta.

Quando fertur interdictum locale generale ob delictum populi, fertur etiam personale generale totius populi; secus si fertur tantum ob delictum solius Domini, & nihil aliud exprimitur.

Fertur particulare, locale Ecclesie quando vniuersitas facit, ut capiatur, percutiatur, vel exulet suus Episcopus.

Clerici, vel conuentus Ecclesie, qui nolunt restituere corpora, vel monumenta eorum, quos in ea sepelierant; si inducti ab eis iurauerant se electuros sepulturam in eorum Ecclesiis.

170 Interdictum particulare personale tantum includit personas nominatas in eo, & actus in eo expressos: si nulli

exprimantur, intelliguntur omnes vetiti.

Si Petrus interdicatur quoad altare, potest facere reliqua: si quoad ingressum Ecclesiæ, prohibentur etiam omnia diuina officia, quæ fiunt intra illam, non quæ fiunt in alio loco, potest tamen in Ecclesiam introire, quando non aguntur diuina officia, & potest orare. Item potest transire per eam, quando fiunt diuina officia, quia hoc non est ea audire.

Quæ prohibentur interdicto, & tempore interdicti.

171 **P**ER quodcumque interdictum prohibentur omnia diuina officia, Sacramenta, & sepultura Ecclesiastica, nisi aliter permittantur: atque ita prohibentur omnia exercitia specialiter deputata alicui ordini, vt subdiacono dicere epistolam solenniter cum manipulo, diacono Euangelium, acolyto offerre vrceolos, presbytero dicere Missam, vel agere hebdomadariam in matutinis, & aliis horis canonicis, Episcopis ordinare, quæ sunt diuina officia, vide ibi num. 172.

173 Potest celebrari vna Missa singularis hebdomadis pro renouando sacrâ-

men

mento ; imò & piuries si opus est pro infirmis , & in loco generaliter interdicto possunt celebrari omnia officia , vt prius , sed ianuis clausis , summissa voce ita , vt non audiantur à laicis : hoc enim principaliter prohibetur , non pulsatis campanis , exclusis excommunicatis , interdictis , & non habentibus priuilegium iuris communis , vel particularis .

174 Hæc non valent in loco particulariter interdicto , & ad officia hæc possunt admitti omnes clerici etiam primæ tonsuræ cuiuscunque Ecclesiæ , dummodo non sint causa interdicti ; non tamen clerici coniugati , nisi in contrarium esset consuetudo præscripta , qui cum cæteris omnibus non habentibus priuilegium non sunt admittendi ad offerendum in medio Missæ , neque illis danda est pax , neque aperiendum foramen per quod videant sacramentum ; neque eos potest sacerdos aspergere aqua benedicta , licet sacerdos possit benedicere aquam , & vt laicus dare eis , & ipsi possunt accipere aquam benedictam in ingressu Ecclesiæ .

Clerici possunt accipere funeralia , & quæ pro mortuis offeruntur , licet

interdictis, & sepultis extra Ecclesiam, si decesserunt in pœnitentia; & possunt pro eis rogare.

175 In interdicto generali duo, vel tres simul in quocunque loco, etiam in Ecclesia possunt recitare officiũ, adhibendo tamen curam, ne audiantur à non habentibus priuilegium, & non intelligitur de interdicto particulari.

176 Interdicto non prohibetur oratio matutina, meridiana, & vespertina, quam vocant Aue Maria, neque benedictio mensæ, neque prædicatio, vel explicatio Scripturæ, neque oratio priuata in Ecclesia, neque dare, vel accipere aquam benedictam in ingressu Ecclesiæ, neque quod laici cantent litanias, & sua officia in Ecclesijs suarum confraternitatum, neque excommunicare, vel absoluerè excommunicatum sine solennitatibus & sine stola, neque adoratio Crucis feriæ sextæ in parasceue, neque commendatio animarum, &c. neque alia similia quia non sunt diuina officia.

Laici durante interdicto non debent sepeliri cum officio diuino, neque in loco sacro. At si eo durante sepeliuntur in loco sacro, non sunt extrahendi.

Clerici

Clerici possunt sepeliri in loco sacro tempore interdicti sine solennitatibus, si illud seruant, etiam si sint coniugaticum vnica virgine, si præualuit consuetudo, vt possint interesse etiam diuinis officijs, sicut non coniugati.

Litanias tempore interdicti dicere in processionibus cum Cruce eleuata, & solennitatibus non licet clericis, neque laicis, sed multò minùs clericis. 177 Campanæ, vel campanulæ non possunt sonari ad horas canonicas, sed possunt ad Aue Maria, & ad ostendendas reliquias, ad conciones, & ad aliud quod non sit officium diuinum.

Tempore interdicti Episcopus non potest publicè benedicere solenniter cum baculo, & versu, Adiutorium nostrum, neque benedicere Abbatem, Abbatissam, corporalia, ornamenta missæ, vela monialium, neque consecrate virgines, calices, altaria, neque ipse vel Parochus, potest benedicere aquam, neque candelas in purificatione, neque palmas & ramos in Dominica palmarum, quia sunt diuina officia; sed hæc possunt fieri ianuis clausis.

178 Sacramenta, & sacramentalia, quæ ius tacitè, vel expresse permit-

cit, sunt permiffa in loco interdicto, vt baptifmus, catechifmus, exorcifmus, chrifma, confirmatio, confecratio chrifmatis, confecratio olei baptizandorum, facramentum pœnitentiæ, dummodo non fuerint excommunicati, vel interdicti, vel fua culpa caufa interdicti, vel confilium, fauorem, auxilium dederint delicto, pro quo eft interdictum, nifi fatis fecerint, fi poffint, aut dederint cautionem idoneam, iurando pro fatisfactione. Item viaticum tantum, & non aliter etiam clericis; & tunc potefit pulsari campanula, & oftendi facramentum vbi mos eft. Item matrimonium, fed non benedictio nuptiarum, neque extrema vnctio; etiam clericis, & religiofis, neque ordinare in loco interdicto.

180 Priuilegium audiendi diuina officia tempore interdicti valet pro fe, & fuis tantum verè familiaribus, vt qui eum de more honeftè comitatnr ad Ecclefiam, & non alijs. Verum non valet ei, fi fuit caufa interdicti, vel eius culpa, vel fraude fuerit pofitum interdictum; aut factum delictum, quod fuit caufa interdicti.

Priuilegium collegij valet pro col-

legis:

legis : sic Clericis priuilegiatus potest celebrare cum famulo, licet de nouo assumpto inferuiente sacro.

Religiosi priuilegiati pro confratribus possunt admittere addictos suæ religioni in habitu, licet maneant extra monasterium, vel ei ordini bona dederint donatione inter uiuos.

Qui tempore interdicti possunt admitti ad officia, possunt sepeliri in cœmeterio.

180 Omnia officia solenniter possunt fieri in festis Natiuitatis, Pasche, Assumptionis Beatæ Mariæ, non tamen in octauis, sine præfata moderatione, exclusis excommunicatis, non exclusis interdictis; & quorum culpa fuit positum interdictum non accedant ad altare. Item in festo Corporis Christi, & octaua. In die Conceptionis, & octaua, ubi dicitur officium eius ordinatum per protonotarium Leonardum Nogarolum: & in his festis suspenditur interdictum à primis uesperis usque ad completorium diei inclusiue, vel octauæ; & tunc omnia fieri possunt.

183 In suspensione interdicti potest fieri id tantum, ratione cuius suspenditur: & eo tempore tantum quo suspenditur.

187 Nemo nostra ætate tenetur ser-

uare

ware interdictum non denunciatum, nec quando in te est nullum, & nullitas est sufficienter publicata: est autem interdictum nullam regulariter in his casibus, in quibus excommunicatio est nulla, de quibus supra: religiosi tamen debent illud obferuare si mater Ecclesia illud obferuat.

Laicus audiendo Missam, & alia officia etiam a sacerdote peccante eam dicendo, vel cum aliquo personaliter interdicto, non violat interdictum etiam validum, denunciatum; sed tamen in 4 casibus peccaret mort. sed non fieret irregularis.

Primò, si sit ipse personaliter interdictus.

Secundò, si expressè vel tacitè est causa cui illa dicantur.

Tertiò, si dicat alia officia, qualia clerici dicendo, violarent.

Quartò, si mentiendo se priuilegiatum, intrat ad diuina officia prohibita.

Monachi, & moniales sine ordine, si faciant officia prohibita Clericis, peccant mortaliter, & priuantur voce actiua, & passiuua, etsi non fiunt irregulares. Item clerici violando peccant mortaliter, sed an sint irregulares, supra cap. 25.

Cessatio

188 Cessatio a diuinis est desistentia ab his, quæ vel est generalis, vel particularis; & differt ab interdicto: priuilegium pro interdicto non valet pro cessatione, neque contra. Et literæ in quibus ponitur simul cessatio, & interdictum, sunt diligenter ponderandæ, & ratione transgressionis, & ratione summi Pontificis.

De irregularitate.

190 **I**rregularitas est impedimentum inductum a iure canonico, directè impediens acceptionem ordinum Ecclesiasticorum, aut aliquem vsum eorum, quatenus sunt ordines, etiam post pœnitentiam: non enim omnis irregularitas impedit vsum, & aliqua non omnem vsu ordinis.

Irregularitas non est censura Ecclesiastica, & sic differt à suspensione; nec omnis excommunicatus, suspensus, interdictus est irregularis.

Irregularitas diuiditur in quinque species sumptas ex quinque generibus defectuum. Primò Sacramenti, secundò Corporis, tertio Animæ, quartò lenitatis perfectæ, quintò delicti.

Nulla irregularitas incurritur sola voluntate faciendi, nisi fiat id ob quod

ponitur,

ponitur; & hæc nulla est mentalis.

192 In foro exteriori nemo in dubio est iudicandus irregularis; secus in interiori, vel in consilio dādo.

193 Irregularis celebrans, licet peccet mortaliter, tamen non incurrit nouam irregularitatem.

194 Potestas absoluendi à peccatis, etiam quæ datur per bullas, non extenditur ad dispensationem irregularitatis.

Nemo fit irregularis, nisi in casibus a iure expressis.

Irregularitas occulta æquè nocet cōscientiæ, ac publica; & vtraque æquè indiget dispensatione.

Qui tacens occultam irregularitatem ordinatur, vel impetrat beneficiū, debet occulte dispensationem impetrare, & si scienter accepit possessionem, & sic per intrusionem factus est, inhabilis ad illud; debet de hoc mentionem facere in impetratione, vel si non erat beneficium reseruatū Papæ, debet impetrare habilitatem à Papa, & clam impetrare collationem ab ordinario.

Excepto homicidio voluntario, Episcopus potest dispensare in omni irregularitate descendente ex delicto occulto, non deducto in forum contentiosum,

ex

ex Concilio Tridentino sess. 4. cap. 6.
non potest Episcopus dispensare super
alia, vt super descendente ex illegiti-
mitate.

*De prima specie irregularitatis
ex Bigamia.*

Bigamia est status coniugati cum
duabus cōiugibus, siue ante bap-
tismum, siue post, & impedit susce-
ptionem ordinum.

Bigamia triplex: prima vera, quando
cognouit duas vxores veras successiue:
secunda interpretatiua, id est, si con-
trahit cum vidua, vel alia per alium
corrupta, vel cum virgine quæ adul-
teretur, & eam cognoscit post adu-
terium, licet ignorans, aut cum vna vali-
de, & cum alia inualide, vel cum vtra-
que inualide ob aliquod impedimen-
tum.

Tertia similitudinaria, id est, quando
quis ordine sacro, vel voto solenni
adstrictus cōtrahit cum aliqua, & con-
summat; qui non est in sacris, contrahit
cum corrupta, sed inualide, non fit irre-
gularis.

196 Vxoratus cū virgine, si habet con-
cubinam non incurrit, nequē qui con-
trahit cum desponsata alteri per verba

de

de presenti. modò illa fit virgo: neque qui cum multis contrahit, sed tantum cum vna habet copulam.

197 Contrahens cum virgine scurrilifera, aut publica fabularum aëtrice, non est bigamus, sed ea mortua non debet ordinari. Papa potest dispensare cum bigamis ad ordines; quamvis in vera non solent sine magna causa dispensare.

In vera, & interpretatiua nemo potest dispensare, præter Papam, in similitudinaria verò cum virgine potest Episcopus.

*De secunda specie irregularitatis
ex defectu corporis.*

199 **D**efectus cuiuslibet membri principalis etiam occultus, ut sunt pudenda, proueniens ob culpam, facit irregularem, ut si in pœnam alicuius delicti, quamvis ab inimicis fuerint abscissa pudenda: & multò magis, si iure abscissa fuerint.

Qui partem membri ob indignationem sibi abscidit; licet non amiserit facultatem naturalem bene celebrandi, si est notorium, quòd ob indignationem hoc fecit, est irregularis, secus non.

199 Imbecillitas, vel defectus mem-

bri

ori contingens sine sua culpa, & non impediens celebrationem, non facit irregularitatem: vt si fiat a Medico, ab infidelibus, ab inimicis, sine sua culpa, vt natus sine pudendis, vel castratus, vt claudus, cui scipio in altari non est necessarius, vt macula oculi non priuans, vel notabiliter deformans, vel nimia magnitudo alterius vel vtriusque oculi non notabiliter, vt gibbus, &c.

Monoculus est irregularis; sed carens viū oculi dextri, qui aliis videtur sanus, & sinistro quantum sat est ad celebrandum videt, non est irregularis; immò nec est irregularis: qui amisso visu oculi sinistri cum dextro leget canonem sine nimia, & indecora conuersione faciei ad populum.

200 Eunuchi non debent secum gestare arefacta pudenda.

Quilibet defectus cuiusuis membri inhabilitans ad sacrificandum, vel notabiliter deformans siue fit cum culpa sua, siue sine culpa sua, facit irregularem: similiter membrum superuacaneum, vel nimis grande; ad Episcopum, tantum spectat iudicare de defectu, vel deformitate an sit notabilis, & non ad alios Prælatos, licet ordinandus sit religiosus. Defectus, vel deformitas

Inhabilitas ad vnum officium exercendum facit irregularitatem ad illud, & non ad aliud, verbi gratia, ad Missam celebrandam, & non ad aboluendum; sed intelligitur quòd defectus fuerit sine sua culpa, & post ordines susceptos.

In hac irregularitate, solus Papa dispensat.

201 Omnis illegitimus licet occultissimus est irregularis; & si credit matri id dicenti debet occultè petere legitimationem, sed si non credit non tenetur.

In prædicta irregularitate illegitimationis, solus Papa dispensat ad ordinem sacrum, dignitatem, beneficium, curatum; sed ad ordines minores, & ad vnum beneficium simplex, potest Episcopus.

202 Defectus ætatis facit irregularem, sed quæ ætas requiratur ad ordines supra cap. 25. nu. 68. & qui ordinatur ante ætatem habet characterem, & priuilegia consequentia characterem; sed non habet executionem ordinum, & priuilegia eam consequentia.

In prædictis solus Papa dispensat, & priuilegia regularium post Concilium Tridentinum, sunt exclusa.

Lepra facit irregularem ad susceptio-
nem ordinum, & ad vsum susceptorum:
idem facit quælibet infirmitas, quæ est
cum notabili scandalo vsui ordinum,
& solus Papa dispensat.

203 Qui habet morbum caducum,
energumenus, arreptitius, & obsessus
a dæmone, est irregularis; & solus Pa-
pa potest dispensare, & qui semel hoc
morbo est affectus, licet postea sanus
videatur, tamen semper est irregula-
ris: & si est ordinatus, si sæpè decedit,
vel rarò, sed spumas ore vomat, non
potest celebrare; si secus, potest, sed
cum adiutore parato perficere Missam,
inceptam in defectu illius obsessus
verò a dæmone numquam debet cele-
brare. Quod dicitur de morbo caduco,
est dicendum de lunatico, amente, &
furioso.

Hermaphroditus si sexu fæmineo
magis quam virili præstet, non est ca-
pax characteris, sed si pollet magis vi-
rili, quam fæmineo, etiam si sit capax:
tamen non debet ordinari, & solus Papa
dispensat.

Seruus est irregularis, tamen cum
facultate sui Domini potest ordinari,
& fit liber: si sine facultate ordinetur
in minoribus, remanet seruus, vt prius,

si in diaconatu vel subdiaconatu, potest se liberare soluto pretio, vel dato alio seruo simili; si presbyteratu, manet liber, dato peculio, aut redimendo se: si neutrum potest, satisfaciat, præstando Domino obsequia non dedecentia presbyterum.

204 Infamis infamia facti, vel iuris est irregularis: sed in infamia iuris, solus Papa dispensat, nisi Episcopus dispense super delicto, quod potest, & accessorie infamia dematur: in infamia facti Episcopus dispensat, & aliqua tollitur sola pœnitentia iusta, & emendatione vitæ.

Qui vinum non potest bibere, quin euomat, est irregularis; cum quo Papa non potest dispensare, nisi tenens se posse dispensare cum celebrante, vt non tunc vtraque specie sumat, potest tamen promoueri ad ordines minores.

De tertia irregularitatis specie ex defectu animæ.

205 **P**enitus idiota est irregularis ad ordines, & scientia requiritur pro qualitate ordinis in Concilio Tridentino sess. 23. cap. II.

Papa in hoc defectu rarò aut nunquam dispensat directè, sed indirectè,

dispen

dispensando super ætatem.

Non baptizatus licet sit catechumenus, & sanctus, est irregularis, & non est capax ordinum, sed hæreticus seu fautor hæreticorum, licet sit conuersus, non ordinatur, neque filius hæretici in linea virili vsque ad secundam generationem, in fœminea vsque ad primam; neq; Saracenus, Iudæus, Paganus, etiam recentè conuersus, & baptizatus; non sic de nouo Christiano, vt vulgus vocat, nisi aliter sit statutum alicuius particularis Ecclesiæ: cum his solus Papa dispensat, non tamen potest in non baptizatis, & perpetuo amentibus.

De quarta specie irregularitatis ex homicidio iusto, & defectu lenitatis.

206 **H**AEC nascitur ex occisione, vel mutilatione alicuius membri in casu licito, quia non videtur imitari mansuetudinem Christi.

Illà pars hominis dicitur membrum, quæ habet officium per se distinctum, vt manus, pes, auris; non sic digitus: nam amisso vno digito, si potest commodè celebrare, non est irregularis: sic soli testiculi non sunt membrum, licet

si eos sua culpa amiserit, non possit ordinari.

207 Interficere, & membrum abscindere sunt paria in hoc casu, sed abscindere membrum, & illud debilitare, non sunt paria; & quia ex hoc non est irregularis: irregularitas enim tantum in casibus iure expressis reperitur.

208 Ob breuitatem pro (occidere, & mutilare) utemur verbo (deformare) in posterum.

209 Omnis baptizatus deformans hominem in casu licito, præterquam in infirmitate, aut dans causam propinquam deformandi aliquem, aut saltem, ut citius deformatur, quam alias deformatetur extra necessitatem ineuitabilem suæ vitæ defendendæ, est irregularis.

Causa propinqua in hoc est dictum vel factum licitum, directum sufficienter in deformationem inde sequutam. Quare non sufficit minimus ictus, vel qualiscumque generalis intentio.

Hinc exhortans milites in generali ad bellum iustum, vel victoriam, non fit irregularis: sic etiam necessitas excusat, ut quando aliter euadere non potest, nisi deformando; & licet ad euitandum peccatum non teneatur fugere,

teneatur

tenetur tamen fugere ad vitandam hanc irregularitatem; dummodo fuga non sit ei periculosa; & si mutilatio sequitur non ob meum dictum vel factum, non sum irregularis: ex his inferuntur sequentia.

212 Est irregularis iudex iuste procedens, accusator, promotor fiscalis, testis, notarius, scribens, pronuncians, publicans sententiam, scribens testimonia, scribens literas, quibus deformatio imperatur; agens aut procurans contra reum, vel agens pro reo, & vincens cum condemnatione talionis, & quilibet alius officialis.

Qui se aliter defendere non potest quam præbendo arma alteri a quo defendatur, si sequitur deformatio non fit irregularis.

Dans arma non valenti aliter se defendere, si illis armis præterea occiditur inuadens, fit irregularis; & multo magis si non dat arma, sed in se inuadentem occidit, ut alium defendat.

213 Est enim irregularis qui deformat alium ob iustam defensionem vitæ alterius, etiam patris aut matris, vel Civitatis, vel in bello iusto, vel ne exercitus iusti belli fugiat, & multo magis defensionem iustam sui honoris, vel

bonorum, vel alterius: tantum enim excusatur in necessitate ineuitabili sua personæ.

Qui etiam Clerici denunciant iudicibus proditiones, homicidia, & alia delicta cum protestatione, ut solum impediantur mala, & non affligantur pœna aliqua, non incurrunt, dummodo id faciant extra confessionem: secus si accusant coram Iudice ob alienas iniurias, etiam cum protestatione dicta.

214 Qui etiam Clerici accusant de crimine, quod non meretur deformationem, & ita credunt; & tamen iudex, vel ob alias accusationes, vel iniuste illum deformat, non incurrunt.

Clerici, & religiosi qui interfunt deformationibus, quæ fiunt, non concurendo aliquo modo ut fiant, vel ut citius fiant non incurrunt; tamen Clerici in sacris, & beneficiarij si interfint sine causa rationabili, vel consolandi, vel audiendi confessiones peccant.

Clericus in bello iusto adhortando ad victoriam generaliter, & efficiendo ope, & hortatu, ut commilitones multos occidant: immò & percutiendo propriis manibus, dummodo per se non deformet, non fit irregularis; si

autem

autem per se deformat, iniuste, quia necessitas defendendi patriam, cognatos, & alios excusat a peccato, non ab irregularitate.

215 Præbere arma, vel præire in bello aliquando facit irregularem, id est, quando est causa propinqua; aliquando non, ut quando dicunt generaliter ad bellantes, ut vincant sine intentione particulari, ut hunc feriant; & omnes canones qui videntur contrarij, intelliguntur, si dant cum intentione particulari sufficienti pro causa propinqua, & ad obiectiones respondetur: Quòd non omne quod sufficit ad dandam causam propinquam, & habendam intentionem sufficientem deformandi iniuste, ut incurratur irregularitas, sufficit in deformatione iusta, ut incurratur irregularitas.

Ex hoc excusantur Ecclesiastici exhortantes in bello in communi ad victoriam sine intentione speciali ad deformandum.

Qui ad consequendas indulgentias affert ligna ad comburendum hæreticum viuum, si cum hoc cooperatur in morte illius, est irregularis: secus si afferat ad comburendum iam mortuum.

Qui constituitur iudicem, ut notarius, & satellites. Item custos damnati ducti ad mortem, seu ad deformationem. Item vendens, vel commodans scalias, funes, enses, sagittas, aut alia instrumenta ad aliquem deformandum, est irregularis.

Qui capit, vel indicat furem, ut à iudice capiatur. Item qui etiam causa sua utilitatis sine protestatione, ne procedat ad deformitatem, tradit, vel cōqueritur de reo apud iudicem. Item si causa alienæ utilitatis, etiam cum protestatione, fit irregularis; protestatio autem non solo verbo, sed etiam mente fieri debet.

Hortans vel admovens damnatum, ut faciat actū, quo acceleretur mors, ut ascendere scalias, &c. fit irregularis, &c.

Nec chirurgus secans iuste membrū, nec adiuuans eum, fit irregularis: non sic de iudice.

In hac irregularitate solus Papa dispensat facilius, & ex minori causa quā in irregularitate ex actu illicito.

*De quinta specie irregularitatis nata
ex homicidio iniusto.*

219 **O**ccidere, & membrum abscindere, non autem debilitare, sunt paria, quantum ad hunc effectum

irregu

irregularitatis: deinceps *vt* verbo deformare, *vt* supra dixi.

Deformatio est triplex, prima merè voluntaria, id est, intenta in se iuste, vel iniuste per se, vel per alium, iubendo, consilium dando, &c.

Secunda, merè casualis, id est, non intenta in se, nec in causa ad id sufficienter ordinata, *vt* si missus aliquò, fulmine feritur.

Tertia mixta, id est, non intenta in se, sed in sua causa sufficienter ad eam inordinata, *vt* qui imperat seruo *vt* alium cædat palo sine deformatione; & testificatio in causa sanguinis, nolentis deformationem.

Omnis, & solus in hac specie fit irregularis, qui discretus, & baptizatus, se ipsum, aut alium hominem deformat illicitè, aut causam propinquam illicitam deformationis, vel eius anticipationis præbet, quæ declarantur, sicut & superior num. 206.

Deformatio merè voluntaria facit irregularem, sed non merè casualis.

221 Omnis deformatio mixta secuta ex opere illicito lege iustitiæ, quod est causa propinqua eius, facit irregularitatem.

Mula commodata in itinere periens

ictu fulminis non perit commodatario, licet sua culpa illac tunc transeat. Mandans iniuste percutere citra mortem, mandatario occidente fit irregularis, quia percussio culpabiliter imperata sufficienter dirigitur in mortem. Quando autem dicatur sufficienter directum, boni viri arbitrio terminandum est.

222 Monachus vtens chirurgia circa vulneratum, si ille moritur, fit irregularis, siue curet ob charitatem, siue ob lucrum, contra Sotum.

Deformitas casualis ex opere illicito nata, facit irregularem per canones, contra Sotum.

223 Deformans embrionem inanimatum, vel corpus exanime non fit irregularis, nec qui impedit virtutem generatiuam.

Qui est causa abortus, si fœtus est inanimatus, non est irregularis; si dubitatur, debet censere se irregularem.

Valnerans pluries & multum, immò abscindens partes membrorum, si non abscinditur membrum, vel moritur, non fit irregularis: auricula habetur pro membro.

Qui iuste percutit, sed non occidit; si percussus ab aliis sine eius culpa occiditur, vel moritur defectu medici,

regiminis, vel morbo superueniente, non fit irregularis; secus verò si iniuste percutit.

Qui non occidit nec mutilat, sed debilitat membrum, ita vt celebrare non possit, non est irregularis.

Præbens arma euntibus ad bellum iniustum, fit irregularis, si quis deformetur: similiter qui interfunt rixæ auxiliando pro parte iniusta, si quis deformetur, fiunt irregulares; secus, si interfunt ad dissuadendam rixam, & ad pacificandum: licet ex eorum præsentia sua pars non nihil animetur, & contraria deterreatur.

Qui interfunt iusto bello, animando, fauendo, percutiendo, modo suis manibus non deformant, non sunt irregulares.

Laici in iusto bello deformantes, non sunt in hac specie irregularitatis, sed in superiori.

Item nec clerici sunt in hac specie, in casu quo excusantur à peccato, non ab irregularitate.

225 Laicus accusans in iudicio iniuste, si sequatur deformitas, est in hac irregularitate, si iuste in superiori: clericus etiam si iuste sine protestatione, est in hac.

Item

Item iudex condemnans, & fauentes condemnationi iniultæ, incurrunt hanc; sic qui inimico alterius ostendit viam ad eum deformandum, si sequatur.

226 Qui furem detinet donec iudex veniat, vel tradit, vel accusat, vt suum recuperet cum protestatione, &c. si suspendatur, non fit irregularis, si verò cum protestatione, placet, ei suspensio illius, fit irregularis in conscientia, & debet dispensationem obtinere: protestatio enim est ficta, tamen irregularitas est alterius speciei.

Qui rixatur illicitè cum aliquo, si superuenientes amici illum deforment etiam sine suo consensu, fit irregularis in hac.

Qui domi suæ nutrit ferocem belluam vt Leonem, si illa sua culpa, qui eam solutam tenet, aliquem occidit, fit irregularis; secus si sine sua culpa.

228 Chirurgus, vel medicus, cuius dolo, ignorantia, negligentia, audacia, infirmus deformatur, est irregularis huius speciei; alias secus.

Castos infirmi qui dolo, vel culpa notabili, vel præter consilium curantis præbet vel facit aliquid, quo deformatur infirmus, saltè citius, est irregularis:

secus

secus si une culpa notabili, sed bona fide, licet in aliquo errauerit; & in dubio consulat doctores. Qui si dubitant, teneat se irregularem.

Qui non est medicus, vel chirurgus, & euellit telum infixum corpori, vt citius moriatur, si sequitur; sic qui vertit ægrotum, vel consilium dat, vt citius moriatur, si moritur, fit irregularis, aliter non.

Infans defectu iudicij, dormiens, furiosus aliquem deformans, non est irregularis; sed ebrius sic, si non est omnino extra iudiciam, vel si sciebat se inebriatum solere sumere arma, & percutere alios & tamen sua culpa inebriatur; sic etiam est iudicandus dormiens, & furiosus.

Iniuria affectus si eius amici deformant eum, qui fecit iniuriam, & ipse sciens non contradicit, fit irregularis.

Aduertens aliquem à liberando alio ab iniusta deformatione, si sequatur, fit irregularis.

Nemo fit irregularis ex sola complacentia, quòd deformetur alius: nec medicus nolens curare, nec diues non pascens, vel non vestiens morientem, vel non defendens, nisi sit iudex, vel ex officio teneatur, licet habeant desi-

derium

derium mortis illius.

233 Iubens, dans consilium, &c. vt aliquis deformatur, si expresse, vel tacite mandatum non reuocat, & sequitur deformatio, fit irregularis.

Sic qui suadet percussionem illicitam extra deformatem, quæ tamen sequitur, fit irregularis, contra Syluestrum.

Sic ratam habens deformationem, suo nomine factam, quam antequam fieret, poterat mandare, & hoc etiam si quis iussus erat alterum deformare, ipse solus deformatetur. Consilium dans non satisfacit reuocando consilium, sed debet contrarium persuadere.

234 Sciens tractari deformationem illicitam alicuius, si eum non adiuuat dicto, vel facto, peccat mortaliter, sed non fit irregularis.

Qui in bello iniusto hortatur, vel custodit sarcinas præliatiû, fit irregularis.

Magister castigans discipulû circumspecte, etiam si moriatur, non fit irregularis; secùs sic.

235 Clericus licitè ludens cum aliquo, si ille se suo cultello deformat, sine notabili culpa alicuius, non fit irregularis; si illicitè, fit.

Iaciens lapides in aliquem locum, si dicto vel signo non præmonuit, &

aliquem

aliquem deformat, fit irregularis; aliter non. Iaciens lapides in bruta, si circumspectè, licet quis de formetur, non en irregularis; sin minùs, sic.

Clericus in venatione illicita, vel aliis exercitiis illicitis, si quem deformat est irregularis; secùs, non.

Clericus introducens meretricem in domum suam per tecta, si decidens deformatur, vel abortiatur, fit irregularis; si per viam planam, non.

Sonans campanam, si sine sua culpa tintinnabulū solutū aliquē deformat, non est irregularis; si cum culpa, sic.

Iocans, vel saltans cum muliere grauida licitè, si abortiatur, non est irregularis; si illicitè, est irregularis.

236 Monachus, vel clericus beneficiatus, vel in sacris, videns furem, si clamat, latro, latro, animo vt deformatur, vel putans fore vt superuenientes deforment, vel tradant iudici deformandum, secuta deformatione, fit irregularis, secùs non: alius verò clericus, vel laicus idem faciens est irregularis superioris speciei.

Qui dormiens suffocat infantem, in eodem lecto illicite à se positum fit irregularis, aliter non: idem de mittente puerū ad flumen, in quo suffocatur, &

le declinante ab icu, & propellente alterum, qui deformatur, & similia, si illicitè fiunt, inducunt irregularitatem; secùs, si licitè.

Clericùs secans alienam arborem illicitè, sed sine culpa, si quis deformatur, non est irregularis; sic de sonante campanam, contra Syluestrum: idem de clerico mercante bestias, & venante, & quæ venatio licita, vide ibi.

237 Monachus Frãciscanus licet peccet equitãdo in mula mitissima, si ab ea sine culpa occiditur puer, non fit irregularis, quia in his casibus actiones nulatenus dirigebantur in tales deformitates.

238 Adulter inuētus à marito, si in sui defensionē eum occidit, fit irregularis.

Clericus adulter, si maritus ob id uxorem occidit, fit irregularis.

De dispensatione irregularitatis huius.

239 **Q**ui occultissimè occidit aliū, & probabiliter pro certo creditur, infamatum iri de tali delicto, si non celebret ante dispensationē, potest celebrare post debitam contritionem, & confessionem.

Idem dicendum de excommunicato, si tali casu potest communicare: idem

de cen

de cenſurato Papali in ſimili caſu.

In foro conſcientiæ tam maia eſt hæc irregularitas, quàm publica ex Cōcilio Tridentino; nam ſuper occulta poteſt Epifcopus diſpenſare excepta ea, quæ ex homicidio voluntario: & intelligitur de homicidio illicito intento, & volito in ſe, ſaltem æquipollente, id eſt, in cauſa proxima, & non cauſa mortis euitandæ,

*De irregularitate delecti accipiendi,
vel utendi male ordinibus.*

245 **S**ciens, vel ſcire debens ſe ex cōmunicatum maiori, ſeu interdicitum, ſeu ſuſpenſum ad ordines, ſi ordinatur vel celebret, fit irregularis, verū ſi cenſura eſt occulta, licet celebratio fit publica, poteſt Epifcopus diſpenſare poſt Concilium Tridentinum.

Suſcipiens ordines maiores & minores ſimul, vel duos ſacros eodem die, ſi conſuetudo non excuſat, fit irregularis; ſed Epifcopus poteſt concedere uſum prius ſuſceptorum.

Sciens, aut ſcire debens Epifcopum ſe abdicaffe loco, & dignitate, ſi ab illo ordinatur, fit irregularis.

Ordinatus ab Epifcopo excommunicato, interdicitō, ſuſpenſo, ſimoniaco

schismatico, hæretico, deposito, degradato, si denunciatus est vt talis, fit irregularis; licet character imprimatur; & ignorabat denunciationem, potest Episcopus cum eo dispensare.

Qui ante legitimam ætatem, extra tempora, & absque literis dimissoriis ordinatur ordinatione sacra, fit suspensus; & si celebrat, fit irregularis.

Qui per saltum ordinatur, est suspensus, licet habeat characterem; & sine dispensatione non potest accipere prætermissum ordinem, quàm dispensationem potest cõcedere Episcopus, si nondum est vsus accepto; imò etiam post exercitium, si per ignorantiam fecit, si verò scienter, solus Papa potest dispensare ad vltiorem, ad quem si non intendebat, potest Episcopus.

Non ordinatus, si seriò, & ex officio exercet ordinẽ, fit irregularis: ibi vide pulchros casus particulares.

Violans quodcumque interdictum actu proprio cuiuscumque ordinis, fit irregularis; non loquitur de pura cessatione; & solus Papa dispensat ad superiores ordines, sed Episcopus ad vsum acceptorum.

*De irregularitate ex delicto violandi
censuras celebrando.*

244 **O**rdinatus si excommunicatus maiori, suspensus, interdictus, sciens, vel scire debens, solenniter facit actum proprium sui ordinis, est irregularis; idem si audit auctorizando; & in hac solus Papa dispensat.

*De irregularitate ex delicto iterandi
baptisma.*

Qui bis baptizatur etiam ignorantia crassa, est irregularis; & qui scienter bis baptizatur, etiam est irregularis: dubium probabile excusat ut baptizetur sub conditione. Nec parochus debet baptizare etiam sub conditione, quem obstetrix baptizavit, sed debet reliqua supplere: idem dicendum in ordine & confirmatione.

De irregularitate ex notorietate delicti.

Notatus in crimine notorio, & depositione digno, est irregularis; ut est adulterium, & eo maiora; continuus concubiniarius & notorius, stuprum virginis, &c. Unde quæcumque enormitas sine notorietate non sufficit.

149 Crimen occultum sodomie, licet nefandum, non inducit irregularitatem, nisi clericus exercent ex usu continuo, arbitrio boni viri, per extrauagan-

tem Pij V. & hæc respicit etiam forum interius. Nota tamen quòd non comprehenditur omnis actus luxuriæ præter naturam, vel sodomiticus, sed sola copula sodomitica seminata intra vas.

251 Hæc quoad comprehensos, inducit depositionem ipso iure, inducit priuationem beneficij iam quæfiti: sed omnis irregularitas præcedens collationem, reddit illam subsequutam nullam ipso iure. Nota, irregulari sine sua culpa ex defectu ad vsum vnius ordinis, & non alterius, posse dari beneficium, non requirens maiorem vsum sui ordinis, sed non posse dari laboranti quarta specie irregularitatis.

Irregularitas nata ex delicto non incurritur propter peccatum veniale.

Excōmunicatus minori non peccat mortaliter, nisi recipiendo sacramenta. Commissio facta alteri, verbi gratia Episcopo, vt dispensec cum aliquo determinato, spirat in morte committentis, verbi gratia Papæ; non sic gratia potestatis alicui, verbi gratia religioso facta dispensandi indefinite. Confessarius electus per bullas Papæ, quæ solùm habent clausulam absoluedi à quacumque censura, non potest

254 absolueret ab irregularitate, quia nō est censura: & tandem non potest nisi exprimat irregularitas, quia hæc non impedit absolutionem peccatorum, quod videtur intentum Papæ, & ex hoc non redundat in bulla particula, & ab aliis pœnis.

255 Occultum in hac materia est non publicum, publicum verò est notorium manifestum famosum, & vt tale fit, sufficit esse tale viciniam, collegio, vel manasterio, licet non prouinciam, ciuitati, vel parochiam; tunc autem est tale collegio, &c. quando est notorium maiori parti collegij, licet tantum sint 10. in collegio.

Publicum est triplex 1. notorium, quod nititur scientiam maioris partis, verbi gratia collegij 2. manifestum, quod innititur famam eiusdem partis maioris ortæ à scientibus 3. famosum, quod nititur famam maioris partis ortæ ex vno sciente, vel iudiciis, vel præsumptionibus illi æquipollentibus.

Occultum triplex 1. quod non est probabile suapte natura, vt sunt solamentalia 2. licet sua natura fit probabile, tamen non potest probari, vt quia coram nemine factum est.

F f 4 3. quod

3 quòd potest quidem probari, sed adeo a paucis, quòd non sit orta fama nec, iudicium deductum.

Delictum vt dicatur publicum, non sufficit actam esse publicum, nisi sciat-ur esse delictum, vt si excommunicatus secretus publicè dicit missam corà populo, actus publicatus, sed delictum non est publicum, quia ne citur.

*De sex casibus quibus polluitur Ec-
clesia ita, vt in ea non possit
celebrari.*

256 **P**rimus si intra eā sanguis hu- manus iniuriòse effunditur aut causa naturalis eius effusionis, vel mortis datur. Si sit extra eam, vel super eam in tecto, vel subter eam in specu, non polluitur. Item si Ecclesia erat sacra, debet reconciliari ab Episcopo cum aqua benedicta à se vel ab alio Episco- po: si nō erat sacrata, potest à solo pres- bytero cum aqua ab eo benedicta. Nec sufficit effusio aliquarum guttarum, sed requiritur largitas, & debet esse sangui- nis humani, & iniuriòsa; non si fiat ob iustam defensionem, vel ioco, & lu- do licito, licitè factò; ne effusio facta per furiosum, aut stultum, aut carentem iudicio puerum, nec si vulnus extra fuit datum, & intus effunditur sanguis;

sed

sed si e contra, sic. Nec si feratur intus sententia condēnationis, & foris effundatur sanguis: item satis est in ea suffocare sine sanguine: item occidi vel vulnerari ob fidem: item non sufficit si ab Ecclesia mittatur sagitta, & feriat extra eam, sed contra sufficit: nulla pollutio Ecclesiæ secreta impedit celebrationem donec publicetur, licet sit post multos dies.

Secundus, voluntaria effusio seminis humani cuiusque, siue viri siue mulieris, iuxta, cōtra, aut extra cursum naturæ, etiam per copulam conjugale: non autem si dormiendo polluatur.

Tertius, si in ea sepeliatur excommunicatus.

Quartus, si in ea sepeliatur infidelis, & tunc non solum est reconcilianda Ecclesia, sed etiam eius parietes sunt abradendi.

Quintus, quando Ecclesia consecratur, vel benedicitur per Episcopum publicum excommunicatum.

Sextus, quādo omnes parietes vel maior pars eorum simul deiciuntur, quod rarò fit. Polluta Ecclesia, polluitur cœmeteriū illi contiguū: at polluto cœmeterio contiguo, non polluitur Ecclesia.

De casibus reservatis.

259' **Q**ui libet sacerdos, cū ordine accipit potestatem consecrandi, baptizandi, prædicandi, & absoluendi ab omnibus peccatis; sed interdicitur ei exercitium illius potestatis, donec concedatur de licentia eius qui potest; quare reservare nō est non cōcedere potestatem absoluendi, sed minuere potestatem. Itaque non cautē Sotus est loquutus.

Per Concilium Tridentinum est hæreticum dicere, Episcopum non posse reservare casus in conscientia.

In articulo mortis casus, & censura definit esse reservata.

Episcopus potest absolvere à casibus occultis reservatis Papæ, præter hæreticos, & casus Bullæ Cœnæ, quia per bullam limitatur eius ius. Omnis casus reservatus Papæ habet annexam aliquam censuram: hinc bulla concedens potestatem absoluendi à casibus Papalibus, concedit etiam & à censuris reservatis Papæ.

260 Sublata cēsure Papali annexa peccatis, simplex Parochus potest à quolibet reservato absolvere, quia definit esse reservatum; & si qua censura Episcopalis superesset, censetur cum Papali ablata. Episcopus concedens alicui ca-

fus

ius sibi reſeruatōs, non concedit cenſuras; item ſi concedit caſus & cenſuras non cōcedit diſpenſationem votorum vel irregularitatum.

Confellarius, qui habet caſus ſuo Epiſcopo reſeruatōs, poteſt abſoluere ab iſdem caſibus in ſua diœceſi pœnitentem alterius diœceſis.

Epiſcopus cōcedens omnē ſuam auctoritatem abſoluendi auditos, nō concedit ſibi caſus reſeruatōs, niſi dicat: Concedo omnes meos caſus, vel: Concedo omnem meam facultatem, excepto tali caſu reſeruatō, vel in foro cōſcientiæ, quando apparet, intentionem Epiſcopi fuiſſe, concedere ſuos caſus reſeruatōs.

Caſus Epiſcopo reſeruatō, licet doctores varie contendant, ſunt.

Primus, peccatum clerici habens annexam irregularitatem, licet poſſit abſolui prius a peccato, & poſtea ab irregularitate.

Secundus, incendium data opera factum, domorum, frugum, &c. & ad id conſilium vel auxilium præſtitum.

Tertius, notorium, & ſcandalofum peccatum, cui pœnitentia ſolemnis imponenda, tamen non eſt in uſu hæc pœnitentia.

Quartus,

Quartus, absolutio blasphemiae publicae, & notoriae; quod tamen non est verum nisi in foro contentioso.

Quintus, dispensatio votorum, & iuramentorum: tamen hic non est casus, quia non sunt peccata.

Sextus, absolutio excommunicationis maioris referuatae Papae, & concessae inferioribus; sed est poena haec, non casus.

262. Sunt alij referuati Episcopis per consuetudinem generalem, vel quasi generalem, &c.

Primo, homicidium voluntarium, vel realis membri abscissio.

Secundo, falsare scripturas, falsum testificari, vel tacere verum coram iudice, vel si aduocatus, procurator, notarius, ostendat scripturas parti aduersae.

Tertio, violatio libertatis, & immunitatis Ecclesiae, cui saepe est annexa excommunicatio bullae coenae; & nunc omne sacrilegium est referuatum Episcopo.

Quarto, retinere incerta aliena.

De praedictis referuatis per consuetudinem, & constitutionem particularem, non potest dari certa regula; qualibet enim prouincia habet proprios.

Hi casus referuati possunt per bullam a Papa concessam absolui inconsultis

Episcopis

Episcopis, contra quendam, qui de hoc inconsiderate, & periculose scripsit.

*De presentatione confessoriorum
religiosorum.*

264 **P**relati Religiosorum tenentur petere ab ordinariis facultatem pro audiendis confessionibus; etiam tenentur presentare idoneos non modo nominare.

265 Si Episcopi sine iusta causa nolint
266 hos admittere, habentur pro admittis. Semel presentatus, & admissus, non indiget nova presentatione.

Presentati non debent absolvere a referuatis Episcopo; qui in loco ubi sunt presentati, possunt audire omnes, etiam non diocesanus; sed extra locum, non possunt audire etiam diocesenum.

266 Episcopi possunt remittere religiosis obligationem se presentandi, ut admittantur.

Aliqui religiosi habent alium modum se presentandi, sed non est tantae virtutis.

De regulis confessoriorum.

269 **O**pera bona facta in p. mortali. ad multa valet, ut ad implenda precepta, & ad excusandum a nouo peccato, ad illustrandum mentem nostram, & ut Deus tardius nos puniat.

Confessarius non debet absoluerè infirmum, si nutibus, vel verbis non fuerit confessus aliqua peccata, licet antequam obmutesceret, vocauerit eum animo confitendi, dicens se velle confiteri, & signa contritionis aliqua dederit.

270 Confessarius non debet absoluerè religiosum etiam canonicum regularem volentem testari, nisi desistat; & si testatus est, debet reuocare; aliter loco sacro sepeliri non potest; potest quidem religiosus rogare superiorem, vt liberè hoc vel illud illi vel illi det.

271 Hæres non tenetur petere absolutionem pro eo qui est postea mortuus, absolutus à peccatis & sepultus, & creditur excommunicatus occultus non denunciatus; immò etiam quando non fuerit confessus, sed contritus.

Quilibet sacerdos potest absoluerè in articulo mortis quemlibet à censuris, etiã non cõfessum; licet sacerdos sit excommunicatus & denunciatus.

Articulus mortis, & mortis periculum sunt idem, quo ad iura facientia in facultatem absoluendi.

Collatio beneficiorum facta excommunicato, licet ignoret se excommunicatum, est nulla.

272 Excommunicatio Episcopi non ligat extra Episcopatum peccantem.

Excommunicatio conditionalis, impleta conditione, non retrahitur.

Potest quis appellare de excom. conditionalis ante impletam conditionem, & post conditionem impletam, potest communicare.

Pensionarius, qui personaliter consentit pensioni, si non soluit statuto die etiã ante intimationẽ literarũ, incidit in censuras; secũs si per procuratorem.

Ignorantia probabilis excusat ab excomunicatione statuti pro facto damnato, quia excommunicatio est pœna extraordinaria.

Nullus præter Papam, vel ex eius speciali commissione, potest absoluerẽ ab hæresi, & censura ei annexa, etiam occultissima, nec cum Iubileo, vel Crucciata; dubitatur tamen an possit Episcopus de occulta.

Qui habet facultatem dispensandi votum, non potest dispensare votum iuratum, vel iuramentum.

Si quis in Hispania vouit ingredi religionẽ Frãciscanorũ, quæ iam a Pio V. sublata est: non tenetur ingredi religionem extra Hispaniã, si vouit antequam tolleretur ex Hispania illa religio.

Con

Confessarius electus secundum potestatem sibi traditam, potest absolute ad cautelam ab excommunicatione; & quomodo, & quando, vide ibi multa, & quando in foro conscientiae, & quando in utroque foro.

De conscientia & scientia.

279 **S**cientia, fides opinio, dubitatio, scrupulus, conscientia, quomodo conueniant, & differant.

280 Non est necesse semper eligere partem tutiorem, sed sat est tutam.

281 Vnde generentur scrupuli, & quos malos effectus generent, vide ibi.

Remedia contra scrupulos sunt perpulchra, & multa, ut Deus, pharmacum, auersio cogitatus à re scrupulosa, se submittere alieno iudicio, contrauenire scrupulis, Epiceia, id est, credere quòd non peccet, si adimplet legem secundum mentem auctoris, quamuis non secundum verba: si in sensu benigniore, vel si non seruat quia valde difficilis, vel ne pro stulto habeatur, vel in dubiis seruet communem usum bonorum, vel rectè intelligendo illud: in dubio tutior pars est eligenda, id est, in verè dubio, non quando altera pars est sufficienter firmata, vel pro vera eligitur: item illud

esse,

esse bonæ mētis agnoscere culpam, vbi non est, intelligitur in genere, non specialiter: & tandem quòd scrupulus sit defectus scientiæ iudicij recti.

De opinione eligenda, & duobus remedijs pro scrupulo.

286 **E**ST eligenda opinio consuetudine recepta, si nō est contra legem naturalē vel diuinā: si non est consuetudo, est eligenda illa, quæ innititur textui, cui non potest responderi; si non est textus, tunc illa quæ innititur fundamentis multis & rationibus; si nō est talis, est eligenda cōmunior: his cessantibus, quæ sit benignior, & fauorabilior iuramēto, matrimonio, doti, testamento, libertati, pijs rebus, religiosis, pupillo, viduæ, peregrino, personæ miserabili, priuato contra fiscum, quando fiscus fundatur in delicto priuati, valore actuum, & vltima voluntate: si nihil tale sit, tunc illa, quam affirmant graues doctores.

288 In conscientia Iudex, consultor, aut agens, quando debet iudicare in re dubia, antequā id faciat, ex animo debet expellere dubietatē, & certo opinari opinionē electā esse verā, & idē, etiam

Gg debet,

debere iudicare in eo casu ; quia si dubius iudicat, peccat contra conscientiam. verumtamen in foro conscientiam sufficit iudicare secundum opinionem eius, quem putamus esse virum idonea scientia, & conscientia circa illud.

289 Communis opinio est dicenda illa, quam octo, vel decem doctores classici rem ex professo tractantes assueverant, & non quam 50. more ovium sequuntur, sola auctoritate priorum ducti.

290 Scrupulosus debet considerare se sine gratia gratum faciente, vel auxilio speciali Dei, vix posse opera moraliter bona operari, & sic ex se non posse facere, opera digna maiestate Dei, & sic diffidere sibi, & fidere divinae bonitati, quae promptior est ad miserandum, quam puniendum, praesertim in eos qui bona fide operantur : & debet acquiescere, si vel mediocriter satisfaciatur suae obligationi, & considerare metaphoricum vultum Dei benignum, & caetera.

Compendij Manualis Navarri.

F I N I S.

INDEX

I N D E X

PRÆLVDIORVM.



N I M A rationalis quid sit, & qualis, & quomodo erratur circa cognitionem anima.

Præluđ. I.

De potentiis anima vt est sensitua & vegetatiua. Quid sit potentia & quomplex, & quid sit sensualitas.

Præluđ. II.

De potentiis anima vt est rationalis, & quid sit intellectus & voluntas, quomodo distinguantur & operentur, etiam in Deo & Angelis. Quid sit liberum arbitrium, an requiratur gratia, & quomodo homo sit imago vel vestigium Dei.

Praelud. III.

De summa beatitudine vel miseria hominis, quid sit finis ultimus seu beatitudo, & quotuplex: quid sit miseria hominis & quotuplex: & quae poena praecipua sint in inferno.

Praelud. IIII.

De passionibus & habitibus animae rationalis, quid sit passio animae & quotuplex, quomodo colligitur numerus passionum, quomodo sint bonae vel malae, quomodo explicanda in confessione. Item habitus animae quid, quotuplex, qualis, & an actus malus possit esse cum habitu bono, vel cum charitate.

Praelud. V.

De actu humano, siue morali ani-

ma quid sit, quomodo distinguitur ab habitu, vel ab aliis, quid sit omissio, quid violentum, quid metu factum, an sit humanum & meritorium, quid de actu facto impulsu concupiscentiae, vel metu, vel blanditiis, an annullat testamentum, quando ignorantia facit actum non humanum.

Praelud. VI.

De actu humano bono & meritorio, & malo seu peccato, quid sit meritum de condigno seu congruo, quid sit peccatum mortale & veniale, quae eius materia & forma, & quid sit in genere entis vel in genere moris, quid sit reatus & quotuplex: an detur actus indifferens.

Praelud. VII.

Peccatum originale quod omnes con-

traxerunt quid sit.

Praelud. VIII.

Peccatum actuale est multiplex, quid sit p.m. qua leges obligent ad mortale, & qua excusent à mortali. Dispensatio quando requirit iustam causam, & qua causa est iusta & excusat, quia deformitates peccati dicenda in confessione.

Praelud. IX.

De poenitentia & eius partibus.

Praelud. X.

I N D E X

LOCVPLETISSIMVS.

*Primus numerus indicat Capitula. Secundus,
numeros capitulum.*

A



- B O R T V S** periculo
exponens se, vel aliã.
15.14
- Absoluendus an sit quis
in occasione peccati,
& quando. 3.15
- Abolutio uata etiam excommunica-
to, quando teneat. 9.2
- Absoluendus an sit, non soluens pœ-
nam temporalem. 23.61
- Absoluens à reseruatis quid faciet 25, 96
- Absoluere à peccatis priùs, quam ab
excommunicatione. 26.7
- Absolutionis forma quæ, & quando
teneat. 26.11
- Absoluens à quibus non poterat, quid
faciat. 26.14
- Absoluendus an sit mutus, demens, &
in articulo mortis, &c. 26.27
- Absoluit Episcopus à casibus reserua-
tis Papæ, & quando. 27.88

I N D E X.

- Absoluendi potestas pro censuris, non
 est pro irregularitate. 27.254
 Absoluere à cēsuris in articulo mortis
 qui potest. 27.271
 Absoluere ab hæresi quis potest. 27.
 272.
 Accidia quid, & quotuplex. 23.125
 Accipere aliquid à fure, vt taceat. 17. 20
 Accipere occultè aliquid ab eo, cui dis-
 plicet occulta acceptio. 17. 138
 Accommodatum casu periens, cui pe-
 rit. 17.185
 Accommodatum quando, & quomodo
 restituendum, si pereat. 17.172
 Accusans quando peccat. 25.13.
 Administrator quando restituat de bo-
 nis administratis. 17.137.
 Adulter inuentus, & occidens mari-
 tum peccat, & fit irregularis. 15.7
 Adulter, & adultera circa filium spu-
 rium quid agant. 16.43
 Adulteri quomodo se habeant circa
 cohabitationem, & debitum. 22.22
 Aduocati, & procuratores in officijs,
 quando peccant. 25.28
 Alienum accipere extra extremam ne-
 cessitatem. 17.118
 Alicere ad amorem vanum, vel venia-
 lem. 14.30
 Amare intentiùs creaturas, quàm Deū,

sed

- sed non fortius , & quomodo Deus
amandus. 11.15
- Amare proximum quando tenemur , &
quo ordine , & quomodo Deum.
14.7.& 23
- Amari volens ab aliquo , vel ab aliqua
carnaliter. 19.1
- Amicitiam aliquorum lædens , vel se-
parans. 18.13
- Ancilla quando potest fugere à domi-
no, cum quo peccat. 16.21
- Animal domesticum alicuius occidens.
17.120
- Animalia aliena retinere. 17.126
- Apum examen accipere. 17.128
- Archidiaconus qualis sit. 25.134
- Arma vendere ob finem honestum , vel
turpem. 23.90
- Artem notoriam discentes ieiunijs.
11.38
- Articulus mortis, & periculum , quan-
do sumuntur pro eodem. 27.271
- Artifices quando non absoluedi. 3.15
- Artifices quorum opera sunt ad ma-
lum vsum. 14.43
- Artifices non docentes Tyrones. 17.
109
- Assicuratio pecuniæ, vel lucri. 17.253
- Assicuratio est licita, & pretio aestima-
bilis. 17.283

I N D E X.

- Attritus fit contritus cap. 1. num. 40. &
 quæ attritio fit satis ad gratiam. 1. 42
- Avaritia quando mortalis, & quæ eius
 filiæ. 23. 69
- Aves accipere in alienis arboribus. 17.
 128

B

- B**aptizandus coneratur. 1. 40
- Baptismus quid, & in eius usu qui
 peccent. 22. 6
- Baptizari petens à Parocho peccatore.
 24. 23
- Baptizās bis, vel chrismate veteri 25. 75
- Baptizans vel baptizatus bis fit irregu-
 laris. 27. 246
- Bellum iniustum petens, vel non cogi-
 tans, an iniustum, vel principaliter
 contra suos inimicos, & quid si sub-
 ditus cogatur ire. 15. 15
- Benedictio Ecclesie pro matrimonio.
 22. 81
- Benedicere vestes sacras quis potest. 25.
 84
- Beneficia plura accipiens, vel indignus.
 vel ob temporale. 23. 15
- Beneficij collationem impediens. 17.
 70. & 69.
- Beneficiarius non implens vota quan-
 do peccat. 12. 74

Beneficia

I N D E X.

Beneficiarius non faciens eleemofynam.	23.73
Beneficiarius non recitans horas, an restituat.	25.103
Beneficiarius, vel sacer quomodo vestiat.	25.110
Beneficiarius in acquisitione, vel retentione beneficij multipliciter peccare potest.	25.112
Beneficiarius si contrahat matrimonium, vel non resideat, & quando excusatur.	25.120
Beneficia Ecclesiastica quot, & quibus danda.	25.124
Beneficia plura quando retineri possint.	26.128
Beneficiarius, vel curatus non discens necessaria suo officio, vel non adiuvans morientes in peste.	25.133
Beneficium sumens in censuris.	25.133
Beneficij collatio facta excommunicato est nulla.	27.271
Bigamiam quando incurrit vir, vel mulier.	16.27
Bigamia quæ, quotuplex & quando facit irregularitatem, quando dispensatur.	27.195
Blasphemus quis dicatur, & quando corrigendus.	12.81
Bona fides in re aliena, & quæ dicitur	

bona

I N D E X.

- bona fides. 17.6. & 10
 Bonū vel, ius alicuius impediens. 17.69
 Bullarum vi quomodo quis absoluen-
 dus, & indulgentiæ applicandæ. 26.30

C

- C**ambia quando licita, & cum lucro,
 vel illicita. 17.283
 Capitali saluo lucrum habere. 17.282
 Capitulum quando, & quomodo det li-
 centiam ordinandi. 25.68
 Carceratus iurans redire, si non redit.
 12.17
 Carcerare aliquem iniustè. 15.12
 Causam peccandi dans. 14.28
 Causa qui fuit peccati alterius, quid fa-
 ciat. 14.45
 Causa damni vt in iudicando, confu-
 lendo, laudando. 17.130
 Celebrans quomodo sit ieiunus, & sine
 peccato, & quando non perficiat Sa-
 crum, & vbi & quoties celebret.
 25.75
 Celebrare ante recitatum matutinum,
 vel sine vestibus sacris, & quæ vestes
 sunt necessariæ, sine aqua, pane, vi-
 no, vel ante lucem. 25.83
 Celebrare, vel communicare quis, &
 quando potest in censuris Ecelesia-
 sticis.

I N D E X.

Iticis.	27.239
Censum emere,&c.	17.232
Censum emere,vel vendere.	23.91
Censura quid,& quotuplex.	27.1
Cessatio à diuinis quid, & quomodo differt à censuris.	27.188
Cibi, festa, & ieiunia, secundum mores regionum.	23.120
Cingarū interrogans de sua sorte.	11.29
Circumstantia, quid, quotuplex, & quæ necessariò dicenda.	6.1
Clericus, vel monachus spectās ludum, vel ludens quando peccat, & resti- tuat.	20.13
Clericus an detegat cōiuratos in Rem- publicam.	24.11
Clericus quomodo peccat circa ordi- nes.	25.68
Clericus cohabitans cum suspecta, vel frequentans domum, vel moniales.	25.109
Clericis quæ prohibentur.	25.111
Cognati peccantes simul quando ab- soluendi.	3.15
Columbaria tenere, vel inescare.	17.125
Comedere calidissima vnde carnaliter peccet.	3.15
Comedens, vel comedere faciens cibos cum graui periculo.	15.13
Comedere aliquid vnde timet pollu- tio.	

I N D E X.

tionem.	16.9
Comedens calida, vel multum ob luxuriam.	16.15
Comedens de cibis furto sublatis.	17.9
Communicari in Paschate quis tenetur, & quomodo, & quando peccat, & cum qua dispositione, & an copula impediat, & an ieiunus, & cui dene-ganda communio publice.	21.45
Commutans votum, quæ debet con-siderare, & quando commutet.	12.78
Commutare qui tantum potest, an possit dispensare, & contra.	12.79
Commutatio vi cruciatæ quomodo fa-cienda.	12.80
Concipere impediens cum coit.	16.9
& 42	
Concupiscentiæ carnalis causa, facere aliquid.	16.13
Concupiscere aliquid inordinate con-tra iustitiam.	19.1
Condemnans aliquem iniuste, vel con-demnatum non liberans si potest.	15.16
Concubinarij an absoluedi etiam cum proposito, &c.	3.15
Concubinarius, vel talis putatus an absoluedus.	16.20
Conductor quando excusatur à solutio-ne pretij propter infortunium, ca. 17. num. 187.	

Conf

- Confitens credens se peccaturum, cap.
1. num. 13 & cap. 9. nu. 15.
- Confessio, quid, & eius conditiones,
& an sub præcepto, & quando fa-
cienda. 2.1
- Confessor peccans dum audit confes-
sionem, vel pœnitens dum confi-
tetur. 3.15
- Confessoris potestas, quæ quanta, &
quando requiritur, & quæ scientia
necessaria. 4.1
- Confessor non idoneus etiam regula-
ris, & qui eum ponit, vel tolerat
quando peccat. 4.4
- Confessionem audiens in peccatis mor-
tali. 4.6
- Confessor quando, de quibus, & quo-
modo debet interrogare pœniten-
tem. 5.1
- Confiteri ultimum actum peccati fa-
cti est. 6.8
- Confiteri nemo tenetur peccatum cum
damno corporis, animæ, vel fama
sua vel alterius, & quando. 7.3
- Confessio quando est nulla ex parte
pœnitentis, vel confessoris, vel con-
fessionis, vel quia non integra, &
quando reiteranda, & quomodo. 9.1
- Confessarius quando dimittet pœni-
tentem negligentem. 9.13

I N D E X.

- Confessor in audiendis confessionibus
& erga pœnitentem quomodo se-
gerat, 10.2
- Confessarius non debet inducere ad
vouendum, vel iurandum, 12.20
- Confessor in interrogatione carnalium
quomodo se gerat, 16.4
- Confessarius circa matrimonium mo-
rientis cum concubina, 16.37
- Confessarius absoluens non imponen-
do restitutionem, 17.22
- Confessarius an concedat dilationem
restitutionis, vel vt pro parte resti-
tuat, 17.65
- Confessione mediante peccata alicuius
detegere, 18.52
- Confessio semel in anno à quo, & quo-
modo facienda vel reiteranda, & an
per scriptum, & si quis in ea mentia-
tur, vel proponat non dicere confes-
sario peccata, vel confiteri ob alium
finem, vel laico, vel scrupulosè rei-
terare, 21.33
- Confessor dubitans an sit mortale, quid
dicat pœnitenti, 23.21
- Confessor quando non absoluat reum
nolentem verum dicere, 25.37
- Confessor quomodo se gerat erga pœ-
nitentem doctum, vel indoctum, &
in dubijs, & in reseruaruatis, 26.1

Confessa

I N D E X.

- Confessarius sub conditione, & à quibus
absoluat. 27.272
- Confidens saluari sine meritis & gratia,
vel in peccato mortali. 23.14
- Confirmatio quid, & quomodo peccen-
in eius vsu. 23.8
- Coniugati cohabitantes, si matrimo-
nium sit nullum. 3.13
- Coniux alter, vel vterque vouens conti-
nentiam perpetuam, vel ad tempus,
quid faciant, & quis dispensat. 12.58
- Coniux sine licentia alterius non sumat
habitum tertiarj. 12.62
- Coniuges ad inuicem quæ vota possunt
irritare. 12.63
- Coniuges quando peccant in coniugio.
16.24
- Coniugati quomodo peccent in matri-
monio contrahendo, vel contracto.
25.144
- Cõplacẽtia de dãno illato alicuĩ. 17.133
- Conscientiæ contraire. 14.26
- Cõsentire & auxiliari sũt diuersa. 24.19
- Consilia Christi non approbans, vel nõ
seruans quando peccat. 20.30
- Consulere malum alicui. 24.11
- Consuetudine mulieris suspectæ vtens
cum scandalo. 14.31
- Consuetudo antiqua in legibus huma-
nis consideranda. 23.59

- Contrahens potens cu impotente icien-
ter. 22.59
- Contractus venditionis vltra dimidium
qualiter rescindendus. 23.84
- Contritio quid, cap.1. num.1. qualis re-
quiritur. 21. potest esse de prorsus
oblito 34. quæ requiritur pro baptis-
mo, & quæ pro Sacramentis. 40
- Correptio fraterna quos, quando &
quomodo obligat. 24.12
- Corrumpens se loquendo cum sponsa
an absoluendus. 3.15
- Corrupta velum sacrum suscipiens sine
dispensatione. 16.2
- Creaturam vel dæmonem adorare. 11.24
- Creaturis maledicens. 12.82
- Credentes heresi, vel non Euang. cap.11.
num.17. vel infidelem, vt sic posse sal-
uari, & qui articuli explicite sunt
credendi. 18. credentes se cogi influ-
xibus 37. contra dæmones valere her-
bas vel Musicam 38. diis antiquorum
fuisse diuinitatem. 41
- Crimen quale, vt sodomiticum, facit ir-
regularem. 27.248
- Cruciatz vi dispensatur in voto facto
post concessionem, sic absoluitur de
peccato postea commisso. 12.80
- Curiositas quando est peccatum mor-
tale, vbi sunt multa exempla. 23.24

- Custodes permittentes aliquid contra
voluntatem Domini. 17.122
Custos non obstitans clamando. 17.135
Custodes circa custodiam quando pec-
cant. 25.34

D

- D** Annationem alicuius optans quo-
modo peccat. 14.24
Damnatus ad mortem, occidens mini-
strum iustitiæ. 15.8
Damnificans proximum in anima quid
faciat. 14.45
Damnificans proximum illicite, vt for-
tis habeatur. 15.8
Damnificans per aliquam, etsi damni-
ficare non volebat. 17.140
Dare quis potest, vide ver. Religios.
Debitum Matrimonij, quomodo potest
negari cap. 16. num. 25. & an in loco
sacro, 33. & quando impeditur ob affi-
nitatem. 35
Decima quid, & quotuplex, & quomodo
soluenda, & ad eam non exhortantes.
21.28
Defectus rei vendendæ quando mani-
festandi. 23.89
Defendere bona proximi quando quis
teneatur. 24.17
Delectatio morosa, quando est tacita, &
peccatum, & quid in dubio. 11.9

I N D E X.

Delectatio de colloquio, aspectu, & ornatu mulieris.	16.11
Delectari de opere malè, vnde nascitur sibi, vel alicui bonum.	15.10
Delectari fecisse malum.	15.4
Delectari de copula præterita, vel futura, vel de spe copulæ.	16.9
Delectari de aspectu, &c. ob curiositatem.	16.11
Demone familiari vti cap. 11. nu. 24. vel eum inuocare, obsecrare, cogere, in subreptitiis interrogare, num. 27.	
Denunciandus, vel reprehendendus proximus, quando.	14.24
Denuncianda affinitas ducentis uxorem.	18.55
Denuncians quando peccat.	25.33
Depositum, quando restituendum, vel eo vtendum.	27.178
Detrahentem audire.	18.37
Deum non amans, vel Deo non se referens actu an peccet.	11.14
Discipuli quando peccant.	25.59
Dispenset quando Episcopus in voto conditionali, vel pœnali Religionis vel Terræ Sanctæ.	12.43
Dispensatio obteata subreptitiè, vel sine causa.	12.57
Dispensat solus Papa in 5. votis, in reliquis etiam Episcopus, vel alij ex	

priui

- priuilegio. 12.75
- Dispensat Episcopus in voto castitatis ad tempus, vel de non nubendo. 21.75
- Dispensari non potest sine causa, & quæ causa est satis. 12.77
- Dispensatio quorum consensu est facienda. 12.78
- Dispenset quis in impedimentis matrimonij, & ex qua causa. 12.84
- Dispenset quis in censuris, circa ordines. 25.69
- Dispensandi commissio, vel gratia quando spirat. 27.251
- Distributor communitatis non æquè distribuens. 17.96
- Diuitias congerere, an liceat. 24.5
- Dolor sufficiens ad gratiã quis fit. 7.35
- Dolens, quod fit impotens ad luxuriã. 16.15
- Dominus negligens in his, quæ pertinent ad salutem seruorum, vt in corrigendo peccantes, docendo ignorantes, vel prohibendo seruis concubinariis ducere vxores. 14.21
- Dominus non concedens locum ad debitum seruo vxorato. 22.34
- Domi retinere mulierem etiam cognatam cum suspicione. 14.31
- Domum meretrici locans. 16.15
- Dos, vide Maritus.
- Dubius in fide quando peccat. 11.18

- Dubius, an possit implere votum, si vio-
lat. 12.5
- Dubius an peccet, si facit, vel non con-
fiterur. 14.20
- Duellum offerens, acceptans, consulens.
adiuuans. 11.39
- Duellum aggredi, vel exhortari, vel non
impedire. 15.9
- Duellum concedere, consulere, commit-
tere, prouocare. 27.146
- E
- E**brietas peccatum. 23.122
- E**leemosynas accipiens ob simula-
tionem. 17.107
- Eleemosyna quando est sub præcepto.
24.5. & 23
- Emens, rem non à Domino. 17.9
- Emerere, vel videri plus, vel minus ob di-
latam solutionem, vt fruges ante messem,
vel à non habente, & si ei locat. 17.227
- Emerere homines liberos, vel putatos li-
beros. 23.95
- Emptor non accipiens pretium redem-
ptionis oblatum. 19.148
- Episcopus curet conciones in suis Ec-
clesiis. 25.143
- Erubescientiam vel animi turbationem
in aliis excitare. 18.15
- Eucharistia quid, & quomodo accipien-
da. 22.10

- Examini defectus quis est, & quando
suppletur. 9.13
- Excommunicatio de non violando feito
quomodo intelligenda. 13.15
- Excommunicatio contra furantes quo-
modo intelligenda. 17.41
- Excommunicatione facta quando, &
quomodo tenetur furem denunciare.
17.135
- Excommunicatus quomodo absoluen-
dus. 26.8
- Excommunicatus post mortem quo-
modo absolendus. 26.32
- Excommunicatio quid, & quotuplex,
quando cessat, quid operatur, quan-
do est nulla. 27.1
- Excōmunicare quis pōt, & quos. num. 6.
- Excommunicando quis peccat. 8
- Excommunicatio quando ferenda, qua
forma, & quomodo 9. quando est la-
ta, quis potest excommunicari, & an
seipsum 13. quis excusatur. 14. Excom-
municatio quæ operatur. 17. minor
quando incurritur, & à quo absolui-
tur. 25. & 37. Excommunicatus quo-
modo satisfaciat in articulo mortis.
46
- Excommunicatus an sit quis quomodo
cognoscetur, & quando excommuni-
catio restringenda. 27.51

- Excommunicationes Bullæ, in Cœna Domini cap. 27. num. 55. reseruata Pape extra Bullam, vt de percutiente clericum 75. reseruata Episcopo, 112. nemini reseruata, tum ex 6. Decretalium, tum ex Clementinis. 121
- Excommunicatus minori quomodo peccat circa Sacramenta. 27. 257
- Excommunicatus conditionaliter quando potest appellare. 17. 272
- Excommunicationem quæ ignorantia annullat. 27. 272
- Extrema necessitas quæ dicatur. 24. 3
- Extrema necessitas subueniri potest mutuando. 17. 55

F

- F**ama proximi in confessione seruanda. 7. 2
- Fama non tollitur quando confessio de tali peccato proderit. 7. 8
- Famam alterius lædens, vt manifestando peccata alterius, quando peccat. 18. 17. & 43
- Famula quæ coit cum hero an absolueda. 3. 15
- Famulum qui facit dimittere ab hero vt lucrum amittat. 17. 73
- Fœmina se exhibens videndam vel se fucans. 14. 30

Fœminæ

- Fœminæ ostendentes nuda pectora, vel
per velum pudenda, vel fingentes pul-
chritudinem fucō. 23.10
- Festa Ecclesiæ quanto rigore & ad quæ
obligent. 13.1
- Festis quæ opera prohibita & quæ non,
& quomodo seruanda ex consuetu-
dine, & vbi. 13.3
- Festa non obseruantes qui peccant, &
qui excusantur variis causis. 13.6
- Festis diebus tondere barbam, piscari,
molere in molendinis, laborare pro
pauperibus, vel vt se sustētet, accom-
modare pontes, vias, venari, mittere
iumenta onerata, ferre iudiciū rusti-
cis, transcribere librum vel instrumē-
tū, pulsare instrumenta, cantare, con-
sulere, interesse ludis, & choreis. 13.9
- Festo maiori, maior causa requiritur ad
laborandum. 13.10
- Festis violandis, quando requiritur li-
centia Episcopi. 13.16
- Festa publica instituere vbi peccant
multi, an liceat. 14.44
- Festis vendere, vel infidelibus. 23.93
- Fidei contraria facere, vel dicere. 11.25
- Filios, vel filias offerre in Monasterio
non obseruante. 12.51
- Filius qui odit parentes, asperè eos al-
loquitur, percutit, iniuriis afficit, ad

I N D E X.

- iram prouocat, accusat, prohibet testari; vel restituete in graui necessitate, non adiuuat, etiam ingrediens religionē, qui eis etiā mortuis maledicit, vel mortem desiderat, quem pudet haberi eorum filium, vel ducens vxorem contra eorum voluntatem, vel indignā se sine eorum consensu, non restituens vsuras ex hereditate, non soluens debita, vel legata. 14.11
- Filias hospitali exponens, vel spurias non dotans. 14.17
- Filius laborans in bonis paternis quando aliquid meretur. 17.141
- Filius circa bona patris quomodo peccat. 17.156
- Fornicationē esse peccatū, qui ignorat, non est excusandus, nec excusat consensus coactus, sed vis absoluta. 16.1
- Fructus beneficiorum malè impendere. 17.94
- Fructus beneficij quomodo restituendi, vel locandi. 25.123
- Fugere an possit quis à iustitia quaritur. 17.203
- Fur interrogatus quomodo potest æquiuocare. 12.88
- Furti nomine quæ continentur, & quæ excusant à peccato mortali. 17.1
- Furto qui peccet, vt itinere alienum
- etiam

etiam locatum.

17.95

Furtum non mortale, obligans ad mortale.

17.139

G

GAbellas imponere, vel exigere, vel non soluere.

17.200

Gabeilas non soluens.

23.60

Gener an accipiat fructus pignoris.

17.213

Gradus consanguinitatis in incestu sunt exprimendi in confessione.

16.2

Gula, an & quando sit peccatum.

23.119

H

Heres ad quæ vota defuncti teneatur.

12.56

Hæres non restituens vsuras, vel non soluens legata, & debita parentum, vel diu differens soluere.

14.16

Hæres quando quærat absolutionem pro defuncto.

27.271

Homicida punitus à iudice, vel eius hæres tenetur satisfacere parti.

15.25

Homicidium, vel deformatio iusta, vel iniusta, quando causat irregularitatem, & quis dispenset.

27.268

Honora parentes, quomodo intelligatur.

tur.

tur.	14.1
Honorem alicuius lædens verbis.	18.10
Horas Canonicas, vel pœnitentiam iniunctam non soluens.	13.18
Horæ, quomodo recitandæ, & quis peccat, vel excusatur.	25.96
Hospita quæ peccauit cum recepto, an absoluator.	8.15
Hospitalis tradens filium nutriendum.	16.48
Hospitalis curatores quando peccant.	25.67

I

I A&ans se de re venerea.	16.14
Ieiunare nolens quando sunt quatuor tempora, & vigiliæ simul.	11.4
Ieiunare excusatus si scandalizet.	14.44
Ieiunandum quando, quomodo, & qui excusantur, similiter abstinendum à cibis.	21.11
Ieiunio quis dispenset, & quomodo, nec relinquendum conscientia subditorum, & qui sunt causa, vt frangatur, vt caupones, patresfamilias.	27.31
Ieiunans diebus Dominicis.	21.27
Ignorantia quando excusat.	29.40
Illegitimus, vt ordinetur quis dispenset.	25.108
Imagines quomodo adorandæ, & qua-	

les

- les apud retinendæ. 11.31
- Immunitas Ecclesiæ quando, & quomodo seruanda, & qui, vel loca ea gaudent. 25.16
- Incarceratum, vel captiuum soluere. 17.101
- Incendiarius. 17.100
- Incerta cui restituenda, & quando, & quid de compositione. 17.93
- Inducere ad minus peccatum hominem paratum ad maius. 14.28
- Inducens aliquem ad peccandum, & si infametur. 16.15
- Infans baptizatus sine solennitate si moriatur, vbi sepeliendus. 22.6
- Infirmus quomodo adiuuandus & admonendus. 26.29
- Infirmus non confessus saltem nutibus, an absoluendus. 27.269
- Inimico signa amoris ostendere, vel auxiliari quando tenentur. 14.8
- Iniuria affectus debet prohibere suos ne se vindicent. 15.17
- Impedire qui potest peccata alterius, & non impedit. 14.27
- Impediens ne quis suum ius consequatur. 17.97
- Impediens ne quis impediat damnum alicuius. 17.140
- Impetitus vel sine auctoritate exercens

I N D E X.

officium, vel alienam iurisdictionem.

23.13

Intentio inducendi ad peccatum. 14.28

Intentio mala in operibus. 14.32

Intentio virtualis in cōsecratione. 25.91

Interdictus quando peccat. 25.75

Interdictū quomodo obseruandū. 25.94

Interdictum quando debet seruari a religiosis. 27.146

Interdictum quid, quotuplex, quomodo differt ab aliis censuris, quis, cur, quomodo potest interdicere, & interdici, vel liberari, & tempore interdicti quæ prohibentur, & quæ non. 27.164

Interesse. 23.81

Interrogatus coram iudice quando verum fateatur. 18.59

Inuasio ab inimicis quando subueniendum. 15.16

Inuenta quando & quomodo restituenda. 17.170

Inuentor nouorum, vt vestium, ludorū, epularum. 23.17

Inuidia quid, & quando peccatū. 23.118

Locos, vel ludos exercere, vel non prohibere, ex quibus cædes oriuntur. 15.9

Ira quid, quotuplex, quando peccatum, vt maledicere creaturis. 23.115

Irregularis quis fit, ex vsu ordinis. 25.93

Irregularitas quid, quotuplex, quando

in

- incurritur, vel dispensatur. 27.190
- Irregularis in dubio quomodo iudican-
dus. 27.193
- Irregularitas quando priuat beneficio.
27.251
- Irritando vota quādo quis peccet. 12.72
- Iudicare aliquem in Ciuitate, vel Mo-
nasterio esse malum. 14.37
- Iudex non faciens restituere. 17.135
- Iudicare quando est peccatum mortale.
18.9
- Iudex circa officium suum quomodo
peccat. 25.82
- Iudicans prius depellat dubietatem.
27.288
- Iudicium, vel condemnatio quando
mala. 25.9
- Iudex procedens cōtra non infamatum,
vel interrogans de occultis. 18.38
- Iudex interrogatio quādo peccat. 18.59
- Iurare quid sit, & an liceat, & quibus
conditionibus, & quando iuratur per
creaturas: an sit peccatum iurare fal-
sum in re leui, vel dubium, verū iu-
ratum non complens, vel iurans, illi-
citurum, vel non ob finem honestum
animo implendi, vel non adimplendi,
iurans sophisticē, vel ex metu, & non
adimplens, vel falsum coram iudice,
vel facere malum, vel non bonū, vel

rem

rem indifferenter facere, vel quod nō potest, vel vt se excuset, vel petere iuramentum ab aliquo, quem scit falso iuraturum, vel vt reuelet furem in quocumque casu, vel inducere ad reuelandum secretum iuratum. 12.10

Iuramentum ab infideli petere. 14.38

Iuramentum est maius voto, & quando obligat, licet sit illicitum, vel vanum. 12.1

L

L Aicus disputans de fide. 11.26

Latro punitus à iudice tenetur restituere. 15.25

Legata pia quando valent, & qui ea non soluit. 17.112

Legis transgressio quando peccatum, & quæ leges obligant & quando, & quomodo. 23.40

Leges dubiæ circa pœnam quomodo interpretanda. 23.52

Lex pœnalis quando est extendenda. 27.51

Libellum famosum componere, vel publicare. 18.35

Literas alicuius aperire. 18.53

Locus sacer pro sacrilegio quis fit. 16.3

Locans domum suam alicui quando

potest

- potest eam repetere ante præscriptū
tempus. 17.194
- Locando vel conduciendo aliquid quo-
modo, & quando peccatur. 17.187
- Lucrandi intentio non facit, vt opus
fit seruale. 13.5
- Lucri cessantis conditiones. 17.212
- Ludens sub sua fide, vel messem, ad
quid tenetur. 20.17
- Ludo necessaria ministrans, quando
peccat. 20.15
- Ludus qui illicitus, vel licitus, & quan-
do peccatum. 20.1
- Luxuria quid, & quot eius filia, &
quando peccatum. 23.113
- Luxuriæ species sunt sex, & quæ. 16.2

M

- M**agia vtens, vel eius libros habēs.
11.28.
- Magister non admonēs discipulos dum
incipiunt errare in fide. 11.41
- Magistri circa lectiones quando pec-
cant. 25.55
- Maleficiis, incantationibus, sordibus,
diuinationibus vtens, etiam cum ver-
bis Scripturæ. 11.29
- Malum nullum faciendum ob quod-
cumque bonum. 14.44

I N D E X.

- Maritus præcipiens vxori aliquid contra præcepta Dei , item percutiens vxorem , vel verba infamatoria in eam dicens. 14.19
- Maritus circa vxorem adulteram , & contra quomodo pec. 15.2.& 16.27
- Maritus quomodo potest pasci pro dote. 17.212
- Maritus circa bona vxoris quomodo peccat. 17.153
- Martyrio temere se offerens. 11.40
- Martyrio se offerens ob tædium vitæ. 15.12
- Mater iurans de castigando filium , si non castigat. 18.10
- Mater non lactans filium proprio lacte, vel non quarens nutricem bonam , vel non prouidens necessaria vsque ad triennium. 14.17
- Mater collocans filium in suo lecto, cum periculo. 15.13
- Matrimonium clandestinè contrahere, quando licet, & eius vsus. 16.36
- Matrimonij vsus ante benedictionem. 16.38
- Matrimonium contrahere cum vno clam , & cum altero publicè. 16.39
- Matrimonij vsus quibus modis prohibetur. 16.42
- Matrimonium quid , quando , & quomodo.

modo.

I N D E X.

- modo potest diuidi. 21.19
- Matrimonium quam ætatem requirit,
& quæ impediunt, vel dirimunt, &
peccant contrahendo, vel petendo
debitum, & quis dispense. 22.29
- Matrimonij impedimenta quis, &
quando tenetur denunciare. 22.51
- Medicus quando, & quomodo pec-
cat. 25.60
- Mendacium verbo, vel facto, quando
mortale, vel veniale. 18.2
- Mendicantes in quo casu possunt di-
spensare in voto. 12.70
- Menstrui tempore debitum petere, vel
reddere. 16.32
- Mercator dans pecuniam, & accipiens
lucrum. 17.244
- Mercenario, qui cõsuevit locare opus,
quomodo soluendum. 17.108
- Meretrix, & quæuis femina, an resti-
tuat pretium meretricij, vel petat
promissum. 17.36
- Meretricibus locare domum, vel ad
aliud peccatum. 17.195
- Miles in bello acceptans singularia cer-
tamina. 15.25
- Miracula falsa, vel reliquias falsas ex-
ponere. 11.26
- Miraculis nouis vtens. 37.169
- Missæ, & quando, & quomodo audien-

- da. 13.16
- Missarum tempore detinens populum
spectaculis. 14.36
- Missæ integrè zudienda, quomodo, quā-
do, vbi, & quæ causæ excusant. 21.1
- Missæ defectus, quomodo supplēdi, &
quoties in die potest celebrari. 25.83
- Missæ obligatæ quomodo satisfaciē-
dæ, an vna pro multis. 25.92
- Missas non offerens, vt est obligatus, &
quos in eis nominet dū orat. 25.111
- Missas ad quas tenetur non dicens, &
quid de quotidianis Missis pro San-
ctæ Maria. 25.134
- Monachus sibi manus iniiciens quan-
do excommunicatur. 15.11
- Monopolium facere, vel impetrare vt
solus vendat. 23.92
- Moneta adulterina, vel aurichalco vti
bona fide. 17.8
- Moniales frequentans cum murmu-
ratione. 14.31
- Montes pietatis sunt liciti. 17.213
- Morientes si non restituunt, sed legant,
17.68.
- Morose delectari ex copula, vel turpi
cogitatu quomodo confitendū. 16.9
- Mortis articulo qui potest absolueri
non potest commutare. 12.79
- Mortis articulo quis potest absolueri,

vel

- vel absolui. 26.26
- Mortem alicuius desiderare ob propriū
utile. 15.10
- Mortem optare inimicis Christiano-
rum, vel sibi. 15.10
- Mulier se ornans, credens aliquē pec-
caturum an peccet. 14.37
- Mulieris manum, pectus, mamillas;
pedem tangere. 14.42
- Mulier non certa de conjugis morte si
nubat, & quid de debito. 16.40
- Mulier se videndam offerens, & si in-
habilis ad matrimonium, item ve-
stiens se habitu virili. 23.22
- Munus promissum in voto post dispen-
sationem cui dandum. 12.78

N

- N**atum se non esse cupiens. 15.12
- Naufragata, vel quid ex incendio
accipere. 17.98
- Nobiles instruentes in moribus iuue-
nes sine pretio. 17.109
- Notarius, Iudex, Procurator vsura-
riorum. 12.273
- Notarius ad quid teneatur, & quando
peccet. 25.52
- Notorium peccatum, quando dicitur
respectu ordinis. 25.73
- Numerus peccatorum non est circum

- stantia, & est necessarius dicendus
& quomodo. 6.1. & 13
Numerus peccatorum carnalium, quo-
modo explicandus. 16.5

O

- O**bedire qui negligit, & quādo ex-
cusatur. 23.35
Oblitus, circumstantiam illam tantum
confiteatur cum numero. 6.20
Obscœna legens, vel videns. 23.28
Obuiare spōte personæ suspectæ. 14.37
Occasio propinqua necessariò fugien-
da, sed non remota, & quæ est. 8.5
Occasio peccandi confitenda. 6.19
Occasio peccati, vt petere mutuum ab
vsurario. 14.28
Occasionem peccandi dans. 14.32
Occasio ridēdi, edēdi, bibēdi, vestiendi,
loquendi, &c. fit peccatū. 14.37
Occasio, quæ prohibetur, & quæ nō, &
qui licitè potest occidere. v.g. ob ho-
norem defendendum. 15.1
Occasionem peccandi dans ornatu, vi-
su, verbo, cantu, &c. 16.13
Occasionē peccati nō relinquēs. 23.14
Occidens eum, vel alium pro castita-
te defendēda, vel casualiter in ope-
relicito, vel illicito, vel ob sui de-
fensio

- fensionem. 15.4
 Occidens aliquē ad quid tenetur. 15.22
 Occisor non debet se prodere. 15.17
 Occultum & publicum pro irregulari-
 tate quale, & quotuplex. 27.255
 Offensus tenetur relinquere rancorem
 malum, non rancorem bonum, vel
 satisfactionē iniuriæ, item quando
 tenetur dare signa amoris. 14.25
 Offendens prius, vel grauius, prius pe-
 tat reconciliationem. 14.25
 Offerendum inter Missarum solennia
 quando. 12.19
 Offerre occasionē peccādi parato. 14.38
 Officio diuino profana miscere. 12.87
 Officium indigno conferens. 17.96
 Officium inhabilis quærens. 23.15
 Officij sui necessaria non discens, vt
 Parochus. 22.26
 Officia quæ vendi possunt, & quō. 25.7
 Officiales ineptos creās, vel tolerās. 25.3
 Officia diuina à quibus, & quomodo
 exercenda. 25.68
 Opus peccati est exprimendum in con-
 fessione. 6.20
 Opera aliqua facta ob necessitatē non
 possunt fieri ob pietatem. 13.4
 Operātes diuersimode dieb. festis. 12.6
 Opus facere cuius vsus principalis est
 peccatū mor. vt reficere idola. 14.36

- Opus aliquod an omittendum propter
scandalum. 14.44
- Opera misericordiae quando tenemur
facere. 24.22
- Opinio quae est eligenda. 27.286
- Orandum sub præcepto quando. 13.18
- Ordo quid, & quis pec. circa eum. 22.17
- Ordines clericorum. 25.68
- Ordo quomodo, & à quibus suscipien-
dus, & exercendus. 25.69
- Ordinem quis non suscipiat impeditus
defectu corporis, vel animi, vel mor-
bi, vel infamiae, & ordinatus an cele-
bret. 27.198
- Ordines accipiens, vel eis vtens quando
sit irregularis. 27.245
- Ornans se, vt videatur, &c. 23.17
- Ornans se ob vanam gloriam, licet ali-
qui peccent, 24.23

P

- P** Actum retrouendendi, quando vsu-
rarium. 17.248
- Parentes quando possunt irritare vota
filiorum. 12.65
- Parentes negligentes prouidere necessi-
tati spirituali, vel temporali filiorum,
exponetes eos hospitali ob auaritiã,
nolentes filias etiam spurias dotare,

reuocan

- reuocantes vota filiorum, vel eos à Religione, vi vel dolo cogentes ad cónubium, vel religionem, permittētes filiabus amatores, vel familiares suspectas, turpem vitam eorum non reprehendentes. 14.17
- Parochus circa suum munus quando peccat. 25.131
- parochus quando tenetur celebrare, vel prædicare. 25.137
- Parochiæ erigendæ, & quomodo conferendæ. 25.134
- Paruitas materiæ in furto, quæ dicatur, & quando excusat. 17.3
- Pater quomodo in bonis filiorum, vel faciens eos renunciare. 17.141
- Patrimium se faciēs maritus in fraudem vxoris. 16.34
- Patrimus filij concubinæ non ducat eam. 16.34
- Patronus quos præsentet. 25.8
- Peccata aliqua non recogitanda post confessionem 1.32
- Peccans aspectu, ludo, tactu &c. consuetis in patria an absoluendus. 3.13
- Peccata interna, vel externa, v.g. fornicationis, quando multiplicātur. 6.16
- Peccatū contra præcepta, quando vnū, quando plura, quādo veniale. 11.4
- Peccās cooperans principali pecc, 11.11

- Peccata septem mortalia quare dicantur capitalia. 23.3
- Peccans voluntariè, an subueniendus, & si ex malitia, & non ex ignorantia, an teneamur subuenire. 24.23
- Peccatum in Spiritum sanctum quale, & quotuplex. 23.126
- Pecuniam deponens apud numulariũ, vt lucretur. 17.239
- Pecuniam falsificare, vel falsis vtens. 17.67.
- Pecuniæ vsus est vendibilis, & vna pecunia valet plus altera. 17.283
- Pœnam etiam commissi, vel laudemij quando quis soluat. 23.64
- Pœna in dubio intelligenda pro minori. 37.1
- Pœnitens non est inducendus vt malit hãc vel illam pœnã quã peccasse. 1.21
- Pœnitendum de peccato quando. 1.31
- Pœnitentiæ iniunctæ nõ satisfaciẽs. 9.14
- Pœnitens nolẽs peccata dicere, nisi interrogatus, peccat. 10.6
- Pœnitentiam in confessione acceptatam qui non implet. 21.43
- Pœnitentia quid, & quomodo exercenda. 22.11
- Pœnitentia in confessione quæ, quanta, quomodo iniungenda, & ab vno imposita an ab alio possit minui, &

an

I N D E X.

an satisfiat duabus obligationibus vnico actu.	26.15
Pœnitens an teneatur relinquere suum officium periculosum.	26.25
Pensionarij recitent Officium B. Ma- riae.	25.108
Pensionem etiam saculares possunt habere.	25.119
Pensiones supra quo possunt poni.	25.124
Pensionarius non soluens, statuto tem- pore.	27.272
Percutere aliquē quando peccatū.	15.4
Peregrini quando celebrent.	25.68
Periculo mortis, vel mutilationis sine causa se exponens.	11.41
Periculo peccandi se exponens.	14.26
Periculo vitæ, vel membri se exponens, nes vilis habeatur, vel in iocis, vel pro experientia.	15.8
Periculo pollutionis se exponere.	16.6
Periculo castitatis se exponens.	23.29
Pertinax contra veritatem, vel fidem vel salutem.	23.32
Pestis tempore iurare simulatè.	22.19
Pestis tempore qui tenetur se expone- re.	24.10
Petens bonum ab eo quem scit pecca- turum.	14.38
Pignore vti, vel si pereat, vel dare pi- gnus cū pacto, vel vendere, vel quādiu retinendum	

retinendum, vel impignorandum.

17.203.

Pollutio esu ciborum. c.3. nu.15. quando est peccatum, item si cum desiderio habendi aliquam, & quando tenemur eam impedire, vel cessare ab opere eam desiderare, vel complacere de præterita, vel futura. 16.6

Polluens vel tãgens cum periculo. 16.41

Polluitur quando Ecclesia, & quomodo reconcilianda. 27.256

Pretiũ conuentum si minus iusto. 17.108

Pretium accipiens, vel petens pro delicto. 17.111

Pretium rei iustum quale est. 23.78

Prædicatores cum qua licentia prædicent, & quando peccant. 25.141

Præferendus quis ex creditoribus in solutione. 17.52

Præbyter irreuerenter saltans, vel canens, &c. 23.123

Præsentandi sunt Episcopo Religiosi pro audiendis cõfessionibus. 27.264

Prodere se vi excõmunicationis. 17.100

Professio fidei à curatis quando facienda. 25.134

Prohibentes occidi feras damnificantes. 17.124

Promissa pro occidendo aliquem. 17.36

Promissa non seruans. 18.6

Pro

- Promissio de re leui non obligat ad mortale. 18.52
- Proximus quomodo, & quando amandus; & subueniendus. 14.23
- Publica persona quærat restitutionem suæ famæ, nec se infamet. 18.43. & 61
- Pudenda ostendens etiam per velum subtile. 14.36
- Pueri tacētes peccata, cūm adoleuerint ad quid tenentur. 9.12
- Pueri quando communicent, & parentes id non procurantes quando peccant. 21.57

Q

- Q**uarta Parochialis, quando soluenda. 25.134

R

- R**ecuperare suum occultè. 17.111
- Regum & aliorum dominorum peccata quæ sunt, 25.1
- Reges, & cæteri domini, quomodo restituant. 25.11
- Religiosus an absoluat à venialib. 42
- Religionis ab ingressu iniuste aliquem retrahens, quid faciat. 12.44
- Religionis non reformatæ ingressum suadens. 12.46

Religio

- Religiosus dimittens habitum, & deinde petens dispensationem. 12.72
- Religiosus vouens sine conditione quomodo peccat, 12.74
- Religiosi, vxores, filij, & multi, alij dare non possunt. 17.103
- Religioso habitu vtens ad turpia. 23.23
- Religiosus non potest testari. 27.270
- Religione in laxa qui profitetur, tenetur ad essentialia. 12.50
- Reliquiis veris, vel falsis vtens ob questus, &c. 17.169
- Res tãti valet, quanti vëdi potest. 23.80
- Reseruare casus quid sit, & qui sint casus reseruati, & quis absoluat, & a censuris annexis. 27.259
- Residere qui, & quomodo tenetur. 25.120.
- Restitutio quid. 17.6
- Restituat quid & quanto comedens furto ablata. 17.9
- Restituendum quid & quantum, cap. 17. num. 10. cui in acceptione iniusta, vel vt malum faciat 28. vbi 42. quomodo 44. quo ordine. 47. quando, & quando statim. 54
- Restituere quis tenetur ob contractum, legem, testamentum, quasi delictum. metum, blanditias, ex consensu, in nouem modis. 17.12

Resti

- Restitutio per tertium si non sequatur. 7.67
- Restituat ne quis, quæ excusant, vt donatio, taciturnitas, casus, procuratio officij, ignorantia, præscriptio, cessio, omissio rei alterius, vt famæ moralis. 17.75
- Restituat moriens an cum magno incommodo. 27.48
- Reus quando peccat, & quomodo se gerat in respondendo. 25.35

S

- S**acerdotem peccatorem excitare ad baptizandum, vel celebrandum. 14.28. & 38
- sacerdos quilibet quoties tenetur celebrare. 25.88
- Sacerdos quando non sumat reliquias corporis Christi. 25.89
- Sacramenta quid sint, & in eorum administratione, vel receptione qui peccent. 22.1
- Sacrilegum furtum quando est. 19.95
- Salutatores non peccant. 11.36
- Sanctos iniuriosè nominās, vel eorum pudenda. 12.82
- Sanguis Christi si effundatur, quid agendum. 25.89

Satisfa

I N D E X.

Satisfactio quid, & per quæ opera fieri potest.	3.4
Satisfacere nolens peccat, si cõfiteatur.	3.15
Scripturas falsificans.	17.168
Scandalum necessariò confitendum, & quando.	6.19
Scandalum quando peccatum, & confitendum.	14.28
Scommissa quando illicita.	20.18
Scrupuli quomodo tollendi, & an semper tutior pars eligenda.	27.279
Scrupulosus quid consideret vt quiescat.	18.55
Secreta alicuius detegere, quando peccatum.	18.51
Secreta aliorum scire volens.	23.26
Sensuum vsus.	24.1
Sepeliendus qui non est.	25.95
Sepulturam suadens in propria Ecclesia.	25.132
Sepeliens peccatorem.	25.133
Sepeliendus an sit publicus vsurarius vel non confessus.	26.27
Seruus, vel subditus contemnens, non honorans, non obediens superioribus.	14.22
Seruus faciens malum iussu domini, quod alter fecisset.	17.19
Sigillum confessionis quomodo obli-	

gat

gat. c. 8. nu. 2. quæ contineat sub se nu.
3. quos ligat. 4. etiam post mortem 7.
quando frangitur in variis modis lo-
quendi, vel operandi. 8

Signo infidelitatis vtens, licet fit fidelis.
11.22

Simonia quid, & quotuplex, & quando
est, que eius pœna in variis casibus.
23. 99

Symbolum Apostolorû ignorâs. 11.18

Socer mutuâs genero pro dote. 17.273

Societas quando licita, vel vsuraria.
17.251

Societatem malam non deserens. 23.94

Somniis credere. 11.38

Sortes experiri vt sciat. 11.39

Spektatores ludorum prohibitorum, &
si est Sacerdos. 15.10

Sponsis qui tactus, vel actus permit-
tuntur. 16.12

Sponsalia; quid & quando possunt
solui vel transeunt in matrimonium.
22.24

Status hominum quomodo intelliga-
tur, & an possit mutari. 24.5

Strigas vehi corporaliter qui credit.
11.38

Studia doctorum licet exigere. 14.43

Subditus non implens vota quando
peccat. 12.74

- Subditi vt famuli, vxor, filij, agricola
compulsi laborare diebus festis. 13.6
- Subditi, quæ non tenentur reuelare
superiori. 18.40
- Suffragia ferre, in rem malam. 17.20
- Superbiæ species quæ & quando mor-
tales. 23.5
- Superior quæ vota potest commutare
Religiosis. 12.65
- Superior quæ potest præcipere. 23.38
- Superstitio, vide de maleficijs.
- Superstitiosè viuere, vel scripta nomi-
na portare. 11.33
- Suspensionem generalem, Episcopus
an incurrat. 27.8
- Suspensio quid, & quotuplex, à quo, &
quando potest ferri, differt à deposi-
tione, degradatione, & alijs censuris,
& quis est suspensus in iure ipso fa-
cto, & quando fit irregularis, quan-
do peccat, & quomodo euitandus.
27.150

T

- T**A&us etiam impudicus ob dele-
tationem carnalem, vel alium
finem. 16.11
- Tentans Deum in re graui. 11.40
- Tentare virtutē alicuius an liceat. 14.38

Tentare

- Tentare castitatem iuuenis, vel Religiosi. 14. 42
- Testamentum mutare faciens blanditiis, vel dolo. 17. 70
- Testamenta quomodo facienda, & qui impedit vel auertit. 16. 36
- Testificari negligens vt liberet aliquem ab iniusta morte, vel infamia. 15. 10
- Testem se offerre vt aliquis condemnetur, quando tenetur. 15. 17
- Testis falsus debet se reuocare, etiam cum periculo suæ vitæ. 15. 17
- Testis nocens quando restituat. 17. 13
- Testimonium falsum multa includit, & quando mortale. 18. 1
- Testificari tenentur, & quando peccāt. 25. 40
- Thesaurus an, & quomodo quærendus, inuentus restituendus. 17. 171
- Thesaurarius negotians. 23. 94
- Tyrannum Reipublicæ rogare, vt administret iustitiam. 14. 38
- Torneamenta, & ludus taurorum prohibentur. 15. 8
- Triticum dare vt reddatur in alio tempore. 17. 219. & 224
- Triticum vendens pro maiori pretio futuro. 17. 230
- Triticum emere quo carius valeat. 23. 91
- Tutores, siue curatores quando pec-

V

- V**Ana gloria circa quid, quæ eius
species, quando mortalis. 23. 9
- Velle viuere semper in mundo. 11. 16
- Venationem vel piscationem prohibēs.
17. 120. & 124
- Venari tempore prohibito, & si damni-
ficant. 17. 122. & 152
- Vendere, vel emere, vel nundinæ diebus
festis. 13. 6
- Vendere pigmēta, chartas, talos accom-
modare, arma, &c. 14. 38
- Vendere cum pacto quando licet. 17.
148
- Vendere vt sibi ille reuendat. 17. 239
- Vendere cariùs, vel emere viliùs quan-
do licet. 23. 78
- Vendentes varias res quando peccant.
23. 89
- Verba turpia audire, vt loqui, vel ca-
nere. 16. 14
- Vestibus impudicis vti. 23. 123
- Vidua fornicata, an relinquat bona sibi
relicta, si continens vixerit. 23. 62
- Vidua vsufructuaria, cum conditione,
quando peccat. 25. 65
- Virginem deflorans, vel putatam vir-
ginem, ad quid tenetur. 16. 16

- Visitatori quæ peccata reuelanda. 12. 61
 Vitam abbrevians abſtinentiis, vel pœ-
 nitentiis. 15. 12
 Viuere volens perpetuò in hoc mundo.
 23. 114
 Vnctio extrema quid, & cui danda. 22. 12
 Votum quid ſit, & quando obligat, vt
 votum ex ſubitanea paſſione. 12. 24
 Vouens ſine animo adimplendi, vel ſe
 obligandi. 12. 27
 Votum de re neceſſaria, vel de peccato
 mortali, vel de ven. vel de re indiffe-
 renti, vel de non faciendò conſilio
 Chriſti, vel de maiori bono, cum ſine
 malo, vel de re bona in negotio ini-
 quo. 12. 28
 Votum duplex, ſolenne, & ſimplex. 12. 31
 Vouens quando, vel quomodo peccat,
 vt vouens malum, vel minus bonum,
 vel indifferens, vel ſtulta, vel quæ non
 poteſt implere. 12. 33
 Votum iuſtum violans, ſine cauſa, vt ca-
 ſtitatis ſi nubat. 12. 37
 Votum de re minima frangens. 12. 40
 Vouens ſtatim facere, vel tempore in-
 determinato. 12. 40
 Voto facto, ſi a deſt impedimentum, quid
 faciendum. 12. 41
 Votum cõditionale, vel pœnale, & quis
 diſpenſat. 12. 42

I N D E X.

- Votum cum conditione inutili, inhonesto, impossibili tenet. 12.43
- Vouens virginitatem, si violat, item vouens non nubere, non vouit continentiam. 12.43
- Votum de ducenda vxore, quando est votum. 12.43
- Vouens religionem in communi, vel aliquam certam, vel non reformatam, quid faciet. 12.46
- Votum Religionis, non est votum castitatis, & ingressus, si vita non placet potest egredi. 12.47
- Vouens religionem strictiorem, si laxiorem ingrediatur. 12.48
- Vouens metu mortis. 12.52
- Vouens non bibere vinum, quoties bibit peccat. 12.53
- Vouens bonum, impediens maius bonum, potest facere maius bonum. 12.53
- Vouens aliquid certo tempore, quid faciet. 12.54
- Vouens, si poenitet se vouisse. 12.55
- Vouens quod per se non potest, quando per alium tenetur implere. 12.55
- Vouere esse malum qui credit, est haereticus. 12.58
- Votum coniugis sine consensu alterius quando, & quomodo valet. 12.60
- Vouens votum virginitatis, quod

nupta

- nupta non potest adimplere, quid faciat. 12.61
- Vota irritate, commutare, dispensare, quid sit, & quis possit. 12.63
- Vota irritata non possunt amplius obligare. 12.65
- Votum de non peccando an valeat. 12.65
- Voti transgressio de re leui non mortalis. 12.65
- Vota omnia commutantur in votum solenne religionis. 12.65
- Votum solenne quando non tenet. 12.65
- Vota religiosorum quando eos obligant. 12.67.69
- Vota iuuenum quæ tenent, & possunt irritari à parentibus. 12.68
- Vota antiqua an obligent posteros. 12.79
- Vouens castitatem, si contrahit matrimonium. 12.89
- Vouens religionem, si fornicatur, vel contrahat, an petat debitum. 12.89
- Vouens continentiam si contrahat, vel consumat, vel debitum petat. 16.30
- Voti, & voti iurati dispensatio est diuersa. 27.272
- Usurario mutuum petere, vel apud eum pecuniam reponere. 14.38

I N D E X.

- Vsura circa mutua quando fit, & quomodo, variè peccatur. 17.206
- Vsuras iurās soluere, si non soluit. 17.246
- Vsuræ participans, adiuuans, ad eam inducens, accipiens, & circa vsurarij bona, vel pignora, vxor, genet, hæres confessarius. 7.262
- Vsurario mutuum petere. 34.23
- Vxor adultera post confessionem, iurans se non esse adulteram. 12.78
- Vxor occidens virum parantem sibi mortem, vel vir eam adulteram. 15.2
- Vxor quando discedat à marito. 16.21
- Vxor consentiens adulterio mariti, vel non impediens. 16.35
- Vxor an restituat occultè pro marito. 17.112
- Vxor abscondens bona pro dote restituenda. 17.135
- Vxor an possit aliquid accipere de bonis viri, etiam pro eleemosyna, & an vidua totam dotem recuperet. 17.153. & 105

INDICIS COMPENDII
FINIS.

LUGDVNI.
EX TYPOGRAPHIA
THEOBALDI ANCELIN.

M. D. XCIII.

THE
HISTORICAL
RECORDS
OF
THE
CITY OF
NEW YORK
FROM
1625 TO
1898
PUBLISHED BY
THE
CITY OF NEW YORK
1898

